

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE STATISTICĂ

ROMÂNII DIN TIMOC

CULEGERE DE IZVOARE ÎNGRIJITĂ DE
C.CONSTANTE ȘI A.GOLOPENȚIA

BUCUREȘTI, ÎMPRIMERIA INSTITUTULUI STATISTIC

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE STATISTICĂ

ROMÂNII DIN TIMOC

CULEGERE DE IZVOARE ÎNGRIJITĂ

de C. CONSTANTE și A. GOLOPENTIA

Cu 8 schițe în text și 31 ilustrații afară din text
1 Tabelă statistică 1 Bibliografie și 2 hărți în culori.

BUCUREȘTI — ÎMPRIMERIA INSTITUTULUI STATISTIC, STRADA LATÎNA 8

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE ZECE EXEMPLARE,
PE HÂRTIE VELINĂ, NUMEROTATE DELA 1—10.

VOL. II

ROMANII

DINTRE

VIDIN ȘI TIMOC

1830

1831

1832

SUMARUL

	Pag.
I. TEXTE	
F. KÄNITZ. <i>Bulgaria Dunăreană și Balcanii</i>	11
DR. G. WEIGAND. <i>Românii și Aromânii în Bulgaria</i>	33
G. VÂLSAN. <i>Românii din Bulgaria și Serbia</i>	51
EM. BUCUȚA. <i>Românii dintre Vidin și Timoc</i>	67

II. DATE STATISTICE

III. BIBLIOGRAFIE

LISTA ILUSTRĂȚIILOR

1. Casă românească de țară, la Gârț (Vidin)
2. Familie de Români din Cutova (Vidin)
3. Țărancă din Grădiștea
4. Pădurence
5. Biserica din com. Stanotârn (Vidin)
6. Biserică într'un sat timocean (Vidin)
7. La treerat. In com. Chirimbeg (Vidin)
8. Casă țărănească modernă in com. Chirimbeg (Vidin)
9. La fântână. Țărancă din Timoc (Vidin)
10. Români timocenii mergând la târg
11. Casă veche țărănească din com. Chirimbeg (Vidin)
12. Horă in comuna Stanotârn (Vidin)
13. Biserica românească sf. Paraschiva din Vidin. — Clădită de Matei Basarab
14. Casă românească in com. Șeu (Vidin)
15. Casă țărănească din Coșava (Vidin)
16. De ziua pomenilor, in com. Căpitănuț (Vidin)
17. Uliță in com. Stanotârn (Vidin)
18. Deleina
19. Pe Timoc
20. Frumoasa Kumbaireancă
21. Moș Pavel Raboveanul
22. Lunca Vidinului
23. Câmpul
24. Biserica din Bregova
25. Podul peste Timoc
26. Târgul de grâne
27. La Șarampoi
28. Grup de Pădureni
29. Intr'o uliță a Deleinei
30. Poarta Gunoiiului
31. Târgul de vite

LISTA HĂRȚILOR

1. *Prof. Dr. A. Ischircoff*, Bulgarii din Peninsula Balcanică in anul 1912
2. *Em. Bucuța*, Români dintre Vidin și Timoc

I.

TEXTE

F. KANITZ

BULGARIA DUNĂREANĂ
ȘI
BALCANII

TRADUCERE DIN LIMBA GERMANĂ DE
L. L.

*F. Kanitz, Donau Bulgarien und der Balkan — historisch —
geographisch ethnoographische rasestudien, am den
jahren 1860—1875, Leipzig, 1875.
cu 2 ilustrații în text și 2 afară din text.*

PRIN ȚINUTUL TOPOLOVIȚA, DELENA ȘI TIMOC ¹⁾

de F. KANITZ

Șoseaua care duce dela Vidin spre revărsarea Timocului merge, cu scurtă întrerupere, aproape riguros spre Nord prin câmpia ușor ondulată care alcătuește povârnișul cetăței Vidinului. La capătul ei începe un șirag de coline verzi. Pe ele alternează pădurici verzi de stejari cu vii și culturi de porumb. Acest ținut deluros se desfășoară vreme de o oră sau două, în chip de arc întins, începând dela Vitol și până la Dunăre și trecând pe la Tatargic, Rianofce, Hilova, Alvagi. El îmbrățișează, în chip de amfiteatru, povârnișul întins, pomenit mai sus, al cetăței bulgare dela Dunăre. Acest teritoriu, prin nenumăratele sale bălți și prin configurația sa neregulată, opune o rezistență oricărui atac.

Peisagiul este pitoresc numai în văile scobite și în defileurile stâncoase ale râurilor, care se avântă către Dunăre. Numai gândul că ne aflăm pe un pământ interesant din punct de vedere istoric și pe unul din cele mai celebre câmpuri de bătălie ale Răsăritului, dau regiunii un farmec oarecare.

Curând după ce am lăsat în urma noastră linia de apărare exterioară a Vidinului, au apărut doi tumuli (tepè). În fiecare an, în timpul verii, garnizoana Vidinului se stabilește în aceste locuri și tumulii formează deobiceiu locul de așezare al corturilor comandantului marelui lagăr militar. Un al treilea tepè se află la Răsărit de șoseaua dintre Vidin și Capitalița, un al patrulea la dreapta, puțin înainte de Negovanița. Ultimul, deși nu este prea înalt, datorită formei lui de con regulat, domină întinderea până departe. Aceste monumente funerare, care aparțin timpului trecut,

1) Cap. VIII.

că poveri aspre și cu totul străină de elementele slave și de tendințele acestora.

În ultimele capitole voiu vorbi despre lucrurile acestea mai pe larg. Voiu arăta anume cât de bine s'a priceput guvernul turcesc să folosească împrejurările etnografice pentru scopurile lui politice și cu cât succes a urmărit el până la capăt să despartă marea masă bulgară, devenită tot mai conștientă de trecutul ei național, prin introducerea penci albanczo-tataro-cercheze. O suprastratificare a ei cu rasa română trebuia să apară foarte bine venită Turcilor, întrucât, cum am dovedit eu, întâiul—față de susțineri contrarii formulate de curând—naționalitatea Românilor nu se asimilează cu nici alta, din pricina îndârjirii ei cu care se apără; dimpotrivă, ea și-a dovedit în ultima vreme puterea de a putea să absoarbă ușor elemente străine și mai ales slave.

În afară de asta, în ultimii ani, misionari catolici s'au străduit să despartă pe Români, element eterogen, de Sârbi și Bulgari și din punct de vedere religios și să-i îndrume spre unirea cu biserica din Roma. Străduințele, sprijinite pe tot felul de promisiuni, păreau a făgădui la început mari succese. Atitudinea lipsită de tact a misionarilor și străduințele contrarii ale Rușilor au reușit să oprească mișcarea unionistă. Majoritatea satelor române, trecute la catolicism, s'au reîntors la biserica ortodoxă și, cum am mai arătat, bisericuța sărăcăcioasă din lemn, ridicată la Kumbair în interiorul liniei exterioare de fortificații a Vidinului, cu greu ar putea să se transforme într-o construcție nouă și solidă, dacă misionarii ar dori acest lucru.

După ce am stabilit datele etnografice ale ținuturilor limitrofe sârbo-bulgare, Timocul sârbo-bulgar alcătuiește după mine nu numai hotarul politic între Serbia și Bulgaria, ci, cu rare excepțiuni, o linie de demarcațiune lingvistică între aceste două popoare. Spun în chip expres hotar lingvistic; căci nu există îndoială că ținuturile actuale Negotin, Zaiccar, Kneajevaț și Alexianaț au fost locuite până de curând de către Bulgari. Atât localitățile sârbești cât și cele bulgărești, care s'au menținut deoparte și de alta a Timocului, în toată integritatea naționalității lor, sunt însemnate pe harta mea după cele mai bune izvoare, care se deosebesc de aceea a lui Lejean. Pe terasa bulgară a Dunării nu există — și acest amănunt pare curios — decât un singur sat sârbesc: Bratjevaț, care s'a menținut ca o oază între Bulgari și Români în

toată puritatea lui. În schimb, în Sudul Serbiei sunt mai multe sate exclusiv bulgărești.

Elementul turcesc nu se găsește decât sub formă de populație minoritară în orașele : Niș, Bela-Palanka, Pirot, Lom, Arcer, Vidin, Belogradic, Kula și Florentin. Se face abstracție de garnizoanele de caraule risipite prin țară.

Așezări tătărești am găsit în Vidin, Florentin, Racovița (pe Timoc), Bregova, Rachitnița, Kula, Kusefce, Rabis, Racovița (pe Vitol), Dobridol, Sliva, Urzoid, Krivodol, Klincovo-Mahale, Tatar-Mahale, Vasilovți, Topolnița și Cervenibreg.

Așezări cercheze înființate de curând, sunt în : Halova, Kula, Racovița (pe Vitol), Dobridol, Giurgic, Belatince, Topolnița. Cervenibreg, Mramor și Niș.

Comunități de evrei spanioli sunt la : Niș, Pirot, Lom și Vidin. Familii izolate trăesc în toate orașele turcești ; mai rar la țară.

Colonii mai mari de Țigani s'au stabilit în Vidin și Niș. Totuși se poate spune că nu există în Bulgaria o singură localitate în care să nu fie câteva sau cel puțin un singur bordeiu țigănesc. În plasa Rahovo sunt câteva sate, în care Țiganii sedentari ocupă 30—70 case.

Țințarii, ²⁾ Grecii și Armenii alcătuiesc cel mai mic coeficient al populației orășenești bulgare. Ei nu lipsesc decât rar din orașele comerciale, dar nu formează niciodată un element deosebit de puternic în orașele bulgărești apusene. Amestecătura popoarelor Turciei europene, însemnată pe harta mea, impune călătorului, chiar dacă stăpânește limba principală, folosirea unui interpret. Eu, pentru repetatele mele călătorii prin Bulgaria, am tocmit un dragoman (interpret), care în afară de mai multe limbi slave, stăpânea limba turcă și pe cea valahă. Acesta mi-a adus servicii prețioase.

În două ore am atins punctul de unde șoseaua Vidinului coboară pe un teren râpos spre Florentin. Pe timpul Romanilor, Florentinul va fi avut poate vreo însemnătate oarecare prin așezarea lui pe marginea Imperiului și pe marea șosea strategică, care duce dela Ratiaria spre gura Timocului. Numele acestui oraș și mai ales vestigiile neîndoioase ale unei vechi așezări militare ne îngăduie să presupunem că ne găsim aci pe locul Florentianei romane, de care menționează Procop în Not. Imp.

Mai târziu în locul castrului roman un castel medieval stă.

2) Țințari = Români-macedoneni, (nota ed.)

pânea micile ramuri deluroase, pe care terasa bulgară din spre Nord le împinge spre Dunăre. În războiul austro-turc din anul 1737 Florentin n'a jucat decât un rol pasiv. Mareșalul Khevenhüller îl lăsa neocupat la retragerea lui dela Vidin, ceeace ușură în mare măsură Turcilor trecerea Timocului.

Temeliile castelului sunt vizibile. Dar materialul părții de deasupra a dispărut cu desăvârșire. Cum își amintesc unii locuitori turci mai bătrâni, acest material a fost întrebuințat acum câteva decenii la construcția forturilor dela Kum-bair și dela Chazi-bair din Vidin. În momentul de față, un pichet al cordonului militar turcesc și-a ridicat corturile albe pe punctul admirabil de observație, situat lângă un blochaus și, dela observatorul postului, am putut să observ, pe partea cealaltă a Dunării, celebrul punct, numit cetate, care a jucat un rol atât de însemnat în războiul ruso-turc. Despre acest rol am vorbit în pag. 253.

Turcii din Florentin, care fac puțin negoț, se ocupă și puțin cu pescuitul, dar își petrec mai ales timpul în trândăvie, se plâng că a dispărut buna lor stare de altădată. Intr'adevăr bătrâna moschee are nevoie de reparație ; o baie năruită, un han prost și o cafenea și mai mizerabilă sunt ilustrații triste ale decăderii acestei așezări nordice turcești de pe Dunăre, așezare care va fi fost odinioară mai cuprinzătoare decât Vidinul.

De altfel, pretutindeni în cartierul turcesc ruină și o resemnare fatalistă în fața puterilor naturale. Cu el se ia la întrecere numai cele tătărești, care prin mizeria cotoniilor amintesc de așezări africane ale cafrilor. Abia mai sus, în cartierul bulgar, respiri mai liber. El se întinde pe povârnișul terasei. Și aci se găsesc case asemănătoare unor locuințe de trogloditi dar întâlnim și multe gospodării care trădează bună stare. Dacă pășim în interiorul unei case de *cmeti*³⁾, avem impresia, privind bogatul și curatul mobilier, precum și vasele de zinc, de pământ și obiectele de sticlă atârnată de pereți, precum și acele din lemn de stejar sculptat, că ne găsim în vreo casă de țaran înstărit din Tirol sau din Elveția. Dintre toate obiectele casnice, numai patul este de o simplitate spartană.

În timpul prezenței mele acolo, în anul 1864, se întâmplă să viziteze localitatea Florentin și Mehemed, coborâtor al unei vechi

3) Cmet-ți : = primar-i (not. ed.)

familiei turcești de spahii, care locuia în bătrânul castel roman din Kula. El era în același timp membru al mareșului consiliu din Vidin și mare moșier. După ce bătrânul urmaș al Ienicerilor, puțin cam bănuitor, cercetă pașa-buiurdiul ⁴⁾ meu, cel deschizător de drumuri, și se convinge că nu am nicio intențiune rea față de Turci în general și față de dărpănatul lui castel în special, îmi vorbi despre un mormânt ciudat care a fost desgropat, cam prin 1857, în apropierea de Florentin. L-am rugat pe Mehemed-effendi să mă conducă în acel loc. Apucărăm pe o potecă îngustă, situată la Nord-Vest de șoseaua ce conduce spre Rakovița și, după o căutare prin câmpuri de porumb, am găsit mormântul. Eu am găsit, în aceeași stare în care va fi fost probabil după deschidere, un patruleter cu laturi egale, măsurând fiecare 2,84 m, și având o adâncime de 1,90 m. Această groapă a fost zidită cu pietre amorfe. Mehemed-effendi susținea că a găsit aci trei schelete. Ele s'ar fi păstrat în stare bună. Erau situate toate în aceeași direcțiune, unul lângă altul. Dintre ele, unul ar fi posedat un inel, care era împodobit cu o piatră tăiată și ar fi avut alături o lămpiță de lut. Aceste obiecte, cari ar fi putut da unele indicații asupra celor înmormântați aci, au fost predate, cum pretindea Effendi, de dânsul guvernatorului din Niș. Părerea lui Mehmet, cum că aceste morminte ar fi fost ale unor „Latinsky“ ⁵⁾ așa cum se numeau acolo deobiceiu toate rămășițele necunoscute, chiar ale trecutului mai apropiat, nu era pentru mine concludentă. Totuși structura zidăriei și descrierea formei lămpii justifica oarecum, părerea însoțitorului meu.

Piatra de calcar bogată în petrefacte, utilizată pentru zidăria mormântului, apare în straturi orizontale în văgăunile bogate în ape ale malului bulgar al Dunării, pretutindeni acolo unde pătura de nămol acoperitoare a fost dusă de ape. Probele pe cari le-am luat cu mine, au următoarele caracteristici stabilite de Institutul Geologic Regal și imperial: galben deschis, gri. Judecate după poziția varurilor depuse din apele brahice, care cuprind numeroase resturi de Cardium, amintesc de anumite forme ale trep-telei Congeriilor, dar care totuși nu corespund pe deplin cu acestea.

Dela Florentin, cu excepția câtorva curbe neînsemnate, am păstrat în general direcțiunea nordică. Șoseaua duce prin mij-

4) Pașa-buiurdi = pașaport interior, (nota ed.)

5) Látinsky = latine adică romane, (nota ed.)

locul satului Noveselo spre Vurf, în a cărui apropiere am găsit rudimentele unei mari fortărețe, situate foarte aproape de malul Dunării. Era fără îndoială unul din numeroasele și micile castele, de care pomenește Procopius, situate între Dorticum și Bononia. Pictrăria acestor forturi a fost întrebuințată pentru clădirea caselor din Vurf. De această localitate țin și câmpurile de porumb din interiorul meterezelor ⁶⁾.

La Racovița am găsit resturile unui alt castru roman; el este așezat chiar pe limba de pământ care stăpânește Timocul și Dunărea. Despre acest castru a scris și contele Marsigli. Pe această limbă de pământ d'Anville situează Dorticum, restaurat de Justinian. Castelul dela Racovița pare să fi avut odată o oarecare masivitate, căci în lungime măsoară 160 m, iar în lățime 35 m. La colțuri abia se recunosc turnurile rotunde, cari la majoritatea castelelor romane ies în afară. Este probabil că Timocul se vărsa odinioară mai aproape de acest bastion. Direcțiunea de azi a pârâului este mai mult nordică și formează între Racovița și gura Dunării o deltă de o apreciabilă lățime.

Rakovița, unde caraula turcească trebuie să supravegheze nu numai trecerea apropiată a Timocului, dar care are și misiunea de a stăpâni pe raiahi ⁷⁾, număra 55 gospodării valahe și 30 tătărești. De mai mulți ani posedă o bisericuță modestă; înainte vreme, serviciul religios nu se putea oficia decât într-o colibă joasă. Și astăzi însă mai lipsește o școală; și, apoi, în afară de popă, nimeni nu știe să citească sau să scrie. La fel se petrec lucrurile la Skonlia și în alte părți.

De concesiunea acordată creștinilor din Turcia prin tratatul dela Paris (Hatti-Humaiun 1856) de a-și clădi în voie biserici, s'a folosit și localitatea Bregova, situată în apropiere. Această localitate poate fi atinsă, plecând dela Rakovița pe o șosea destul de

6) Meterez = fort. (not. ed.)

7) S'ar prea putea ca Valahii din Bregova să ascundă resturile romane aflătoare acolo. Acelaș lucru mi s'a întâmplat în satul valah Praovo din Serbia, în anul 1879. Abia după ce arătasem celui mai bătrân al comunității locul unde am găsit, în 1860, inscripția referitoare la împăratul Nerva, îmi aratăcă locul altor 2 inscripții, pe cari le-am comunicat prof. Mommsen. O jumătate din piatra cu inscripția din 1860 o trimiseseră spre Negotin. Abia după o ostentitoare căutare am găsit a doua jumătate a inscripției într-o cafenea a localității. Am luat-o dela posesorul care se împotriva și am rugat pe cmetul localității s'o transporte la Negotin. Propusesem să se strângă aci, în clădirea gimnaziului, toate obiectele romane găsite. Mă îndoiesc, dacă acest lucru s'a întâmplat.

bună, după o cale de $3/4$ de oră, trecând peste satul românesc Balc, aşezat pe Timoc.

Orientându-mă după Boué, speram să găsesc în Brogova ruinele unui oraş vechiu. Nenumăratele mele cercetări n'au dus decât la un rezultat negativ. Poziţia importantă din punct de vedere strategic a Bregovei îngâduite totuşi presupunerea că odinioară se va fi găsit în apropierea ei vreo aşezare romană însemnată. Poate că se vor mai găsi urmele acestei aşezări. În tot cazul, chiar pe timpul Romanilor trecea pe la Bregova o reţea de şosele. Putem trage concluzia că a fost aşa după o cale veche, precum şi din ruinele unor poduri vechi, situate pe malul sârbesc al Timocului. Aceste poduri sunt îndreptate direct asupra Bregovei. Mai este şi un pod frumos din piatră, pe care l-am citat în cartea mea „Serbia” (pag. 322) şi care poartă în gura poporului numele semnificativ de „roman most”⁸⁾.

Cea mai mare insulă formată de Timoc, pe care o cunosc, este aceea de la Bregova. Cam un sfert al ei, peste drum de satul sârbesc Blinovaţ, aparţine Serbiei. Ea este înconjurată de un gard şi este păzită de o caraulă de frontieră. Garnizoana acesteia comunică prin bărci cu teritoriul sârbesc.

Imigraţia valahă în Bregova s'a petrecut cam acum 25 ani. Ea oferă prilejul pentru unele comparaţiuni foarte sugestive. Pe teritoriul din Valahia, sub regimul demoralizant al boierilor, Românul stătea ca om pe aceeaşi treaptă cu negrul din America de Sud. El era considerat, şi pe bună dreptate, ca fiind leneş. În schimb, aci, pe pământul bulgăresc, deşi trăieşte sub un regim antipatic creştinilor, el este întotdeauna activ şi inteligent. Aceste însuşiri îşi găsesc expresia în înfăţişarea Bregovci. Aci, la Bregova, se cultivă pe lângă porumb, grâu, cânepă, vin şi pepeni, şi tutunul şi gogoşii de mătase. Intreg oraşelul poartă pecetea unei oare care bune stări. Aceasta n'a putut să fie ştearsă nici prin poverile ce au căzut pe capul raialelor, de pe urma colonizării tătăreşti-cercheze.

În mijlocul satului se înalţă biserica cea nouă, zidită în anul 1857, mai mult impozantă, decât clădită într'un oarecare stil; e lunguiată, în formă de paralelogram, fără abside laterale şi cu un turn mărunţ în faţada principală. Construcţiunea a costat 200.000 de piaştri⁹⁾, o sumă destul de importantă pentru această ţară; cea

8) Roman most — pod roman (not. ed.)

9) 1 piastru = 0,20 bani vechi (not. ed.)

mai mare grije s'a acordat împodobirii interioare a bisericii. Ico-nostasele, jilțul metropolitan și amvonul sunt toate foarte bogat sculptate și aurite; atât că sunt vopsite în culori prea vii. Lucrate de Tințari, ele învederează acel ciudat dar de zidari și construc-tori ale acestei foarte talentate ramuri macedo-valahice ale Româ-nilor. Unele porțiuni decorative ale sculpturii — cum sunt smei și pasărilor de pe ambele laturi ale crucii dela ușa mijlocie a ico-nostasului, scaunul metropolitan purtat de lei în stare de odihnă, amvonul sprijinit de un vultur — amintesc de influențele vechilor monumente bizantine ale peninsulei ilirice, transmise prin tradiție și până aci.

Comunitatea română din Bregova față de mediul înconjură-tor bulgar și turc acordă o grijă deosebită și aspirațiunilor inte-lectuale. În casa unui profesor chemat din Serbia, am găsit copiii satului citind, scriind, socotind și cântând foarte drăguț cântece re-ligioase. Se simte aci, în această regiune dela graniță, înrăurirea binefăcătoare a tânărului stat sârbesc, animat de grija continuă de a propăși.

La cele 400 de case românești din Bregova se adaugă cu înce-pere dela 1861 încă 110 gospodării tătărești. La început, coloniza-torii turci i-au lăsat fără vitele de muncă promise, așa încât au avut de luptat cu foarte mari greutăți. Acum însă, fiind agricultori harnici, iubesc fertilul pământ bulgăresc și și-au câștigat chiar o oarecare bună stare.

Dela Bregova spre Cula duce una din rău întreținutele șosele; ea este îndreptată, în cea mai mare parte, în direcțiunea Nord-Ve-stică și numai din când în când în adâncile scobituri ale Timocu-lui, în direcțiunea Sud-Vestică. Pe o mică ridicătură, între Zlocu-chia și Delena, imediat înainte de o cobori spre aceasta, la Sud de un sat păzit de blokhausuri, se vede la Sud-Vest piramida sârbea-scă Râtan, tăiată în muchii ascuțite, și continuând călătoria apar profilele dealului Vârșca-Ciuca.

La Delena m'am găsit oarecum pe punctul cel mai înalt al terasei deluroase. Marginea ei Nord-Vestică cade în povârnișul așa de aplecat spre Timoc, încât nu lasă loc pentru o șosea; în schimb povârnișurile răsăritene coboară ușor spre Dunăre în li-nii întinse.

Pe hărțile noastre de până acum înfățișările terenului acestei porțiuni a vârfului bulgar al Timocului era cu desăvârșire greșită. Ele arătau anume că dealurile mărginașe sârbo-bulgare continuă

departe dincolo de Vârșca-Ciuca, într-o linie neîntreruptă, până în fața localității sârbești Koconjur depe Timoc; apoi invederea un lanț, botezat „Vratarnița Planina“ cu spate îngust, coborând la Răsărit și Apus cu povârniș repede și, în sfârșit, pomeneau de marginea lor răsăriteană. Harta maiorului von Scheda asupra Turciei mai exagerează unele din aceste greșeli prin hașurarea mai pronunțată; ceva mai mult, reprezentarea lui acoperea terasa la Răsărit de Vârșca-Ciuca cu munți de mai multe mii de picioare înălțime. În realitate, chiar în punctele cele mai importante: cele mai înalte dealuri mărginașe sârbo-bulgare nu ating asemenea înălțimi, iar la Răsărit și la Nord de Vârșca Ciuca tot terenul coboară spre Timoc, sub forma unei terase deluroase puțin mai tare ondulată. Datorită acestor condițiuni favorabile ale solului, aceeași frumoasă limbă de pământ a Timocului pe care eu am curcigerat-o în toate sensurile, se potrivește pentru toate ramurile de agricultură. Pretutindeni am văzut, alături de codrii mici, livezi frumoase și câmpii, și alături de bogate culturi de vii și de fructe, plantațiuni de tutun și de duzi. Nenumărate turme de vite pase, mai ales vaci și boi, oi și cai, pe întinsele pășuni ale platoului. Din aspectul exterior al gospodăriilor și din înfățișarea fizică a populației se poate deduce că există aici o pronunțată bună stare.

Reîntors dintr-o excursiune arheologică, întreprinsă pe temeiul spuselor garnizoanei de caraule din Vârșca-Ciuca spre poalele muntelui cu acelaș nume, am purces, în Septembrie 1868, călare, dela blokhausul citat spre izvorul râurilor Topolovița și Delensca Recca. Am traversat cursul mijlociu al acestor râulețe la Delena și Boinița încă în anul 1864, dar atunci venirea iernii m'a împiedicat să continui explorarea lor.

Când am pornit în dimineața minunată a zilei de 25 Septembrie dela Caraula Vârșca-Ciuca, dealungul zăplasilui hotarnic al Serbiei, se desfășură înaintea privirilor noastre ținutul sârbesc Târna-recca, cufundat într-o liniște încântătoare. Nici cea mai mică ridicătură nu stânjenca perspectiva spre frumos așczatul oraș de județ Zaiccar. Chiar însoțitorii mei, mai puțin înclinați să guste frumusețea unui peisagiu, erau mișcați de încântătoarea priveliște. Cotind apoi spre Răsărit, după ce am plecat dela caraula Gola-Manova, înaintea noastră se desfășură spre Sud o altă panoramă. Lăsând la o parte răpitoarea ei frumusețe, ea îngăduia o privire plăcută în configurația deaulurilor mărginașe sârbo-bulgare, până departe dincolo de Sveti Nikola-Balkan.

La caraula Gola-Manova, care va servi mai târziu ca poziție negrăit de prețioasă pentru operațiunile de triangulație a terasei bulgare de nord, am atins arterele izvoarelor brațului stâng al râului Topolovnița-reca: ele se găsesc în gropi adânci. Am urmărit pe cea nordică până la Gola-Manova, și datorită numeroaselor rupturi transversale, cășunate de ploi mi-am amintit de chipul în care s'au format văile din Rusia-Sudică. Despre formațiunea lor a scris în chip magistral I. G. Kohl. Frumosul și bogatul sat Boinița primește un afluent, ce-i vine dela Burilovce. După aceea, pârăul merge mai departe între povârnișuri adânci spre Haiducica-Ceșma. În apropiere de această cișmea „Cișmea a Haiducilor”, ambele brațe se împreunează.

La „Haiducica Ceșma” privești capătă, prin terasa răspîcată și prin uriașele blocuri de calcar desprinse din ea, un caracter de un romantism sălbatic, care nu se mai ivește până la vărsarea Timocului. Isvorul, unde am poposit în târziile ore de seară — luna lumina de mult, — și ar fi dobândit numele său, care nu sună prea înbietor, dela conducătorul sârb al războiului de guerila „Haiduk Veliko” care, în timpul războaielor de libertate, a umplut de groază aceste ținuturi. Într'adevăr, punctul unde este așezată „Haiducica Ceșma” este cum nu se poate mai bine potrivit pentru atacuri piezișe. Nici astăzi n'au dispărut asemenea atacuri. De pe pârățele nordice al scobiturii văii privesc căsuțele satului cerchez, rău famat, Albatina. Nu departe de el se înalță o puternică culă. Ea asigură paza călătorului care cutreeră valea ce se lărgeste mereu. Topolovnița curge între înălțimi. Acestea deveneau tot mai joase în urma acțiunii erozive ale apei și se micșorau pe măsură ce ne apropiem de marele sat Girca. Pădurile întâlnite în cale sunt tinere. Numai ici colo câte un viguros trunchi de stejar uitat amintea de furia populației nepricepute și neîndeajuns luminate împotriva pădurii, neocrotită nici de lege nici de vreun personal forestier.

Am zăbovit mai îndelung în diferitele puncte ale căii amintite. În afară de însemnările cartografice, cari cer mult timp, atențiunea mi-a fost reținută de industria casnică ivită sporadic, și mai ales de frumoasa industrie ceramică din Boinița, împodobită cu ornamentații, care trădează evidente influențe antice. Privești dela „Haiducica Ceșma” mă îmbia s'o desenez.

În chipul acesta se făcu noaptea târziu, oricum o noapte înfrumusețată de strălucirea stelelor și de lumina lunii. Și așa târziu

am fost găzduiți de ospitalierul cnez din Girca, un bărbat impunător și inteligent: el este unul din cei mai bogați locuitori ai acestui sat prosper. Posedă vreo 400 de oi, numeroase vite și cai, ogoare frumoase și vii. Privind mobilierul din casă belșugul nu se vedea. În încăperi joase trăia omul acesta bogat cu familia sa, care cuprindea și pe cei doi fii ai săi căsătoriți și pe copii foarte mulți ai unuia dintr'înșii. Tuna și fulgera împotriva celei de a doua noră, care, deși măritată de câțiva ani, totuși nu avea copii. Nu eram deloc lămurit pentru ce era certată o femeie tânără, drăguță și, după chip, sănătoasă. Sărmana plângea, căci după concepția bulgară lipsa aceasta de copii era nenorocirea cea mai mare de care putea să fie lovită. Mie numai strămtorarea casei îmi părea demnă de plâns. De aceea am preferat să-mi așez culcușul cât mai departe de casă, afară, în aer liber, pe acoperișul unui hambar.

Viul contrast dintre marea proprietate a moșierului și lipsa celui mai modest confort în casa lui se explică ușor. Încă acum câțiva ani creștinul, mai ales bulgarul — elementul cel mai harnic al populației, — se străduia să-și ascundă roadele muncii sale de privirea pofticioasă a rasei stăpânitoare. Prea scurtă vreme a trecut de când sub presiunea continuă a Apusului european s'au schimbat lucrurile în bine, întrucât privește raporturile dintre creștini și turci. Dacă nu s'au schimbat chiar cu totul s'au produs totuși unele îmbunătățiri. Și cu toată această îmbunătățire continuă a stărilor nenorocite din trecut, va mai trece multă vreme până când vor dispărea cu totul urmele rămase în viața culturală și în obiceiuri.

Biserica din Girca, clădită încă din anul 1854, care se vede până la Vidin, ne zugrăvește în chip caracteristic starea de atunci și de azi încă destul de tristă a raialelor. Biserica prin arhitectura ei, amintește de vechile biserici ale sașilor ardeleni, clădite ca să servească pentru apărare. Zidurile ei sunt masive, sprijinite pe pilaștri susținători, iar ferestrele scamănă mai curând cu niște ochiuri pentru tras cu arma. Ele sunt foarte rare și înguste. Fac impresia că cei ce le-au comandat sau constructorii ei s'au temut de vre-o reînviere a fanatismului musulman. Zece ani mai târziu, după publicarea Hattî-Humaiun-ului, s'a construit în partea din față a bisericii un turn de lemn modest, de pe care sunetele de clopote ne-au întovărașit în dimineața următoare, când am pornit călare prin valca Delensca-reca.

După ce am suit scurtă vreme în direcția Nord-Est, am ajuns

jos într-o mică vale lăturalnică a râului Delenca, orientată dela Sud-Est spre Nord-Vest și după o oră am ajuns și în această vale. Pe înălțimile bine cultivate ale malului ei stâng au apărut destul de frumoasele localități Corocalina și Tcanovce. Înălțimile apusene, între care curge Delena, sunt acoperite până la satul cu acelaș nume de o pădure tânără. La Hinova, râulețul ese pe câmpie și se împreunează pe povârnișul Vidinului cu Topolovița, care iese din defileu între Rianovce și Smârdan. Acesta din urmă curge foarte sinuos în jurul cordonului exterior de apărare al Vidinului și se varsă în Dunăre, lângă cel mai nordic fort al apărării lui exterioare. Mai bine decât pe toate hărțile publicate până la 1871, această regiune a Topoloviței a fost reprezentată pe harta lui Kieppert. Cu toată lipsa de detalii, harta lui Kieppert din 1853, nu păcătuiește prin numeroase deplasări de fluvii și localități, așa cum apar pe harta mult mai nouă a lui von Scheda.

La Apus de Tcanovce am atins punctul cel mai înalt al terasei deluroase, care se întinde în formă de semicerc dinspre Koilovo spre Florentin. El oferă o perspectivă întinsă, foarte favorabilă pentru fotografierea platoului, care coboară ușor spre Timoc. La Rakitnița și Gamzova acest platou este cultivat din loc în loc. Se plantează aci, în cea mai mare parte, porumb, având între știuleți pepeni și dovleci. Restul ogorului servește pentru pășune. Numeroase turme de vite însuflețesc ogorul și fântâni originale, în jurul cărora se grupează mici așezări păstorești ambulante, amintesc de imaginile pustei ungurești și întrerup binefăcător acea uniformitate prin care chiar câmpurile cele mai fertile obosesc ochiul călătorului.

Dela Tcanovce am mers aproape neîntrerupt printre vii, care aparțin satelor îndepărtate Vurf și Novoselo, așezate pe Dunăre. Pretutindenii am întâlnit convoae de căruțe, împodobite cu foi de viță și încărcate cu tineret vesel. Ele se îndreptau sau veneau dinspre aceste sate. Prezența arendașilor turci pentru strângerea impozitului de zeciuială abia se simțea. Ea nu reușea să alunge buna dispoziție a raialelor¹⁰⁾ care duceau acasă bogata recoltă a viilor. Și în genere mi s'a părut că aci, unde culele și acoperișurile de țiglă roșie a caselor din satele sârbești și a carauelilor de dincolo de Timoc se văd atât de aproape, oamenii au păstrat o ținută mult mai demnă.

10) raia, pl. raiale = supuși turci de altă origine (not. ed.)

Prin desele legături cu frații lor de sânge liberi din țările vecine ei aflau despre uneltirile pe care tinerii bulgari din București le pregăteau la Dunăre împotriva rasei dominante din Balcani, prin mișcările de răsvrătire pe care le puneau la cale. Aveau în această privință felul lor de a privi lucrurile și uneori acesta dobânda o involburare mai pronunțată. Pretutindeni străbătea nădejdea că se vor libera în curând de cătușele, care stânjeneau orice avânt spiritual. „Să scăpăm numai de clerul grec, care ne suge și de pletora de funcționari răi ai statului — bunul nostru padișah ¹¹⁾ nu cunoaște din păcate faptele lor rușinoase — atunci vom lucra și noi asemeni Sârbilor de dincolo, la desăvârșirea culturii noastre. Știm că suntem oameni grosolani, fără știință de carte, dar de unde să luăm învățători buni pentru școlile noastre? Nu-i pasă nici pașei ¹²⁾ nici Vlădicii, dacă avem sau nu învățător. Nici cea mai mică parte a impozitelor noastre nu e întrebuințată pentru asemenea scopuri. În schimb, dincolo, în Serbia, unde se plătește așa de puțin principilor, guvernul ridică școli și plătește pe profesori.” Asemenea suspine și altele de acelaș fel umblau în gura populației bulgare a Timocului și din păcate nu erau decât foarte justificate.

Pe cât de puțin frumoasă era porțiunea de cale dela Bregova și până la Dunăre, pe atât de încântătoare este valca sinuoasă, prin care curge fluviul dela cea dintâi caraulă bulgărească Tupan (aproape de Vrâșca-Ciuca) și până aproape de Bregova. Culturi bogate, câmpii de porumb și de grâu, grădini de fructe și vii acoperă malul râului pretutindeni până la înălțimile depe cari numeroase sate bogate privesc vesele în jos. Clădiri noi costând câte 5000 de piaștri ¹³⁾ nu mai sunt aci o raritate. Valca Timocului unit, împărțită între Serbia și Bulgaria, este în tot cazul unul din cele mai frumoase ținuturi ale ambelor țări. Cred că am un drept să judec acest lucru : căci lăsând la o parte drumurile mele la Zaiccar și Negotin, am cunoscut-o, în toamna anului 1870, în toată întinderea ei, întrucât am străbătut-o pe marginea malului bulgar. O privire pe harta mea arată multe sinuozități, pe care le face Timocul în cursul lui spre Dunăre. În multe locuri valca lui are o lărgime apreciabilă, așa de pildă ca la Târna-Mașnița și la Bratievaț, unicul sat locuit de Sârbi. Dincolo de acest sat, cele două

11) Padișah = sultan = împărat (not. ed.)

12) Pașă = guvernator (not. ed.)

13) Un piastru = 20 de bani (not. ed.)

terase ale malurilor se închid pe o distanță de împușcătură și povârnișul cade așa de repede spre partea bulgară, încât comunicația între Bratievaț și Grațco nu se poate face aci decât printr'o șosca foarte rea, așezată pe culme. Priveliștea părții aceastea a Timocului este cât se poate de plăcută. Aproape toate cele zece sate de pe partea bulgară și cele mai multe de dincolo, din Serbia, sunt așezate printre admirabile culturi de viță de vie. Ele dau cunoscutul vin „Negotin“ și așa numitele „pivnite“, cu acoperișurile lor roșii, privesc pretutindeni spre valca râului dintr'un învăliș de un verde proaspăt. Numai în unele locuri, unde irumpe straiul orizontal foarte bogat al pietrii de calcar de desupt, capra își păstrează dreptul ei și găsește hrană succulentă în tufișurile risipite. Însă, de îndată ce calci pe platoul cu totul neted, se întind la nesfârșit pereții verzi ai unor păduri de stejar și de fag, întrerupte din când în când de mici porțiuni de teren cultivat. Este nevoie de o mare cunoaștere a locului, pentru a nu pierde direcțiunea drumului; căci din toate părțile duc înapoi și încolo drumuri primitive spre pădure, durate toate de opera de despădurire. Intr'unul din luminișurile sale largi, pe drumul dintre Grațco și Halova, am ajuns, nu fără surprindere, la un fel de cetate, clădită de Aziz-pașa ¹⁴⁾, cu câțiva ani înainte, în formă de castel roman, cu turnuri rotunde la colțuri. Ea era destinată pazii hotarelor și adăpostea în cuprinzătoarele ei caturi o companie de nizami ¹⁵⁾. Ea privește amenințătoare spre dealurile cu profiluri nete Stol și Miroci, care încheie foarte pitoresc peisagiul sârbesc.

Multe caraula și forturi, pe care, în ultima vreme, Poarta ¹⁶⁾ le-a ridicat, împrejmuid cu ele Serbia și Muntenegrul, sunt cea mai bună dovadă a puținii încrederi pe care ea o acordă acestor vecini apropiați. Numeroasele mici întărituri din jurul Muntenegrului, începând dela Sutorina și până la lacul Scutari, servesc ca și forturile din Morava, Drina, Toplice, Nișava și Timoc, drept tot atâtea „ochi în țară“, care au misiunea să supravegheze cu grijă orice mișcare în cele două state tinere, animate de năzuința de a se ridica. Dar mă tem că albele caraula, așezate sus, dela Vrška-Ciuca, Manova, Tupan, precum și fortul dela Fla-

14) Pașă = guvernator (not. ed.)

15) Nizami = soldați (not. ed.)

16) Poarta = guvernul turc. De obicei se zice Sublima-Poartă = cu Prezența Consiliului, unde își avea sediul și Marele-Vizir (not. ed.)

lova, care mi-au deschis priviri cuprinzătoare asupra văii Timocului, vor putea tot așa de puțin să reziste valului furios al Sârbilor pe cât ar putea să reziste întărirea așezată ceva mai la Sud dela Halova, a cărei apărare, cum am auzit, este încredințată eroilor cerchezi ai Caucazului, din satul cu acelaș nume.

Imi pare cât se poate de important să pun într'o lumină mai vie, căci până acuma m'am ocupat de aceste chestiuni deseori, dar numai în chip superficial, scopurile politice pe cari Poarta le urmărește prin colonizarea cu Cerchezi și prin acțiunea de atragere a multor mii de Tătari — această acțiune a precedat colonizării către teritoriile ei dela Dunăre — și să vorbesc despre urmările importante pe cari le are, pentru Bulgaria, și pentru raialele ei, întărirea elementului mahometan. Am de gând să închin următoarele două capitole acestei moderne migrațiuni ale popoarelor și cauzelor cari au stat la baza ei.

Deși am cutrecreat terasa bulgară a Dunării între Lom și Timok în toate sensurile, în toate anotimpurile și în diferite stări de suflet, ea nu mi-a apărut niciodată mai frumoasă, ca la Halova, în acea scară care, la apusul ei, a auzit-o cu cele mai desfătătoare culori, mingea aceea de lumină. Am uitat de caraule, de Turci, de Sârbi și Târnogorți¹⁷⁾ la priveliștea minunatului, pacinicului ținut străbătut de scânteetorul Timoc, până când ivirea amurgului m'a hotărât să plec.

Numaidecât, în anul următor, 1871, am revăzut-o iar, am studiat continuarea ei până la culmile Balcanului de pe Iantra și m'am reîntors cu un material neașteptat de mare. Publicarea lui rămâne rezervată volumului următor al operei mele. Să sperăm că-i va fi dat să izbutească de a o face cunoscută Europei, Bulgaria de mijloc și de apus, mai mult decât a fost cazul până acum și de a-i câștiga prieteni.

17) Târnogorți = Muntenegreni (not. ed.)

ANEXĂ 1)

În vara anului 1871, călătoria mea de studii a fost consacrată Balcanului central și occidental, precum și întinselor teritorii ce se întind spre Nord și Sud de acesta. Oricât de interesantă este prefata la această călătorie, adică drumul dela Viena la Vidin, de data aceasta i-am acordat mai puțină atenție și îmi permit și aci să trec peste amănuntele istorice și ale panoramei, deoarece am încercat să le descriu în lucrarea mea „Serbia” precum și în primul volum al celei de față. În timp ce coboram porțiunea sârbo-română a Dunării, și meditam, retras în cabină, asupra itinerariului călătoriei mele, toate gândurile îmi erau îndreptate către ținutul acela muntos moesico-tracic ale cărui secrete nepătrunse mă atrăgeau magnetic de ani de zile.

La 17 Mai eram în vechiul oraș — pașalâc Vidin — unde trebuia să vie să mă găsească dragomanul meu la o oră fixată dinainte. Orientalul nu este însă niciodată punctual. În ultimul moment găsisse că mai avea de regulat mai multe chestiuni urgente, astfel că am fost obligat să fac o pauză în acest oraș antipatic, pe care-l cunoșteam destul de bine. E drept că nu au lipsit nici de data aceasta plăcutele ore petrecute în casa vechiului meu prieten, domnul consul cavalier de Schultz și nici acele elemente străine care transformă uneori într-un mod interesant aspectul societății Vidinului.

Am amintit încă în primul volum (pag. 239) unele dintre aceste figuri, altele merită să fie scoase aci din uitare, dacă nu din alt motiv, din acela că le revin desori roluri foarte ciudate ca actori în marele joc al intrigilor din regiunile Dunării de Jos. Sub balconul scumpului meu amic și gazdă se plimba de pildă un popă român din Transilvania, cu numele Draxin. Ce treabă avea acest urmaș al Daco-Romanilor, membru al clerului romano-unit, în Vidinul pravoslavnic-bulgar? Iată ce lucruri neveroșimile și totuși adevărate am aflat din sursă bine informată:

Precum se știe, politica statului maghiar în Banat și Transilvania de multă vreme pune bețe în roată propagandei care ținde către unirea tuturor Românilor într-un mare stat Daco-Român. Acest popă Draxin se străduiește însă din anul 1869 să atragă Valahii din jurul Vidinului, care locuiesc între Dunăre și Timoc *), în făgăsul mișcării naționaliste pentru crearea unei Români Mari. Aceasta nu o face încă din proprie inițiativă, ci sub egida oficială a episcopului, de curând decedat, Pop Szilágyi din Oradea-Mare.

Să mai încercat „catolicizarea” regiunii Vidinului, anume în timpul seurtei domnii ungare asupra terasei Dunărene a Bulgariei de vest (1364). Dar convertirea, împlinită în parte cu forța, nu a durat mai mult decât epoca ocupației. Popa Draxin urma acum să reia încercarea în condiții cu totul diferite.

Sub pretextul de a convinge pe „schismaticii” valahi, aparținând

1) Vol. II, cap. I. „Prin Vidin în orașul de reședință Ruscine; un apostol român-unit din Ungaria.” (Popa Draxin).

*) Vol. I, pag. 276, 282.

ritului răsăritean, să se unească cu Roma, el răspândi o proclamație cu un conținut extrem de ciudat, care accentua nobila înrudire cu Francezii, Italianii, Spaniolii, Portughezii precum și cu Românii de dincolo de Dunăre și le promitea protecția pe atunci atot-puternicului împărat Napoleon, precum și a altor potențatii latini. Despre împăratul Austriei și rege al Ungariei, sub al cărui sceptru numeroși Valahi tind către o cultură superioară, nu putea fi descoperit niciun cuvânt în acea proclamație bombastic stilizată. Cu toate acestea, acel misionar solicita sprijinul material al Austro-Ungariei și ocupa consulatul ei, aproape fără întrerupere, cu aplanarea certurilor provocate de lipsa lui de tact.

Precum se știe, în Orient se încrucișează cele mai variate tendințe ale statelor din afară. Eram aci în fața unei acțiuni pe care ar fi înțeles-o dacă ar fi fost pusă în scenă de mitropolitul din București; considerând însă scopul celui ce l-a trimis, persoana celui trimis și mijloacele folosite, treaba aceasta mi se părea greu de înțeles. Numai neștiința grosolană a stărilor din răsărit putea să primească, împotriva interesului propriului stat, ca multe mii de suflete să fie hrănite cu spiritul românismului și ca, pe de altă parte, prin intervenția consulatului cezaro-erăiesc în favoarea unei propagande complet lipsite de tact, insultătoare pentru biserica greco-orientală, să se creeze o turburare între Austria de o parte și majoritatea populației — Bulgarii și cu clerul lor — de altă parte! Ce-i păsa însă episcopului „romano-unit” din Oradea-Mare, că din această pricină, confratele său „schismatic”, arhiepiscopul Vidinului (actualmente primul Exarh al Bulgarilor) a uitat să facă consulului austro-ungar vizita de rigoare la numirea sa și că majoritatea celor mai distinși notabili „schismatici” ai orașului în acel timp se dădeau în lături de la ori ce legături cu consulul cezaro-erăiesc! Lucru de înțeles: întâi biserica, apoi statul!

Și cum arăta misionarul pe care l-a trimis episcopul Pop Szilágyi să muncească în via Domnului? Un popă de cea mai neștiutoare speță, care cunoscând altă limbă decât cea valahă, nu era în stare să se înțeleagă nici cu propriul său consul fără ajutorul tâlmaciului, cu atât mai puțin cu autoritățile turce sau bulgare. Fiul său, tot atât de onorabil și care părea să-l ajute ca învățător, precum auzeam, fusese scos din slujbă fără voia sa pe mai multe luni. El aștepta în cazematele Vidinului să se pronunțe sentința în privința unei omucideri pe care o făptuise trăgând neîndemânatec mai multe focuri de pistol, întru preamărirea Domnului, cu prilejul sfintirii unui loc destinat ridicării unei biserici catolice!

Dela asemenea oameni nu se putea spera desigur o propagandă religioasă cu arme spirituale. Intrucât subtilitățile care au dus la schismă, îngăduințele pe care mai târziu Roma le-a făcut membrilor bisericii orientale numai pentru a-i aduce, cel puțin nominal, să recunoască primatul papei, rămăseseră de bună seamă necunoscute domnilor Draxin tatăl și fiul; ei căutară să lucreze prin mijloace mai realiste, dar și prin aceasta, din pricina că au depășit măsura, nu și-au ajuns deloc scopul. Era lesne să se promită celor ce se vor uni cu Roma, că vor fi scutiți de impozite, stola și alte dări. Când însă taxidarii¹⁾ turci le încasară zeciuiala ca și în trecut, iar popa Draxin, care fusese trimis de prea onoratul episcop de Oradea-Mare aproape fără mijloace, începu să ia bani cu împrumut dela comunitățile rurale ale neofiților, rândurile războtezaților se răriră din zi în zi și numărul lor scăzu repede dela mai multe mii la câteva sute; dar nici acest număr nu avea mult de rezistat contra propagandei rusești, dotate cu bogate mijloace de acțiune!

Într-adevăr, banii care au fost trimiși mai târziu din Austro-Ungaria din mai multe părți, în urma plângerilor făcute de popa Draxin, ar fi putut ușor avea o mai bună întrebuințare decât cumpărarea neîndemânatecă a unui loc pentru ridicarea unei biserici, a cărei clădire însă guvernatorul Turc după aceea, sub cuvânt că dăunază apărării țării, a oprit-o.

Deslegarea acestei chestiuni, apoi a aceluia a datoriilor făcute de misionar și neplătite și în fine omuciderea făcută de fiul domnului popă Draxin —

1) Taxidari = birnici, (not. ed.)

care era înălțată de dușmani ca omucidere cu voință — au făcut ca consulul cezaro-crăiesc să-și piardă mult din timpul său prețios, pe care l-ar fi putut folosi în chip mai înțelept, pentru prosperarea negoțului austriac.

Vedem din păcate aci una din acele fapte în care, cu toate învățămintele, mai noi și mai vechi, ne arată cum se risipesc banii și puterea austriacă, de pomană, din pricina totalei necunoașteri a stărilor etnografice și religioase din Orient, și astfel în mod cu totul nefolositor, s'a lucrat numai și numai pentru Tarul Rusiei.

Istorisese aci doar un fapt, fără să adaog sfaturi politice. Dorese numai să amintesc aci oamenilor de stat, care lucrează cu mijloace calice și tipicare ale școalei vechi, opinia pe care am mărturisit-o în primul volum (pag. 143), că momentul de a lucra prin misiuni romano-catolice în regiunile Dunării de Jos, a trecut de mult.

În anul 1860, când oprinarea poporului bulgar prin clerul grec, care-i era străin din punct de vedere național, depășind orice natură, a dus la o profundă opoziție împotriva patriarhului constantinopolitan: în acel moment o acțiune comună a Austriei, Franței și Italiei, cu mijloace corespunzătoare importanței scopului, ar fi putut probabil obține rezultate, care ar fi stânjenit serios activitatea politică a Rusiei în regiunile Dunării de Jos. Conducătorii statului austriac erau însă atunci prea preocupați de litigiile italo-polono-germane, iar evenimentele anului 1866 au îndepărtat atenția lor și mai mult de la evenimentele din Orient și conflictul religios bulgaro-grec, după ce trecu prin mai multe faze, se termină prin recunoașterea exarhatului bulgar, fără ca numărul bulgarilor romano-uniti să fie crescut simțitor.

Sarcina de a spori artificial această înfimă minoritate în dauna marelui majorității, care face parte din biserica orientală, ar putea să fie lăsată fără regret în seama exclusivă a Romei, cu atât mai mult, cu cât în ultimele decenii de regim constituțional în toată Europa Centrală precum și în Austro-Ungaria, s'a maturizat principiul că statul nu este chemat să deslege atribuțiile unei biserici, oricare ar fi ea. Acest principiu ar trebui în consecință să-și găsească în sine aplicarea și la misiunile a la Draxin, atât de compromițătoare pentru Austro-Ungaria. Toate părțile și mai ales statul nu ar avea de sigur decât de câștigat din această abținere, iar consuli austro-unguri nu vor vărsa nicio lacrimă în cazul când vor dispărea aceste certuri clericale care le-au dat atât de mult de lucru.

Dr. G. WEIGAND

ROMÂNII ȘI AROMÂNII
IN BULGARIA

TRADUCERE DIN LIMBA GERMANĂ DE

L. L.

Dr. G. Weigand, Rumänen und Arumunen in Bulgarien,
in Dreizehnter Jahresbericht des Instituts für Romänisches
seminar zu Leipzig, 1900, cu 4 fotografii afară din text.

Nr. 1 — Casă românească de țară, la Gârți (Vidin)

Nr. 2 — Familie de Români din Culoa (Vidin)

CĂLĂTORIE PRIN BULGARIA

DELA VIDIN LA SOFIA

de Dr. G. Weigand

I.

Aveam de mulți ani dorința de a cunoaște mai de aproape Bulgaria, deoarece o călătorie făcută cu trenul, la 1897, prin răsăritul țării, ca și vizita mea în ținutul Vidin, din 1898, despre care am făcut comunicări în „Jahresbericht des Instituts für Rumänisches sprache zu Leipzig”, n’au făcut decât să-mi stârnească această dorință. Ceeace mă interesa mai ales era de a cunoaște țara și oamenii ; de a mă familiariza cu limba bulgară vorbită și apoi de a cerceta pe Români așezați dealungul Dunării, ca și pe Aromânii cari trăiesc răspândiți în interiorul țării și la granița turcească, și, eventual, de a descoperi urma de așezări vechi. Majoritatea materialului găsit, privind pe Români și pe Aromâni ¹⁾, este cuprins în cele ce urmează, iar restul, privind linguistica referitoare la Daco-Români și Bulgari, va fi publicat cu altă ocazie.

Am părăsit orașul Leipzig la 1 August, în tovărășia elevului meu, Dl. Michov, din Târnovo (Bulgaria) și după un popas de 2 zile am ajuns în munții Tatrci, în satele românești din câmpiile Debreținului, pe care le-am vizitat pentru completarea studiilor mele privind dialectul daco-român. Am mers apoi cu trenul, și, descori, pe jos, prin ținutul Crișului Negru, după Brad, pe Crișul Alb, spre Deva pe Mureș, apoi la Hunedoara, Hațeg, Petroșani și am ajuns la granița românească, primit și găzduit pretutindeni de prieteni români. Drumul până la granița românească l-am făcut cu trăsura, de unde am coborât Valea Jiului prin trecătoarea Vulcan ajungând la mănăstirea Lainici, noaptea. Aci am fost nevoiți

1) Partea privitoare la Aromâni, nu se publică în această lucrare. (n. ed.)

—puținele odăi fiind ocupate—să dormim pe scândurile unui pridvor. Nici de mâncare n'am putut căpăta nimic, singura gustare ce ne-a oferit-o staretul fiind un ulciorul cu apă. Desigur, dacă vii pe jos, acoperit de praf și de sudoare, ca noi, adesea ți se poate întâmpla să fii luat drept vagabond și tratat ca atare. Pe la 5 dimineața am părăsit acest adăpost neprietenos.

Valca, oricât ar fi ea de frumoasă, cu timpul obosește pe drumet. Deaceia am fost bucuroși că am ajuns la Bumbesti, așezat la ieșirea din trecătoare, unde am fost despăgubiți de masa ce ne-a lipsit în ajun, printr'un prânz bogat, oferit de fiii prof. Dumitrescu, bine cunoscut în România. Seara am poposit la Tg. Jiu, un orașel curat și plăcut și a doua zi seara am ajuns la Calafat. Pe la 11 noaptea — tocmai ne culcasem — când ne-am pomenit deșteptați din somn, prin bătăi în ușe, de un sergent, care a venit să ne poștească în mijlocul nopții la poliție. L-am rugat însă să revină a doua zi dimineața. La ora 6 sergentul a revenit și ne conduse la poliție unde comisarul, pe un ton răstit, ne reproșă că n'am executat ordinul ce ne transmise prin sergent. Când însă acest „boier” se convinsese că nu eram periculoși și că putem chiar dovedi acest lucru prin scrisorile de recomandatie ce le avem din partea Ministerului, cam rușinat, ne-a lăsat să plecăm însă fără să-și ceară scuze. Un vaporas ne duse repede la Vidin. Așa dar, după un drum de 14 zile, foarte instructiv pentru tovarășul meu de drum, în ziua de 15 August am ajuns în Bulgaria. Prima zi a fost rezervată pentru odihnă și vizitarea orașului, care, dacă vii din Calafat, are o înfățișare orientală. Calafatul față de Vidin pare foarte modern, aproape elegant. La Vidin, pavajul este în parte îngrozitor; prăvăliile și atelierele se află pe jumătate sub cerul liber. Pe străzi mișună un furnicar de Bulgari, Turci, Români, Tigani și Albanezi. Totuși casele au o înfățișare europeană, pentru că orașul are trotuare și este luminat. Numai vechea cetate, cu populația ei curat turcească, s'a păstrat întreagă. În labirintul de ulicioare înguste, încadrate de ziduri înalte, ici colea descoperi o intrare care duce spre o cafenea sau spre o ospătărie de vară, unde, pe o masă șchioapă și niște scaune la fel, se poate căpăta o cafea, un șerbet și chiar o bere indigenă, la prețuri modeste. După masa de seară luată la Hotelul Franz, unde am găsit un adăpost foarte bun, fiind recunoscuți de locuitori — veniră să mă vadă Prefectul, Primarul, avocații și profesorii din localitate. Dl. Kotabanoff a

fost cu mine foarte îndatoritor. El s'a oferit să ne conducă, a doua zi, cu trăsura, la Gârși un sătuleț unde se vorbește o limbă pestriță. Aci am studiat dialectele : bulgar și român. A doua zi, dl. Cabaciev, inspectorul regional școlar, mă însoți la Cumbair, Cherimbec, Șeif și Cutova, un sat pur românesc, unde am rămas 5 ore ca să fac studii. Mă interesau, mai mult chiar decât limba—portul, îmbrăcămintea, arhitectura caselor, viața, condițiile de trai, ca și situația culturală și politică a acestor Români. Cu prilejul vizitării mai multor case românești, în diferite sate, am putut să-mi dau seama că locuitorii se simțeau foarte bine în noua lor patrie, pe care o schimbaseră cu cea veche, abia acum 100 de ani. Aci pământul este bun și locuitorii au din belșug de toate. Casele lor atât în exterior cât în interior arată că locuitorii lor au o anumită bună stare. (Foto No. 1). Fiecare țăran este proprietar și toți se bucură de aceleași drepturi ca și Bulgarii. În școli se predă limba românească ; elevii însă învață cu plăcere și bulgărește, fiindcă au nevoie de această limbă. În părțile marginase ale regiunii linguistice românești, cu sate în care se vorbesc mai multe limbi, limba românească se pierde, nu însă și în satele mari pur românești din regiunea lingvistică compact românească. Guvernul bulgar, nu face nimic pentru a grăbi procesul de asimilare, și aceasta este cel mai bun mijloc pentru a avea cetățeni mulțumiți. Timiditatea și umilința, care se vede adeseaori la țăranii români din Regat, în raporturile lor cu autoritățile, aici a fost înlocuită printr'o conștiință de sine îmbucurătoare. Ar fi cea mai mare prostie să credem că între țăranul român și cel bulgar ar exista diferențe de caracter congenitale, întemeiate pe diferența de rasă. Condiții sociale egale dau naștere la trăsături de caracter identice. Aceasta se poate observa lămurit la locuitorii dela Sud de Dunăre. În două trei generații aceștia au adoptat cu desăvârșire caracterul Bulgarilor, ca și unele semne exterioare, cum ar fi de pildă portul (Fotog. No. 2) care, cel puțin, la bărbați se deosebește foarte puțin ; numele de familie, felul de construcție al caselor, felul de muncă al pământului, gătirea bucatelor, etc., pe care le-au adoptat dela Bulgari și n'au nemerit-o prost. Dacă, în multe privințe, orașele românești sunt cu mult superioare celor bulgărești, chestiunea se prezintă invers în ceea ce privește satele — și aceasta nu este valabil numai pentru regiunea mai bogată așezată pe Dunăre, ci chiar și pentru satele bulgă-

rești dela munte — din Balcani — în comparație cu cele românești din Carpați. Acoperișuri de paie și stuf nu se mai găsesc, fiind toate fără excepție făcute din țiglă. Pereții sunt construiți din împletituri de nuiele, acoperite cu lut și de multeori văruițe. Odăile de locuit deobiceiu sunt în număr de trei : o încăpere unde se gătește și care deobiceiu servește și de locuit ; o odaie de iarnă și una de vară. În afară de aceasta, în fața casei se mai află și un pridvor acoperit, sau o tindă după modul bulgăresc. Deasemenea, în casele țărănești de aici, se găsește și pivnița care la cele din România lipsește. Chiar dacă tipul bulgăresc la unii indivizi se poate diferenția de cel românesc, (care are fața ovală și corpul svelt, în comparație cu fața mai mult rotundă și forma corpului lată, mai greoaie, a bulgăroaicelor) această diferențiere totuși deobiceiu este atât de neînsemnată încât nici cel mai bun cunoscător nu poate distinge cărei naționalități comparativ aparține unul sau celălalt individ, cu atât mai mult, cu cât tipul brun al Românului, care contrastează atât de mult cu cel maghiar sau german, aici este tot atât de des întâlnit printre Bulgari ca și printre Români. Când este vorba însă de Aromâni, atunci nu ne putem înșela.

Aici, în Cutova, am întâlnit pe primul Aromân. Era un căldărar din Crușova, de lângă Monastir, al cărui tată era originar din Șipișca, în Albania. Era atât de fericit să poată vorbi cu mine în dialectul său matern, încât nu s'a liniștit până ce nu m'a dus la dânsul spre a mă cinsti cu o cafea. Dela Cutova, m'am dus la Inova și la Smârdan, unde se află un monument românesc modest, ridicat în amintirea eroilor români căzuți în asaltul redutei din apropiere, (1877). Intrucât, pe celelalte sate le cunoșteam din trecuta mea călătorie, iar satele românești se ivesc abia în josul Dunării, după Lom-Palanca, am putut părăsi ținutul călătorind cu diligența, timp de 8 ore, pe un drum nu tocmai bun, până la Belogradic care este așezat pe coasta muntelui, într'o poziție minunată. După ce am terminat aci studiile mele dialectale, a doua zi am coborât printr'un defileu de stânci conglomerat, foarte pitorești, care îți amintesc de ținutul Calabaca, din Tesalia, cu mănăstirile lui (Meteoriții). Apoi m'am îndreptat spre Răsărit, spre satul Dolni-Lom, unde am poposit pentru masa de amiază. De aci încolo drumul era atât de prost încât numai puteam călători spre Prevala, până unde închiriasem trăsura. De aci am coborât — intrucât era de vreme — mer-

gând pe jos, spre valca înverzită Ogost. Nu plouase de trei luni. În Ungaria și în România era secetă. Lângă Debretin, țărani araseră câmpul fără să fi ridicat recolta. Aici însă țărani printr'o înțeleaptă întrebuințare a apelor pâraelor de munte, au izbutit să mențină ținutul într'o stare de umiditate. În grădinărie, Turcii au fost dascălii Bulgarilor, dar aceștia din urmă, nu numai că i-au ajuns pe Turci, dar i-au și întrecut. Peste tot se văd canale de irigație cu apă curgătoare și acolo unde apa nu se poate aduce prin căderi naturale, oamenii se ajută cu puțuri construite foarte primitiv, făcute de mâna lor, care, totuși, corespund scopului și sunt puse în mișcare cu ajutorul unui măgar, unei vaci sau unui cal.

Am luat hotărârea să înopțăm la Mitrofti. Hanul nu avea decât o încăpere cu două paturi, și aceasta ocupată de un preot bătrân. Kmet-ul ²⁾, căruia i-am arătat scrisoarea de recomandatie din partea Ministerului rugă pe bătrân să doarmă o noapte, pe jos, în crâsmă. Binevoitor el primi spunând că noi ca drumeți avem mai mare nevoie de odihnă, decât dânsul om bătrân, care jumătate din noapte tot ș'o petrece în rugăciune. Noi am primit cu mulțumire, dar de somn nu putea fi vorbă — deși eram frânți de oboseală — din pricina insectelor târătoare și săritoare.

În ceea ce privește murdăria și insectele, hanurile din Bulgaria sunt la fel cu cele din România și nu cred ca vreuna din aceste țări să fie, în această privință, mai înaintată decât cealaltă. În schimb în casele locuitorilor din orașe se observă dorința de curățenie și de înfrumusețare a căminului. A doua zi de dimineață când ne-am sculat, la ora 5, hangiul, la plecare, n'a vrut să primească plată pentru odaie, iar la ieșirea din sat un țăran care era în pragul casei, pe motivul că suntem „drumeți“, ne-a oferit câte un rachiu. După ce, mulțumindu-i, am refuzat cînsia, el ne-a oferit, de astădată, ca să le mâncăm pe drum, niște pere la fel cu renglotele, de o formă cum nu văzusem până atunci.

Primul popos l-am făcut pentru a studia dialectul din Cerofti. La ora prânzului am poposit lângă o moară unde ne-am scăldat și ne-am astâmpărat foamea cu o găină pe care o luasem cu noi din ajun. În aceeași zi, eram în 20 August — am ajuns

2) Kmet = primar (not. ed.)

la Jirofti, unde, spre norocul nostru, am găsit o căruță care până seara ne-a dus la Bercovița, un orașel așezat la poalele Balcanului împădurit. Chiar dacă găzduirea la hotelul „Balcan“ nu era prea bună, totuși aveam unde să ne rezemăm capul și am găsit mâncare din belșug. Populația orașelului este bulgărească și turcească, sunt însă și câțiva Armeni și Evrei spanioli și chiar 5 familii de Aromâni stabiliți de curând. Am avut astfel prilejul de a nota denumirile aromâne pentru războiul de țesut. Aceste denumiri însă sunt foarte mult amestecate și cu denumiri luate de la Bulgari.

De aici încolo n'am mai urmat drumul care peste trecătoarea din munții Balcani duce la Sofia, ci ne-am îndreptat tot spre Vârșet, o localitate balneară renumită în Bulgaria, cu două izvoare termale de 36 și 39°, cari se zice că ar fi foarte bune împotriva reumatismului. Am călătorit într'acolo dela 4 la 8 după amiază și cum am ajuns am dat peste o mulțime atât de mare încât cu multă greutate am putut găsi un adăpost: o odaie mizeră de 2,5 mp. lungime și 2 m. lățime, fără nici un confort, nici măcar un lighean, așa încât trebuia să ne spălăm în pârâul din apropiere, și să plătim pentru această maghernită 2 franci! Puținele case, primitive, care se intitulează „Hotel“ erau atât de înțesate cu vizitatori, încât îți dădeau impresia unor faguri de albine. Este de neînțeles cum puteau rezista oamenii săptămâni întregi, într'o asemenea strâmtoare. Nu există grădini publice sau locuri de plimbare. Nimic asemănător. Cărciumile și cafenelele sunt atât de rudimentar construite încât nimeni nu poate sta înăuntru pe timp de ploaie. Sunt făcute numai pentru vară. Mâncarea este în general foarte estină, ca pretutindeni în Bulgaria. O mâncare cu carne costă 20 stotinci³⁾ (16 Pf.) o supă 10 st: ½ litru de vin 20 st. Seara am făcut câte o baie pentru care am plătit câte 20 st., iar pentru un cearceaf am mai plătit câte 20 st. De obicei însă oamenii vin cu cearceaful de acasă.* Bulgarii sunt foarte nepreciențioși, înainte de toate totul trebuie să fie ieftin. Ei nu au boieri, deci n'au în stațiunile balneare nici lux, și poporul, adică țăranii, alături de meșteșugari și de funcționari, este reprezentat în număr mare. Ce deosebire — ca dela cer la pământ — față cu o stațiune balneară românească, cum ar fi Slă-

3) 1 stotnică = 1 centimă (not. ed.)

niul Moldovei, care, deși e situat, izolat, într-o vale a Carpaților, are palasuri, vile cochete, promenade îngrijite și, bineînțeles, prețuri corespunzătoare.

A doua zi era încă întinerie, când am fost deșteptați din somn de un clopoțel însoțit de strigătul: „Bania za mâje“⁴⁾. Aceasta, deoarece rândul la fiecare două ore se schimbă în sensul că bărbații și femeile fac baie alternativ. Bărbații încep dela 4 dimineața, căci fiind numai două cabine, altfel n'ar putea să vină la rând toată lumea. La 6 dimineața, în tovărășia unui Evreu spaniol, am pornit spre Vrața, unde am ajuns în timpul prânzului. Aci am luat masa la hotel „Europa“, după care am plecat spre Mezdra. Tânărul meu tovarăș de drum, luă trenul de noapte spre Târnovo pentru a se recreia de oboseala celor trei săptămâni de călătorie, care îl obosiseră, cu atât mai mult cu cât își stricase stomacul. Eu am mai rămas la Mezdra încă o zi și am stat la han- giul aromân, Arghir Dubo, din Gobeș (un al doilea Aromân ține un han la gară). Aci am strâns informații asupra Aromânilor și Românilor și am făcut studii de dialect aromân și bulgar și după aceea am plecat cu trenul trecând prin pitoreștile defileuri ale Iskerului spre Sofia unde am rămas până la 30 August, ocupându-mă în mod special cu studii lingvistice și etnografice. Nu este nevoe să menționez că aci am fost primit foarte prietenos și am avut sprijinul reprezentantului german, Freiherr von Falkenhausen, precum și a consulului român, Dl. Mișu. Deasemeni am avut bucuria de a cunoaște personal pe profesorul Șismanov, acum, Ministru al Instrucțiunii Publice în Bulgaria, precum și pe Dl. Milelici.

4) Baie pentru bărbați (not. ed.)

II.

RĂSPÂNDIREA DACO-ROMANILOR ÎN BULGARIA

În timpul când în buletinul VII pag. 12 și urm. și în buletinul VIII pag. 252 și urm. scriam asupra populației bulgărești, cunoșteam numai comunele ținutului Vidin, pe când în ceea ce privește satele așezate dealungul Dunării, îmi culesesem informațiile pe malul românesc opus, care, din această cauză, bine înțelese, erau necomplete și neprecise. Intrucât, între timp, am vizitat și aceste sate, am cunoscut locuitorii lor, și, în afară de aceasta, am avut la dispoziție și rezultatele recensământului din 1900, acum am putința de-a face o recapitulare mai completă decât atunci : Din „Résultats du recensement de la population“, am utilizat partea III-a, districtul Vidin, partea IV-a districtul Vrața, și partea VII-a, districtul Plevna, în care este vorba, în primul rând, de plășile : Vidin, Kula, Rahova și Nicopol, deoarece acolo se găsește o populație rurală românească numeroasă. În districtul Vrața populația românească pătrunde, deși sub forma de mici colonii, în satele bulgărești până departe spre Sud, în imediata apropiere de orașul Vrața, deci nu este chiar așa de nejustificat ținutul românesc ce se află indicat pe harta lui Lejean, cu toate că numărul Românilor, în comunele Liliace, Marmoren și Vâlbeșnița, este destul de mic. Este interesant faptul că în Marmoren și Liliace s'au întâlnit coloniști veniți de la Nord, cu Aromâni, veniți din Sud. Cât de mare a fost, în ultimul timp, imigrarea românească se poate vedea din faptul că din totalul de 86.000 ⁵⁾ Români,

5) D. Consul Mișu din Sofia a fost atât de binevoitor să însărucească pe cineva să culcagă pentru mine datele de mai sus. Dătoresc amabilității domnului ministru Șişmanof statistica cu privire la Plevna și Vrața, iar cea a Vidinului, prefectului respectiv.

11.708 sunt născuți în România, din care însă numai 1.409 sunt cetățeni români. În ultimul timp imigrația română, care a fost stimulată prin acordarea de pământ, a devenit, pentru Bulgari, ceva mai incomodă, deaceia au început să-i pună piedici.

Românii cari locuiesc la țară, bine înțeleși, sunt agricultori care în noua lor patrie, se simt destul de bine. Nu e de mirare. Starea lor materială, de cele mai multe ori, în comparație cu condițiile apăsătoare în cari erau obligați să trăiască în România, este de cele mai multe ori bună. Casele frumoase și curțile mari lasă să se întrevadă o anumită bună stare. Desigur că mai sunt destule bordeie ⁶⁾, atât la Români, cât și la Bulgari, ca d. p. în satul bulgăresc Lukovit, pe Isker, unde trei pătrimi din case sunt bordeie dar ele nu sunt locuințe așa de proaste, cum ne-am putea închipui. În tot cazul ele nu sunt o dovadă de sărăcie. Felul de viață, moravurile, obiceiurile și religia la ambele popoare sunt identice : la aceasta se mai adaugă identitatea de spirit de care sunt dominate cele două limbi, precum și marele număr de cuvinte comune, așa că nu trebuie să ne mirăm dacă în comunele cu populație mixtă, Românii învață ușor limba bulgară și încetul cu încetul, se asimilează. Numai acolo unde Românii formează o majoritate mare, sau unde locuiesc în masă omogenă, cum ar fi d. p. în jud. Vidin, ei își păstrează limba. La Români preocupări naționale n'am putut observa, cum, de altfel, nu era de așteptat din partea unei populații rurale, a cărei unică preocupare este îndreptată spre împlinirea nevoilor ei materiale. Plângeri despre nedreptăți din partea administrației sau samavolniciei din partea funcționarilor de stat, nu mi-au fost aduse la cunoștință, deși am pus deodreptul întrebări în acest sens. Din amândouă părțile oamenii sunt mulțumiți.

Epoca imigrației este — după cum am arătat — în unele localități, foarte diferită. Imigrația a început în secolul XVIII ⁷⁾, (făcând abstracție de cazuri izolate din secolele trecute) ; ea a devenit foarte puternică după introducerea Regulamentului Organic, deci pe la 1830, și de atunci durează fără întrerupere, așa încât nu există județ în care să nu fie coloniști români. Cea mai

6) Bordeie sunt niște colibe îngropate în pământ, despre care am vorbit în *Globus*, vol. 78, pag. 119 ; tot acolo se găsesc și ilustrațiile respective.

7) Cf. *Jireček Fürstentum Bulgarien*, p. 116.

puternică imigrație ne-o dă Vidinul (40.000 s.), Vrața 13.000 s.), Plevna (10.000 c.) și bine înțeles cea mai slabă este în județele de la Sud de Balcani, unde dimpotrivă mai bine reprezentați sunt Aromânii.

Urmează coloniile românești după județe (ocrâng), după plăși (ocolia), în ordine alfabetică. Scrisul cu litere latine este cel obișnuit numai pentru *к*, *а* am întrebuințat pe *ă*, iar pentru *к* am întrebuințat pe *ea*, luându-mă după ortografia românească

I. JUDEȚUL VIDIN

a) *Plasa Vidin*

Vidinul din cei 15.791 locuitori are 9421 Bulgari, 2.184 Turci, 1.780 Evrei, 958 Români, 765 Țigani, peste 100 Germani și alții. În zilele de târg sunt o mulțime de Români în oraș.

Balevo vezi mai jos Breagovo.

Breagovo sau Balevo, comună mare înstărită, 30 km. la Nord-Vest de Vidin pe Timoc, cu 4.503 Români și 161 Bulgari, din cari jumătate folosesc în casă limba românească.

Deleina, comună românească, 20 km. Vest de Vidin, cu 654 locuitori.

Florentin, sat românesc înstărit, cu 747 locuitori, aparține comunei Negovanofți.

Gânzovo, comună românească, 15 km. Nord-Vest de Vidin, cu 1.770 locuitori.

Gărci, comună, 10 km. Vest de Vidin, cu 2.053 locuitori Bulgari și 210 Români, cari tind spre bulgarizare.

Gomotar sau Gomotarți, comună românească, 12 km. Nord de Vidin pe Dunăre, cu 1.400 locuitori.

Halvagi sat românesc cu 666 locuitori, Sud-Vest de comuna Ciungrus, care la rândul ei se găsește la 10 km. de Vidin.

Iasen, sat românesc 648 locuitori ținând de Negovanofți.

Kalenik, sat românesc cu 603 locuitori, ținând de comuna Gărci.

Kapitanofți, comună românească foarte aproape de Vidin cu 1.244 locuitori.

Kirim-bei, comună românească în fața Porților dela Vidin, cu 1.687 locuitori.

Koilovo, sat românesc cu 697 locuitori ținând de comuna Rakitința pe Timoc având păduri și vii.

Kosava, comună românească la 15 km. Nord-Est de Vidin pe Dunăre, cu 946 locuitori.

Kosovo, sat românesc la 5 km. Nord de Deleina, de care și ține, cu 629 locuitori.

Coșava, comună românească la 15 Km. Nord-Est de Vidin pe Dunăre, cu 946 locuitori.

Kutovo, comună înstărită românească la 10 km. Vest de Vidin, în apropierea Dunării cu 1051 locuitori.

Molalia, sat românesc cu 641 locuitori aparținând comunei Gărci.

Negovanofți, comună românească cu 1.050 locuitori, la 10 km. Nord de Vidin.

Novo-Selo, districtul Vidin, situat pe Dunăre, are o populație mixtă, al cărui nucleu este format din Sârbi imigrați, la care s'au adăugat Bulgari din diverse regiuni ca și Români : s'a dezvoltat acolo un dialect slav foarte curios cu caracter românesc, însă caracterul de bază a rămas totuși sârbesc nu bulgăresc, după cum am putut să mă conving la Vidin. Statistica indică 3.675 Bulgari și 19 Români, însă după informațiile mele ar trebui să fie mai mulți.

Rakitința, comună mixtă în apropiere de Timoc, la Sud de Breagovo, cu 914 locuitori Români și 201 Bulgari.

Racovița, sat românesc între Breagovo și Vârf, cu 394 locuitori.

Slanotârni, sat românesc cu 799 locuitori ținând de comuna Kutovo.

Șef, sat românesc cu 739 locuitori ținând de comuna Kutovo.

Tianofți, sat românesc cu 381 locuitori ținând de comuna Gănzovo.

Vârf, comună frumoasă românească pe Dunăre la 20 km. Nord-Vest de Vidin, cu 1.976 locuitori.

b) *Plasa Kula*

Boriloveț, sat românesc la 31 km. Vest de Vidin, cu 611 locuitori ținând de comuna Sisenci.

Boșniak, sat românesc cu 253 locuitori, aparține comunei Car-Petrovo.

Cernomaşniţa, comună românească cu 707 locuitori pe Timoc, 26 km. Vest de Vidin.

Funden, vezi Rabrovo.

Golemi-Jasenovet, sat românesc cu 1.070 locuitori aparţinând comunei Şipcovo.

Gradskof, comună românească cu 1.370 locuitori pe Timoc exact la 40 km. Vest de Vidin.

Halovo, comună românească la 6 km. Sud de Gradskof, în apropierea Timocului, cu 1.266 locuitori ; este cea mai sudică comună românească din districtul Vidin.

Mali-Jasnovet, sat românesc cu 826 locuitori aparţinând comunei Şipcovo.

Perilovet, sat românesc 27 km. Vest de Vidin, cu 478 locuitori, aparţinând comunei Şişenţi.

Rabrovo, comună românească 25 km. Vest de Vidin, cu 1.687 locuitori ; de aceasta aparţine şi sătuleţul Funden cu 113 locuitori Români.

Şipkovo, comună românească 31 km. Vest de Vidin cu 1.105 locuitori.

Topolovet, sat românesc cu 664 locuitori aparţinând comunei Tar-Petrovo.

Zlokukia, sat românesc la Timoc cu 769 locuitori aparţinând comunei Cernomaşniţa.

c) *Plasa Lom*

Lom Palanka, are printre locuitorii săi, în număr de 10.115 loc şi numai 95 de Români, majoritatea fiind formată din 7.926 Bulgari, afară de aceasta 1.200 Turci, 373 Evrei, 289 Tigani şi așa mai departe. Elementul românesc este în regresie. În Ursoaia, care după nume este o dovadă a originii româneşti, Românii au fost isgoniţi de către Tătari şi aceştia de către Bulgari ; se numără astăzi numai 52 Români, (alături de 569 Bulgari) cari îşi pierd limba maternă. În susul văii Cibărtale, se mai găsesc mici minorităţi româneşti, de p. la Dălgodealti, Progorealet.

Cibăr-Palanca depe Dunăre are în cartierul Cibăr-Varoş 963 Români (99 Bulgari) ; în Dolni-Cibăr sunt 445 Turci (48 Bulgari).

Ciucian, 13 km. Vest de Lom aparţinând comunei Cibăr este un sat pur românesc cu 364 locuitori. Aici începe iarăşi, după spa-

Nr. 3 — Țăraneă din Grădiștea

Nr. 4 — Pădurence

tiul dela Vidin, un șir de sate românești, în josul Dunării, care ține până la Nicopole.

Kalugher-Mahala, sat mixt aparținând comunei Cibăr, 7 km. Sud de Cibăr, 883 Români și 113 Bulgari.

Kule-Mahala, sat românesc aparținând comunei Cibăr, 5 km. Sud de Cibăr, cu 920 locuitori.

Vasilofți, comună mixtă la Lom, în districtul Lom, numără printre 3.431 locuitori numai 104 Români. Satul numit Vlașca-Mahala nu are deloc Români, unii sunt în Dondukof (Tatar-Mahala).

Orașul Belogradcik, are printre 2.078 locuitori 45 Români.

Orașul Akciar, 20 km. Sud de Vidin pe Dunăre are o populație de 1.937 Bulgari, 408 Turci, 218 Tigani, 59 Români.

II. JUDEȚUL VRAȚA

a) *Plasa Rahova*

Rahova (recte Oreahovo) numără între cei 5.550 locuitori aproximativ 700 Români, ceilalți sunt în majoritate Bulgari, toți imigranți din timpul Turcilor, în special din districtul Teteven. Pe lângă 950 case, se numără 50 bordeie, dar altfel orașul are un aspect modern. Situația acestuia pe malul abrupt și mobil al Dunării, fără legături suficiente cu restul țării, este nefavorabil pentru prosperitatea comerțului și a comunicațiilor.

Beșlii, comună românească, 40 km. dela Rahova, în josul Dunării, cu 1.100 locuitori. Cu toate că satul are 2 învățători, marea masă este analfabetă.

Butan, comună mixtă pe Ogost, 22 km. Sud-Vest de Rahova cu 1.270 Bulgari și 1.000 Români.

Glojene, comună mixtă, 15 km. Sud-Est de Rahova, pe fluviul Ogost cu 1.717 locuitori, printre cari circa 450 Români.

Kozlodui, comună românească mixtă, pe Dunăre, 20 km. Est de Rahova, cu 3.930 locuitori, printre cari circa 2.800 Români. Sunt 17 cârciumi și mulți locuitori, în special dintre Români, ar fi ruinați de beție. În medie revin 80 dekar ⁸⁾ de pământ de cap de țăran, unii au însă 400—600 dekar ⁹⁾.

8) Pentru plasa Rahova mi-a fost utilă monografia de Ikonomof și Georgieff: *Pătovoditel na orehovskata ocolia* (Itinerarul plășii Rahova), Silistra 1904.

9) Un decar — cu 1000 m. p. (not. ed.)

Harleț, 11 km. la Sud-Vest de Rahova, comună românească, cu 1.255 locuitori, dintre cari numai 300 știu să citească și să scrie.

Krușovene, comună mixtă, având majoritatea populației de origine românească, în câmpia Iskerului, 35 km. Est de Rahova, cu 2.632 locuitori, din cari 1.800 sunt Români.

Leaskoveț, sat românesc 5 km. Sud-Est de Rahova cu 612 locuitori printre cari și un număr venit de curând.

Ostrof, comună mixtă, 18 km. la Est de Rahova, pe Dunăre, cu 1.952 de locuitori, printre cari 500 cari sunt vechii locuitori, pe când Bulgarii au venit mai târziu din regiunea Vrața și Bela-Slatina ; aceștia din urmă formează marea majoritate.

Sărbenița, comună mixtă, 20 km. Sud-Vest de Rahova în valea Ogost cu 2.200 de locuitori, din cari 1.500 Români.

Vadin, comună românească care se compunea din Dolni-Vadin (Vidinu-Vechiu), localitatea mai veche, de unde mulți locuitori s'au așezat mai departe, mai sus de Gorni-Vadin (Vadinu-Nou) deoarece râpa nisipoasă pe care era așezat satul se surpa din ce în ce mai mult. În timpuri mai vechi, comuna se afla pe locul numit astăzi Seliște, unde pe vremuri era satul Grajdipod. Parte din locuitori s'au refugiat, din cauza prigonirilor turcești, pe malul opus al Dunării, în România, unde și-au păstrat vechiul nume de Grajdipod. Acest exemplu ilustrează ce schimb continuu a avut loc. Populația din Vadin are 2.075 suflete.

b) *Plasa Vratza*

Vărbeșnița, 10 km. la Est de Vrața, 987 Bulgari, 35 Români. Acesta este satul așezat cel mai la Sud, în care trăește o populație rurală românească. Probabil că și la Vlașco, în apropiere de Mezdra, situat și mai la Sud, a avut pe vremuri populație românească, dar astăzi nu mai găsim urme de asemenea așezări.

Mramoren, 15 km. Nord-Est de Vrața. 707 Bulgari, 138 Români, 13 Aromâni. Această localitate este indicată ca românească pe harta lui Lejean (1861), deasemenea și celelalte localități din districtul Vrața sunt însemnate ca regiune valahă : probabil că numărul Românilor a fost pe la mijlocul secolului trecut în aceea

regiune mult mai mare față de astăzi, când a dispărut aproape complet.

Liliace, 15 km. Nord de Vrața 1.151 Bulgari, 159 Români, 13 Aromâni.

Vărbîța, plasa Beala-Slatina, 16 km. Sud-Est de județul Vrața, 963 Bulgari, 75 Români.

Gabare, plasa Beala-Slatina, 17 km. Sud de districtul Vrața, 1.653 Bulgari, 60 Români.

III. JUDEȚUL PLEVNA

Plasa Nicopole

Cercelan, comună românească la Dunăre, 24 km. Vest de Nicopole, cu 751 locuitori.

Cercovița, sat românesc 5 km. Sud-Vest de Nicopole cu 331 locuitori.

Debovo, sat mixt 15 km. Sud de Nicopole, pe Osam, 598 Români, 452 Tătari, 203 Bulgari.

Ermenlui, sat românesc 7 km. Sud de Nicopole cu 329 locuitori.

Gaurenii, comună românească pe malul drept al Vidului, 6 km. distanță de gurile acestuia, județul Nicopole, 1.946 Români.

Ghighen, mare și frumoasă comună românească la 32 km. Vest de Nicopole, la 7 km. departe de malul Dunării, este situată la sfârșitul câmpiei de multe ori inundată, totuși un dig făcut încă de Romani cu multe movile (moghilă), situat în spate apără regiunea de inundații, 1.880 Bulgari, 715 Români (100 Turci, 145 Tigani).

Ghighen-Mahala are 373 Bulgari, 452 Români.

Gulenți, pe malul stâng al Vidului, la 6 km. de gurile de revărsare, 1.094 Români (605 Bulgari, 96 Turci).

Kopriva, comună mixtă, cuprinzând și Kreta, 20 km. Sud-Vest de Nicopole, cu 1600 locuitori printre cari se află 274 Români.

Măgura, sat românesc la Dunăre 28 km. Vest de Nicopole, cu 952 locuitori aparținând comunei Cercelan.

Mărtvița e singurul sat cu populație românească în districtul Plevna, la o depărtare de 20 Km. de gura Vidului și numai la

15 Km. de Plevna, numără 595 Bulgari, 406 Români, și 176 Slovaci.

Somovid, la gura Vidului, la 10 Km. Vest de Nicopole, pe malul Dunării, sat românesc cu 1000 locuitori, care după cât se spune ar fi trecut Dunărea acum 200 ani.

Șamlievo, la gura Vidului în apropiere de Somovid, sat mixt cu 479 Români și 354 Bulgari.

Șeikovo (Sijakovo) sat mixt, 18 Km. Sud Vest de Nicopole, în apropierea Vidului, cu 236 Români, 71 Bulgari ținând de comuna Găureni.

G. VÂLSAN

ROMÂNII
DIN
BULGARIA ȘI SERBIA

G. Vâlsan, Românii din Bulgaria și Serbia, publicat
în „România și Popoarele Balcanice”, în colaborare
cu V. Arion și alții. București, 1913.

ROMÂNII DIN BULGARIA ȘI SERBIA

(AȘEZARE, VECHIME, NUMĂR, FIZIONOMIE STARE
ECONOMICĂ ȘI SOCIALĂ).

de G. VÂLSAN

Insemnatele evenimente din Balcani au fost, din punct de vedere național, un fericit prilej de a se aduce la cunoștința celor mulți elementul românesc din Bulgaria și Serbia, — element până acum ignorat nu numai de publicul mare, ci chiar de o parte a păturei culte românești. Foarte mulți cititori de ziare au fost mirați citind telegrame care vesteau că Sârbii au pus în fruntea focului din Balcani regimentele românești din Craina, Pojarevaț, Timoc și că la Șiștov, în Bulgaria, preotul, dând binecuvântarea trupelor care plecau spre război, s'a rugat pentru Regele Carol și a vorbit aducând elogii vitejiei Românilor din care se compune majoritatea garnizoanei Șiștov. Tot acolo colonelul, care trebuia să ducă în grabă prima hrană pentru tunurile turcești, a declarat că e mândru că are sub comanda sa ostași Români, pe care i-a admirat și în războiul cu Serbia (1886), „când soldații de origine românească au luptat cu multă vitejie”.

Zvonul despre această populație românească nu s'a răspândit numai în țara noastră. Ziarele străine, comentând atitudinea actuală a României, încep a pomeni de Români din Bulgaria și Serbia. Avându-i în vedere, „Deutsches Volksblatt” scoate concluzii destul de îndrăznețe :

„Alianța balcanică face război pentru un principiu național, spre a desrobi popoarele balcanice. Inșă, în Bulgaria locuiesc 80 de mii de Români, în Serbia 100 de mii. Ar fi dar drept și nimerit a-i alipi pe aceștia de România”.

Nu e gândul meu să discut dreptatea sau nedreptatea unei

astfel de concluziuni. Cred însă că, dacă astfel de lucruri se pun în discuție, ele trebuie puse cu toată preciziunea posibilă de date și de informațiuni. Din această convingere a rezultat memoriul de față. El se întemeiază fie pe observațiuni proprii, adunate în călătoriile la Români din Serbia și Bulgaria ¹⁾, fie pe literatura serioasă asupra acestei chestiuni.

Românii din Bulgaria se întind în grup foarte compact pe malul Dunării, între orașul Vidin ²⁾ și râul Timoc, fiind astfel în continuare cu Românii din Serbia. Această bucată de pământ, cu adevărat românească în privința populației, cuprinde 36 sate curat românești. O altă fâșie de populație românească începe pe malul Dunării dela Rahova și ține până spre Șiștov (adică dela gura Jiului până la Zimnicea), iar dela Turtucaia, oraș cu mulți Români (în fața căruia se varsă Argeșul) începe alt ținut românesc, care cuprinzând Silistra se întinde și până la hotarul Dobrogei, formând astfel o fâșie continuă cu Români. În afară de aceste grupări compacte, mai există, sau pe malul Dunării ca la Lom-Palanca, sau risipite în interiorul Bulgariei ca la Plevna și în jurul Vraței, alte multe puncte de populație românească.

În total sunt în Bulgaria, numărând numai satele descrise de profesorul Weigand ³⁾, 91 comune în care locuiesc Români, iar între acestea, 45 comune au numai populație românească. Aci nu sunt trecuți însă, Aromânii care în vreo 30 comune trăiesc în minoritate lângă Bulgari, iar în munții Rodope au pe înălțimi 12 sate, între care unul Băkiță cu 1.000 locuitori ⁴⁾.

Înainte existau și mai multe localități cu Români, și în această privință marele învățat Jirecek ⁵⁾ afirmă hotărît că „elementul românesc a fost în Bulgaria cu mult mai puternic și că o mulțime de Români s'au slavizat de multă vreme”.

Un document geografic destul de recent avem și în harta lui Lejean (lucrată în 1857), care între apele Ogost și Vid înseamnă o mare pată de Români veniți, după spusa autorului, în vremea Regulamentului Organic. În această hartă sunt arătate ca românești satele : Ogodeni, Peștenii mari și mici, Cireni,

1) Aceste călătorii făcute împreună cu colegul G. Giuglea, din inițiativa noastră proprie, au avut scop științific — geografic, etnografic și lingvistic.

2) Sau Diu, cum îi zic Românii care încă mențin o numire străveche.

3) G. Weigand : Die Aromunen

4) G. Weigand, *passim*.

5) C. Jirecek, *Das Fürstentum Bulgarien*, Wien 1891, pag. 123.

Tudoriteni, Brușieni, Cremeni, etc., care după numire se cunosc că sunt românești. Românii de aci, pe care Jirecek îi credea numai păstori macedoneni veniți pentru iernat, sunt atestați din nou ca statornici de Weigand, care îi găsește încă în cinci sate ale acestui ținut.

Însă ținutul cel mai întins, care pare a fi fost odată puternic populat cu Români, este cel din jurul actualei capitale bulgărești, Sofia. Pe o întindere cât a Dobrogei sunt presărate numiri vechi românești (Murgăș, Văcărel, etc.). Studiindu-le, profesorul Weigand ajunge la încheierea că aci a fost o populație românească între secolul X și XV, populație care nu era macedo-română, ci mai curând din grupul carpatic ⁶⁾.

Față de această vechime, așezările românești de lângă Dunăre se pot numi noi, cu toate că nu sunt prea noi. Profesorul Iorga găsește pe la 1600 Români în jurul Cernavodei și dacă avem în vedere că acelaș Bărăgan se întinde în fața malului drept al Dunării până la Turtucaia, putem bănuî că populație românească a putut trece de mult și în împrejurimile Silistrei, unde de altminteri era vad mai însemnat decât la Cernavodă ⁷⁾. Cu această presupunere coincide faptul că în satul Vaidomir lângă Silistra există tradiția că Românii sunt veniți de peste două sute de ani ⁸⁾. Același tradiție de peste o vechime de 200 de ani există în satul Samovid de lângă Nicopol ⁹⁾.

Pricina trecerii peste Dunăre a populației românești probabil n'a fost numai una. Desigur că și în Dobrogea au venit să populeze malul bulgăresc mulți păstori cari rătăceau cu oile în stepele noastre. În această privință e caracteristic faptul că fășiile de populație românească în Bulgaria coincid cu regiunile unde stepa e mai puternic dezvoltată în România.

Însă pricina cea mare a acestei mutări în altă țară a fost regimul de stoarcere la care era supusă țărănimea în epoca fanariotică și în vremea Regulamentului Organic. Bolintineanu în 1848, trecând pe Dunăre ca prizonier turc, e întâmpinat, unde șaiica lui trăgea la mal bulgăresc, de blestemele mulțimii româ-

6) Weigand, op. cit., pag. 47—50.

7) N. Iorga, *Geschichte des rum. Volkes* 1905, pag. 289.

8) Weigand, op. cit. pag. 91.

9) Id., pag. 38.

nești venite în marginea apei la vestea că trec pe Dunăre boeri români ¹⁰⁾).

În privința numărului, acești Români din Bulgaria sunt socotiți la 1857, de Lejean la 40.000. Numărătoarea din 1881 îi dă 49.070. Cifra nu e exactă și e suspectată și de Jireček ¹¹⁾ care dă cazuri concrete de unde se vede cum numărătoarea trece la alte rubrici populația românească. În ultimul timp statistica bulgărească, pusă pe baze științifice serioase, s'a apropiat de rezultate mult mai admisibile. Astfel recensământul din 1887, publicat în 1903 ¹²⁾, dă 71.699 Români, iar într'o lucrare recentă a profesorului Ichirkof ¹³⁾ sunt amintiți după socotelile din 1905, 88.109 locuitori bulgari „care vorbesc românește”, iar Români macedoneni 1738, deci un total de circa 90.000 Români mărturisiti de însăși statisticele bulgărești (în 1905). Urmând strict datele bulgărești și adaugând creșterile cuvenite populației românești, urmează că în Bulgaria, înainte de războiul actual, se aflau în afară de Aromâni, vreo 95.000 Români.

Se știe însă că într'un stat național o cercetare statistică, oricât de serioasă, făcută de autorități, va fi întotdeauna defavorabilă elementelor de naționalitate străină. Se știe deasemenea că populațiunea străină, mai ales când e într'o stare primitivă de cultură, din teama sau din speranța unor foloase, își tăgăduiește naționalitatea, declarându-se ca făcând parte din neamul stăpânilor ¹⁴⁾. Desigur Aromânii nu se poate să fi fost în 1905 numai 1.738. În acciaș vreme Weigand găsește numai păstori Aromâni vre-o 3.000. Afară de aceștia Macedo-Românii alcătuiesc o colonie destul de frumoasă la Sofia (vre-o 2.000 după Weigand, declarați însă 739). Ei sunt risipiți prin toată Bulgaria de sud ca hangii, negustori, argintari și alcătuiesc, după Jireček și Weigand, o parte din populația satelor Peștera, Samocov, Bercovița, Orchanie etc.

Asemenea și cifra Românilor dela Dunăre calculată după statistică, este probabil sub realitate. Corespondența din ziar care

10) D. Bolintineanu, Călătorii pe Dunăre, București, 1911.

11) Jireček, op. cit., pag. 116 și 118.

12) Th. Ivantschoff, Résultats définitifs de recens. delà popul. du princip. de Bulgarie, Paris 1903.

13) I. Ichirkoff, Die Bevölkerung in Bulgarien und ihre Siedelungsverhältnisse (Petermann's Mitt. 1911).

14) Pentru cazul nostru cf. Weigand, op. cit., p. 57—58.

pomenca de majoritatea românească a garnizoanei Șistov este semnificativă în această privință ¹⁵⁾).

Fără nici o exagerare deci, în Bulgaria populația românească trece de 100.000 suflete.

Ca etnografie, Românii de lângă Vidin — cei pe cari i-am văzut de aproape — se împart în Pădurenii și Dunărenii. Această împărțire pare determinată de așezarea lor geografică: unii locuiesc în ținuturi de dealuri păduroase dela hotarul Serbiei, ceilalți în șesul foarte mănșos de lângă Dunăre. Din această pricină Pădurenii se ocupă mai mult de vite decât Dunărenii, care sunt în deosebi plugari. Există însă și diferențe etnice. Pădurenii poartă căciulă mare, cioareci, iar femeile o catrință foarte mărunț încrețită, semănând cu a Bulgăroaicelor: pe când Dunărenii n'au cioareci, ci pantaloni, au flori multe pe cămașe și în genere au portul ca în stânga Dunării. Aceasta poate să însemne două strate de populație ¹⁶⁾.

Acești Români din Bulgaria, în privința situației materiale și în privința culturii, par a sta mai bine decât cei din Serbia și din România. Cei izolați între sate bulgărești se desnaționalizează. Grupul de sate din jurul Vidinului rezistă însă foarte bine. Aceștia au și un deputat român în Stanotârn, iar negustorii din Vidin sunt nevoiți să învețe românește spre a-și putea desface marfa.

Noi — se pare — ținem foarte puțin seamă de toți Românii din Bulgaria. Iată câteva fapte povestite de Românii din localitățile respective: „La școala din Sofia, care uneori are, altcori n'are profesori, trimitem serioșilor Aromâni profesoare din București, îmbrăcate după ultima modă: iar la Turtucaia, când Românii de aci ni se plâng că n'au institutori, trimitem amenințarea că, dacă nu se astâmpără..., închidem școala!

Mărginindu-mă la aceste date asupra Românilor din Bulgaria, cred că pot trece la o doua grupă de Români, mult mai însemnată.

Românii din Serbia locuiesc compact, lângă hotarul județului

15) E. de semnalat și următoarea telegramă: „Sofia 24 Oct. — În urma unei statistice făcute de statul major general s'a stabilit că actualmente se află încorporați în armata bulgară 26.000 de soldați de origine română... Toți acești soldați sunt pe câmpul de bătae". (Viitorul, 26 Oct. 1912).

16) D. Prot Weigand, cu privire la port, crede că populația română a adoptat întru totul portul bulgăresc. Însă atât la Dunărenii cât și la Pădurenii sunt deosebiri evidente care fac pe localnici să distingă imediat după port, un Român de un Bulgar.

Mehedinți, un ținut care cuprinde a șasea parte din toată Serbia. Au pământ felurit, în care se află câmpii și terase cu cereale, coaste cu vii minunate și munți cu păduri întinse, cu mine de cărbuni, cupru și fier, cu marmoră și ape minerale. La Apus se întinde până la Morava, râul care taie în jumătate țara sârbească; la Miazăzi trec de frumoasa piramidă a muntelui Rătan și reprezintă astfel punctul cel mai înaintat spre Sud-Est al grupului etnic daco-român.

Înainte se întindeau și dincolo de Morava ; și călătorul care trece cu trenul dela Niș spre Belgrad e uimit când nu departe de capitală dă de stațiunea Vlaschi-Dol, adică Valea românească, în care însă azi nu se mai află nici un român. Spre S, spre izvoarele Timocului, hărțile actuale arată unele numiri cari dovedesc în trecut o populație românească : Vlașcopolie (câmpia românească), Vlașcoselo (satul românesc), Petrușa, Vlahova, Tatinisița, Periș, Vlașca. Un indiciu caracteristic de desnaționalizare recentă e faptul că Țiganii, între muntele Rătan și Piroi, în zece sate nu vorbesc decât românește. În Serbia de S.-E. mai ales, în jurul Pirotului și Nișului, în vremuri de demult populația românească trebuie să fi fost destul de numeroasă, formând o continuare a populației vechi românești din jurul Sofiei. Ea e pomenită în legile și în hrisoavele vechilor țări sârbi¹⁷⁾, și chiar acum unele localități ale ținutului mai păstrează caractere distinctive, după care învățatul sârb Cvijic a conchis că e vorba de o veche populație românească desnaționalizată¹⁸⁾.

De altminteri, în cuprinsul regatului sârbesc s'ar fi aflând peste 250 numiri de sate alcătuite din cuvântul Vlah, afară de alte numiri de râuri, munți și chiar ținuturi întregi (Stari Vlah).

Mărginindu-se la grupul compact românesc dintre Morava și Timoc, în privința vechimii lui, mai toți istoricii români și sârbi sunt de acord : nu avem dovezi de o marcă veche a Românilor din aceste ținuturi¹⁹⁾. De fapt însă nici aci nu trebuie să ne gândim la o populație prea nouă. Un document al Academiei Române²⁰⁾

17) B. P. Hasdeu, Resturile unei cărți de donațiune dene anul 1348 emnată dela împăratul sârbesc Dușan și relativă la starea socială a Românilor de peste Dunăre. (Arhiva istorică 1367, tom. III, p. 85—196).

18) Dr. I. Cvijic, Grundlinien der Geografie und Geologie von Macedonien und Alt-Serbien, Gotha 1908, p. 123 și urm.

19) N. Iorga a exprimat odată părerea că „poate locuitorii dintre Timoc și Morava alcătuiau legături între Români din Dacia Traiană și cei din Macedonia”. (Arhiva dela Iași, p. 368—399).

20) Comunicarea lui G. Giuglea.

pomeneste în vremea lui Matei Basarab, deci înainte de 1654, de un sălaş de Țigani trecut peste Dunăre în ținuturile sârbești. Bine înțeles e vorba de Țigani, dar cum treceau Țigani puteau trece și Români clăcași. Lucrul se confirmă printr'un alt document, acesta dela 1630²¹⁾, în care se pomeneste de un sat întreg de Români fugiți în apropierea Vidinului din pricina neomeniei boerului, care speriat de urmările purtării sale, a trecut și el Dunărea, spre a îndupleca prin făgădueli pe săteni să se întoarcă în țară.

La 1696 marele geograf Marsilli, care călătorește pe Dunăre până la Rusciuc, pomeneste de Români astfel²²⁾: „li (Valachi) Danubii ripas accolere incipiunt, quae fiunt a Ramis montis Aemii et Carpati”. Marsilli înseamnă în hărțile sale pe malul sârbesc numiri evident românești ca Palancutza și Banul. Dacă Români locuiau la 1696 malurile Dunării de unde încep munții, deci de pe la Golubaț (întocmai ca acum), aceasta înseamnă că populația românească trebuie să fi fost în acest ținut cu mult înainte de călătoria lui Marsilli²³⁾.

Cred că în această privință, în lipsa izvoarelor istorice, indicațiuni folositoare pot fi căpătate prin o privire geografică asupra ținutului²⁴⁾.

Regiunea din jurul Porților de fier, fie ca și în Oltenia, în Banat sau în Craina, geograficește e cu totul identică. Formele de teren se continuă de pe un mal pe altul ca și când n'ar exista un fluviu atât de mare. Carpații nu se opresc la Dunăre, ci la Timoc, iar Dunărea, de pe înălțimi nici nu se vede și nu e indicată prin nici o scădere a terenului care să-ți amintească de o vale. Cât timp trece prin Cazane e un adevărat șanț, destul de îngust ca locuitorii de pe un mal să se înțeleagă la vorbă cu cei de pe malul potrivnic. Comunicația pe uscat, în lungul apei, aci nu a fost posibilă: comunicația între ambele maluri însă a fost totdeauna ușoară, fiind înlesnită prin văi de râuri, care vin perpendicular spre Dunăre. Asemenea e înlesnită prin ocupația locui-

21) Comunicarea lui Boga, care ne-a însoțit, în 1911, la Români din Serbia.

22) A. F. Marsilli, *Danubius panonico-mysiens*. Haga, 1726, Tom. I. p.27.

23) *Istoricul și geograful sârb V. Carici* (Sârbia, Belgrad, 1887, p. 160 presupune prima venire a Românilor în Serbia pe la 1481.

24) Date geografice și antropogeografice mai amănunțite se pot citi în G. Vâlsan, *Români din Craina Serbiei* (în *Anuarul de geogr. și antropog.* An. II, 1911).

torilor, care bine înțeles sunt mai ales pescari și pot mânui minumat luntrile. Între Oltenia și Craina, Dunărea n'are luncă — și lunca ar putea fi numită o piedică cu toate că lunca de 10 Km. lățime n'a împiedicat populara din vechime cu Români a malului dobrogean. E un râu măreț, care curge prin două maluri identice. Deoparte și de alta se oglesc șatele albe. Și odată între aceste sate se făceau descori înrudiri. Așa dar Dunărea nicio dată n'a fost un obstacol prea mare la trecerea de pe un mal pe altul.

Întrebarea esențială este însă dacă din vechime a putut fi populație românească în ținuturile sârbești.

Privind o hartă a ținutului se poate vedea că, în contur general, Dunărea face chiar un mare unghi aproape drept (Belgrad-Severin-Vidin), strâns la miază noapte, la răsărit de Oltenia. Ținutul Românilor din Serbia, mai ales Craina, se introduce ca o pană între Banat și Oltenia. Atât în privința Banatului cât și a Olteniei istoria certifică populație foarte veche românească până la Dunăre. Dacă lucrurile stau așa, atunci geograficește și etnograficește e greu să se admită că această populație a înaintat până în malul Dunării, când pământuri libere și de aceeași faptură existau și pe celălalt mal, când Dunărea nu era un obstacol de seamă și când adesea acest întreg ținut a fost cu aceiași stăpânire politică. Așa că, de când se admite existența Românilor până la Dunăre, în Banat și Oltenia, cam de atunci e probabilă existența Românilor în cuprinsurile sârbești de alături. Bine înțeles, prin chiar poziția de unghi care intră între Banat și Oltenia, ținutul a fost alimentat în deosebite timpuri de populație românească. Astfel de curenți, mai puternici în sec. 18 și 19, au putut da iluzia că Românii sunt atât de recentți în Serbia. De fapt însă, aceasta a putut face numai ca promontoriul românesc din Serbia să nu fie distrus, ba chiar să înainteze în paguba „mării slave“.

La drept vorbind, iată cum se arăta pe alocuri „marea slavă“, chiar la 1829, când ofițerul prusian von Pirch călătoria prin munții din această parte a Serbiei :

„Numai poteci duc la Poroci. Cea pe care înaintam noi călări se urca pe înguste și înalte spinări de munte, între păduri dese de fag și de stejar. Unde se arăta câte un luminiș, se vedeau văile adânc tăiate, acoperite cu păduri nepătrunse... Vedeam

numai mereu ici și colo păstori vlahi șezând la foc și îndeletnicindu-se cu vitele în țarcuri mari²⁵.

Și mai departe :

„Acești păstori de obicei își aprind focul la rădăcna unui copac bătrân, pe care îl ard numai pe o parte ; astfel flacăra este apărută de vânt și nu are nevoie de atâtare. Păstorii de capre pricinăsc mari pustiri, fiindcă doboară pe mari întinderi copacii tineri.“

Deci nu pământ de fapt al Sârbilor, ci pustiu de pădure, pe care păstorii români îl cuceresc prin mijloacele obișnuite de colonizare păstorască : arșițe și curături. Aci desigur e de găsit origina multor sate de munte din aceste ținuturi și aceeași din vechi timpuri dacă ne gândim la un vechi citat din Marsili, care în călătoria sa pe Dunăre observă că Românii „montes colunt libentar ob inveteratum usum“ adică : „din obicei bătrân le place să locuiască mai bine la munte“.

În privința numărului Românilor din Serbia, spre rușinea anualelor statistice sârbești, care s'ar părea că trebuie să fie publicații științifice, sunt nevoit să spun că cifrele asupra Românilor cari se dau dela o vreme, nu merită luare aminte. Avem a face cu unul dintre cazurile cele mai caracteristice, din care se vede cum autorități și publicațiuni științifice escamotează un neam. Spre a-și face cineva o idee de acest specimen de statistică, mă voi mărgini să înșir datele de scamă cu privire la Români din Serbia²⁶).

Întâia statistică sârbească, a lui Iacșici, la 1864, arată pe Români în număr de aproape o sută de mii (97.215), alcătuind astfel peste a zecea parte din populația de atunci a Serbiei. La 1859 se face un recensământ în care Românii — pomeniți numai în patru județe — sunt trecuți cu 122.593. La 1884 ei ating 149.713. De aci înainte cifrele statistice încep să-și piardă cumpătul. Căci peste șase ani (1890) Românii au scăzut cu peste 6.000 (143.684), pentruca peste alți cinci ani (1895) să crească cu aproape 16.000, ajungând la 159.510, cea mai mare cifră înregistrată de Sârbi.

25) Toți cercetătorii acestei chestiuni, fie Sârbi fie de alt neam au avut întotdeauna cifre superioare statisticii sârbești. F. Kanitz (Serbien, Leipzig, 1898) prețuia, în vremea lui, pe Români la 128.000 V. Karici (op. cit. pag. 19, 92, 210 admite 140.000 Români cari vorbesc numai românește) G. Weigand (Die rumänischen Dialekte, Leipzig 1900, p. 15) socotește pe Români între 150.000—200.000.

Probabil acest rezultat a adus indignarea vie în cercurile patrioților Sârbi, fiindcă peste cinci ani (1900) statistica îi reduce pe Români cu peste 37.000. Astfel că, după ultimul rezultat din 1900, Românii ar fi în Serbia 122.429, adică mai puțin cu 344 decât cu 41 ani în urmă. Chiar dintre aceștia numai 89.873 vorbesc românește. Restul de 32.556 vorbesc sârbește și românește și sunt trecuți departe, sub o altă coloană²⁶⁾.

Cifrele ultime sârbești sunt hotărât false. După ele ar însemna că în răstimp de 16 ani (1884—1900) populația românească a scăzut cu 29.000 suflete, pe când în acelaș timp și în aceleași județe, populația sârbească ar fi crescut cu peste 260.000 suflete.

Acest rezultat, pentru o minte corect gânditoare, e cu totul lipsit de seriozitate. Căci afară de războaiele în cari Românii au fost totdeauna trecuți în primele rânduri — și aceste fapte de iubire creștinească e bine să se țină minte — n'au fost alte calamități care să fi lovit mai mult pe Românii decât pe Sârbii din ținut. N'au fost nici emigrări mari de Români, nici vre-o afluență deosebită de Sârbi, iar desnaționalizarea, cu toată silința cu care e condusă, față de un popor atât de conservativ ca cel românesc, n'a putut da până acum astfel de rezultate²⁷⁾.

Populația totală a celor patru județe, în cari locuiesc compact Români, era în 1859 de 282.378, iar în 1900 de 635.286. Admițând pentru Sârbi trei sferturi, iar pentru Români numai un sfert din creșterea totală, tot ar rezulta că Românii la 1900 erau în număr de 210.822. Ceeace ar veni — admițând procentul de creștere 1,723% pe an al Anuarului statistic sârbesc ultim (1908) — pentru 1912 cam vre-o 260.000 suflete. Inșă această cifră obținută numai cu un sfert din creșterea totală a numai patru județe, nu poate fi decât minimă. În realitate numărul Românilor din Serbia e mai mare. Kanitz la 1896²⁸⁾ numără numai în districtul Pojarevaț 48 sate curat românești și 545 sate amestecate, cu o populație românească de 59.525 suflete, pe care recensământul, făcut cu patru ani mai târziu, le scade la 41.457, — adică într'un singur județ cu peste 18.000 mai puțin decât cifra pe care o culege Kanitz.

26) Datele sunt culese din Anuarele statistice sârbești, care mi-au putut fi accesibile și din T. Georgevici, Croz naše Rumune (Belgrad 1906). Delatimoc, Românii din Serbia, București 1907, atrage atenția asupra falsității datelor sârbești. Tot acolo se găsește detalii de cifre.

27) Cf. în această privință Weigand, ib. p. 16.

28) F. Kanitz, Das Königreich Serbien, Leipzig, 1904, p. 256.

Nici lui Kanitz nu i s'au dat cifre exacte. Și argumente pentru aceasta oferă însuși Anuarul statistic sârbesc din 1908 ²⁹⁾. De aci se poate calcula că în acest județ media pentru fiecare localitate (lieu habité) — omitând orașele și târgurile în care locuiesc și Români — este de 1.025 locuitori (cu orașe și târguri 1.142). Înmulțind această cifră minimă (1.025) cu numărul localităților curat românești și cu jumătatea numărului localităților cu populație amestecată, rezulă că în 1900, în acest județ erau aproape 77.000 Români, ceea ce ar veni pentru 1912 vreo 94.000 Români, numai în districtul Pojarevaț. După socotelile noastre, bazate de cele mai multe ori pe declarațiile primarilor și notarilor, populația românească numai din 30 de sate ale Crainei — sate pe care le-am cercetat mai amănunțit (în acest județ sunt în total 72 comune) se ridică în 1910 la 50.000 suflete, pe când întreg județul e dat în statistica sârbească cu 54.647 Români, adică cu 7.000 Români mai puțin decât avusese în 1884. Cu toate acestea e sigur, și controlul nostru a fost făcut pretutindeni în aceste sate, că cel puțin în Craina n'au fost treceri dela Români la Sârbi.

Se poate spune deci că, după toate probabilitățile, populația românească în colțul N.-E. al Serbiei se ridică la o cifră cuprinsă între 260.000 și 300.000.

Bine înțeles aci nu e cuprinsă populația de Români macedoneni răspândită în toate orașele și în foarte multe sate, nici populația de păstori din munții Kopaonic în ținutul Stari-Vlah, nici cea dinspre Ujițe, al cărei număr nu l-am putut stabili hotărât.

Din punct de vedere etnografic e de menționat împărțirea locală în Munteni sau Ungureni și Mărginenți sau Tereni (dintre aceștia fac parte și Mistrițoi). Această împărțire corespunde evident unei diferențieri etnice și arată, cum e natural, legături pe deoparte cu Banatul, pe de altă parte cu Oltenia. Deosebiră e hotărâtă în înfățișare fizică, în așezare, limbă, port și obiceiuri. Chiar starea economică e deosebită. Terenii, Mărginenii, așezați pe terasele și câmpiile Dunării, sunt agricultori, au sate mari și o situație înfloritoare. Ungurenii, Muntenii ocupă înălțimile și sunt în realitate o populație de păstori fixată, care n'a trecut decât în parte la starea agricolă. Au predilecție pentru locuirea împrăștiată, în sălașe, de aceea satul propriu zis e mic și aproape pustiu; ei își fac semănăturile și viile pe culmi, în curăturile din

29) P. 16—21.

mijlocul pădurilor. Chiar cîmtirele, mai ales, în vechime le așezau pe culme. Mai puțin înstăriți decât Terenii, ei sunt păstrători mai credincioși ai unor obiceiuri rare. Căci cu toate asemănările cu Românii din stînga Dunării, avem în Serbia elemente cari dau populației o fizionomie aparte. Menționez opugile femeii, deosebite de cele din Banat și Oltenia, căciula uriașă făcută dintr-o oaie întrecagă (călăbăț, ciubara), gâteala de pe cap a femeii (ccapsa și pleiséri), ciudatul joc hipnotic de Rusalii, obiceiuri speciale la nuntă, arderea cu fier roșu la ceașă bătrînilor bolnavi etc. Există deasemenea, unele elemente, în special la populația de păstori, care te fac să te gîndești și la grupul macedo-român. O legătură nu e de mirare, cînd avem în vedere că păstorii români vin și azi cu turmele pînă la izvoarele Timocului ³⁰⁾, pînă în câmpia Vidiului și la Lompalanka, cînd ne gîndim că Bregovenii de lângă Gura Timocului sunt în mare parte Români macedoneni și că în Craina se povestește de sate a căror populație a venit dinspre Sud, din fundoaie ³¹⁾.

Astfel că, din punct de vedere etnografic, se pare că această regiune reprezintă o urmă a unei vechi punți de legătură între grupul daco-roman și cel macedo-român, punte care, după toate probabilitățile, nu s'a sfărîmat de prea multă vreme. Toate aceste preocupări se întăresc prin cele spuse asupra vechii populații românești în Serbia și prin cercetările de toponimie și filologie asupra ținutului ³²⁾.

După cum s'a văzut din cifrele statistice, guvernul sârbesc ar fi încântat să facă să dispară populația românească din Serbia. Oficial, avînd cel mai dulce zîmbet pe buze, îndemnînd la legături trainice de prietenie cu România, statul sârb își dă toate silințele să ucidă ca popor pe cei trei sute de mii de străini care îl încomodează. La vamă se distruge orice publicație românească, pe care mii de Români trecuți în țara noastră la muncă ar voi să o treacă în Serbia. Satele au notari aduși dintre Sârbii șoviniști ai Banatului și aceștia îndeplinesc rolul de spioni ai locuitorilor. Invățătorii care știu românește sunt strict opriți să vorbească această limbă. Copiii români cari urmează la școală sunt pedepsiți, dacă sunt auziți că vorbesc românește ³³⁾ și sunt îndemnați să

30) Weigand, Die rum. Dialekte, p. 19.

31) G. Vâslan, op. cit., p. 14.

32) G. Giuglea, Românii din Serbia (Vechime, Stratificări etnice). Anuarul geogr. antropogeogr. An. II.

33) Școală românească nu există în Serbia.

hulească numele de român. Toate satele și cătunele românești au școală (ceceace nu se întâmplă cu satele sârbești) și, după cum ne-a explicat un învățător, în regiunea românească școala are un an suplimentar preparator, în care copilul nu învață nici să citească, nici să scrie ci numai să vorbească sârbește. Biserica se silește și ea să atingă și ea aceeași țintă. Mitropolitul a interzis prin circulară botezare cu nume românești și în biserici stă afișată lista numelor care pot fi alese.

Românii nu mai știu rugăciuni în românește. Preoții duc o adevărată cruciadă împotriva cărților bisericești românești. Căci trebuie să se știe că înainte Craina era sub ascultarea episcopiei de Râmnic, care trimitea cărțile sfinte, iar Domnii Români au zidit biserici în ținutul românesc. O astfel de biserică zidită de Radul cel Mare la 1501, se află azi în ruină la poalele munților Rătan, în localitatea Lopusnia ³⁴).

Aceste toate silnicii se fac pe tăcute, cu zâmbete față de noi și cu ură în urma noastră. Un profesor, îmi pare de Universitate, T. Georgevici, nu se rușinează să scrie cu privire la populația românească lucruri ca acestea :

„La ei nu se află femei sau fată cinstită, chiar de ar avea 13 ani... Fratele își prostituează sora; mama pe fiică-sa și asta nu e nici un păcat, nici rușine... Furtul, beția, desfrâul și bătaia sunt lucruri obișnuite.”

„Chiar omorul nu e nimic, omorul brutal și bestial ca al animalelor sălbatice. „Au lipsă de curaj animalică și nu știu ce e mândria ostășească“. Sunt „vicieni și răi, ferți și lacomi... La ei nu se află nimic înălțător și nobil în măsură deosebită“ ³⁵).

O astfel de descriere nu se poate ceti nicăieri, despre nici un popor în lume. Au scris-o însă prietenii noștri Sârbi despre populația românească din Serbia. O astfel de descriere nu merită răspuns, dar merită atențiune din partea noastră ³⁶). Cuvinte ca acestea ne vor hotărî poate să mai aruncăm ochii și peste Dunăre spre atâta sărmană gloată românească.

Dacă la acești Români nu se poate vorbi de o conștiință națională, se poate vorbi de un puternic instinct etnic. Acesta îl face

34) Buletinul monum. istorice 1911. fasc. 16.

35) T. Georgevici, Croz naše Rumine, passim.

36) Ea nu dovedeste numai nenorocirea intelectuală a D-lui Georgevici, ci este expresia unei păreri mai răspândite între unii Sârbi care totuși se silesc din răsputeri să asimileze cât mai repede un neam atât de ticălos și care nu se gândesc la încurcătura ce-și fac singuri spunând că Românii de aci sunt numai niște Sârbi desnaționalizați.

pe Român să poată rezista tuturor silințelor de desnaționalizare și să spună, în simplitatea lui, după ce a trecut prin școală, că el știe sârbește, că limba sârbească e cea mai frumoasă limbă, dar că lui tot mai dragă îi e limba pe care a învățat-o dela maică-sa. Acest instinct îl face să-și aducă mereu aminte cu admirație că România-Vlașca e o țară mare și bogată și se întinde până la Rus. Tot aceasta îl face ca, simțind situația lui îndoealnică de om care luptă și se jertfește pentru alții, care îl hulesc, să spue cu amărăciune : „Noi nu suntem nici Sârbi, nici Români, ia, niște amărâți !”. Acest instinct îl face, văzându-te că-i vorbești românește și nu te rușinezi să-i spui că ești Român, îl mișcă să spue cu privirea plină de duioșie : „Ne-ar fi dulce să avem rând cu voi”.

Concluzia rămâne, deci că alături de noi, sub ochii noștri, peste Dunăre, în Serbia și Bulgaria, trăește un grup compact de aproape 300.000 Români cari, în Serbia, sunt supuși celei mai îndărălnice propagande de desnaționalizare. Aceasta trebuie să o știe toată suflarea românească și trebuie să o afle și străinătatea. Avem o adevărată Bucovină de Sud, mult mai primejduită, și de ea n'am vrut să știm nimic. De astă dată însă, în împrejurări când se duce un război pe tema desrobirii neamurilor, țara noastră nu mai poate uita această puternică provincie de Români, care trăește sub ochii ei și care trebuie să fie direct sub supravegherea ei. Dacă fatalitatea geografică a hotarelor naturale a făcut un mare fluviu, Dunărea, să-și mâne apele printre ținutul acestor Români și țara noastră și să însemne pe hărți și în mințile oamenilor o graniță pe care nu se gândește nimeni să o treacă, să se știe că o astfel de graniță trebuie să rămână numai politică, nu și culturală.

Cerem comunicație liberă sufletească între noi și provincia românească din sudul Dunării. Să ni se îngăduie să deschidem școli cu învățători și cărți românești și să dăm tot sprijinul cultural populației de acelaș neam cu noi din Serbia și Bulgaria. Românul din Craina și Timoc, care a fost silit să uite până și pe „Tatăl nostru” în limba lui, să se poată ruga iarăși Dumnezeuului pe care-l înțelege și să poată asculta iarăș preot citindu-i în românește, cum a fost și până acum câțva timp. N'avem neam de risipit nimănui și niciodată ! O mare datorie prezentă a noastră e să aprindem flacăra conștiinței românești în Românii din Serbia și Bulgaria.

Nr. 5 — Biserica din com. Țenotârn (Vidin)

Constante și A. Golopentia, Români din Timoc, culegere de isvoare.

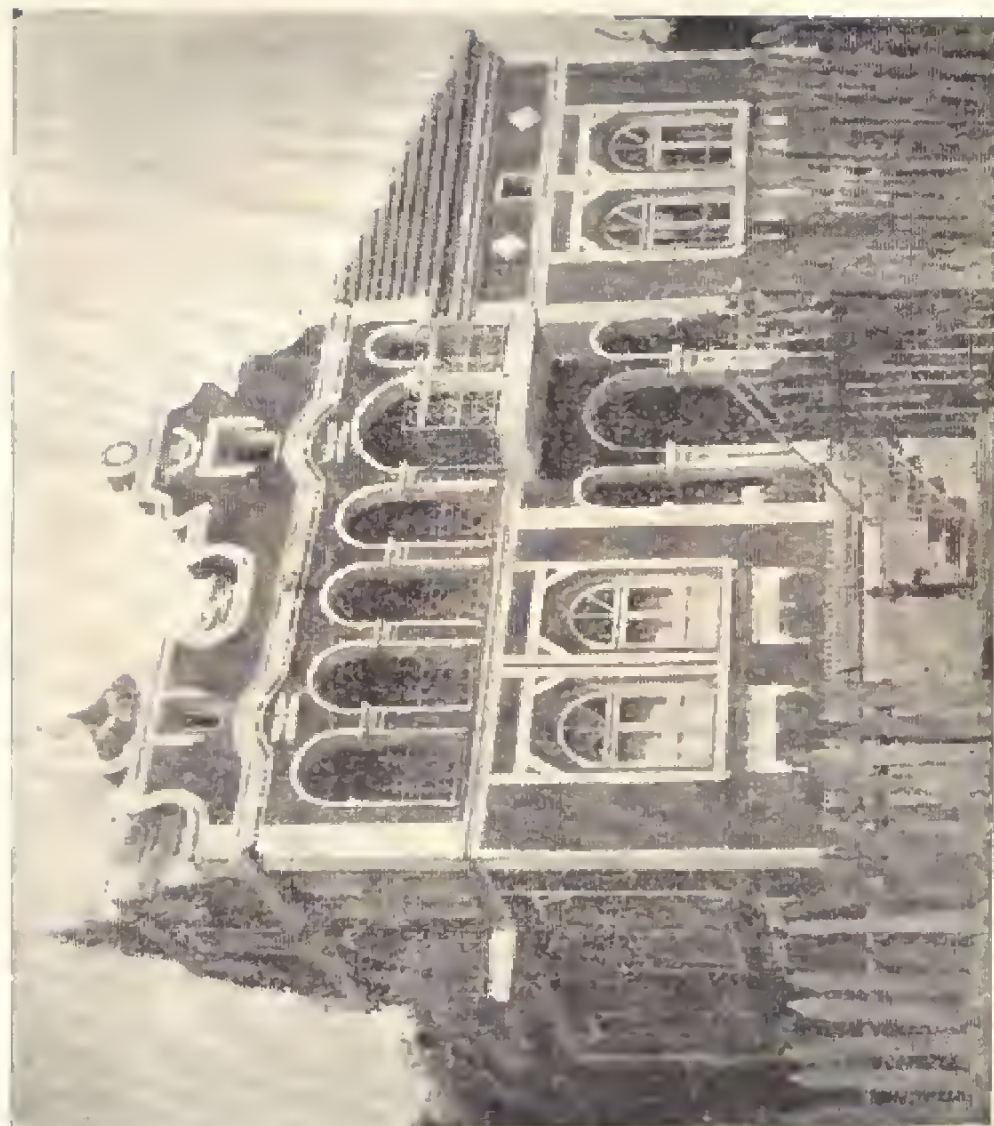

Nr. 6 — Biserică într'un sat timocan (Vidin)

Nr. 7 — La treierat în com. Chirimbeg (Vidin)

Constante și A. Golopentia, Români din Timoc, culegere de isvoare.

Nr. 8 — Casă țărăneasă modernă în Com. Chirimbeț (Vidin)

Nr. 9 — La fantână, ȧrancea din Timoc (jud. Vidin)

Nr. 10 — Români timoceni mergând la târg

Constante și A. Golopenția, Românii din Timoc, culegere de isvoare.

Nr. 11 — Casă veche iurănească din com. Chirimbeg (Vidin)

Nr. 12 — Horă în comuna Stanotârn (Vidin)

Nr. 13 — Biserica românească sf. Paraschiva din Vidin, Clădită de Matei Basarab

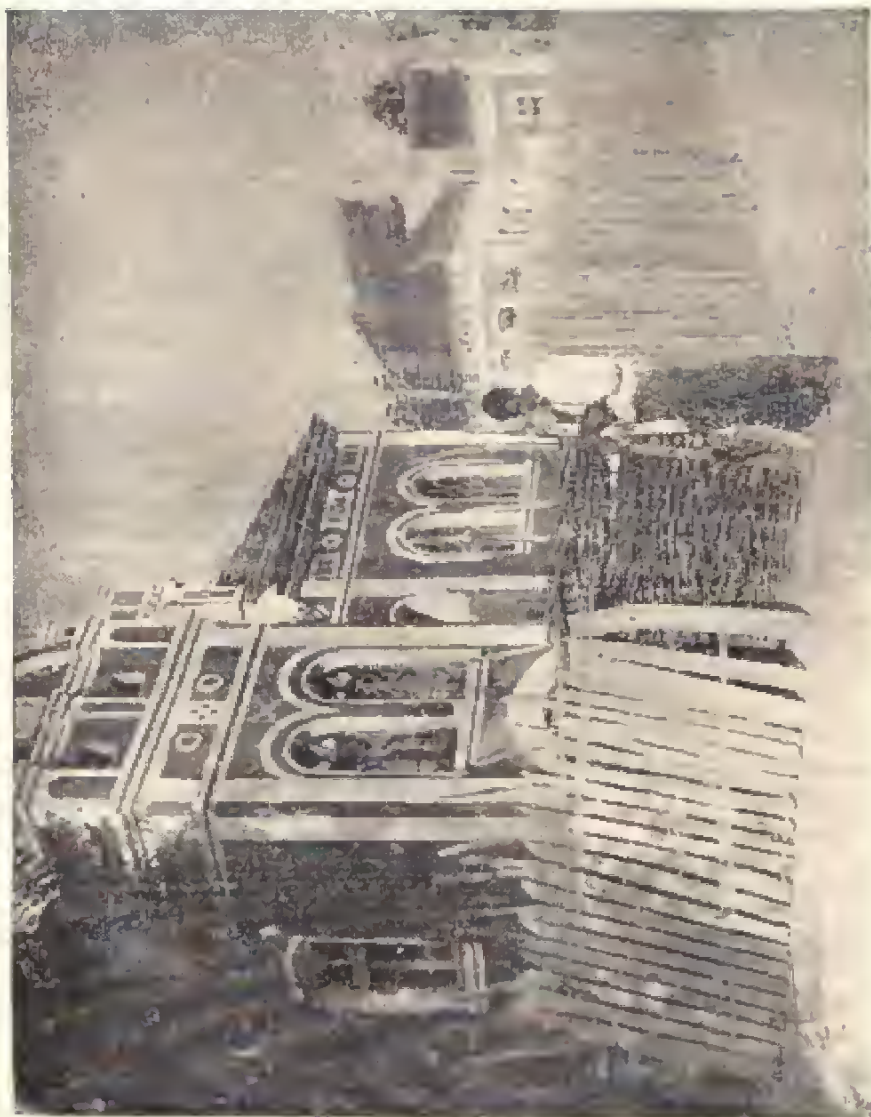
Nr. 14 — Casă românească în com. Șeu (Vidin)

Nr. 15 — Casă țărănească din Coșoveni (Vidin)

Nr. 16 — De ziua pomenilor, în com. Căpitănuș (Vidin)

17. — Ulița în com. Stanolăren (Vidin)

ROMÂNII
DINTRE
VIDIN ȘI TIMOC

CU UN ADAUS DE DOCUMENTE, FOLKLOR, GLOSAR,
FOTOGRAFII, HĂRȚI

DE
EMANOIL BUCUȚA

Apărut într-o întâie ediție în 1923

PĂMÂNTUL

La trei kilometri în jos de Calafat stă înfipt în apă, cu îndoitul lui brâu de ziduri de cetate, Vidinul. Cum aleargă barca, ținută de șuvoiu pe lângă ostroave și ferindu-se de ulițele liniștite dintre ele : Ostrovul mare, Ostroviolul mic, Chichinetele, al Schelei, Turcesc, Bogdanu, vechiul zăvor de piatră al Dunărei crește singur și parcă se apropie el, tremurător, chemat din ruina istoriei, ca o vedenie. Depărtați, abia ca o poalămai vânată a cerului, și înalți, peste fire din fundul acestei râpi joase și netede, se ridică în zare Balcanii.

Lontrașul e un ardelean bătrân care de patruzeci de ani bate aceste paragini. Vrea să-mi povestească de un necaz avut aseară în prăvălia lui Toșa din Bitoli, dar nu l las. Treccm pe lângă pescari, strânși în brăce late pestrițe, cari asvărul năpasta în val, deschisă deodată, într'o mișcare isteată rotundă, ca o rochiță străvezie de balerină. Sunt turci. Il pui să le vorbească. Imi răspund și mie într'o românească sfărâmată. O clipă, pentru că unda ne-a și luat. Mai încolo luptă din lopeți să ajungă la o troacă legănată, doi flăcăi îmbrăcați cu totul și cu totul în alb. Pe-aici trebuc să fie întinse pe dedesubt, curse peștelui, zăote și cârlige legate de vreo piatră cât cufărul. Ei vin greu încoa. Noi zburăm într'acolo. Și pe neașteptate aud, cu o limpezime numai pe apă întâlnită, parcă din gura cuiva de-alături : „Dacă nu ești gândit, gândește-te !” Sunt Români dela Kirimbeg, întâli Români bulgari cari ne întâmpină. „Nu știm *bugărește*, neam !” Iată-i și cu adusătura lor de vorbă oltenească.

Ceva din babilonia de seminții dunăreană răsare și în această potcoavă uriașă de cot leneș de fluviu. Toate neamurile Balcanului, amestecate cu Asiatici și cu Apuseni, s'au adăpostit pe-aici. Poligloți fiecare prin conviețuire mai îndelungă, cu asprimi și iuclii care vorbesc de o rasă nouă ieșită din atâtea încrucișări de

oameni aprigi purtați de toate vânturile, ei se aleg numai treptat în două grupe, după majoritatea înconjurătoare. Românii au ajuns la apă mai de mult și au stat neîntrerupt, prin preajma schelelor care călăfăteau corăbii și le primeau roadele trudei. Bulgarii, îndepărtați de raiaua și de spahii din acest colț întărit de veghe, au coborât mai târziu, încet, către drumul fără pulbere, vestit prin negustori și legende până în munții lor și la marea cea mare. Numele lui Strașimir, țarul nenorocit de pe vremuri, cumnat Vlaicului Vodă domn a toată țara românească și stăpân câțva timp ca „rege“ valah peste Vidinul cel mândru, abia dacă e amintit azi de o uliță din cetate, sirâmbă, cu caldarâmul ieșit și înfundată în niște maidane înobilate de o geamie de piatră.

Golul dintre Vidin și Timoc fusese umplut însă înainte să sosească Bulgarii, de săteni dârzi trecuți de dincoace, cari nu voiau să sufere apăsarea unor anumite orânduiri economice și sociale. Sau de frați de-ai lor, smulși de-acasă pe alte căi și porniți acum, într'o mișcare contrarie celorlalți, dela Miazăzi spre Miazăncaple, prin păduri, de pe plaiurile sârbești. Când s'au întâlnit pe culmile cari se înfundă în terasa fără copaci dumăreană, Câmpenii și Pădurenii, ei s'au descoperit uimiți din acelaș os etnic și de acelaș graiu. Statul bulgar, încheiat din nou la 1878, i-a găsit aici. Moșiile părăsite de așezările de Tătari, sparte după aceea de bunăvoie, s'au împărțit între satele românești rămase neclintite. Nicio pană bulgărească nu s'a strecurat între ele.

Călătorii, puțini, cari au străbătut cam în cei din urmă cincizeci de ani ținutul, dau de Români peste tot și vorbesc despre ei. Așa face Kanitz, curând după 1860, ale cărui cinci, șase volume mari și temeinice despre Serbia și Bulgaria, atât de aproape de noi prin ani și pământ cercetat, se citesc însă cu mirare, ca niște pagini exotice. Intr'atât s'au schimbat lucrurile și atât ne sunt de necunoscute! Nici astăzi nu știm o lucrare așa de cuprinzătoare despre cele două țări, care să fi fost scrisă cu o deopotrivă iubire și scormonire proprie, la fața locului, a tot materialului folosit. Sârbi și Bulgari trebuie să fie mândri că au stârnit simțirile și munca din ea.

La fel face și Weigand, care aleargă pe-aici cam repede, cu puțin înainte de 1900. O răceală pe care o căpătase abia trecut din Serbia, într'o casă cu geamurile lipsă, de pe malul Timocului, unde măsesse chiar întâia noapte, îl silește să ție întins șoseaua

dela Brègova prin Novosel și apoi deacurmezișul câmpiei, până în Vidin. Cine știe câte lămuriri de preț ne-ar fi adus și despre oameni, nu numai despre limba și folclorul lor, fără acea blestemată răceală ! Filologii au fost însă totdeauna mai gingași, și destul a pățimit știința lor din această pricină. Indeleinicire de multă arhivă și hârtie ! Kanitz era mai mult arheolog și geograf, și a răscolit locurile cu anii și fără milă. El mai are în ochii noștri și îndoită trecere că a fost pe-acolo încă de când mai era stăpân Turcul și că nu s'a dus anume pentru noi, de cari se lovește nepregătit și are cuvintele de proaspătă uimire.

Când am pornit într'un început de toamnă peste acest hotar curgător, nici nu citisem scrisul celor doi cercetători, nici nu ne muncea gândul vreunui studiu. Veneam cu alte rosturi și știam, nedeslușit, numai că vom întârzia două, trei zile între ai noștri. Dar apoi acele zile s'au mai lungit și cinci călătorii la rând n'au izbutit să ne îdestuleze deplin. Știrile adunate în aceste colindări vom căuta să le împărtășim aci. Așezarea lor în trei mănunchiuri : Pământul, care a fost totdeauna : Oamenii, cari au venit și s'au potrivit lui ; și Datinele, care au ieșit din viața acestor oameni pe acest pământ, ori s'au putut păstra pe el, nu e făcută nici pe departe cu vreo intenție de clasificare și tratare științifică. Ea nu urmărește decât să tragă cititorului câteva poteci în mulțimea unor simple însemnări de drumet, altminteri prea aspre și stufoase.

Tinutul, pe care îl locuiesc Românii între Vidin și Timoc, are înfățișarea unui mare triunghiu, cu vârful la Coșava, sat chiar în îndoitura cea mare a Dunărei, de deasupra Calafatului și de sub Cetatea. Dela acest vârf până la baza așezată pe râul de graniță de către Serbia, sunt în linie dreaptă dealungul fluviului cam 35 km. Până la celălalt unghiu sudic, latura poate să aibă însă pe puțin aproape de două ori atât.

Pământul e încins de două părți de Dunăre și de alta de Timoc. Latura de sud, dela Vidin înainte, prin Molălia, Calinic, Fundeni, Răbrova, Perilovăț, Boroivăț până la Hălova, trece peste văi, dealuri păduri. Apele cele mari rămân pe-aici românești. Deoparte și de alta a lor răsună aceeași limbă. Oamenii sunt chiar prin aceasta apărați, cuprinși cum se găsesc și simțindu-se în strânsor, caldă a aceluiaș braț etnic. Pentrucă, dacă locul acesta, luat

în sine, nu e prea întins, însemnătatea lui cea adevărată răsare întreagă atunci când, peste şanţul hotarului sârb, e privit ca parte din acea singură lespede cu capătul tocmai la Dunărea bănăţeană şi în malul Moraviei şi sfârşită aci. Afară de ochiurile sârbeşti, strâns circumscrise, conul acesta de dejecţie etnografică, năvălit în lumea slavă balcanică, n'are nici o întrerupere.

La linia de sud bate şi urcă încet valul străin.

Relieful are trei părţi caracteristice, bine cercuite cu înclinate linii : una, curba de nivel, iar cealaltă, şi încă mai precisă decât ea, graniţa între provinciile de limbă ale aceleiaş populaţii

Indărătul genunchiului celui mare dunărean, care începe între Isăni şi Gumătârţi şi se încheie numaidecât în josul Vidinului, locul e un şes neted, strâns între curba de nivel de 40 m. şi cea de 60. Trebuie să străbaţi deacurmezisul 10, şi pe alocuri 15 km., ca să urci zece şi douăzeci de metri, spre dealurile care ţin destul de înalte zarea. Iar faţa Dunărei e între 30 şi 35 m. deasupra mării.

Spre Miazăzi de dreptunghiul întins, mărginit de sate, Gumătârţi, Negovăniţi, Halvagi, Inova, Căpitănuţ, Kirimbeg, Şeu, Cutova, Stanotârn, Coşava, dar fără aşezare omenească la mijloc, pământul coboară şi mai mult. Punga aceasta, care merge lărgindu-se dela Stanotârn spre Smârdan, peste valea Deleinei şi până în valea vecină a Topoloviţei, se umple de apele Dunărei revărsate primăvara şi toamna. Din ceanacul rotund al unei geamii din Vidin, de unde îşi plânge hoga cântecele către toate unghiurile, ochiul nu alunecă decât peste o singură pânză de apă. Ca nişte sobţiri punţi atârnaate, pleacă în toate părţile, printre tabii sfârâmate, şoselele. Vidinul-cetate era apărat nu numai de zidurile şi de turnurile lui, dar şi de viitură. În vremurile de uscăciune ea putea fi pricinuită la voiaţă. Râul Topoloviţa, care se împreună aici cu mai multe văi şi se plimbă răsfirat, nesigur de drum, în câmpia joasă, era abătut şi vărsat în depresiune. Vidinul-cetate stătea sigur în cingătoarea lui de apă.

Altminteri, căruţa, ocolind şoseaua suită pe zăgazul scobit de poduri de scurgere, o ia deadreptul prin lăsătură, care e un ceal cu iarbă sau o pădure de salcie cu liane şi turturi de muşchiu de baltă. Drumul se cheamă Prin Ostrov, cu toate că atunci n'ai avea cum ghici de ce. Pe margini, mai sus, albeşte în fond, între mălinii întunecaţi, biserica ascuţită din Şeu, sau, la stânga,

cele două turle în rând deasupra fațadei, din Căpitanuț. De-a dreapta se arcuște liniștit malul dimpotrivă, iar, în spate, pe o culme împădurită, se nfige pe cer biserica grecească din Galafat, stăpână până la mari depărtări a vederii. Din desișul, unde caii aleargă ușor pe moale, iar călătorul se ține încovoiat ca să nu-l tac crăcile, se aude cântecul oltenesc al vreunui sătean nevăzut care se întoarce dela oraș, sau al unui ciobănel pe urma oilor.

Pe aici nu ne simțim străini. Râul peste care trecem pe un pod de butuci, scoși din loc de fuga roților, se chiamă Părăsita. Când a ajuns pe aceste meleaguri, acum aproape șaiszeci de ani, Kanitz l-a însemnat fără să știe că e un nume românesc : Peresitbach. Bulgari, cari să-i fi adus până sub zidul cetății numele dela obârșie, Topolovița, nu erau. Turcii nu-i ziceau nici cum. Iar Românii, cari umpluseră satele dimprejur și se lipiseră chiar de porțile Vidinului cu satul Kumbair — Dealul-de-nisip, azi încorporat orașului, erau destul de puternici ca să dea și numiri geografice.

Sătenii zic toți Vidinului, Dii. E chemarea lui bătrână și din brisoave, iar alții decât ei n'o cunosc. Weigand scrie destul de încurcat, nu atât despre origine, cât despre legătura cu Românii localnici și pronunțarea lui adevărată. Forma veche bulgară era *вѣдинъ*, ungurească Bodon, românească Diu. Weigand își aduce aminte și de o formă auzită la Luche în Serbia, Dzii, și dă ca formă a Românilor vidineni Vd'ic, ieșită ca și cea bulgară de acum, Vidin, din *Вѣдѣнъ*, grecească (Bulgarii acceptuează Vidin). Ce-a auzit profesorul dela Lipsca în Serbia e însuș numele, singurul, dat Vidinului de toți Românii, numai că înmuiat bănățenește. Ce poate fi Vd'ic, în afară de o diagramă etimologică fără înțeles, nu vedem. Dii e un cuvânt în totul asemenea cu Ji și Sibii, și precum acestea, atriculate, își pierd înfățișarea de plurale, la fel se întâmplă și cu Dii. Așa se face că se găsește Diu, care e Diu — Diiul. Poezia populară stă mărturie.

La câte o margine de drum întâmpină vreo cruce măreată de piatră, cu pisanie românească. Slovele, cu înfloritura lor chiriică, sunt cioplite sigur de pietrarii cari se chiamă Florea, sau asemănător, os din osul nostru. Așa sunt cele două cruci, puse într'un cap de pod, la ieșirea din Stanotârn, cu numele ctitorilor și cu isprava minunată din care au ieșit : „Pentru pomnire — Dumnezeu să erte pe părinții noștri... răposați în

Mare la muntele Ahton". Se însoțiseră câțiva Stanotârneni și

CRUCE DE PIATRĂ

Înaltă de un stat și jumătate de om la podul peste baltă
din Stanotârni

Gumătârceni, ca să se ducă în hagialâc la Sfântul Munte. Și când ajunseră acolo la un țărm, unii n'au vrut s'o ia pe apă, ci au apucat pe delături, pe poteci stâncoase. Ceilalți, când să coboare în bărci, au călcat greșit și s'au încercat. Podul acesta s'a ridicat în amintirea trecerii lor năprasnice a cele veșnice.

Dar după ce rămâne înapoi scufundătură aceasta și se isprăvește și dreptunghiul mai răsărit, plin de norumbiști și de grădini de zarzavat, pe marginile căruia satele stau ca niște oaspeți de jur împrejurul unei mese chivernisite. Locul se strâmtează deodată și abia mai e o fâșie dealungul Dunării. Dela Gumătârți la Isăn curbele de nivel de 40 și 60 m., merg alături lipite de mal, iar dela Isăn li se adaugă cea de 80, și curând și cea de 100. Sa-

tele încep să se cuibărească greu prin surpături. Dealurile se apropie, se mușuroesc încet sau se țugue năprasnic, vinete ca niște munți de bazalt pe cerul de amurg. Așa e Băciova, dintre Isăn și

Florentin, înalt de 220 m. și pe care oamenii și-aduc aminte să fi văzut măiag, adică prăjina cu bairac sau flamură, ridicată de ofițeri ca să sărbătorească ducerea la bun sfârșit a măsurătorii și hărții ținutului, rezemate tocmai pe acest vârf.

PICIORUL UNEI CRUCI DE PIATRA RUPTE

la podul peste baltă din Sta. Irg

Drumul tae drept printre vii, pe lângă pomi puțini, ascuns, îngust abia de-o trăsură. Câte odată el inebunește scurt, cotește, sue iute, cade prăpăstios, printre pereti înalți cu mălini scuturati de vânt, iar roata se afundă fără spor într'un nisip cafeniu, făină vânturată prin sită. Măgura aceasta nu era decât o dună

călătoare, oprită. În altă parte, o ruptură spintecă malul și printre coastele lui măcinate se arată fluviul gălbui. Pe-acolo vitele coboară opintite, peste năruirea povârniță, la adăpat. Porțile acestea de lut se chimă Unii. Una e Unia-cu-iarbă, alta Unia-vițelor, alta Unia-albă. Pe alocuri Unia e o întortochiere de cărări pe lângă adâncii rupturi, o cioplire ca de ape de ploi și de scufundări subterane, cu case cocotate pe tot felul de prispe spânzurând pe goluri, și cu ogrăzi zăpăcite, în caturi, până la care nu te dumirești cum să ajungi. Căruța pârâie împiedicată, iar caii trag îndărăt de oiștea ridicată peste capete și repezită ca într-o gaură de râpă. Pe când de desubt, liniștită și sclipitoare, la fiecare răspântie răsară și pierc Doamna locurilor, Dunărea. Pe asemenea dărâmături e așezat Isănul, pe ogi, cum zic băștinașii. „Noi la popă, zicem turcește (h)oge. La o iamă mare (groapă, râpă) zicem oagă, și la mai multe, ogi”. Dicționarul Academiei abia amintește cuvântul, dibăcit la Creangă. Tiktin nu-l cunoaște. Acum în urmă l-am găsit în Topirceanu — La jderi — Viața românească, 1922. XII, pag. 404 : „Trecurăm pe lângă Hoaga-cu-ferigă”. Hoagă se aude pe aici numai Oagă ; la fel, Unia — dincolo, în Dolj, deasupra Maglavitului stă călare pe șosea un sat : Hunia—oț, în loc de hoț, (H) Alvagii, (H) Alova. Pe malul acesta al Dunărei cuvântul e în gura tuturor.

Între Florentin și Novosel e un fel de pas de piatră. Calca e săpată adânc, iar deastânga se ridică zid culmea, din care bucăți de stâncă mărunțită pleacă să pietruiască toate șoselele ținutului. Roca e tare și vestită. Apoi valurile de cremene ocolesc mai de departe, se strâng iară în mănunchiu, însă mai puțin semet, abia de 170 m., înăuntru bine, și tot plaiul se lasă meru, până găsește curba de nivel de 60 m., și trece și pragul ei, la cea de 40. dela care pornisem. Am ajuns în valea Timocului.

Apele lui cu bulboci linc, făcute nu atât de repezișuri sau de gropile de pe fund, cât de izbitura cu malurile de lut foarte cotate, se ivesc pe neașteptate, sub o ruptură. Înaintea ochilor, dincolo, lunca e acoperită cu hainele poleite și beteala porumburilor coapte. Munții își învineteșc dela un capăt la altul al zării crestele colturoase. Prin desisul de pomi își fac loc pâlcuri de case, cu biserica albă strânsă grijuliv la mijloc. Sunt întâile sate de graniță, ale celorlalți Români, din Serbia : Bucovcea și Cobășnița. Am trecut peste marele sat Vârfu și suntem pe dâmbul de unde se

vede spre Miazăzi, Racovița. Grănicerii sârbi trebuie să fie chiar dedesubt. Aici hotarul a fost de curând mutat cu vreo doi kilometri, peste „țarină”, dincoace de Timoc, în lungul unei adâncituri pe unde a curs altădată râul și Sârbii vor să-l abată din nou. Satele însă au rămas nesmintite și nicio casă n'a fost luată în noua țară.

Noi însă, de mult, încă dela Florentin, lăsaserăm îndărăt granița uncia din provinciile de limbă. Pe-aici oamenii încep să vorbească altminteri. Cei din jos, de unde venim, sunt Fundenii sau Vălenii, ceștilalți, Câmpenii; pământul locuit de ei, Valca, sau, în termeni puțin mai geografici, lunca dunăreană; așezările celorlalți, Câmpul, sau a doua prispă înaltă, terasa propriu zisă, propătită în culmile împădurite, de pe ai căror pereți se aleg două, trei gărle sărace.

Până în Gânzova și Florentin se zice „chiatră”; către Timoc, nu se mai aude decât „piatră”. E ceeace izbește mai mult pe localnici și-ți dau dela sine ca semn deosebitor. Altele, mai interesante poate filologic, le prinzi tu și ți se lămuresc numai la cerere. Oamenii s'au așezat și întins atât de strict după caracterul geografic al ținutului, încât de pildă, în Negovanit, risipit și el pe unde de dună și ogi la o întâlnire de multe drumuri, partea de sat care privește spre înălțimile dela Halvagii și Ciunguruș, are graiul Câmpenilor, iar partea dinspre vale, vorbește ca Fundenii. Granița limbii e aproape curba de nivel. Satele într'adevăr de Văleni, neamestecate, sunt, pe linia Dunărei, Șeu, Cutova și Stanotârn, în baltă, Coșava, Gumătarți, Isăn și Florentin, în sus; iar înăuntru, Kirimbeg și Căpitanuț.

Când ieși din Vidin pe drumul Gazi-bair, așternut cu bolovanii mari de gărlă, parcă pentru căruțe de acioac smeești și te burduci pe lângă tabia cu acelaș nume, odinioară lacăt cetății, mai departe peste Topolovița, un șes împlinit ca o arie te întâmpină. Dinspre Șeu și Cutova abia îl ținusem, pe-o margine, dealungul, către vârful limbii celei mai subțiri, dela Stanotârn. Aici îl străbatem în toată lățimea.

Fundul acesta, dacă se saltă peste 36 m., și la orice umflare a Dunărei, mustește și se umple. Uite cum joacă pe șoseluța albă din dreapta noastră, ca niște șerpi argintii, încolăciți și rezemați în coadă, cari cad și iară se ridică, pier și se înmulțesc, intră în pământ și se apropie — suluri și noruleți de praf. O fetiță descul-

ță, cu părul scuturat pe spate, aleargă cu ochi de spaimă încoace către drumul mai înălțat. Ii scapă o tîngirică trecută peste brăt cu un baer. Nu se apleacă după ea. Tipă și vine. Șerpii de praf îi cuprind călcăele. Și acum se prinde deabușelea de malurile șoselei și se înmoaie suspinând în mâinile noastre întinse în ajutor. O ajungea apa. Fluviul se strecurase repede prin scobiturile dela Răsărit. Viitura !

Curba de nivel de 40 m. care înaintează șovăitoare dinspre Șeu, pe unde s'a ținut în vederea țărmului, face un ocol uriaș pe dincolo de Inova, Ruht, Tatargic și inconjoară la Miazăzi, Vidbolul. Tot locul e plin în zilele uscate de o ierbărie umedă prin care se plimbă barza.

Smârdan și Inova, cele două sate bulgărești acum lipite, par așezate pe un înalt pinten de grind, și nu se găsesc decât pe întâia treaptă a terasei, la 5, 6 km. de Dunăre. Ca să ajungă la unda de 60 m. a scoarței, șoseaua mai merge încă pe atîta și sare peste încă o vale, a Deleinei. Dealurile însă s'au apropiat. Ele vin ca niște aripi, una dela Miazănoapte și alta dela Miazăzi. Pe coastele din dreapta sunt Halvagiii, și mai după cot, în fund, Ciungurușul, iar între ele, la o parte, privind spre Dunăre, Negovanitul ; în râpile din stînga, Dincovița. Călătorim pe hotarul altor două ținuturi, deopotrivă românești, dar deosebite și ele atît prin caractere fizice, cît și etnice și filologice. Suntem pe o linie care se menține cam la zece kilometri departe de albia fluviului, pe o lungime de 30, și îngrădește dintr'o latură o suprafață aproape regulat geometrică.

Apucând pe unul din multele drumeaguri care se furișază prin văile dela Apus, călătorul ar da tot ceeace n'a mai întîlnit în rătăcirile lui : ape, codri, maluri rupte, sățuce priponite pe câte o poeniță. Un brăt al Balcanului se întinde până aci cu pumnul mișos în ploi și inele de piatră. Până sub streășina lui Dunărea a cioplit în sutele și miile de ani, deoparte și de alta a căei sortite, după aceleași legi. Locurile se aseamănă. Oamenii, de s'ar așeza aici sau de cece parte, nu-și dau seama, după cer și pămînt, că sunt într'alte țări. Așa au fost Românii de această latură, și Bulgarii de pe la Băilești și aiurea, de cealaltă. Străinătatea începe abia cu muntele.

Ca și gorunii falnici, oamenii s'au oprit deasupra prispei uscate și goale, și au privit numai la ogoarele aidoma unor chili-

muri înflorite și la jocul de lumini schimbăcioase al Dunărei din vale. Ei aduceau cu sine graiul mai aspru și altul, al moșilor poposiți prin curăturile și băile de aramă sârbești. Coborau cu toporul pe umăr, cu care abăteau copacii și scoteau buturugile ca să facă locuri de arătură. Mai mult decât alții, Românii aceștia erau plini de puterea și dârzia colonistului, pătruns în sălbăticie singur și având să aștepte totul, în primejdiile de multe feluri, numai dela el însuș.

Față de golătatea locului dintre dealuri și Dunăre, pădurea izbea. Ființele care ieșeau sperioase din desis erau oamenii pădurii. Numele, pe care li l-au dat Vălenii și Câmpenii, a fost Pădurenii. Satele lor încep chiar de pe linia despărțitoare, slabe ca niște turnuri de pândar înaintate, și din ce în ce mai puternice cu cât se afundă spre vetrele de populație de obârșie. Iată Cosova, Delëina, Calinic, în dosul cărora se desvoltă Rabrova cu Fundenii, Perilovățul, Boroivățul, cei doi Isănovëți, Halova, Zlocutea, Țârlomașnița, Grațcovul, Șipicova.

La mijloc, între Pădurenii și Vălenii, cari, fără oarecare pene străine în părțile de jos, ar părea că se invecinează, ca un ostrov înalt și uscat, se întinde Câmpul. Urci pe el între Ciorocălina și Gânzova, pieptiș, dela 80 m. aproape la 200. Deacurmezișul scapă dinspre pădure și înaintează până între Florentin și Isăni, deasupra Dunărei, dealul, din care Baciova e acolo cel mai avântat pisc. Îndărătul ei, pe-aici, în văzul Gânzovei, un sfârc de piatră se gurguiază chiar cu 15 metri mai sus.

În altă parte Baciova n'ar fi decât o măgură oarecare. Când însă fața apei e la mai puțin de 40 m., lată și oglindă, parcă înadins, ca o tablă de nivel măsurătoare făcută pentru socotit orice abatere în sus ori în jos dela ea, un greabăn monorît de stâncă repezit la 220 de metri are un aspect alpin. Cine l-a privit ca noi, de pe faleza din coasta Gumătarților, pe care nu încăpea, peste peretele drept de 20 m., decât o colibă-cort de vier, ca o căciulă de răchită și coceni, cu pușca haiducească spânzurată în curea de un proțap afară, l-a privit liliachiu sub baldachinul cu purpură de aureolă, al amurgului, cotropitor în cer cât bătea ochiul, știe ce fior de munți prăpăstioși dă. Sau cine cel puțin a văzut, de pe puntea legănată a vaporului, la celălalt capăt al Dunărei, deasupra bălții dobrogene, „munții“ Beștepè, poate să-și închipue această părere.

Șoseaua face, ca să sue, un mare colac și ajunge greu în creștet. Lăsaserăm trăsura. E. de unde se îndoaie cotitura, o potecă prin iarbă, care ține drept. Pădurea de stejari plini de ghindă merge cu noi. A năvălit și ea în cârca îngustă a culmii. Dedesubt se scobește o copac care se înmlădie și se pierde pe după înălțimi. Ar încăpea un fluviu în surpătura ei, și n'are un firicel de apă. Povârnișurile au fost curățate. Astăzi le îmbracă porumbul. Din loc în loc s'a păstrat câte un tufan, cu crăcile în vârf, dar cu tulpina înverzită, ca subț o rotundă sarică de frunze. Și e o singurătate și o liniște, fără șoaptă de fluer sau glas de pasăre. Numai soarele trece, argintindu-se la o bătaie de gene în fire subțiri, ca niște ațe de păiajen plutitoare sau ca urzeala lovită de spata dela rășboiul Sorei Soarelui. Iana Sânziana. Iată bogazul de Mare, de care zic lăutarii de-aici cu fața lipită de diplă, secat de blestem, și iată și gura de argea.

Sus, după această cățărare, numai ogor oblu. Gânzova e undeva de-a dreapta drumului celui mare, în niște ogi răsucite de basm, cu nenumărate curți păzite de mălini înfășurați în glugi de coceni, ca niște ostași ai barbariei în armuri de aur. Granița de gârle a rămas acum spre Miazăzi, și valea Topoloviței, și șanțul Deteinci, care dela Tiănuț își începe încovoarea în pădure. Altminteri, zeci și zeci de kilometri, dela balta Dunărei până în Timoc, ape nu se mai întâlnesc. Numai o gâră puțină se înpletește din fântânile de sub Gânzova și își caută scurgere, însă paralel cu fluviul, printre ulițele iuți și nisipoase ale Bregovei. Nicio vale transversală către Dunăre. O apă pornită spre Florentin se pierde într'o gaură ca o peșteră, înainte să ajungă pragul terasei.

Puturile sunt adevărate monumente. Furca lor e făcută din două, trei rânduri de goruni bătrâni necoșiți, crăciți zdravăn în lut și rezemându-se unul în altul către cer. Cumpăna e lungă și spânzurată în văzduh peste orice închipuire. Iar lumânarea ciuturii, din multe prăjini lustruite, înădite, sau din sangir, adică lant, coboară în căutarea apei până la 15, 20 sau mai mulți metri. Doar în unele năruiri, cum sunt acelea unde ca o jucărie de copii uriași, s'a fost clădit Gânzova, Turcii au putut zidi, albe și cu ciubuce, chiar ceșmelele lor de piatră. Acum, femei cu zăvelca prinsă în brâu bat cu maiul la rufe în marginea bogatelor jghiaburi și vorbesc între ele sau ne urmăresc, fără să-și ridice capul. Dincolo, în altă uliță, fântâna e cu ciutură și are câțiva metri. Așa de tonatecă aleargă pe dedesubt pânza de apă !

Pădurile lipsesc și ele. Dela Ciorocălina linia fuge în arc spre Apus. O gcană de copaci de-aici se chiamă Basaraba. In fața acestui străvechiu nume de întemeietor, dat unui codru ca acela de unde Craiul unguresc vrea să-l scoată de barbă pe întâiul nostru domn, înțelegi cari sunt zcii și focul altarelor. luați de pribeagul de astăzi la plecare de-acasă, pentru țarmii străini. Oamenii nu știu ce cuvânt de pază au înfipt pe-aici. Poate că e o amintire a satului dintre Golenți și Calafat, poate că e o păstrătură din vechi între ei. Oricum, satul e Basarabi, iar numele acesta sună bătrân și plin, articulat femecește ca în zilele descălecărilor : Basaraba. Până departe ne însoțește freamătul copacilor, se involbură în jurul capetelor noastre, slăbește, se întoarce iară. Frunzișul pădurii dintre Ciorocălina și Tiănuț ! Șopotă după noi ! Basaraba veghează !

Mai încolo spre Bregova, altei dumbrăvi îi zic oamenii La Ghiocci. Locuitorii malului îi vorbesc de ele ca de dreptul lor la umbră și de singura pădure. Pe la ei, ca și în lungul Timocului, prin locuri meru nisipoase, numai sălcii și salcâmi. Salcâmi, că-rora aici li se zice mălini, pâlce măreț întunecos în verdele argintat al celeilalte frunzături, ca accia dintre Cutova și Șeu, sau înalți și pletoși, cu coroana foarte sus, într'un belșug de țări mai calde, cum sunt cei ce mărginesc drumul și gătesc Baleii și Racovița, satele împletite pe după șerpuelile Timocului, n'am mai văzut. Pe aici malul, la borile încropite ale Austrului, se acopere de mărgăritărel și de lifiac nepus de nimeni. Incepe să se simtă pieptul mediteranean al Adriaticci.

OAMENII

Șăici cu înalte catarguri și tunuri de bronz n'au adus pe Români de pe țărmul stâng al Dunărei la schelele și gura de râu dintre Vidin și Timoc. Am găsi atunci crestate pe răbojul istoriei o zi și un an. Iar acea zi și acel an nu se întâlnesc nicăeri.

Oamenii au trecut, dar urmele pașilor lor s'au șters. E pentru toate miile de pe aceste locuri ceeace-mi povestea despre moșul tatălui său un bătrân verde din Bregova.

Așezământul lui Chiselev pusese peste țară orânduclile și birurile lui noi. Oltenii de pe plaiul Cloșanilor și de aiurea, unde au crescut pandurii lui Tudor și sămânța slobozenici prinsese și scosese holde roșii, se mișcau. Un om din Lupoia, sat tocmai de sub streășina gorjană, a dat să pornească împreună cu toți ai lui, în căruță către Dunăre. Dar l-au bănuit că vrea să se strecoare la Turc. Trebuia să adaste, sub pază, pândit pas cu pas. El era maiștor nălbant și a potcovit atunci caii cu cuele înainte. Paznicii socoteau că Lupulescul a tunat în coșere, pentrucă într'acolo arăta pecetea copitelor, pe când el luase drumul fără întoarcere, al apei.

Nălbanti meșteri au fost, pentru istorie, Românii toți câți și-au ales pe acele vremuri altă țară. Istoria s'a încureat în urmele lor și i-a scăpat. Ne rămâne nouă, târziu și după alte semne, slabe și rătăcitoare, să le descoperim obârșiile.

Scrisori vechi în vreun săltar, necum în vreo arhivă de sat, care să cuprindă cel puțin un cuvânt despre așezarea alor noștri anume aci, cu toată căutarea, n'am aflat. E greu de închipuit că nici n'ar fi. Vreo hârtie cu plângeri de exod al plugarilor de pe pământuri, a vreunui boer sau ispravnic ori vâtaf, și cu arătarea unghiului unde s'au oprit, trebuie să fi fost scrisă. Dar la cine sau în ce volum de acte și documente stă ascunsă, nu știm. Ea de altminteri n'ar da la ivcală decât clipe ale unui fenomen de lungă

durată, cu scăderile, creşterile şi mutările dintr'un tărâm într'altul. Fiinţa lui însăşi e de aşa fel că nu poate fi cuprinsă întreagă, nici în însemnările logofetilor şi vameşilor, nici în ale oamenilor de ştiinţă. Emigrarea pe furiş, chiar în timpuri mai puţin turburi şi în alte împrejurări administrative şi culturale decât era Bănia Olteniei în părţile ei de Apus-Miazăzi pe la începutul veacului al nouăsprezecelea sau mai înainte, anevoe se poate urmări.

Altminteri, dovezi despre fenomenul acesta al emigrării, spre Miazăzi, poate îndreptat mai mult spre Serbia, sunt. „Analele Olteniei” au reprodus câteva în an. I pag. 236 şi urm. şi an. II pag. 29 şi urm. (de N. G. Dinculescu).

1613 (7121) Aprilie 6

(Io Radul Voevod)... acestor oameni pre nume, popa cu fectorii şi Stoitan I. Pătru şi Iulova şi Stoiban I Giora de în sat de în Comani ca să fie de acuma înainte în pace şi slobozi de cătră boliarinul Domnii Meale Ion Comisul de în Priia pentrucă au venit aceşti oameni ce sânt mai sus zişi înaintea Domnii Meale de seau jeluît şi au spus cum sunt rumâni sfintei mănăstiri dela Tismeana de moşie de în sat de în Comani. Deci, cându au fost mai denainte vreamc au fost trecut Dunărea de multe nevoi şi de răutăţi. Iar cându au fost în zilele lu Şerban-Vodă, deacă seau împăcat ţeara, ei au trecut Dunărea, iar deinceoace în ţeară Deci au fost mersu de au sezut în satul lu Ioan Comisul în Măglavit patru ai şi au luerat şi iau dijmuit ca pre neşte oameni ce seau hrănit pre locul lui deatunce până acum. Iar cându au fost acum, în zilele Domnii Meale şi seau dus la a lor moşie în Comani. Iar Ion Comisul, el i trage să-i lăcă rumâni cu sila...

1629 (7137) Februar 9

Io Alexandru Voevod... voo tuturoră megliaşilor den sat den Şovărlor carii aţi fost rumâni ai sfinţi mănăstiri Topolniţa ce este bham sti. Haranghel Mihail şi acum vaţi răsăpit pren ţeara Turcească şi prea ţeara Ungureasca, după aceasta vă dau în ştire Domnia Mea pântru că am înţelăs Domnie Mea di 3 călugăraşi sârbi cum au venit din Ţeara Turcească de au mersu la acea sfântă mănăstire Topolniţa de seau apucat de mănăstire pustie să o dereagă şi au venit aicea naintea Domnii Meale de seau jăluît acii 3 călugăraşi pentru acest sat Şovărlor cum au fost de moşie al sfintei mănăstiri şi seau răsăpit. Derept aceeaia Domniia Mea am socotit pântru acea sfântă mănăstire ca să nu stea pustie, deci v'am erta: Domnie Mea ca să fiţi în pace de bir şi de bou şi de cal şi de oac seacă şi de oac de sulgin şi de miliare şi de ciară şi de toate dăjdile şi mâncăturile câte sânt preste an în ţeara Domnii Meale. Derept aceeaia în vreamc ce veţi vedea această carte a Domnii Meale, iar voi să căutaţi să vă veniţi la silestea voastră, toţi, să vă apucaţi de hrană şi de loc, să fiţi pre lângă sfânta mănăstire, să nu fie lără de oameni, iar de cătră Domnie Mea veţi avea pace de toate cum scrie mai sus. Derept aceeaia şi voi toate slugile Domnii Meale care veţi îmbla întru acest judeţ de aceste slujbe, voi să căutaţi foarte să vă feriţi de acest sat şi în pace să lăsaţi de câte sânt scrise mai sus, pentrucă acest sat au fost fugit încă den zilele lui Mihail Voevod.

1635 (7143) August 29

(Io Matei Basarab Voeved şi Domn)... la voi sateilor ale sfint mănăstiri Tismeana, carii aţi fost fugiţi în Ţara Turcească de bogate nevoi ce aţi

avut, anume Jidoștița i Bucina i Precreștiia i Clinovețul i Bresnița i Șusița, i Erhovița și alte sate toate ale mănăstirii...

În schimb nu lipsește documentul viu. Atâția între Vidin și Timoc își mai aduc aminte de ceea ce povesteau vreun tată sau moș, ori bătrânii când se adunau cu toții la un loc. Apoi, numele unor sate dela noi de dincoace de Dunăre, s'au păstrat dincolo. Nu chiar în toponimia oficială. Descălecarea Românilor s'a făcut totdeauna nu în colțuri pustii, ci în vetre cunoscute, pe care le-au lărgit și și le-au însușit cu desăvârșire. Numele vechi slave sau altele urcând până la strămoșii Romani, cari erau aici la ei acasă și-și au pietrele desgropate pretutindeni, au fost păstrate fără schimbare. Dar sunt azi părți întregi de sate, de câte treizeci, patruzece de căși, legate prin acelaș nume, care e al satului din țară de unde se trag. Așa sunt Lupuleștii Bregovei, din Lupoia mehedințeană. Pe cutare din ei îl cheamă Trucă al lui Ghioldâș, dar e în acelaș timp și Lupulesc, împreună cu încă două, trei sute de inși. Sau ai Orchei, din Orchêsi, și alții. Și mai dau mărturie din gură și oameni dela noi. Prin ceata anilor răsar câteva cărări albe. Iar pe ele zărim pe Oltenii de demult îndreptându-se din toate părțile încoace.

Că la ei nu se pomenește ceva scris, nu e de mirare. Erau toți pălmași ai ogorului, neștiutori de carte. Săteni au trecut, săteni au rămas. Puținii cărturari, mângâtori și călăuzi de minți, nu s'au ridicat din mijlocul lor, ci le-au venit, unii dela Români din Serbia, alții dela noi. Iar dintre ei, cei pentru desfătarea larmască, lăutarii, care aici sunt adevărate bresle, cu școlile lor de cântăreți, rătăcitori stăpâni pe toată comoara de cântece a poporului și nu pot fi așezați decât între cărturari, lăutarii erau de cele mai multe ori cărturari fără carte. Cei pentru grija sufletului, preoții, în întâiele timpuri și dascălii de copii, știa ei înșiși foarte puțin și nu simțiau, peste cele câteva buchii și socoteli, nicio trebuință mai înaltă de cultură. Am mai văzut un asemenea popă, rămășița trecutului. Umbla printr'un sat dela Dunăre, cu patrafirul după gât peste hainele găitănate olteneste, bătrân și ager, dar ca și alți semenii, vii încă în amintirea oamenilor, știa cântările slujbei mai mult, sau poate numai, pe dinafară, iar de citit, ca să nu mai vorbim de scris, abia bănuială. Litera era pentru ei o hieroglifă ermetică, pusă pe niște table de cremene de chiar degetul de fulger al lui Dumnezeu în muntele Sinai, numai pentru patriarhi și proroci, și din care e destul dacă doar

duhul se desface și intră în leviții, smerite slugi alese între toate, ale chivotului legii. În loc de umilință, o mândrie în neștiință, pe care nu vor fi cunoscut-o decât acci popi și pseudo-vlădici, adevărați lupi și urși duhovnicești sau hirotonisitori, ocăriți prin bulele papistașe dela începuturile medievale ale vicții de Stat românești.

Oamenii sunt până într'atât săteni încât și-au făurit și cuvinte ciudate neîntâlnite aiurea. Lăsăm că atunci când stai cu ei la sfat mai cu seamă prin părțile Deleniei și Rabovei, au ferele de acestea : „Noi în loc să vorbim vorba să apropiem pe om, îl depărtăm. Nu ne e limba așa descurcată. Auzi vorbă ! :

Pe gurgui mă sui
Culegând făsui.

Noi, vă spunem, vorbim prost. pădurenește, sătenește”. Această pază, chiar dacă și-alege altfel graiul, e de pretutindeni, prin sălașurile de țară scăpate de orășenizare. Dar aici sătenii au ajuns până la înlocuirea cuvântului oraș cu altceva. De pildă, am auzit zicându-se : „Voi cari trăiți în diuri”. Sau : „Eu am umblat mult prin Rusciuc, Sofia, Plovdiv, Odriu și alte diuri”. Aceste „diuri” nu sunt alta, precum ușor se simte, decât un plural al numelui românesc, și el cu formă de plural, al Vidinului, Dii, schimbat din substantiv propriu în comun. Afară de Dii, pe o spiță de roată de cel puțin șaiszeci de kilometri de jur împrejur, localnicii nu cunoșteau alt oraș. Calafatul a fost un sătuc până târziu, după 1850. Cernețul nu și-a mai venit în fire după pârjolul Cârjalilor, și mai se găsea și în părțile sârbești. Craiova era la o margine de lume, mai mult un simbol de țară, cetatea Băniei, Oltenia însăși. Severinul s'a zidit după plecarea celei din urmă unde mari de emigrare, aceea pe care o putem boteza a Regulamentului Organic. Chiar oamenii cari au fost la muncă, în el, nu-i pot zice pe nume. Cei mai mulți îți vorbesc de Sufurin, amestecându-l, după nu știm ce potriveli, cu galbenii mari de salbă, cari se chiamă în partea locului sufurini. Se înțelege atunci de ce oraș a ajuns să se zică „diuri” și cât dela o parte de orice viață cu dorință și îndestulări culturale mai subțiri au rămas Românii dintre Vidin și Timoc.

Oricâte ar fi însă piedicile, întrebările de căpătenie ale acestui capitol nu vor fi lăsate chiar fără răspuns : când au venit

Românii aici, de unde, ce sate locuiesc, în ce număr, cu ce înfățișare și care îndeletniciri ?

Două feluri de izvoare pot fi de ajutor la statornicirea anilor : spusele băstinașilor și însemnările din cărțile de călători apuseni prin aceste valuri dunărene. Cele din urmă se rezeamă tot pe ce au povestit oamenii. Întrebați. Dar și așa ele sunt de netăgăduit folos, atât pentrucă ne vin, unele, de departe dîndărăi în timp, cât și ca o adevărare a propriilor cercetări. Cronica aceasta, păstrată și moștenită din om în om, e neștirbită și astăzi.

Sunt locuri pe unde s'au născut chiar legende ale descălecării. Ele sună straniu. Prețul lor e mai mare că sunt decât că ar putea pune pe vreo cale. Sau cel puțin calea e de alt soi decât cel așteptat.

Spun oamenii bătrâni din Rabova că Kneaz Viteaz a pus mîna la vremea aia pe Cetatea Vidinului și pe satele dimprejur. Aici sus, „pingă recăta Timoc” și în Serbia, a adus el atunci Moldoveni, de i-a așezat. Intre acești Moldoveni și Dunăre ră-măsaseră Bulgari. Și dădu poruncă și zise așa : Voi, dascăli, cari învățați la Bulgari, trebuie să fiți Români. — Și le-a împărțit dascăli și popi români. — Care nu vorbește românește are să-i fie capul tăiat, și cum a dat poruncă, așa a fost, și oamenii au uitat limba bulgărească și nu s'a mai vorbit după aia din Dii până în pădure și în Serbia decât românește. Astea le-a făcut la vremea aia Kneaz Viteaz.

Când va fi fost „vremea aia” și cine era Kneaz Viteaz oamenii nu se pricep să arate. Dar legenda nu-și pierde însemnătatea. Ea e, întâiu, o dovadă că Românii sunt în aceste părți de timp destul, pentru ca amintirea așezării să se fi pierdut într'atât încât să-și teasă un basm eroic, potrivit cu locurile sălbatice de veșnice lupte între împărații sau cu strungile înguste cu haiduci. S'ar putea ca legenda să-și fi avut începutul în lumea cărturărească a Pădurenilor. Unii popi de pe la 1800 au venit de prin satele oltene ale Doljului. Mai ales amestecul, fără rost, al Moldovenilor pe aici, ar vorbi pentru această părere. Pădurenii se deosebesc, prin graiul mai repezit, prin înmuierea multor sunete și prin cuvinte proprii, de ceilalți Români vidineni. Dar toate acestea se lămuresc prin obârșie bănățenească sau poate numai prin conviețuirea cu Bănățenii sârbi, a multora dintre ei. Cineva care suia încoace dinspre câmpia olteană, cu puținele cu-

noștințe ale unui biet păstor de suflete de-atunci între ciobani de oi înăspriți de singurătate în străini. n'avea cum să știe aceste lucruri. În loc să lege pe localnici cu Banatul, el, izbit de ceeace semăna în graiul celor două ramuri, pe care va fi avut prilejul să-l cunoască din călugăreștile pribegii prin mănăstiri, îi lega de Moldova. Iar în acel Kneaz Viteaz nu reînvie cumva chipul depărtat al Domnului Mihai care și-a plimbat sabia pe toată Dunărea și trebuie să fi zguduit închipuirea, mai ales a Oltenilor săi, cel puțin cât Ștefan cel Mare pe a Moldovenilor, așa că, așijderea acestora, să-i pue în seamă toate isprăvile minunate și fără izvor cunoscut? Că acela, apoi, care a ajutat la urzirea acestei legende nu numai că venea pe drumul arătat, dar era și cărturar, se vede din partea ce o dă preoților și învățătorilor în topirea rămășițelor de Bulgari. Încate în viitura românească. În naivitatea povesteii e o întrecagă teorie de desnaționalizare. Legenda, însă, e de aci și nu călătorită de aiurea, dela Câmpeni sau Văleni, pentru ecoul de mândrie locală care freamătă în ea. Ceilalți disprețuesc pe Pădureni, ca neciopliți și înapoiați. Aceștia, la rândul-le, pe poenele lor retrase, pe unde și-au infipt sălașele în curături și arșite de codru de ei făcute, se socotesc singuri adevărații Români, în marginea celor dintâi, niste simpli desnaționalizați de un cuceritor ostaș dintr'ai lor.

Din spusele adunate mai din toate satele reiese că ai noștri au venit în județul Vidinului în trei unde. Timpul cât a ținut fiecare e foarte deosebit. Puterea, deopotrivă alta, în fiecare din cele trei ținuturi de revărsare a lor. Alta, și pricina de plecare. Tot altul, locul de pornire.

Intâia undă se întinde, nu se știe de când, până în pragul anului 1831. Prin negura începuturilor ei abia luminează unele legende, cu răsunet secular, frânturi din vreun cântec bătrânesc, amintiri aproape șterse. Sunt ca zugrăvelile mâncate de vreme ale unei biserici de demult. Nimic nu mai poate rotunji chipul unui ctitor, sau anul unei puneri de piatră de temelie. Numai pe alocuri, luând ușor un strat mai nou de deasupra, răsare îndărăt vie, în rosturile dintâi, o pictură acoperită de pensula meșterului de mai târziu. Ea nu mai e însă decât un crâmpeiu, și ajută cel mult să ghicim făptura a ceeace a fost și de nimeni și niodată nu mai poate fi descoperit.

Crunt hanger a învărtit peste aceste întinderi cel de care se

leagă mai limpede știrile îndepărtate ale unui popor fără alt sipet de așezat valurile istoriei sale, decât amintirea. Ne-am oprit la mormântul lui alb, cu fior. În cutia de piatră cu doi pereți înrāmurați din daltă, ridicată peste trupul lui, flori liniștite au crescut și se îndoaie de prea mare înălțime, ca într'o rugăciune ferită și verde. Unul din stâlpii cari închid cu părțile de jos mormântul, poartă peste pisania mândră arabă, greul turban. De jur împrejur morții s'au indedit. Pietrele s'au urcat până lângă sarcofagul Strălucitului. El ascund de ochii turburătorilor. Alături, moscheia își trimite, măreață și împăcată, minaretul ei vesnic în mătasea de azur a cerului. Palatul, în care s'au urzit atâtea porunci temute și s'au plămădit nopțile albe pentru Stambul, abia își înaintează o muche, cu ferestrele sus și streșini cu turturele, în grădina morților. Casmale au surpat zidul de împrejmuire și sapă gropi. De acolo ies lespezi buburoșate, ca niște teste de uriași. Ele singure mai sunt martore ale stăpânilor de odinioară. Din balcoanele caselor vecine, care pot privi peste stradă și zid în cimitir, glasuri în graiu străin de ghiauri se întreabă între ele de urma și de rostul nostru. Suntem în Dii, afară din Cetate, înaintea pașei cu trei tuiuri. Răsvrătitul împotriva Sultanului, Capul Cârja-liilor, groaza Țării-Românești, Osman Pasvan Oglu.

Datorită luptelor de pe aici cu Rușii sau măcelurilor săvârșite asupra raialei de către Turci, lumea se împutinase. Pământul nu mai avea cine să-l lucreze și păgânul de după ziduri de cine să fie hrănit. Și a făcut Pasvan Oglu lege să se dea atâta loc de plug și atâta de pășune oricui se va statornici pe el și a chemat oameni din Țara Românească. Aceasta a fost pela anul 1800. Mulți de-ai noștri s'au furișat atunci peste Dunăre. Românii mai de mult trecuți s'au găsit întăriți de acest adaus. Dar amintirea venirii lor s'a pierdut în a celor mai proaspăt veniți. Și o vreme descălecător al tuturor Românilor din aceste răspântii a fost Pasvan Oglu. Până ce o altă undă i-a înecat și pe ei, și împreună cu ei, și pe descălecător, care a fost uitat ca atare. În numele tuturor au vorbit după aceea aceștia și au pus început al istoriei lor drumețe, anul atât de apropiat al propriei sosiri. Unii călători străini i-au crezut pe cuvânt și l-au primit și dat mai departe ca bun.

De sfârșitul veacului al optsprezecelea se leagă popularca cu Români a satului Florentin, frumos poposit la apă, într'o vatră de stânci cu rămășițe romane, între două spinări de deal. O știu lo-

cuiorii și ne-a povestit-o și d-l Mișu Săulescu, cel mai însemnat vlăstar de astăzi al fostului lor stăpân.

Vestea împărțirii de pământuri la Turc, din belșug și pe degeaba, ajunsse numai decât și în satul Salcia. Clăcașii lui se trăgeau din veteranii viteazului Spătar Drăgan Săulescu, dus cu Șerban Vodă Cantacuzinul, la porunca lui Kara Mustafa, pentru războiu cu Neamțul, și răpus în izbirea cu Craiul Sobietchi, la Beci, leat 1683.

Domnul dăduse la întoarcere acest sat dunărean văduvei și îl locuise cu ostașii Spătarului. Urmașii lor dela 1800 au pierit într'o noapte cu vitele și cu tot avutul. Boierul trezit a doua zi fără oameni, a trecut și el dincolo după ei. I-a îndemnat să se întoarcă, le-a făgăduit înlesniri, s'a crucit cum de se îndură să rămână la păgân. Pribegii știau numai atât că aveau de acum ogoare de muncă și fânețe pentru vite. Săulescul a trebuit să facă fără ispravă calea îndărăt. Mai târziu le-a clădit tot el și o bisericuță, în noua lor țară, în sat la Florentin, de unde nu s'au mai mișcat. Florentinenii de astăzi sunt nepoții și strănepoții Sălcenilor de-atunci. Oarecarele amestec local și împrejurările noi nu i-au schimbat prea mult.

Numai decât două încenurul veacului trebuie să se fi mutat Români noi și în Bregova, urcând Timocul. Se simte că drumul le era prieten. Nici vorbă că de ai lor se găseau mai dinainte acolo și-i ispiteau. Legăturile de rudenie neîntrerupte tot timpul între cele două maluri, până mai anii trecuți, de când războaiele din Balcani au închis hotarele, nu se poate să nu se fi încheiat și atunci. Atâtea case își au adusă astăzi gospodina din Dolj sau Mehedinți, când nu-i venită dela Români din Serbia. Oamenii au trăit totdeauna, peste îngrădirile politice întâmplătoare, într'o singură obște, făcută din simțul aceleiași obârșii.

Românii de aceia dârji s'au aruncat în vârtejul întâmplărilor vidinene ale vremii. Cu ele numele și un an sigur s'au păstrat mai lesne. Iată, de pildă, ce se povestește despre Popa Ghiță, moșul lui Popa Ristea din Bregova. Acesta e acum de șaptezeci de ani, tată-său, născut aici, a murit la nouăzeci, iar Popa Ghiță însuși, la mai bine de o sută.

A fugit dela noi de răutate. În zilele acelea Bâlcu, Haidu' Velcu de mai târziu, era argat la Turci. Dar într'o zi, nu știm pentru ce vină, l-au bătut. Mânios, el a trecut în Sârbia, și-a făcut

oaste, a înfrânt pe stăpânii de ieri și i-a gonit peste Timoc. Sârbii se frământau. Neascultarea lui Pasvan Oglu molipsise pe creștini. Marele pașă se stinsese cu plămânii tineri măcinați de boală, prin Februarie 1807, și numai după cinci ani era cu putință un Haidu' Velcu. Acesta și-a făcut un polc de două, trei sute de oameni și tun de cireș. Umbla în iléc roșu pe o iapă albă și era dres. Turcii au sosit câtă frunză și iarbă, la Bucovcea. Haidu' Velcu s'a așezat la tun și a tras. Turcii alergau năvală. Atunci a încălecat pe iapă și cu mânecile sumese s'a pus a-i tăia cu sabia și tae și tae ! Era mare și mustăcios, cu un cap și ochi de taur. Are pâineț, cu chip așa cum a fost el, în Negotin. Topciu la tun a avut din Rusia. „Tu nu tragi cum trebuie !” i-a zis Haidu' Velcu. „Privește la mine !” Și l-a înjurat și i-a dat o palmă. Rusneacul zice : „Am să-ți mănânc viața !” Trece la Turci. Turcește știă. Ei îi pun în mână câtă blagă vrea, numai să-i scape de Haidu' Velcu. Rusneacul s'așează la pândă cu ocheanul. La douăsprezece ieșea totdeauna pe endec — o țără de meterez — Haidu' Velcu pe iapa lui. Întâiu s'a ivit altcineva. „Nu dați, că nu-i el !” strigă Rusneacul. Și când se arată celălalt : „El e ! Trageți !” L-au fărâmat cu ghiulelea în jumătate. Găvajii lui l-au luat și l-au îngropat în zidul bisericii, ca să nu-i ia Turcii capul. Ai lui au dat fuga prin trestie și s'au pierdut în baltă. Pe urmă a ieșit altul, Miloș.

Între acei scăpați prin trestie și baltă se găsea și Popa Ghiță. El fusese pisar lui Haidu' Velcu. Era din lumea și cu năzuințele acelea din care a izbucnit mișcarea lui Tudor. Cu oamenii aceștia se poate să se fi cunoscut și să fi lucrat, iar la încercările acestea turburi de luptă de desrobire să fi fost în vreun fel sau altul părtaș, Domnul Tăranilor. Cu ei și în ele și-a făcut ucenicia și i-a născut gândul. Cu ei și în ele taina și scopurile lui se mai luminează. Popa Ghiță și Tudor erau din sate vecine și cam de aceeași vârstă.

Tot despre popa Ghiță știu unii să fi lăsat lopata înfiptă în grâmbaia de grâu și să fi fugit peste Dunăre. Cei mai mulți istorisesc însă aceeași ispravă despre alții. Zic să fi fost unul căruia de-atunci i-a și rămas numele Fudulu Tereanu, adică din Țara Românească. Epizodul se găsește ca un motiv descriptiv de baladă, aidoma, cu aceleași cuvinte, în „Grainul Nostru”, texte publicate în 1906—1907 de Candrea, Densușianu și Speranția, vol. I, pag. 9, cules dela un sătean din Vrata-Mehedinți, de pe unde

tâția din cei cu cari am vorbit în județul Vidinului, se vor fi tră-
ând: „Cîn venia Turcii oamenii să strîngea, să ducea fuga cîte
inci-șasă săptămîni mai bine, lăsa pătule. *lopata 'nfiptă 'n grîu*.
Turcii lua boi, vaci, lua și muerea de lîngă tine, lua fata cu-i
lăcea, îș făcea rîs de ele între om”. Numai atât că Românii din
Bulgaria fugeau nu de Turc, ci la Turc, și de apăsarea ciocoiului.
Zolgiții păgâni erau mult mai blânzi decît culegătorii de biruri
și dijmă domnești și boerești.

Peste așezările din acel timp a năvălit însă a doua undă. Cea
întîi se aduna în jurul lui Pasvan Oglu, cu îndepărtatele ei su-
ite, și vorbea mai mult de trecut. Ceastăaltă se strînge pe
lîngă Chiselev și se petrece parcă sub ochii noștri. Anul ei se cu-
oaște sigur. A fost ca o sculare scurtă de plugari răsvrățiți, cari
'au rupt de brazdă și au plecat fără să se mai uite îndărăt. Mânia
le atunci mai arde pînă și în ochii de astăzi ai copiilor de copii.
Era pe la 1831 și Regulamentul Organic își întindea treptat o-
ânduelile lui nesuferite. Ce apăsări sălbatice însemnaseră anii
înainte, cei zece plini de rășboae și de angarale, dintre Tudor
și Ghinărarul rus, oblăduitor acum peste pămîntul și datinele
românești, dovezile ni s'au păstrat destule. Ce nemulțumiri stâr-
nise, mai ales după ei, când se aștepta o descărcare, noua lege,
leopotrivă. Moldova se răsculase. Oltenia a luat iară drumul
Dunărei.

Cei mai mulți trebuie să se fi urnit din aceleași locuri mai
ferite și mai slobode ale Mehedințului de sus. În anul acela s'au
umplut de lume unghiul dintre fluviu și apa sârbească de graniță,
iar coasta ei, pînă la Satul-din-Mal, Bregova, și Câmpul înăun-
tru, către Gânzova sau satele din pădure, au fost tot vad de sur-
ghiuniți de bunăvoie, neîmpăcați și colțosi. Aceștia aveau într'a-
devăr osul de piatră al colonistului și hotărîrea lui să se împlînte
în ocolul străin și să-l destelenească, lărgindu-l. Din locurile
unde s'au îngrămădit ca în cetăți, la orice slăbire a cercului s'au
revărsat. Un sălaș de Tătari, care nu se putea altoi, era înghițit.
O colonie de Cerchezi, în risipă, înlocuită numaidecât. Sfărămă-
turile bulgare rămase, sau dibuelile prin inși și mutările în cete
dela Miazăzi, înăbușite. Urme ale acestei lupte și înaintări încete
se află în atâtea amintiri. Nu e bătrîn în care, din două, trei în-
trebări, să nu le descoperi.

A treia undă de emigrare, care a fost o prefirare răspîndită,

mai viu, pe o înfîndere de treizeci de ani după oprirea înaintașei sale, și, mai lîn, pînă în pragul zilelor noastre, n'a mai schimbat ce clădise aceea. Ea s'a lăsat numai înviorînd peste o alcătuire încheată. Cărrările i s'au abătut mai ales către lunca vidineană. Golul de-aici sorbea mai mult. Din împrejurări care se ghicesc, Românii din ea erau și mai puțini. Trecerile de-acum se făceau însă slabe, rar cîteva case, din ce în ce mai des numai oameni răsleți, în căutarea norocului. Statornicirea deplină a Românicii și întocmirea Bulgariei au oprit mișcarea. Valca Dunărei a conținut să mai fie o cumpănă de neamuri.

Infățișarea etnografică a tras-o a doua undă. Iar stîlpul pe care se rezema toată această încercare de colonizare îl făceau locuitorii Cîmpului. Atunci a fost el înălțat și întărit. Ceeace era sovăitor și risipit înainte, s'a așezat. Românii de pe acest pridvor luminos, mărginit deoparte de Dunăre, dela Florentin pînă la gura Timocului, de acolo pe această apă în sus pînă aproape sub Coilova la hotarul cel nou sârbesc, și mai departe dealungul pădurilor pînă unde se oprește rotunjindu-se deasupra luncii și iară în hotarul Florentinului, sunt nu numai cei mai numeroși, dar și cei mai siguri de sine : întâiu, prin obârșie, podgoreană și munteană ; apoi, ca veniți parcă deodată, atât de covârșitor au fost cei din urmă sosiți, așa că s'au ținut mai legați ; și în sfârșit, pentru că împresurați tot de Români, la nici un colț nu s'a suit, turburînd sau chiar măcinînd, valul străin.

Ei au satele cele mai puternice în oameni și moșie Bregova, cu cele 1200 de căși ale ei și peste 7.000 de locuitori, e metropola Românilor din Bulgaria aceasta nord-vestică. O optime din ei toți sunt adăpostiți pe ulițele cotite din malul de pămînt fărâmițos și pulbere de dună de peste lunca Timocului. Vârful cu cele 800 de căși și Gânzova cu peste 600 — după arătările locuitorilor — sunt tot ale lor și lasă îndărăt în mărime orice alte sate de Văleni sau Pădurenii. Poate că tot Cîmpenii aceștia mîndri, iuți și ascuțiți la limbă, înaintați ca o punte între celelalte două fâșii de Români, le-au dat și numele. Ei priveau depe locul lor înalt pe unii mușuroiți jos pe țărnul dumărean, în fundul văii, și le-au zis Văleni sau Fundeni, iar pe ceilalți, ieșind din desișul de goruni, găitânați toți în negru și bolovănoși la vorbă, pe lângă carele de lemne sau de coarne de pădure, și i-au botezat Pădurenii, după o împărțire care nu e, între Români, numai de aici.

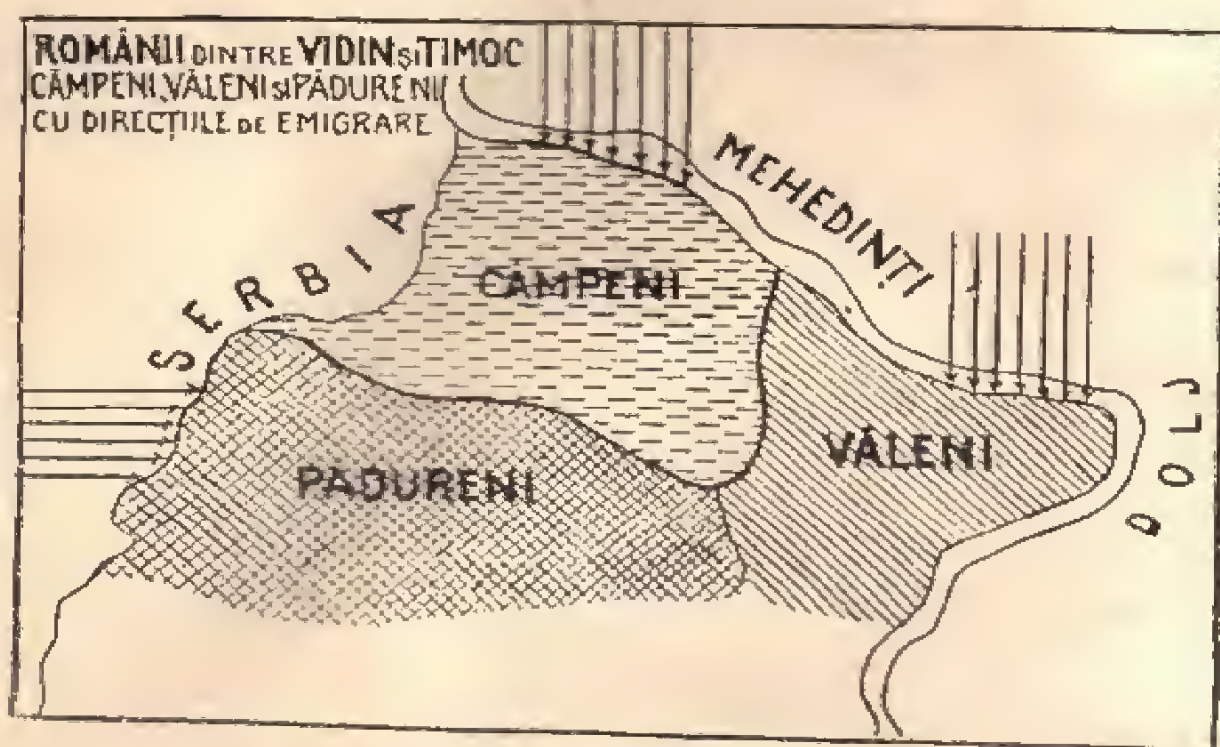
Sunt Mehedințeni, dacă nu și cu câțiva Gorjeni, coboriți pe o linie care merge dela Lupoia și Băluța până la Balta Verde, Gârla Mare și mai jos. Chiar astăzi după atâtea stratificări și cronologii altele și nelămurite, se poate lega aproape fiecare casă, nu mult mai veche de o sută de ani, cu satul de dincolo de unde își are răsadul. Pe pânza aceasta de poteci necăjite au grăbit oamenii câteva veacuri, și mai ales în cel din urmă, spre locuința lor de acum.

Acceașă lucrare, mai lesnicioasă încă prin noutatea atâtor mutări și înrudiri, se poate face cu Vălenii. Granița mișcării lor e o boltă care începe dela Salcia și se îndoaie peste Plenita, ca să ajungă până în mahalalele Craiovei și să se lase pe albia Jiului. De pretutindeni din ținutul de sub ea a picurat și s'a strâns în acest ulcior dunărean, emigrarea doljană.

Mai grea de urmărit e strecurarea prin păduri a celeilalte aripi. Față de ea, închisă în sine și cu conștiința deosebirii, celelalte două grupe destul de asemănătoare altminteri, între ele, pot fi luate laolaltă. Deoparte, Românii Dunăreni, iar de alta, Românii Pădurenii.

Unul îți spune că îi e tamazlâcul la Isicova, dincolo de Timoc, altul prin satele vecine ei sau mai din fund. Ceeace se întoarce sigur în spusele lor e că vin din Serbia și se poartă și vorbesc altfel, păliș. La viața fraților din Miazănoapte au luat parte puțin. Istoria, ca și obârșia, le-a fost alta. Întărirea și împropătarea Pădurenilor s'a făcut mai anevoc și la alte date, cu nepuțință de statornicit. Ei erau, întâiu, numai capătul înaintat al unei revărsări etnice care se înfiora doar din când în când și se acoperea de o suviță de undă, la o suflare istorică sau social-economică, necunoscută. Și apoi, după ce se treziseră trecuți în mijlocul altei limbi și pe alt pământ decât temciul lor dindărăt, mai se întindeau și deacurmezișul curentului de coborîre spre Dunăre al Bulgarilor, apăsati multă vreme spre munți. Foarte mulți stăruie că neamul lor se trage din Ungaria. În destui se vedește Bănățeanul. Rudarii, cari umblă cu cotorițe sau coșuri, cu linguri, fuse, și unde-i cați nu-i găsești, zic pe acolo toți : deparce, frunce. Din împrejurările ciudate de traiu, încă din Serbia cași de-aici, din amestecul bănățean-oltenesc dintru început și din izolarea de mai târziu după așezarea dincoace, a ieșit ceva nou, în care firele răslete ale urzelei se îmbină sub ochiul cercetătorului, strânse puternic în aceeașă lespede, ca vinele tainice ale unui onix.

Un om din Rabova povestea că unii spun să fi trecut prin Sârbia. De Rabova arată bătrânii că, de când s'a născut, adică s'a făcut sat, sunt o sută treizeci, o sută patruzeci de ani. Iar de când s'au născut Fundenii, mai mic și într-o vale subțea, sunt cu o sută de ani mai mult.

Alt om din Târlomașnița ne spunea cum mamă-sa a venit din bătrâneată dela Isicova. Cum el a fost odată cu mai mulți din sat la muncă la un boer pe malul Prutului. Și mai erau acolo lucrători din alte părți. Avea opincile de acasă îngăurite cu varzoabe groase și în picioare obdole albe. Era ca o oară sărbatică. Și stătea deoparte între ai lui. Numai ce dădea pe la ei uneori doamna boerului, în țoale mândre. Și a temat el („noi așa zicem aici sus, la : chemat”) într-un rând pe altul din Târlomașnița : „Văzuși mă, bărdarule, ce Diană frumoasă ?”(nu săteancă, ci orășeancă, din Dii). Dar când am auzit de „bărdar”, lucrătorii ceilalți, Români din Ungaria, au început să vorbească între ei că Bulgarii ar fi din neamul lor. I-au luat și s'au dus la han. Și nu i-au lăsat să plătească nimic. Și până la urmă, cât au mai rămas pe acele locuri, s'au avut bine. Și au cunoscut unii și alții că ei dela Ungaria își au tamazlăcul ceal bătrân.

Schimbări de siliști de sate înăuntrul acestui ținut, nu s'au

întâmplat. Se știe doar de fuga oamenilor în Serbia, mai cu seamă a Câmpenilor, în războiul din 1877. Dar s'au întors toți cu întoarcerea liniștei. Atunci au cuprins Românii moșia și sălașurile sau cuiburile de palancă și caraulă ale Tătarilor, Cherchezilor și Turcilor plecați.

Sat sfărâmat a fost Schela. Era înșirat în fața Ciupercenilor. Dar Schelenii făceau atâta contrabandă de rachiu cu cei de dincolo, că Turcii, desnădăjduind să-i supravegheze sau îndrepte, le-au stricat așezarea, iar pe ei i-au risipit. Cinci, șase sate, spre Miazăzi până la Vidbol, Bucovăț și mai în jos, iar la Miazănoapte până în Kirimbeg, le-au primit crâmpееle. În Kirimbeg și astăzi mai nouii veniți. Schelenii, se deosebesc de Kirimbegeni. Hora și-o făceau până acum în urmă aparte. La clădirea bisericii a fost ecartă, pe-al cui loc să se ridice. Ocolul Schelenilor e altul decât al băștinașilor.

Pacea, de curând adusă la îndeplinire și pe teren, a însemnat o înaintare a țarușilor de hoțar sârb. Călătoream câte odată pe o șosea al cărei șanț din stânga era într'o țară, iar cel din dreapta într'alta. Opt, nouă sate românești de pe margine au trecut regatului vecin. Străvechea obște cu strânse legături a fost tăiată în două. Dar cu aceasta chiar, o parte din Pădurenii s'au lipit iară de locurile și de oamenii din cari odinioară s'au desprins. Nici o vamă nu-i mai desparte de satele de unde arată să-și fi tras vița. Numai atât că întregirea dintr'o lature nu s'a săvârșit fără o ruptură din cealaltă. Să se adauge și atâtea nemulțumiri gospodărești. Că apoi desfacerea de Statul de ieri nu i-a lăsat nici ea nesimțitori. Și iată cum bucuria acelei întoarceri, închipuită poate mai mult pe căi cărturărești, nu-i mișcă, pe când necazul îi întuneacă și-i pune pe uni pe drumuri. Popi prigonți sau goniți de Sârbi își caută altar, cum e cel din Șipicova, printre Văleni. Săteni cu pământ rămas și dincoace se mută mai degrabă la mai puținul de aici.

Anii mai apropiați au fost martori unei tot mai numeroase plecări la oraș a prisosului satelor românești. Această mișcare a crescut încă dela război, urmând lozinca de pretutindeni. Unii negustoresc, dar destui își cumpără pământuri împrejurul Vidimului și rămân săteni, în îndeletnicire și obiceiuri. Sunt cei mai mulți dintre Vălenii de-alături, fără să lipsească nici Pădurenii îndepărtați, cari își vând râpile de acasă, pentru ogoarele mai

înguste, dar dulci de pe aici. Atât că mai toți au ajuns bilingvi și unul câte unul trec de cea parte, în tabăra celuiilalt neam. Un corn întreg din Dii e românesc. Stă îngrămădit pe-afară de ziduri, pe șoseaua și în vatra Kumbairului, mahala acum a Vidinului și sat numai de-ai noștri, și intră pe cea mai frumoasă poartă de piatră înstelată, Capia Longea sau a Gunoiiului, năvălitor peste întorto-chiate uliți cu caldarâm sălbatic și printre case ascunse prin grădini, în miezul falnicei Cetăți.

Alături de mărturiile vii despre venirea și viața Românilor vidineni nu lipsesc nici fărâme prin descrieri de călătorie sau prin alte cărți. Abia fărâme însă, și toate la un loc nu luminează cât gura știrbă a unui moșneag, ieșit să privească sub streășina unei porți, târgul, într-o Duminică de sat dunărean. Intre aceste cărți anevoe numai am putea trece și vreuna românească. Neamul nostru, care a avut, ca în mărețul Neculai Milescu, un Marco Polo cunoscător al împărăției Kitailor pe căile noi ale munților Siberiei, nu găsește adesea un cât de smerit condeiu pentru cei mai scumpi și în apropiere cuibăriți ai săi.

Întâziem mai mult la Kanitz. Ceilalți vor fi amintiți acolo unde documentul lor va putea fi folosit. Și firește nu toți. Înșirările bibliografice n'au stat nicio clipă în gândul nostru.

În însemnările de drum prin Bulgaria, ale învățatului austro-ungar, Românii de-aici n'au paginile lor aparte. Ei răsar într'un capăt sau celălalt, când în acest volum și când în cel următor, după cum locuesc într'un ținut sau altul pe care îl străbate, pe malul Timocului sau la porțile Sofiei. Venea pregătit să-i întâlnească, din informația prealabilă pe care și-o făcuse, și pregătit și să-i înțeleagă, după ce se oprise în atâtea sălașuri de ciobani sau de săpători în gropi de cărbuni și de aramă, prin Serbia românească. Interesul lui cuprinde în aceeași măsură date istorice, caracteristice geografice, economice, cultură, politică. Privit ca un obiect de observație, sub lupa unui ochiu foarte ager, crâmpeliul de neam din dreapta Dunărei se alege destul de limpede. În credințele, puterea și ființa lui însă, nu pătrundem. Pe dinăuntru el nu se luminează. Kanitz nu ne cunoștea limba și nici nu prea ne vedea alt rost acolo, decât poate să îngroșăm, printr-o firească și dreaptă desnaționalizare, rândurile slave lui dragi.

La capătul nord vestic al terasei dunărene bulgară, pe pământul peste care s'au scurs atâtea popoare, a căror urmă timpul atâtea nimicitor amenință s'o steargă în curând cu totul — o soartă pe care de altminteri rămășițele mult mai tinere ale romanității o împărtășesc din nenorocire cu tunulii — găsim astăzi Bulgari și Români, ba chiar la Timoc satele valahe sunt precumpănitoare. În studiul și harta profesorului Bradaska: „Intinderea Slavilor în Turcia și în ținuturile vecine”, elementul bulgar apare aici drept cel mai puternic. Dar aceasta e cu desăvârșire neexact.

Pricini felurite, și mai ales stăpânirea boerilor valahi, dușmană țăranilor, au ajutat nașterea și repede a creștere a coloniilor românești pe țărmul dunărean bulgar. Pe de altă parte, cărmuirea turcească vedea cu ochi buni popularea acestor districte, foarte sărăcite în oameni de neîntreruptele războaie, cu o naționalitate supusă, deprinsă cu asprele poveri și cu totul străină de elementul bulgăresc și de năzuințele lui (*Donau-Bulgarien u. Balkan*, 1875, vol. I pag. 276).

Kanitz are în gând, cum se va da în vileag mai bine din alt citat, vremea Regulamentului Organic. În anii dintâi după 1860, când și-a făcut întâia călătorie, lucrul se înțelege. Am arătat în altă parte pricina. Un alt călător ceva mai înainte, G. Lejean, scrie și el despre „des réfugiés échappés à l'affreux régime féodal qui pesait avant 1848 sur les principautés roumaines”; sau, aiurea, cu alte cuvinte, că: „en Bulgarie beaucoup de paysans valaques se sont établis dans les environs de Vratscha pour échapper au quasi-servage établi par le règlement organique” (*L'Etnographie de la Turquie d'Europe*, 1861, Julius Perthes). Tot el are însă grija să spue că această emigrare, prin începuturi, „est antérieure à ce siècle”. Boscovici la 1762 povestește cum a mas peste noapte în coliba „di una famiglia valaca venuta là da un anno”. Oamenii erau pe acele locuri datorită lăcomiei principilor moldavi și valahi, de către cari „si fanno estorsioni incredibili che forzano i villani ad abbandinare i loro paesi”. Jirecek, din care am luat citatul (*Das Fürstentum Bulgarien*, 1891: pentru interpretare G. Vălsan, „Bulgarii” lui Boscovich), e deopotrivă de părere că Românii sunt și în județul Vidinului mai de mult decât secolul al nouăsprezecelea și că fugeau de teama boerilor, aici, unde nu erau nici boeri nici bocresc. Acestea despre vechime.

Dar Kanitz are rânduri, poate mai prețioase, despre felul de traiu și starca culturală a acestor numai foarte curând veniți, dacă e să-l credem pe el. Mai multe și legate laolaltă sunt cele ce privesc Bregova și locuitorii ei. Le redăm întocmai:

Imigrarea valahă în Bregova s'a întâmplat acum vreo 25 de ani. Ea dă prilej la unele ascemănări etnografice pline de învățături. Pe când, de pildă, Românul pe pământul valah, datorită gospodăriei demoralizatoare de mai de mult a boerilor, se găsea ca om aproape pe aceeaș treaptă cu negrul din sudul Statelor Unite și e descris cu dreptate ca izbitor de leneș la gândire, aici, pe pământ bulgar, cu toate că trăind sub o stăpânire care nu era mai înainte

chiar binevoitoare supușilor creștini, se arată pretutindeni muncitor și isteț. Insușirile acestea se dau la iveală chiar în înfățișarea de afară a Bregovei. Pe lângă cultura, obișnuită pe întrecaga terasă dunăreană bulgară, a porumbului, grâului, cânepei, viței de vie și pepenilor, în Bregova se face și tutun și mătase. Tot satul are pecetea unei oarecare bunăstări, care nu putea fi ștearsă de sarcinile mari pentru raia, legate de marea colonizare tataro-cercheză.

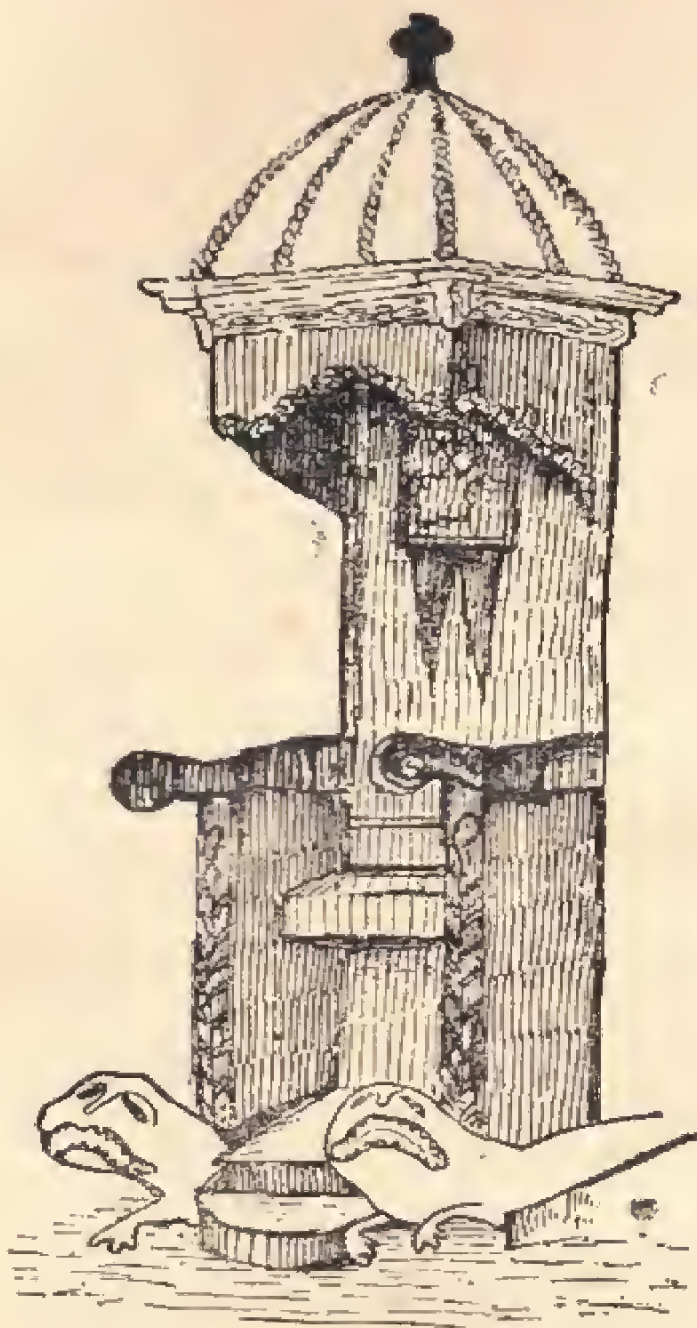
În mijlocul satului se înalță biserica cea nouă cu trei nave, clădită în anul 1857, mai mult mărețată decât unitară în stil, ca o corabie lungă în chip de paralelogram, fără abside laterale și cu un turn jos al fațadei principale. Clădirea a costat 200 000 de piaștri (10 P=1 Fl.), o sumă, prin urmare, foarte însemnată pentru această țară. În gâtca dinăuntru a bisericii s'a pus cea mai mare grijă. Iconostasul, jeșul mitropolitului și amvonul, sunt toate bogat cioplite și aurite, dar cam prea pestriț, zugrăvite. Lucrate de Țințari, ele dovedesc și aici minunatul talent arhitectural și formal al acestei bogat înzestrate ramuri macedo-valahe a Românilor. Unele părți decorative ale ciopliturii în lemn, precum sunt smei și păsările ciudat stilizate din ambele părți ale crucii dela ieșirea din mijloc a iconostasului, dau în vileag o bogată inventivitate plastică; scaunul mitropolitan, ținut de un leu așezat, și pupitrul amvonului, sprijinit pe un vultur, amintesc însă și aici de înrăuririle moștenite prin tradiție ale monumentelor vechi bizantine în peninsula ilirică.

Insemnate jertfe, față de alte stări turco-bulgare, aduce comunitatea românească a Bregovei și trebuințelor culturale. În casa unui învățător chemat din Serbia, am găsit pe copiii satului citind, scriind socotind și cântând foarte frumos cântece bisericesti (*Donau-Bulgarien*, 1875 vol. I, pag. 282—283).

Toate sunt în Bregova aproape și azi așa cum le privea Kainitz acum 65 de ani. Numai că satul a cotit, mărimdu-se, în josul Timocului către Balei și de tătarii spâni din margine cu greu își mai aduc aminte cei mai cărunți. În școala frumoasă din piața largă, un progimnaziu, pe care aceiași oameni îl țin, nu se mai aud însă cântece și vorbă românească, decât poate între ore în curte și când supravegherea slăbește. Deși biserica nu mai e în mijlocul satului, ea a rămas tot singură.

O descoperisem cu greu pe întunerecul fără stele al unei nopți de Înviere. Un zid înalt de bolovani netencuiți o înconjură și ne-ar fi ascuns-o. Două înouri, pe care le-a suferit, i-au mai ridicat fațada, ascuțită în partea de sus în unghiul. Le poți urmări după cele două, trei straturi de lespezi de piatră mai noui de deasupra și după cimentul alb cam improșcat pe delături de mistrie. Turnul mic înfipt în față la mijloc, unde cele două muchi ale unghiului ar fi fost să se împreune, s'a păstrat în schimb ca la început și pare scufundat în sine cu două trepte. Dar între împrejmială și această aspră clădire plutea ca un nor de argint, fâlfâia încet o horă albă aeriană, păzia un alt grad de lumină și de văzduh. El ne-a oprit uimiți. Și tot el ne-a descoperit biserica. Erau crăcile înflorite toate în noaptea caldă, ale pomilor de dincolo, din curtea cu morminte. Un miros mai tare decât al tămâiei, mirosul primăverii, cădea în valuri.

În biserica din Bregova Isus învie de mai multe ori în aceeași zi. Oamenii sunt prea mulți pentru un singur locaș dumnezeesc, și vin rânduri, rânduri la ceasuri dinainte hotărâte. Noi așteptaserăm să bată a rândul și porniserăm. Preoții și logofetii de strană se zdrobeau în cântările și slujbele lor până la ziua mare. Prin pâcla luminilor de ceară se zăreau, neprefăcute, așa cum ieșiseră din mâinile, acum de țărână, ale meșterilor aromâni, iconostasul cu balaurii lui auriți, cele două șiruri de stâlpi rotunzi albi, despărțitori ai celor trei alei, cu arcuri de zidărie sus și cu străni între ei la pardoscală, vulturul amvonului, care parcă zboară neostenit cu o carte de foc pe umeri, și jețul mitropolitan, pus pe doi lei, nu pe unul, lăcuți cafeniu și cu dinți cășcați în gingii sângeroase. Iar prin fum, de sub balauri, vulturi și lei și peste capete aplecate. Isus vorbea din ușa altarului, după buchi chirilice cu inițiale roșii uriașe, în graiul nostru vechiu, plin de aur și de nestimate.

Jeț mitropolitan în biserica din Bregova.

Asemenea, și alte însemnări răsărite, are Kanitz. Dar printre ele am avut norocul să nu scape una, care apasă în cumpănă cât toate celelalte la un loc. Fără ea viața Românilor de-aici ar fi curs pentru noi lipsită de adâncimi și culmi, iar un mare chip ar fi rămas astrucat în praf de arhive, căci nicio mână nu s'ar fi priceput să-l scoată. Frântura de ~~povestire~~ săracă în istorie, peste care a altora istorie își mână cavalcadele înaripate și răsunătoare, se aureolează deodată de o faptă din cele rari, țesută din cel mai curat suflet. E vorba de lupta pentru trecera la altă credință a acestor ortodocși și de slava și pătimirile popei Dragsin, drumețul.

Kanitz însuși nu și-a dat seama în ce clipă grea pentru acei pribegi din trunchiul nostru, coborâse între ei. Frământările lor i se par fără noimă, iar cel care le stârnea vrednic numai de osândă. E strimt și rău. Ajută puțin la căderea lui și la înăbușirea mișcării.

Călătorul străin putuse să vadă încă din 1869 o capelă de scânduri în marginea Vidinului. Un popă de departe, răsărit între oamenii din Stanotârn cu ~~trei~~ trei ani înainte, o așezase acolo. El ar fi vrut s'o strecoare chiar în cetate, consfințind-o, prin aceasta, sau infingându-i cel puțin, înăuntru, ca să fie găsită mai târziu, biserica a țării recunoscută și cu aceleași drepturi ca ale celelalte. Dar Turcii nu îngăduiau clădiri de rugăciune ~~crăciun~~ în cuprinsul zidurilor. Kanitz, atunci, nu i-a dat nici o însemnătate. Popa nu-l privea și nici n'a căutat să-i afle numele. Rândurile care povestesc faptul, și cele dintâi în cartea lui amintind pe Români, sunt aproape obiective, cu toate că au fost redactate mai târziu, când știa mai multe și avusese poate și amestec în această treabă :

„Acum în urmă Vidinul a mai căpătat și o bisericuță catolică provizorie, prin silintele unui misionar trimis de episcopul valah unit dela Oradea-Mare. Ea e încheiată foarte săracușios din scânduri și aduce mult a hambar de lemn. Numai decât alături se găsește o piatră de înclinare, cu o coroană de fier deasupra și cu următoarea inscripție: *A cēsta s' croca darnit-o întru mărirea lui Dumnezeu dieci comunității române gr. cat. din Vidinu 1869* (sau, *țimărirea lui Dumnezeu dieci comunității române gr. cat. din Vidinu 1869*) — Nota noastră). Pentru o clădire de biserică definitivă și mai potrivită scopului, împăratul Franz Iosif a dăruit o sumă însemnată. Eu nu cred în viitorul bisericii catolice pe pământ bulgar, ci mi se pare că și cu ridicarea acestei clădiri au să se ivească mari greutăți (*Donau-Bulgarien*, 1875, vol. 1, pag. 239).

Mai târziu însă el a descoperit și pe popa misionar și întreprinderea lui. Era în vara lui 1871. Se găsea iară la Vidin.

Sedea la un prieten vechiu, consulul austro-ungar. Acesta îi povestea de necazurile pe care i le aducea acel vântură-țară.

Ingrijați de întâiele izbânzi ale propagandei, preotii bulgari se ridicau deacurmezișul. Vlădica din Vidin, viitorul exarh, suferat că popa nu era îndepărtat în urma intervențiilor lui, de autoritatea chezaro-crăiască locală, nu mai vizita pe consul. Turcii, înțețiți de unul și de altul, nu-l mai priveau cu aceeași ochi buni: „din pricini strategice“ nu-i dăduseră voie să clădească, lângă zidul de afară, pe locul anume cumpărat în marginea Kum-bairului, biserică statornică. Sprijinul bănesc venit de peste graniță încetase și datoriile neplătite stârneau nemulțumiri și bănueli. Omul nu cruța de loc pe consul, nici pentru aceste nevoi, nici pentru altele mai grele, ale comunității.

Konitz nu înțelegea de ce Austria, care are altă politică, să se pue rău cu Bulgarii și nici de ce să cheltuiască pentru scopuri pierdute și nu pentru întărirea ei comercială în acea deschisă piață dunăreană. Iar toate acestea, de hațărul cui? Al unui neșesălat, care scrie proclamații, unde amintește Valahilor vidineni de nobila origine latină, de frații lor din principatul vecin, și nu de ceilalți, mult mai înaintați, din Ungaria, și de sprijinul lui Napoleon; al unui necioplit, care nu știe altă limbă decât a lui deacasă și trebuie să stea de vorbă prin tălmăci, nu numai cu Turcii și Bulgarii, dar cu însuși consulul; și al unui certat cu legile, pentru că băiatul lui, și cel mai bun ajutor, dascăl al copiilor de nou uniți, stătuse în temniță pentru moarte de om.

Sub toate aceste vini, deosebite cu ochi austro-ungari, noi știm astăzi și vom arăta mai departe, că mai era una, care nu putea să scape ochilor prietenului. Și iată cum iese zugrăvit popa în galeria aventurierilor cetății:

Câteva din aceste tipuri le-am și amintit în întâiul volum: alții se cuvine să fie singuri uitați în aceste pagini, pentru că lor le-au căzut adesea, ca actori în marele joc de uclăviri dela Dunărea-de-jos, cu desăvârșire minunate rohuri. Așa se plimba, de pildă, pe sub balconul iubitei mele gazde, popa Valah Draxin din Transilvania. Ce căuta vrednicul vlăstar daco-latin și preot romano-unit în Vidinul strict bulgaro-ortodox? Să vedem, și oricât de necrezut sună, nu rămâne mai puțin adevărat ceea ce am auzit dintr-un izvor informat.

Se știe că încă demultă vreme politica de Stat maghiară luptă cu putere în Banat și Transilvania împotriva acelei propagande care năzuiește la unirea tuturor Românilor într-un mare imperiu Daco-român. Zisul popă Draxin se silca dela 1869, nu din proprie pornire, ci sub egida oficială a de curând răposatului episcop unit de Oradea Mare, Pop Szilagyi, să atragă pe valahii așezați între Dunăre și Timoc, în șivoiul mișcării naționale mari românești (*Donau-Bulgarien*, 1877, II, 4-5).

Ceeace era prilej de ocară pentru marele călător, n'are poate de ce să fie unul și pentru noi. Dragsin, preotul bănățean, făcut numai din voia sa misionar drumet, sparge cadrul prea strimt în care încearcă să-l închidă cu încercări de ironie și de milă, Kainitz. Prea se simte că, în ce neprivește, acesta se născuse la Budapesta.

Astăzi truda lui pe acele locuri și în viață are pentru noi alt înțeles. Un slab chenar de lemn se arcuește peste această față, plecată dintr'un sat din Torontal ca să sufere și să birue pe căile Domnului. În istoria Românilor vidineni, atât de săracă, episodul Dragsin e unul din cele mari și ușor putea fi o răspântie, iar în a noastră, a tuturor, destul de lipsită de misionari, o pagină aprigă și rară.

Pentru toate aceste cuvinte, am crezut că nu e de prisos o oprire cu cât mai multe documente, asupra lui. Oprirea va fi un popas pe înălțime, de unde câmpul pe care ne-am hotărât să-l străbatem se va desluși mai limpede și — dar neașteptat — un suflet adânc și cu multe valori se va înălța înaintea noastră, ca o troiță cu streșină de argint pe un loc de înfrângeri și de rugăciune.

Samoil Dragsin a venit pe lume în anul dela Cristos 1822, într'un sat din Banat, Petrovăsela. Azi trag pe-acolo vaporase cu pavilion Sârbo-Hroato-Sloven. Despre cei dintâi patruzeci de ani ai lui nu știm nimic. Bătrâni, cari și-l mai aduc aminte, spun că până atunci ar fi neguțătorit. Un atestat al primăriei, din vremea când era să fie hirotonit preot, îl arată „agronom și servitor al bisericii, care mult s'a ostenit spre înaintarea și cultivarea locului natal". Așa îl descoper și faptele de mai târziu: om trecut prin multe, întreprinzător, hotărât, dârz și, pe deasupra, cu un sâmbure din acel jar care face pe apostoli și care l-a învăpăiat deodată în pragul bătrâneței. La 5 Iunie 1863, împreună cu fiul său Petru alias Pavel și cu fata sa vergura Theodora alias Ephrosina, a primit credința greco-catolică și a fost trecut monah al mănăstirii Sfântu' Sava de lângă Ierusalim. Cu acest pas el se desface din vreme și dintre semeni și intră în istorie. Cu acelaș pas își începe și calea durerii.

Anul viitor îl aflăm călător pe la Roma „d. Samuil Dravin Monachus Dioeces Logosole în Austria peregrinus", ca să se pocăiască și să vadă fața Sfântului Părinte. Pe toamnă e la Ierusa-

lim, de unde ni s'a păstrat această ciudată adeverință, în care spusele întocmai ale smeritului oaspe îndepărtat au pătruns cu asprimea lor valahă în armătura senină latinească: „*monachum Samuclem Draxin de Sancto Petro Vaxilla Calugaro Monasterii Santului Sava Valea Plângerei se tiene de Diecesa Logosului Jerusalem feliciter pervenisse*". În primăvara lui 1865 e îndărăt la Iangoj, unde-și reînnoește voturile monastice ale chipului celui mic al îngerilor. De acolo îi pierdem urma. Când îl regăsim e între Românii vidineni, în sat la Stanotârn.

O corespondență bogată cu Oradca Mare, Blajul și Bucureștii, începută în 1867 și încheiată la 1882, luminează de-acum viața lui. Scrisoare cu scrisoare gândul minunat, care putea să dea un cuprins sufletesc de luptă și să aducă scăparea unui crâmpeliu de neam rupt de ale sale, se înfiripează și urcă, pentruca treptat, lovit de pretutindeni, să se întunece și să cadă. Cu gândul lui s'a frânt și Dragsin. Piere ca o mână de pulbere, răsucită de un ultim vârtej pe drumurile Ierusalimului și aurită scurt de sfîntenia unui hagialâc de muceniecie și desnădejde.

Cum a ajuns în Stanotârn nu ni s'a păstrat mărturie. Dar de acel sat de baltă, în care Dunărea când crește dă năvală din toate părțile, îneacă fânțele, umple zâmnicele și face din oboare așezări de crapă și de somni, s'a legat soarta și a propovăduitorului și a seminței aruncate de el. Acolo i-a fost întâiu ascultat cuvântul și acolo s'a păstrat mai îndelung. În Kumbair a locuit și s'a zvârcolit Dragsin ani. În el a ridicat bisericuță și a slujit, a avut școală de copii și de oameni mai răsăriți. Câte un moșnegel cu ochi albaștri, paznic sub cocoasă al vreunui vechi biserici din Vidin, ca un cocostârc sur de clopotniță, îl știe încă. Ce-a pus la cale nu mai încălzește însă pe nimeni. Cu Stanotârnul e altminteri. Cele mai mândre case, cu comarnic și cu prispe colorate pe sus, sunt ale „catolicilor”. Poate că numele li s'a dat ca ocară. Biserica lor e acum tot cea obștească. Dar cu toții își aduc aminte și nu se rușinează de trecut.

Aci se strecurase un ardelean sau bănățean, cu nume Romuz. Subt el trebuie să se fi ascuns un Rêmus sau Romulus oarecare, latinizant. Era și acesta o mică pânză purtată încoace de valul Dragsin. Alții vor fi venit sau ar mai fi venit, solie bună și stâlpi de întărire la margini. Norocul însă a vrut să încurce aceste drumuri și să spulbere pe ceice le apucaseră. Iată pătimirea lui Romuz, povestită chiar de nepoata lui.

Era un om cu știință de carte și cu haină neagră. Invăța copiii oamenilor. Aceștia s'au gândit să-l lege pe pribeag de sat și l-au însurat cu o fată de ciorbagiu. Prunci s'au născut din această unire. În răstimp, frământările, ale căror unde porneau dela Vidin, sporeau. O parte din săteni se trăgeau înapoi, în adăposturile vechi credințe. Alții se țineau tot mai strâns de Unire. Ciocnirile nu mai conteneau. Atunci i-a murit învățătorului un copil. După ce l-au plâns și l-au așezat în lemnul lui, părinții curude, vecini și prieteni, au plecat spre grobiște. Alaiul s'a mișcat încet pe ulița mare, a cotit pe după grădini și s'a îndreptat spre biserică. Dar la întâia răspântie o ceată de pravoslavnici le-a ieșit înaintea și le-a cerut să se întoarcă. De ce? Pentru că trupșorul răposat nu fusese botezat după lege și n'avea ce să caute în pământ sfințit. Alaiul s'a îngrămădit, s'a umflat într'un loc, zgomotos. Bărbații au dat în față și au încercat deodată să-și rupă trecere. Atunci ceilalți au ridicat ciobârneacele! Și a fost o învălmășeală, cu capete sparte și oase zdrobite, din care mortul abia a putut fi scăpat și dus repede acasă. Acolo i-au săpat pe seară o groapă în dosul casei și i-au dat o odihnă pe care tată-său n'a mai putut-o avea. Curând a fost silit să se ridice și să se mute către de unde venise. Și-a luat cu el și casa, femeie și copii, dar curând femeia s'a întors. De locurile străine pe care le colindase nu știa să spună multe. Intrebată de ce n'a rămas, se văeta că nu putuse să se mai rabde într'o țară unde mămăliga se fierbe în oală. — Un bastion de colț din cetatea Unirii se dărâmasese. Nu i-a mai ridicat nimeni niciodată. Sfărâmăturile lui le mai petrec prin mâini oamenii mirați de azi și le arată, fără înțelegere, trecătorului.

Ceeace a început între Românii vidineni Dragsin era, cum se vede, cu destulă locmeală și rădăcini. El găsisese aici câteva zeci de mii de oameni, fără alt sprijin pentru sufletul lor decât limba și credința, și fără căpetenii. Cei câțiva preoți erau cu totul umili și nepregătiți pentru o sarcină mai luminată. Stăpânirea era străină și păgână, străin și răznit, pământul, străini și dușmănoși, locuitorii de baștină. Ivirea lui acolo trebuie să fi fost privită ca o sărbătoare fără pereche. El era Legătura, Trimisul, Cuvântul. Nici astăzi nu e altfel. Eram așa de înconjurați și de doriiți că ne vedeam adeseori siliți, tocmai ca să nu le facem zadarnice neajunsuri, să ne ferim și să ne închidem. Iar Dragsin n'avea

nici de cum aceleași temeri și era și o ființă binecuvântată. Vorba lui trezea iubire, cererea lui, ascultare, focul lui, flacăra. Atâta lume, atunci și mai târziu, în acele locuri sau aiurea, săracă cu duhul sau cărturară și obosită de civilizație, a suferit același farmec. Așa se și lămurește cum el, un biet om, cu scrierea lui tremurată chirilică, de școală veche și puțină, a izbutit să urnească atâtea interese, să creeze o înfricoșată problemă și să adune asupra-i atâta luare aminte, binevoitoare sau împotrivă. Nu mult a lipsit ca să izbutească. El nu se știa însă cât e de singur, și câte puteri, în această bățăioasă singurătate, stârnise spre distrugere, ale duhului și pământului, datini și înverșunări de veacuri, meschinării și deșertăciuni de-o clipă, sau bănuelile Rusiei și neîncrederea Austro-Ungarici. Ele l-au săpat nebăgat de seamă și l-au prăbușit, când se credea mai tare, pornindu-l pe apele uitării și ale morții.

Ce mirare atunci că poate în mintea lui se născuse într'adevăr gândul de care mai târziu îl învinsăteau cu viclenie dușmanii, al unui rost mai de seamă și mai statornic între acești oameni? El n'o făcuse doar înainte să-și îndeplinească deapururi soarta lui cu a lor și n'a fost abătut sau grăbit nici cu un bob de nisip dela porunca lucrului în sine. Alexandru Dobra, episcopul Lugojului, răspundea mitropolitului Ioan Vancea, la îndemnul acestuia să strângă bani pentru clădirea unei biserici la Vidin, că Samuil Dragsin carele mai înainte în dieceza lui a trecut la Sfânta Unire, apoi a apostat, îmblând pre la Blaj și Urbea Mare, unde s'a sântit de preot, a venit iar pre acolo, *cu brâu roșu*. Iar Episcopul catolic din București îl învinuia că, întors dintr'o călătorie dela Viena, cetea poporului scrisori mincinoase prin care cardinalul cap al congregației de propagandă l-ar fi așezat vicar apostolic sau ceva asemănător peste tot pământul acela („populo ostendit et legit falsas litteras... quibus instituebatur vicarius apostolicus, vel nescio quid alius, per totam illam provinciam“). Popa Dragsin n'a rămas dator acestor înalți pârâși. În scrisorile, pe care era prea neîndemânatec în purtarea condeiului ca să le scrie însuș, ci le dicta, el a dovedit, fără putință de răsturnare, în graiul lui tăios, colorat și pătimăș, ce alte pricini decât iubirea adevărului slobozea peste el asemenea ură.

A nimerit în Stanotârn prin 1865. Intr'un memoriu al lor din 1872, prin care-l cereau îndărăt, curând după ce fusese îndepărtat,

Românii vidineni scriau „că sunt vre-o șase sau șapte ani de când ne-au venit în aceste părți răsăritene, în Statul Otoman, în județul Vidinului, un preot călugăr care ne spunea nouă tainic că este misionar și rumân unit, anume părintele Samoil Dragsin“. Dela început îl întâlnim împreună cu băiatul lui, Petru. Împreună sunt și peste șaisprezece ani, când unul, cel mai tânăr, coboară în pământ, iar celălalt așteaptă un cuvânt la malul mării, ca să plece pe drumuri neîntoarse. Pentru noi, el așteaptă mercur, mândru, și după atâția ani, înaintea acelorași ape, cuvântul de deslegare.

A fost bine primit. Oamenii erau evlavioși și orice față bisericască le deschidea inima. Aceasta, spre deosebire de ale lor, le vorbea răspicat despre o obârșie strălucită, despre legătura cu Roma, despre înrudirea cu Franța și cu principatul vecin, de unde cei mai mulți descălecaseră, și care era țara Românilor. Le vorbea despre putința să fie supuși uneia din acele puteri, Franței, de pildă, și să aibă dela ea școli, biserici și orice ocrotire. Franței, care stătea în toate primejdiile și alături de frații lor de dincolo de Dunăre. Dușmanii lor nu erau Turcii, ci Bulgarii, Rușii și Grecii. Biserica lor nu era a lor, ci a acestora. Ei le tăgăduiau orice drept pe aceste locuri și limba lor în altar, și voiau să-i sărăcească și să-i înghită. Poarta de scăpare le-o deschidea tot maica Roma. Ea îmbrățișase de mai bine de o sută cincizeci de ani și pe alți Români aflați în marginea pierzării. Biserica acestora se unise cu Biserica Papei, care era a celor mai luminate și consângene popoare, și nu le schimbaseră nimic din limbă, din obiceiuri, din port. El era călugăr al acelei Biserici, numite pentru aceasta unită, și afară de cele patru puncte nu știa să se deosebească prin altceva de orice creștin român. Il văd, vorbește ca ei, are portul și barba lungă a popilor lor, își face crucea așa, așijderea, zice Tatăl nostru, uite, la fel. Vlădică român unit, dela Lugoj, l-a primit în cinul monarhicesc, și Vlădică al Vlădicilor. Mitropolit Preaosfințit, păstorește în odăjdii și cârjă de aur, în cetatea împărătească a Blajului. De-acolo le pot veni și lor, părâsiți cum sunt, bieți plugari fără altă ureche să-i asculte, mântuire și foloase.

Din asemenea și alte lămuriri și îndemnuri a ieșit, memoriul neașteptat cu care a intrat în Blaj într-o zi de vară din 1867 călugărul bănățean. Mult se vor fi minunat și-l vor fi întors pe toate părțile cuvicioșii și învățații canonici. El aducea veste de

Români necunoscuți și de o tainică dorință. Omul acesta mic de stat, focos, umblat, istet, care-i sfreddea cu ochii lui neastâmpărați, putea multe. El arăta lucrurile ca și făcute. Dar Mitropolitul era bolnav la băi, la Vâlcele. Trimisul hotărî să plece cu hârtia numaidecât acolo. Până atunci cerea să i se primească din nou mărturisirea de credință greco-catolică, de care împrejurările slabe ale bisericii lugojene și dușmanii locali, îl desfăcuseră; ceeace, după o examinare pe larg despre cele ce se țin de ea și anumit despre cele patru puncte, i s'a și împlinit, spre laudă.

Dragsin s'a repezit până la Vâlcele, dar n'a putut să facă mare ispravă — Mitropolitul era prea subred — și s'a întors la Vidin. De aci a pornit peste două luni cu alt memoriu, mai limpede și mai grăbitor decât întâiul, iscălit ca și el de preoții și fruntașii a două sate, Stanotârn și Coșava. Dela Blaj, unde deocamdată nu mai era mult de făcut, s'a dus la București și Nicopol, de unde a plecat cu o înaltă bună voință câștigată, și cu certificatul episcopului Ant. Jos. Pluym, care, „déclare que le vénérable moine Samuel Draxinu et son fils Prierre (!) sont sujets autrichiens et catholiques du rite roumain; des personnes très honnêtes et qui ne s'occupent que de l'instruction de la jeunesse et de ce qui regarde la religion catholique“. Vidinul făcea parte din dieceza acestuia și cei dela Blaj îl vor fi îndreptat aici. Apoi s'a înfățișat pașei Midhat și Consulului austro-ungar din cetatea dunăreană, Schulz, cari i-au făgăduit tot sprijinul. Li s'ar putea zice acestor alergări, mijlociri și biruințe, faza diplomatică pregătitoare, după faza de pipăire și de propagandă locală, a Unirii. Firele ei erau cum nu se poate mai meșteșugit urzite și se înmănunchează toate în mâinile călugărului, care luase marca hotărîre și lucra de-acuma strâns.

La 13 Martie 1868 „Draxin Samuilescu, călugăr laic din Bulgaria, se roagă să fie primit în cinul călugărilor Basiliți din Mănăstirea Blajului“. La cererea lui alipise hârtiile de pelerin la Roma și hagiul la Ierusalim, certificatul lui Pluym, adevărul de trecere la Unire în două rânduri, la Lugoj și Blaj, și atestatul de bună faimă al satului de naștere. Consistoriul îl primește, dar fiind Mitropolia vacantă în urma morții lui Șuluțiu, îl trimete pentru hirotonire, dacă acesta îl va găsi vrednic, episcopului de Oradea Mare, Dr. Iosif Papp Szilágyi. La 30 Martie Dragsin e om al bisericii și aduce cu mâna lui la Blaj, raportul episcopului,

Aprilie în 7, când capătă și un ajutor de drum de 50 de fiorini. De-aici pornește ca preot la Bulgari, cerut dela Roma și dela București. Misionariatul lui luase ființă.

Acasă pune la cale trecerea satelor la Unire. După Stanotârn și Kumbair, vin parte din Coșava și Isăn. Nouii credincioși se numără cu miile. Dar în acelaș timp se ivesc și piedicile. Biserica bulgară prinde de veste și luptă, pe deoparte să dărâme pe preot, iar pe de alta, să ispitească sau să înspăimânte pe credincioși. Bulgarii încercaseră și ei, cu câțiva ani înainte, și tot mai mult din pricini politice, să se unească cu Roma. Amestecul Rusiei îi oprise. Acum erezia dela care fuseseră întorși, ca și întrezărirea unei primejdii naționale în acest unghiu, îi făceau mai crânceni și necruțători decât sunt de obicei.

Dragsin, „în mijlocul a multor lupi sălbatici“, își ține aproape neofiții. Aleargă neostenit în toate părțile. Iar scrisorile lui încep să colinde pe la toate locurile sus puse de unde putea veni, se cuvenea să i se trimeată și i se făgăduise ajutor. Vina căderii lui e că la atâta râvnă s'a răspuns întâiu slab, și apoi deadreptul cu silă sau dușmănie. Misionarul nu făcea parte din datinele noastre. Întâiul, care s'a creiat singur, mic pentru cei mici, ne-a speriat. Nu l-am înțeles. Ne-am întors capul dela el.

Episcopul hirotonisitor e rugat să stăruie la Viena ca bunul consul Schulz să nu fie mutat în Egipt, cum acesta pesemne îi destăinuise că e primejdie ; să mijlocească și deadreptul către ministrul Franței la Constantinopol, pentrucă scrisoarea dată către consulul francez din Vidin n'ajunge, ca țara lui să ia sub ocrotire pe Românii uniți din Bulgaria, osebiți de ceilalți catolici, cari sunt sub protecția Austriei ; să ceară pedepsirea unor locuitori Bulgari cari terorizează pe Românii dornici să treacă la Unire. Lui i se plânge apoi de puținul ajutor pe care îl găsește la Episcopul catolic din București, căruia de geaba i-a scris să ceară dela Oradea un canonic „cu părul netăiat și cu barbă și mustăți mari, căci proștilor așa le place“, și să vie la Vidin, unde n'are ce căuta singur, „că nu știe batâr o vorbă românește, și dacă îl vor vedea Românii că nu poate vorbi românește, alta nu vor zice, ci vor gândi că le schimbăm ritul și atunci ne vor fi ostenelile zadarnice“. Și tot pe el îl roagă să-i dea povață cum ar face să zidească o biserică Românilor din Vidin. La toate aceste rugăminți și cereri, Szilágyi prevăzătorul, cu toate că a făcut unele intervenții, despre care numai noi din arhivă știm, n'a răspuns nimic.

Misionarul vrea însă cu orice preț biserica lui în Vidin. Ii trebuia un locaș unde să slujească și un adăpost sufletesc pentru uniții scoși din biserica lor de Bulgari. Și pleacă în vara 1868 la Viena, cu recomandări dela Consul către Miniștri și înalți demnitari. Erau încă prieteni. O scrisoare lungă, inimoasă și plină de încredere a vicerectorului din seminarul greco-catolic central, dr. Grigoriu Silasi, către Mitropolitul Blajului, ne-a păstrat dovada și a acelei vrăji pe care o răspândea în jurul lui Dragsin și a îndrăzelii cu care acesta a bătut la toate porțile în Capitala Impărăției. S'a întors de acolo prin Pesta, Blaj și Gherla, cu galbenii trebuitori cumpărării unei grădini unde să ridice biserica, și cu mari făgădueli. Până în toamna viitoare, capela, din scânduri deocamdată, era ridicată, o cruce falnică de piatră cu o inscripție cât un hrisov de domnie, înfiptă alături, și școala, deschisă. Cea mai grea treabă fusese săvârșită, o culme ajunsă, temeliile Unirii puse. Mucenicia era alături.

Episcopia catolică din București nu era mulțumită cu Dragsin. Această nemulțumire s'a arătat întâiu în oprirea salariului. Omul se vaetă, dovedește în ce încurcături e pus, cum preoții nou câștigați sunt lăsați în vânt, el însuși umilit și înglobat în datorii. Poate că ajunseseră până acolo știri despre plângerile misionarului la Viena și Blaj, sau despre încercarea lui să se desfacă de jurisdicția Nicopolei și să treacă sub Mitropolia ardeleană.

Dragsin scrie Mitropolitului în 1871 cum n'are sprijin în alergarea lui de zi și de noapte, cu primejdia chiar a vicții, pentru mântuirea neamului și lățirea credinței; „dar servul care a purtat greutatea sarcinei și a suferit zăduful zilei semănând și secerând în holda Domnului său, apoi cu durere ar fi ca seara să nu-și primească dinarul”.

Dinarul acesta nu era numai cel bătut cu chipul Chezarului, ci din ce în ce mai mult, în tot înțelesul lui evanghelic. Peste rodul ostinelilor lui Dragsin osânda se rostise.

Venirea noului episcop catolic la Vidin strică mai mult lucrurile. Consulul se depărtează și el de misionar și e câștigat la punctul de vedere al celuilalt. Legăturile cu legația franceză nu puteau rămâne multă vreme ascunse. Pusese negru pe alb numele lui Napoleon în scrisori pastorale. Iar Franța se găsea după iarna grozavă a lui 1870. Călători cu trecere, cum era Kanitz, arătau, puși în cunoștință de apucăturile lui Dragsin, cât de

primejdioase puteau ajunge ele pentru monarhie. Turcii înşişi sunt întărâtaţi de frământările vidinene. Mitropolia din Blaj e covârşită de pretutindeni, atât dela Bucureşti cât mai ales dela Viena şi Pesta, dela Ministerul de Culte şi Externe, cu cereri de rechemare.

Ca şi cum ar fi simţit cercul de duşmănie care se închidea în juru-i, Dragsin, sărind peste aşezările româneşti vidinene, aduce deodată 10.000 (!) de noui credincioşi în sânul bisericii unte, de rândul acesta dintr'un ținut unde supravegherea duşmanilor trebuia să fie mai mică, al Cibru-Palancei şi Raşovei. Duşios pune el înainte pe cei 15.000 de fii duhovniceşti şi-şi cere, tare pe oastea lor, drepturile. Acum e tot pe drumuri, „Semper in itineribus erat”, îl părăsc Blajului Bucureştii. Iar Dragsin descoperă Mitropoliei cum „spune Măria Sa că este Episcop latin, dar nu este de ritul grec şi pentru aceea nu vrea ca să-mi plătească, dar eu nu mă pot latiniza, pre mine şi pre acel popor de 15.000 de suflete, ca să-mi pot câştiga leafa, pe care mi-a oprit-o Măria Sa”. Tot atunci Petru, fiul său, la o Inviere, când era obiceiul ieşind din biserică să se tragă cu puştile de bucurie, loveşte pe cineva, care moare. Răuvoitorii spun că dinadins şi că ar fi fost la mijloc o femeie. Invăţătorul e băgat în temniţă de Turci. Tatăl ţine piept, leeşte, tuturor.

El îşi cunoaşte bine duşmanii. Memoriul semnat de 213 inşi, din toate satele vidinene şi raşovene pe unde trecuse, care cerea îndărăt pe Dragsin şi trebuie să fi fost inspirat, dacă nu chiar redactat de el, zice într'un loc : „Prea limpede cunoaştem că ridicarea cuviosului nostru părinte au fost numai dela aceste două persoane, adecă din partea Consulului şi a Episcopului latin”. Pentru menţinerea mai departe în Vidin a lui Schulz poate că nu puţin contribuisse pe vremuri şi cuvântul urgisitului de acum. Dar zilele prieteniei trecuseră.

Şi aiurea, zice acelaş memoriu, intrând mai adânc în împrejurările locale şi desvăluind alte socoteli sau greşeli grele :

Măcar că suntem noi aşa de proşti şi neînvăţaţi totuş cunoaştem că este ceva la mijloc din minciunile Consulului nemţesc din Vidin la ridicarea bunului nostru Părinte, pentrucă noi ştim şi putem adeveri şi a mărturisi cum că Consulul mai de multe ori au batjocorit caracterul Părintelui şi îşi făcea râs de religia noastră unită, pentrucă zicea că legea unită este numai o minciună şi că nu suntem catolici şi că numai cu ritul latin sunt catolici. Şi vă arătam una mai pe scurt pentru increderca Măriei Voastre : cum că anul trecut au venit un Italian din Calafat ca să-i boteze părintele un coş în Vidin. Şi au

întrebat pe secretarul Consului nemțesc, că unde șade părintele, ca să-i boteze copilul. Dar secretarul așa-i dăte răspuns Italianului, cum că Părintele nostru nu este catolic, ci să se ducă la Craiova că acolo este popă catolic. Și auzind omul așa, s'au întors cu copilul nebotezat înapoi la Rumânia, unde din întâmplare am fost și noi de față. Iată vedeți contra Consului nemțesc.

Încă vă mai descoperim și alta, cum că astă toamnă au trecut doi ani de când au venit Episcopul latin Paul din București la noi și au slujit în bisericuța care au făcut-o părintele nostru în Vidin, și după slujbă ne-au ținut nouă cuvânt de învățătură, unde eram patru, cinci sute de bărbați adunați afară, de femei și copii, unde au fost și Consulul de față. Ne spunea cu asprime ca să nu mai ținem praznicele care le-am pomenit dela Părinții noștri, adică pe cuvioasa Paraschiva, pe Sfântul Dimitrie și pe Sfântul Gheorghe, că ~~acele~~ nu sunt praznice catolice, ci sunt ale Grecilor. Și ne-a spus că are să ne trimită preoți italieni învățați și luminați, cari pot să ne povățuiască. Pentru care (de) cuvântarea D-lui nici unul n'au fost mulțumiți, pentrucă am cunoscut planul ce recugetă ca să facă cu noi. Dară noi ne ținem după făgăduințele care sunt în proclamațiile care ni le-au adus părintele nostru dela prea sfinția sa Episcopul Silagi, cum că nimica nu ni se va schimba din obiceiurile noastre. Dar nu așa precum au făcut Episcopul latin din București de ne-au trimis pe popa lui cel tuns, ca să ne strice legea și obiceiurile noastre: accia, nu o vom primi nici morți!

Dușmanii aceștia erau însă acum prea puternici, iar prietenii, fără încredere și sperioși.

La 24 Iunie 1872 popa Dragsin dăduse în primire preotului romano catolic din Calafat, Bartolomeo Pantaleoni, capela, potirul și pe Românii uniți vidineni. La 20 Iulie zugrăvește din Golenți, de lângă Maglavit, Mitropoliei din Blaj, nenorocirea și lipsa lui, risipirea gospodăriei din Bulgaria, lăsarea zălog pentru datorii în mâinile Turcilor a copiilor, și neputința, din toate aceste pricini, să vie la scaunul mitropolitan. Zic să fi spus Ioan Vancea că acesta nu Dragsin, ci Drac în sin (sân) fusese pentru el și Mitropolie. În anul următor era numit preot administrator al mănăstirii Strâmba Fizeșului. Zilele de apostolat apuseseră. Românii vidineni muriseră pentru misionarul lor. Dar muriseră și pentru Unire! Se împlinise cceace scrisese învățatul Grigoriu Silasi Mitropolitului Vancea: „Căci ar fi păcat de moarte, și pentru noi în veci rușinea cea mai mare a lăsa din indiferentism ori mârșăvie să cadă și să se ruineze acei muri începuți ai Ierusalimului”.

N'a fost Dragsin vreun călugăr stafidit peste bucoavne învățate, cu mintea ascuțită de mânuirea subtilităților dogmatice și încărcat ca în odăjdii, de citate latinești. Nici vreun sfânt, argăsit de posturi, cu genunchii bătătoriți de mătânii și mijlocul sângerat în cingători de casne. Era numai un om oțelit de viață, preot al întâmplării și pe care îl umpluse dela o vreme

gândul lui sfânt. Om cu patimi încă și cu păcate, cu câteva adevăruri și o dialectică simplă, dar sigură, aproape în totul de oamenii pe cari îi păstorea și cari de aceea îl înțelegeau, îl iubeau și îl vreau. Prin scrisorile lui prindem uneori și mici abateri, izbucniri sau potriveli poate mai mărunte. Dar fapta nu e mai puțin îndrăzneată, căile mai pline de jertfă, scopul mai măreț. În vremea aceea și într'un cerc mai strimt, ideea națională n'are ostaș mai hotărît și pe poziție mai pierdută, nici biserica, râvnă mai neodihnită.

Ce s'a mai întâmplat după aceea cu Dragsin, privește mai puțin rosturile lui din vremea de mărire, cu toate că nu e nici atunci străin de ele. Opt ani a stat el în pustnicia lui, înmlădiat după noua soartă și gospodărind cu strășnicie. Mitropolia hotărîse însă altfel cu averea mănăstirii și arendașul, care trebuia s'o ia în seamă, a dus și la îndepărtarea preotului. După firea lui dreaptă și iute, Dragsin a alergat, s'a împotrivit, dar n'a putut să facă nimic. Ba superiorii, ca să-i frângă cerbicea, i-au scos vorba că ar fi fost speculator de avere nu speculator de suflete. Din cercetarea pusă la cale, el a ieșit însă fără pată. Rămas fără căpătâi, luat atunci drumurile Banatului, de unde plecase și umblase cu ochii după o stea înșelătoare, două zeci de ani. Aici a încercat să dobândească un loc de preot dela episcopul Mihali, diplomatul, care, în față, îl căina și îl puneă cu el la masă, iar, în dos, scria Mitropolitului că nu vede cum l-ar întrebuința, bătrân cum e, și sarcină fondurilor la a căror strângere cu nimic nu se împărtășise. Mitropolia, pe de altă parte, îi porunceă să se întoarcă și, ca vinovat de plecare fără voc din eparhie, să facă oșanda de 40 de zile închisoare.

Săcâit, amărît și răzvrătit, într'o bună zi Dragsin a pornit, în al șaiszecelea an al vârstei, rupt și numai cu toiagul și dăsga goală fără un crăițar, dela Ticvanul Mic de lângă Oravița, dealungul Banatului și al Țării, pe jos, către Mare și de-acolo la Ierusalim. Din Calafat își ia pe băiat, pe Petru, pe „fiuțul” scump, care avea aci soție și casă. Acesta îi moare pe brațe, după plecarea din Mangalia, la Cartal. Și, după ce-l îngroapă, scrie acel îngrozitor memoriu, cel din urmă, către Mitropolia din Blaj, cu toată istoria suferințelor sale, și pierе. Va fi ajuns la Ierusalim? Nu va fi ajuns? Se vor fi odihnind oasele lui în Dobrogea aspră, ori s'au târît până în pustiul Iordanului, la locurile sfinte? Peste vatra ca-

pelei lui a trecut plugul. Piatra cu scrisoare măreată și care a stat trântită într'un dos de grădină, până mai anii trecuți, n'am mai putut-o găsi. Arhiva singură a rămas, cu documentele astăzi spălăcite. Și cercetătorul, rătăcit printre ele.

Dacă biserica lui s'ar fi putut ridica de piatră în marginea Vidinului, pe unul din pereții fundului popa Dragsin ar fi fost încondeiat, cu chipul lui aprig, la locul de cinste al ctitorilor. Dacă Românii vidineni ar fi trecut toți, rămânând, în sânul Sfintei Uniri, și ar fi fost destul de puternici, într'o piață a unuia din satele pe unde acest învăpăiat întru Domnul și întru Roma strămoșilor și-a scuturat pletele și cuvântul, ei l-ar fi turnat în bronz. Dar nici una, nici alta istoria n'a îngăduit să se împlinească. Iar, după câte, cel puțin a vrut, acest chip, el nu trebuie să se piardă nici să ni se păstreze în caracterizările rele ale neprietenilor.

Unul din acești neprieteni zicea, înălțându-l fără să-și dea seama: „Certum enim est quod si totam historiam istius miseri hominis enarrare vellem, volumina non sufficerent“. Noi n'am avut volume la îndemână, ci numai aceste câteva pagini, târziu și cu sfială.

Despre satele în care sunt așezați Românii vidineni cea mai deplină și veche știre se găsește într'un memoriu trimis de aceștia la îndemnul lui Dragsin Mitropoliei din Blaj. Sunt acolo trecute 52 de sate, din care 7 nu ne privesc, pentru că sunt din alt ținut mai din jos al Dunărei, iar trei: „Moșomani“, „Bucovați“ și „Guzaliea“, chiar dacă atunci vor fi fost în parte românești, azi greu mai pot fi numărate între ele. Români vor mai fi și aici, cum se pot descoperi chiar în sălașuri bulgărești, ca Smârdan și Inova, dar pierduți. Uitat a rămas numai un sat pe Timoc, Brachevț, unde Românii erau și mai sunt amestecați cu Sârbii. Sunt de altminteri singurii Sârbi aflați între așezările românești vidinene. Tot așa uitat a rămas și unul de pe Câmp, mic și mixt. Plăcuder.

Numele satelor sunt bine însemnate, afară de mici greșeli de ureche sau de condeiu. Greșeli mult mai mari nu lipsesc nici din harta lui Kanitz dela 1870—1874, în care firește că numele au forma lor bulgărească. Dragsin era numai în întâile timpuri, dar se arată îngrijit scormonitor. La Kanitz sunt scăpări de transcriere din carnet. Mult mai prejos însă de acești doi și fără niciuna din

scuzele lor, stă Weigand. El venea târziu după ei, altminteri pregătit și anume ca să studieze ca filolog, pe Români. Înțelegem că, într-o zi, cât mărturisește că a trecut în fuga telegarilor dela Bregova până în Vidin, și, pe deasupra, și bolnav, nu putea face mare ispravă. Dar nu înțelegem să dea ca informație sigură, luată, față de laici, sub cheazăia semnăturii unui om crezut de știință, spusele fragmentare și necontrolate ale unuia și altuia. Transcrierea s'a făcut apoi după harta bulgărească, așa că numele românești sunt adesea de nerecunoscut. Și nici vorbă că dacă trebuia ca undeva aceste nume să fie până la amănunt cum le știu și le zice locuitorii, era aci. Dăm lista lui Weigand (*Die rumänische Dialekte der Kleinen Walachei, Serbiens u. Bulgariens*, 1899, pag. 15), împreună cu îndreptările și întregirile noastre.

Așezăm, noi, satele pe grupe, după cum sunt locuite : I. de Pădureni, II. de Câmpeni și III. de Văleni.

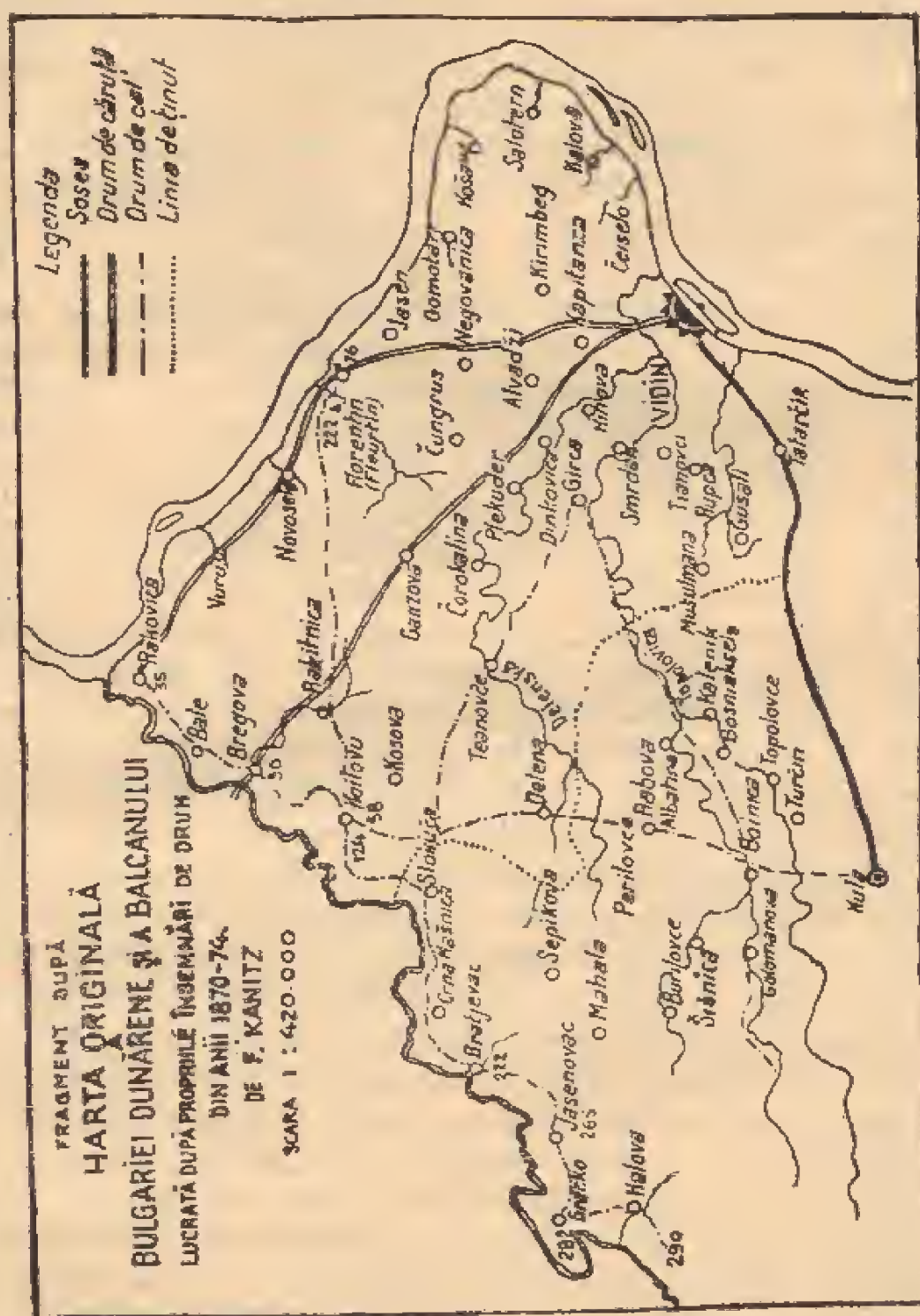
I. 1. Iasenovac = *Isănovăț* (mare) ; 2. Mahala = *Mahala* (mai des prescurtat, *Mală*, *Isănovățul mic*) ; 3. Sipicovo = *Șipicova* ; 4. Borilovac = *Boroivăț* ; 5. Perilovac = *Perilovăț* ; 6. Rabovo = *Rab(r)ova* ; 7. Funden = *Fundeni* (singurul nume pus de Români, cu formă de plural, ușor de recunoscut) ; 8. Cernomasnica = *Țârlomașnița* ; 9. Zlokuca = *Zlocutea* ; 10. Kojplovo (?) = *Coilova* ; 11. Kosovo = *Cosova* ; 12. Delena = *Deleina* ; 13. Kalenik = *Calinic*.

II. 14. Prekudere = *Plăcuder* ; 15. Tejanovo = *Tianuț* ; 16. Rakitnica = *Răchitnița* ; 17. Bregovo = *Bregova* ; 18. Balevo = *Balei* ; 19. Rakovica = *Racovița* ; 20. Vîrf = *Uârf* ; 21. Novoselo = *Novosel* ; 22. Ginzovo = *Gânzova* ; 23. Cungrus = *Ciunguruș* ; 24. Alvadzi = *Halvagii* ; 25. Florentin = *Florentin*.

III. 26. Jasen = *Isăn* ; 27. Gomotar = *Gumătarți* ; 28. Kosava = *Coșava* ; 29. Slanotern = *Stanotârn* ; 30. Kutovo = *Cutova* ; 31. Negovanica = *Negovaniț* ; 32. Kapitanovci = *Căpitanuț* ; 33. Kerunbek = *Kirimbeg*.

Lipsesc dela Weigand din întâia grupă : *Bracheuț* sau *Brăteuț*, în citirea pădurenească, *Grascovul*, *Halova*, *Boșneacul mare*, *Boșneacul mic*, *Molălia* ; din a doua grupă : *Ciorocălina*, *Dincovița*, *Gârții* ; din a treia : *Șeul*, *Kumbairul*. Satele mărginașe, dintre două insule de limbă, au caracter mixt. Graiul Câmpenilor a pătruns adânc între Pădureni. În unele locuri Bulgarii s'au strecurat și se înfig, desnaționalizând. Din cele 44 de sate înșirate, 9,

adică Halova, Grascovul, Isănovățul mare și mic, Șipicova, Brachevț, Târlomașnița, Zlocutea și Coilova au fost luate de Sârbi. Celelalte 35 au rămas Bulgariți.

Stâlciute apar cele mai multe din numele acestor sate în toate cărțile și hărțile, în care au fost amintite sau fixate, dela *Ethnographie de la Turquie d'Europe* din 1861, a lui Lejean, unde e

vorba de Govalantzi (Gumătarți ?) ori de Stanotitz (Stanotârn ?), până în zilele noastre, la harta Statului Major Român, „Vidinul“, scara 1 : 100.000 din 1913, unde citim Balcovo în loc de Balei, Vrad în loc de Vârf, Slanotrâna în loc de Stanotârn, Halvadân în loc de Halvagii și altele ; sau la harta despre „Întinderea elementului românesc în dreapta Dunărei“, dată de T. Boga la studiul său : „Românii din Serbia“, în *Anuarul de geografie și antropogeografie*, destul de cuprinzătoare, dar cu numiri ca Negovanți, Iasen, iarăș Slanotern, Șef ; sau la „România Mare“, a d-lor General Constantin Teodorescu și Dr. Vasile Meruțiu, profesor universitar, scara 1 : 650.000 din 1919, cu Coșarevo în loc de Coșava, sau cu erezii ca „Weinkeller“. Pe semne că informația cartografică a autorilor s'a rezemat pe lucrări austriace. Dar „Weinkeller“ putea fi găsit și în harta Statului Major Român cu echivalentul său „Pivnița“, între Cosova și Răchitnița, și în tot cazul e cel puțin umoristic să fie întâlnit cu numele nemțesc într-o hartă românească a unui ținut bulgăresc. E mai greu de găsit pe teren, unde astăzi nu mai corespunde cu nimic. Pivnițele erau așezări de bârne sau și altfel glădite, cu groapă în pământ, unde locuitorii proprietari de vii într'un anumit circuit, se învoiau, până la vânzare sau întrebuintare, să-și păstreze vinurile. Dela un timp ele s'au desființat. Numai balada populară locală le mai cunoaște cu vechiul rost. De-acolo se vede că așczare omenească propriu zisă n'au de ce se fie socotite. Uneori erau lipsite și de paznic.

Dragsin credea, după spusele oamenilor, pentru că el nu pare să fi călcat niciodată în cele mai multe sate pe care le înșiră, că numărul Românilor din cele 52 de așezări ar fi fost la 1868 de vreo 40.000. În ele intrau însă și câteva sălașuri rașovene, care nu încap în cadrul nostru. Weigand scria la 1899 că Românii trăitori în județul Vidinului pe pământ bulgăresc, în 30 de sate (uitând că pe pagina cealaltă singur le socotise, e drept, și așa-greșit, la 33 !), se ridică neapărat la 50.000 de suflete, căci cea mai mare parte din sate sunt mari. Tot el arată că în Novosel sunt mai mulți Sârbi. Sârbi în Novosel însă nu se întâlnesc. Oamenii de știință bulgari s'au pasionat pentru descoperirea originii lor, dar se pare să n'au ajuns la ceva care să poată fi de toți primit. Locuitorii vorbesc o bulgară veche și bătrânii ne-au spus că s'au mutat din Tekia sârbească. Nu se vor fi coborât acolo din Banat din niscaiva coloniști terezani, cari nu putuseră să prindă.

rădăcină și, venind apoi din Serbia, se vor fi așezat peste o vatră de Români? E ciudat că Românii îi trec toți între satele locuite de ai noștri și spun numai să sunt „letin”. Iar, când îi întrebi : ce înțeleg ei când zic „letin”? răspund că : „letin” se numără nici românește curat, nici bulgărește curat ! și mai mult nu poți scoate dela ei. Din Novoseleni se trage familia olteană Marincu.

Statistica bulgară aduce aceste cifre, ale recensământului din 31 Decembrie 1905 (ОБЩИ РЕЗУЛТАТИ etc. Sofia 1911) :

	PLASA VIDIN				PLASA CULA	
	1905			1910	1905	1910
	In g-ral	Oraș	Sat	In g-ral		
Bulgari . .	34816	10055	24761	37365	32338	35781
Ruși	9	8	1	11	1	—
Sârbi	336	251	85	236	249	127
Alți Slavi .	35	34	1	49	4	2
Turci	2301	1945	356	1926	9	—
Tătari	1	1	—	2	—	—
Greci	80	42	35	91	5	—
Români . . .	28404	1248	27156	31382	11759	12629
Evrei	1924	189	65	1764	13	3
Armeni . . .	62	62	—	49	—	—
Germani . . .	114	98	16	—	—	—
Francezi . . .	3	3	—	—	2	—
Tigani	1582	680	902	1798	183	252
Alți neslavi	124	101	23	205	3	7
Total	69791	16387	53404	74938	44566	48801

Din cele patru plăși în câte e împărțit județul Vidin, întâia, Vidinul, avea în 1905 : 28.404 Români, și în 1910 : 31.382 ; a doua, Cula, în 1905 : 11.759 și în 1910 : 12.629 ; a treia, Lom în 1905 : 3881, și în 1910 : 4505 ; iar a patra, Belogratic, în 1905 : 58, și în 1910 : 15 (!) Aceasta înseamnă pentru tot județul : 44.122 în 1905 și 48.531 în 1910. La această din urmă dată, populația de limbă română și cetățenie bulgară a Bulgariei întregi era de 96.502 oameni, adică mai bine de jumătate locuia în județul Vidinului.

Și să nu se piardă din vedere că statistica oficială bulgară, oricât de corectă s'ar fi străduit să rămână față de ceea ce numim noi azi minorități, a scăpat pe atâția la numărătoare. La cifrele ei minime trebuie adaus totdeauna un procent de greșală. Mulți din Românii cari vorbesc și bulgărește — iar aceștia sunt din ce în ce mai numeroși — n'au încăput aici. E soarta și aiurea a statisticilor făcute de populația majoritară pentru fragmentele de altă limbă.

Românii dintre Vidin și Timoc, despre cari singuri am vorbit, lăsând de o parte ca o mică insulă, cu altă istorie și nelipită de ei, pe Românii din Lom, au față de ceilalți îndoitul folos că sunt strânși la un loc și fac o neîntreuptă masă etnică cu Românii din Craina și Banatul sârbesc.

Datele noiei statistici, dela 31 Decembrie 1920, nu s'au publicat decât în parte. În deosebi și în ce ne privește, gruparea după limba vorbită, a populației, n'o avem. Oarecare încheeri însă tot se pot trage. Așa, populația întregii plăși Vidinul, cu cel mai mare procent de Români, era în 1910 : 74.938 (Români 31.382, întrecând în populație rurală, pe Bulgari) ; în 1920 79.740. Să nu se uite pierderile pe care grupul român le-a suferit prin trecerea celor nouă sate Iugoslaviei. Bulgaria o simte ; populația de limba bulgară, nu. (мкеечки статистически извешта Sofia, 1921, 3—4).

Din Dunăre până înăuntru în pădure și dela Timoc până sub streășina de piatră a Diilor, acești cincizeci și mai bine de mii de oameni muncesc pământul și cresc vitele, așa cum moșii și strămoșii au făcut, acasă ori pe unde descălecau, peste munți ori peste apă. Ogoarele sunt acoperite de porumb ori de grâu, poenile pe sus, de oi, malul cu podgorii, râul, cu lăptoace și năvoade. Singurele meșteșuguri care se văd sunt morile, cu titirezul bătând piatra prin zăvoae, pivele de vâclari, vreo țiglarie noroită, vetrele fumigate de nălbanti și războaie prin argele.

Bunăstarea lor abia dacă se poate asemana cu a celor mai chiaburi țărani dela noi. Averi ca a lui Mitre Ion Cioarec din Șeu, nu sunt de loc lucru rar. El avea, de pildă, 350 de decăre arătură, 80 de decărc, livadă, 10 decărc grădină, 15 bașca, vie, și 5 curte. Toamna gem drumurile de carele încărcate cu bucate sau cu struguri, pornite la Schelă. Și de atâtea ori am întâlnit prin trenuri către Sofia sau orașe de aer și de ape, săteni în cheba lor, cu femeia alături, lângă o lădiță cu alămuri, în căutare de sănătate și de petrecere pe la băi, la sute de kilometri de casă.

Puțini, mai ales din flăcăii în așteptarea moștenirii, au învățat drumul Americii. Pe-acolo se însoțesc totdeauna cu Românii ardeleni și le aduc la întoarcere cântecele și amintirea firii vesele și aprige, sau colindă apoi satele cu biblia și propovăduirea lor pocăită. Alții se lasă spre Miazăzi și scot cu lunile chimur de pe la Pernic, de lângă Sofia.

O viață tihnită și stăruitoare, aceeaș din vremuri vechi, își vede de rosturi sub înaltele cutrupișuri cu țiglă și prin avlia plină cu de toate. Treci pe-alături și n'o ghicești. Dar câte o zi mare vine și, ca la o deschidere de cer de Bobotează, viața aceasta se desvăluie deodată, îmbrăcată în curcubeie, ca o floare a pământului, și ducându-i datinile și amintirea prin veacuri. Omul calcă atunci pe prisma de lumină a zării ca un Mare Vistiernic al trecutului, pe care nicio arhivă nu-l cuprinde și căruia niciun învățat nu i-a descuiat lacătele.

DATINELE

Eram pe pridvorul înalt de lut al Dunărei, între butuci cu mischet, portoghiz și mavrut copt. Dincolo de apă se înșirau acoperișurile roșii din Cetatea. Stăpânul viei, care ne adusese până aici, cu caii lui repezi pe drumuri sfărâmicioase de dună, își isprăvise tocmai lucrul. Cosorul, ud de sângele strugurilor, l-a înfipt în pământ. Ciorchinii greci, tăiați cu frunze și cozi lungi, i-a împletit meșteșugit într'o legătură uriașă, tot în chip de chiorchine, căreia îi zic vâslă. Vâsla, pregătită pentru noi, a prins-o cu un ochiu de câlț într'un crac al vișinului din marginea podgoriei. Și, așezat pe o cergă alături, a început să ne vorbească de America.

Altădată ședeam înaintea unei biserici vechi pe malul Timocului. Amurgul se lăsa încet, albăstrind zarea de munte, fierăstruită, a Serbiei. Crucile sărace de pe turla se înălțau acum de aur și de pietre scumpe scăpărătoare, în ultima rază, peste pomii înserați. Preotul, după ce închisese ușile cu zăngănit de chei, se îndrepta spre noi. Era un om puternic și chipeș. Tocmai se întorsese dela Dii, după ce făcuse aproape șaptezeci de kilometri pe jos, fără să se cunoască. O barbă rotundă și stufoasă de necrezut, jumătate albă colilie, jumătate abanos, îi încadra fața hotărâtă. Ochii înfricoșau. Glasul tuna. Și, topindu-se treptat în noaptea care ne acoperea, povestea de lupte în Macedonia stâncoasă și de o intrare busna în palatul Vlădichii din Sofia cu două puști în spinare, în anterior și încins peste mijloc și piept cu cartușe.

Într'o zi de vară ne opriserăm la o căsuță de grăniceri, pe hotarul sârbesc, între păduri. Subofițerul tocmai dăduse în seama soldaților, ca să-l pornească la Dii, pe un munte de om, cu mâinile legate la spate. Acum ieșea cu noi înaintea carelor cu grâu care coborau scârțâind, pe drumuri rele, din Serbia. Fusese dincolo ca să-și secere cu oameni locul rămas în cealaltă țară. La întoarcere,

·două femei din Tabacovăț, românce, îl întrebaseră dacă nu e pe la ei un om fugit de dincoace, care, pentru o moștenire, tăiasc și aruncase în Timoc, pe nepotu-său și băiețelul uneia. Le cercetase cum arăta și plecase. În sat întâlnise un îns smolit, lat în spete, care părea străin. — „De unde ești tu?” — „Din Gârți”. — „Nu ești din Gârți. Pe Gârceni îi cunosc eu”. — „Adică nu sunt din Gârți, dar șed acolo, la muncă”. — „Dar de fost de unde ești? Tu ești Sârb, te cunoști după vorbă! Ia vino 'ncoa! Intinde mâinile!”. Avea o mână băgată în buzunar. Intinse numai dreapta. Atunci subofițerul, care era un omuleț subțire și iute, îl și lovise peste gură. Omul luat repede, și care cu un pumn l-ar fi putut turti, arată stânga. Dar stânga avea degetul mare jumătate lipsă, cum spusese femeile. Și însoțitorul nostru care, copil și flăcău, ciobănisese pe aici, ne zugrăvea hoțiile și haiduciile graniței și apoi numaidecât Tracia și luptele la baionetă.

Mai târziu, treceam pe o zi țărâită de toamnă, prin Vidin, pe ulița de sub Cetate. Drumetii făcuseră potecă pe sus, pe beden. Jos, în locul prăfăraei pe care o știam, piftea acum un noroiu prăpăstios. Școlari, sub supravegherea unui învățător, ciocăneau, în ziua lor de muncă obligatorie, zidul vechiu cu târnăcoapele. Îi priveam, alături de un român dintr'un sat de Văleni; om cu școli grele și Inspector în nu mai știu ce administrație. Și îl ascultam, într'o limbă care trebuia să împrumute neologisme slave de neînțeles, despre toate luptele de club sofiole și despre îndârjirea partidelor locale.

Acelaș gând uimit ne venea, și când ne întorceam pe drumagul îngust dintre vii plin de bătaia de copită și de nechezatul de neastâmpăr al cailor cari abia mai puteau fi ținuti; și când am lăsat fără să mai vedem pe întuneric pe preotul ca un haiduc timocian și am pornit cu felinarul tremurător prin noapte; și când subofițerul de graniță ne făcea semn dintr'un vârf cu un steag roșu-alb-verde; și când inspectorul de trudovaci ne-a părăsit într'o gură de bazar: ce ține pe acest popor, dacă chiaburii sau cei ieșiți din el cu rosturi de călăuzi se încălzesc sau știu despre toate, și numai pe el îl uită?

Ce-l ține cu ființa lui pe poporul acesta?

Școlile sunt azi toate de Stat, cu limbă de predare, bulgara. Grădini de copii n'au, așa că școlarii intră în clasă deadreptul din casa părintească, fără să priceapă boabă din limba cărții și a învă-

țătorului. Acesta trebuc să înceapă a deprinde dela ei românește, pentruca până într'un an să-i facă s'o rupă bulgărește. Copiii se știu mai desghețați decât Bulgarii și-ți spun că, pe unde sunt împreună, chiar așa, cu un an sau mai mult aproape pierduți, până la urmă le iau înainte. Pe de altă parte, elevi de liceu în ultimii ani din Vidin ne descopăr că tot se cunosc după ceva în pronunțare, care le rămâne, că nu sunt chiar Bulgari. Iată cum vorbește un elev de proghimnaziu din Negovanit. Am dat de el, țărancl de 12, 13 ani, pe un coridor de școală de oraș, bălaiu, cu ochii albaștri deștepți, și cu clonțul ascuțit :

„Sânt acolo la noi câțiva copii mai mari : unu 'a lu' Coliță a lu' Ilie și altu' Pascu a lu' Nicolae Omer. Ai de-acum s'a' scriat la Ciunguruș ca să înveațe, și ăi de an se tot duc tot acolo la școală. Care a isprăvit cetvărto delenia, și pe aici îi primește ; dacă sânt de doi ai îi primește în părviclas la proghimnaziu. Vreau să iau de aici svidetelstvo — aici se zice knișcă — cu care trecui din cetvărto în părviclas. Știu să scriu și românește că mă învăță un om de acolo din sat, Ion a lu' Dinu. Era Bugar, da' s'a dus pin România și aduse cărți. Spune povești, ce n'ai de gând. Și mie, pe-acolo pin sat îmi tae gura în scher !“

Biserica s'a păstrat în mare parte românească. Preotul face aproape toată slujba în limba oamenilor, după cărți chirilice sau noui de Țară. Aceasta nu-i împiedică s'o învrâsteze cu slavianschi. Toate începuturile de părți, ale utreniei și vecerniei, sau ale liturghiei, se cântă pretutindeni străine. Numai logofetii de strană de o parte și pitropii de alta, câte 12 țăranii înbrăcați în alb, dau răspunsurile puternice totdeauna în graiul străbun. În timpul acesta, „ascultătorul“ calcă ferit, cu luleaua de mucărit sau cu țeava de stins, pe sub sfeșnice. Câte un credincios, care are prea scump vreun loc de iarbă al bisericii, luat la arturiseală, se uită puțin pe sub sprâncene către ceata pitropilor. Deastânga femeile stau cu capul aplecat în maramă, ca ascunse în glugi adânci de mare pocăință. Numai zăvelcile lor scurte și încrețite, cu vârgi și alesături în culori tari, cântă peste lespezi și pe sub bolți un cântec înțetitor de viață. În Kumbair, pentrucă el nu e decât o mahala a Vidinului, supusă aceluiași regim, slujba se face întreagă în bulgara veche. Logofătul de strană ne spune că trebuc să fie așa, de vremece s'ar putea să vie și Bulgari din oraș, cari n'ar înțelege. — Că în bulgara lor moartă de carte, înțeleg mai mult ! Bulgari nu ;

prea vin, dar slujba se săvârșește așa, iar oamenii ascultă fără să priceapă. O parte din Români trăesc astfel și astăzi tot ca în veacurile de demult ale slavoniei. Abia dacă la o singură strănă un logofăt mai citește românește, ca o amintire.

Eram într'un Noemvrie, la o zi a Morților, în Vidin. Știam că în Kumbair e un mare sărindar. Și am plecat pe subț (Poarta Gunoiiului, am cotit pe poteci prin fața spitalului și am ținut șoseaua dreaptă linie până la biserica făcută de oameni din „cerșit” prin țara românească. Curtea era plină de șapte, opt rânduri de mese lungi, acoperite cu colaci-capuri, cu găini pe orez, cu rațe fripte în tingiri de aramă cu varză, struguri pamil, străchini cu caș, clondire de vin, sticle de țuică, maldăre de nuci, de gutui, de mere, cocoșci de zahăr sau discuri de acadea suflate cu roșu, mărâmi legate cu o tufănică portocalie și o lumânare aprinsă pe o nuia pusă pe două crăcane înfipite în colaci, cinii cu grâu fiert, cu miez de nuci curățate și felii de gutui la mijloc și o margine de boabe negre de struguri. O revărsare de belșug păgân și îmbătător în fața morții. Parcă după el, în ciuda mângâerii cărților sfinte pe care stătea crucea alături de căldărușa cu aghiazmă, nu puteau veni decât umflarea pântecelor, danțul și orgia. Femei, un sat întreg, datorită măcelului a trei războaie, ședeau cu bărbați și copii în dreptul părții lor de pomană sau grămezii de haine de împărțit. Cerșetorii, turcoajce cu cărnurile căzute, ovrei gușați, țigani găuriti de vărsat, pitici cocoșați și cu uime puroioase, rupți și murdari, cu tinichele, oale, saci și cărpe, abia așteptau pe departe, clefăitori de lăcomie, să se sfârșească slujba și apoi ospățul praznicului, ca să dea năvală la rămășițe, cu dreptul Răsăritului, urlând, ocărându-se și răsturnând oameni. Flăcările lumânărilor pâlpăiau, femeile plângeau, potrivindu-le feștila sau îndreptând cărpa pe capul vreunei fetițe, iar copii și logofeții de strănă cântau : poate cântecele morții și ale locului de verdeată al Raiului. „Gospodi pomilui, gospodi pomilui : Crăciun, Anghel, Florea ! Gospodi pomilui : Veta, Maria, Elena ! Gospodi pomilui : Andrei, Niculae, Ion ! Gospodi pomilui“..., sute și sute de chipuri pământene strânse în câmpul de mozaic, ieratic, dar mort, al slavei vechi ; „Paraschiv, Constantin, Dumitru ! Gospodi pomilui, Gospodi pomilui“...

Administrația, deși, în marginile ei satești-comunale, în mâinile Românilor, are, și în legăturile cu locuitorii, cele mai multe titluri și noțiuni legale cu numele bulgărești. Limba proprie nu e

înmlădiață și ținută proaspătă de reprezentanții culturali ai ei, fie cât de umili. O tâlmăcire în termeni corespunzători nu se găsește nimeni să facă. Armata lucrează la fel, bălțând și înstrăinând ; la fel, amestecul tot mai aprig în viața politică a țării. Un chinez sau un pomojnic în obștină simt nevoia să se traducă, stângaci, la fiecăre cuvânt. Ei vorbesc de predsedatel, de nărejdenie, jivesc nu trăesc, gostesc nu cinstesc. O drăgălășie de fată de patru anișori, bucălată și bălae, ne dădea pe ulițele Bregovei, celei cu deosebire românești, într'un April înflorit, ouă roșii de Paști, încondeiate dela un capăt la altul în scris bulgăresc : ДА ЖИВЕЕ КОМУНА și se căsnea să ne spună și cu buzișoarele ei numai un răs aceleași cuvinte fără înțeles („trăiască Comuna !“).

Și când toate așezămintele îl înconjoară de pretutindeni cu un cerc tot mai strâmt de desnaționalizare, aceeaș întrebare mirată se naște : Ce ține pe acest crâmpciu de popor ? Care e cctatea așa de tare, unde se adăpostește și încă se mai apără ? Incă !

Poporul își are legile lui nescrise, care scapă celorlalte. El intră numai anevoe și nedeplin în tiparele Statului. Civilizației seculare curtene și orășenești, îi împotrivește civilizația proprie, elementară și cu necercetate și necuprinse izvoare. În locul religiei cu mărturisiri ale credinței și canoane, el își are sfinții puterilor firii, eresurile și sărbătorile soarelui ; în locul științei și al cărții, înțelepciunea încercată de mii și milioane, cântecele, descântecele și basmul ; în locul vieții de Stat, legăturile rudenicii și îngrămădirilor tainice, arta și petrecerile, portul și locuința, limba și obiceiurile. De toate celelalte se poate lipsi sau pe toate le îndură ; fără ale lui nu poate trăi. Ele-i alcătuiesc însăși ființa cca netrecătoare, simțul obștei, vatra de putere și îndreptarea nesmintită, în câmpii, fără alte stele, ai existenței colective. Un hotar poate să treacă pela mijlocul lui. Hărțile-l înscamnă și știința politică se oprește neputincioasă la acel hotar ; poporul însuși abia dacă-l simte. Te întorci după o sută, după două sute de ani și îl găsești la fel. Afară de mici potriveli de față și de drumurile către alte târguri, el s'a păstrat acelaș ; în adâncurile subterane întrerupere n'a fost. Apa, din care răsare sus, aici o fântână și mai departe alta, fântâni acum potmolite, acum țâșnitoare, luaie pe scocuri sau în găleți și duse oriunde, acolo e mereu una. Șufletul popular stărue încă nedespărțit.

Iată o sfințire de puț în Coșava într'o zi de Duminică asupra Cristovului !

În piața cea mare a satului dela intrarea dinspre Stanotârna și Kırımbeș, o răspântie mai mult pătrată de cinci, șase drumuri, și înrămată de case, e, pe la chindie, oarecare fierbere. De pe uliți ies oameni cu mese în cap și cu scaune pe brațe. Fete duc, două din părți și călcând repede-repede, târne grele, cu acoperământ de pânză. Copiii mișună. Satul parcă se mută. Trecem înainte în căruță, nedumeriți. Dar gazda ne întâmpină în poartă cu toți ai casei, porniți aidoma încrosniți. Abia suntem lăsați să ne desmetim. Trebuie să mergem și noi. E sărbătoarea fântânii care ține trei zile, toate satele dimprejur vin, cu vremea a vrut Dumnezeu, anul a fost bogat și are să fie veselie.

Când ne întoarcem, piața e alta. Oameni de oameni o umplu și se revarsă pe toate cele cinci sau șase deschizături ale ei. Pe margini se înșiră fără sfârșit mese rotunde cu picioare scunde, alături de alte mese lungi, încărcate de cărnuri fripte, de hălci mari de nișetru cu boabe prăjit, de lespăzi de caș, de azime cât roata, de pometuri, de miere, de must, pe tipsii de aramă, farfurii mici turcești de argint, blide de pământ, castroane bătrânești, sau în căni înflorit smălțuite, cazane cu urechi, ciubere cu ciobârnea-cul căzut lângă ele, și peste cergi și scoarțe, mărâmi și ștergare. E un popas uriaș în Apus al unui întreg norod plecat cu caravane de daruri la nunți împărătești de poveste.

Intr'o parte, sub înalții mălini, vârteșca sau dătătoarea își pornește învârtecușul. Plini îi sunt căișorii de brad roși de cari, încălecați drugii de fier, cățărata și streășina acoperișului. Domnițe și jupânese mândre în iile cu râuri și cămășile ca laptele până în călcâe, cu văluri de borangic și papuci cu tocuri de lemn de palisandru intră prin mijloc lin și se despart în două aripi. Flăcăi încăciulați, sute și sute și ei, le așteaptă. Cinci, șase, șapte roate de horă, una înăuntrul alteia, se încing pe departe și se strâng laolaltă. În zece colțuri odată încep lăutarii, în pâlcuri de câte doi și de câte trei. Pe delături, femeile, bărbații și bătrânii cu cojoacele pe umăr, dau semnul ospățului. Petrecătorii sunt câteva mii. Casele stau oropsite sub chee prin curți.

Un praf auriu se ridică de bătaia pașilor. Horele se învârtesc, cea de afară dela stânga la dreapta, cea deadoua împotriva, cea deatreia și ea altminteri decât vecinele dela spate și din față. E boereasca potolită, băluța repede, trântezoaica, ropota, șirul, țandăra, butăreasa, răcinița, ploiașul. E lalcaua, tudorca, ristemul,

dulghereasca, rața, porumbul, caimaua, putineul, palaonul, Moș Mandale, călușul, mândrele, crăițele. Știm noi câte mai sunt? Mințile se pierd în mișcarea aceasta neconținută și neasemenea de unde. Ruperi perechi, împletiri după grumaz și după mijloc, bătute, fugi și iară undoeri, în care abea se clatină cu taină crețurile zăvelcelor, pe când trupurile tinere stau parcă cioplite. Câteodată turme întregi de berbeci și de oi mari albe, cu lâna țurțuri și fuioare, sparg șirurile și năvălesc vârite speriate una în alta. S'au întors singure pe unie dela Dunăre și tae pe drumul cunoscut. Iar peste toată această vânzoleală furcile puțului de goruni negri se înalță ca o capiște păgână. Cumpăna lungă nespus e un cioc de pasăre care seara trebuie să ciugulească stele de pe lângă roțile celor două Care. În vârf are o cracă năprasnică, sus în cer, ca un moț verde mistic. Umbra îi cuprinde încet rezemătoarele și urcă pe ea. Soarele se strânge ca un înveliș poleit, până nu mai întârzie de cât pe creștet. Și ținând și gemând cumpăna trasă de lanț se apleacă, își ridică la celălalt capăt firoase peste mulțime buturugile piciorului și se saltă iară, prăbușindu-le ca un maiu. Neștiutori de primejdie și de toanele zeițăii, jucătorii se strâng și se deșiră, se leagănă și se priponesc pe sub ea, închinându-i-se.

Felinare de sticlă și de hârtie colorată se aprind în toate părțile. Piața e închisă într'o ramă de lumini. Și în această ramă de lumini, aprinzându-le așisderea, și limpezindu-se cu cât se apropie, sau mohorându-se și ștergându-se cu cât se depărtează, horele foesc, lăutarii cântă, dătătoarea se învârtește, cumpăna fântânii se lasă și se sue. Dela masă la masă umblă cântăreții. Sunt de-ai locului, Văleni, sunt de prin Gânzova sau de pe la Bregova, Câmpeni, și sunt Pădureni, mai răgușiți și mai aspri. Vin câte unul sau câte doi, scot căciula, trag viersul pe oarca mare sau pe oarca mică, apoi slăbesc de sub bărbie dipla și zic. Zic frânturile sau se pierd în cântece bătrânești.

Moș Pătru Dinu din Coșava, gras, mic, chel, cu mustața albă groasă și cu ochii răsători s'a oprit la o masă de bătrâni cari molfae fără dinți, și le cântă :

Cine are ibovnică
I se pare noaptea mică,
Cine ibovnică n'are

I se pare noaptea mare
Și plapoma drob de sare.

Marin din Negovaniț, frunte de lăutar și cap de școală, slab, înalt, smead, cu ochii buni și visători, disprețuește frânturilele și se adâncește într'un cântec bătrân :

De trei zile 'n târg
A fată de Frânc
Mică Rusculiță,
Albă la pielită,
Frumoasă fetiță,
Striga, bărăta,
Cine s'o afla
Pe ea să mi-o ia ?
Nime nu s'afla,
Nu s'adăvăra !...

Un băiat subțirel cântă, mișcat el singur de cântec :

La spinarea cășii mele
A' răsărit trei lalele,
Trei lalele, trei smicele,
Aide-Anico la ceșmele,
La ceșmelele din dos
Să ți-arăt un pol frumos.
Polul meu e aurit,
Să-l pui, Anico, la gât,
Să-i fie cui te-a făcut
Că frumos te-a polemit...

Un moș prăpădit de tot, cu arcușul mai mult de sfoară și cu dipla spartă și cârpită, venit tocmai din sus de pe Timoc, se dă lângă noi și zice în tact focos :

Dela Trachia la vale,
Bate vântul pale pale,
Vin trii ofițeri călare
Cu trii sute de cătanc.
Ofițerii vin cântând,
Da' cătanele plângând.

Dar m-iasă un voinic strin :
— „Un'ce duci cu voișca roată ?
— „Eu mă duc la Taligrad
Unde Sârbii mi se bat,
De trii ai și jumătate,
N'are cin' le ține parte,

Numai Rusia că poate,	Decât țara mi-o stricași ?
Rusia țară bătrână.	Sârbia țară frumoasă
Fire-al dracului Bulgăraș.	Cine intră nu mai iese
Da'n Sârbia ce cătași,	Că sânt Sârbele frumoase
Că nimic nu căpătași,	Și cu cărciumile dease".

Și vin și alții, stau puțin și se duc mai încolo, la alte mese, cu alte cântece. În câteva ceasuri volume de poezie a poporului au fost zise aici. Venea, sta și se ducea cântecul. ca într'un tron cu scumpe legături de aur, răsărind în mijlocul primejdiilor de uitare, singur, mândru și adorat, arcă și chivot cu cele sfinte, plimbate pe drumurile fără întoarcere.

Acum sunt crâmpce din Miu Haiducul, cu amintirea șesului muntean :

In oraș în București
L'ale case mari domnești,
Mult sunt nalte 'mpărățești
De se văd din Stoenesti,
Alături din Fildisești,
In curte la Ștefan-Vodă
Mi s'a' strâns bocri la vorbă...

Sau se arată Moldova, cu ciudate răsunete :

Din oraș în Iaș
Jos în Făgăraș
La masă de piatră
De neamț așezată
Cu margini de os
Cum îi stă frumos,
La ea cine-mi șede ?
Domnu' Ștefăniță...

Sau se deschide Ardealul, într'un cântec rar, cu multe variante :

In temnița crăiască	De sunt nouă ai
Și 'ntr'a nămeșească	Mi-a plecat pe zece :
Doi zace mi-ți zace	Bucur Unguru,

Miu Caiducu.	Cu tâmpluța trasă.
Cine-i arănește	Cu geana sumeasă.
Și cine-i glivește ?	Chip de jupâneasă.
Cea fată de sasă	Din toate aleasă.
Cu cosița groasă	Cu ce-i arănește ?...

Sau se apropie Serbia cu Românii ei, în cântecul celor doi frați dela Alexinaț :

Coboară, doboară.	Cu sânțere negre.
Pe-a curare în vale	Duce de mi-i pierde,
Un car încărcat	Cu sânțere verzi,
Cu scânduri de brad,	Duce nu-i mai vezi.
Cu obezi de fag.	Frânghii înodate
Da'n el cine-mi șede ?	Pe capete date.
Au doi frați legați,	Ii duce la moarte
Legati. feregați.	Pe bună dreptate...
Buni de spânzurați.	

Din câți sunt aici la această și la alte „veselii“, șoruri de Ispas la Novoselenii bogați, târguri de Sântă Mărie, praznice și nunți, unul nu știe geografia locurilor și istoria isprăvilor întregului neam din care ei sunt numai o fărâmbă scoasă la un țarm străin. Puținii cărturari sau surtucari pe cari-i dau, chiar când învață pe la Craiova sau București, nu fac nimic pentru ținerea acestei fărâme etnografice, unde-și are rădăcina și sufletul lor. Cei mai mulți se depărtează de colțul prea ferit al Vidinului. Auzim de înalți dregători români prin Sofia, pe la Varna sau pe aiurea.

Cântecul însă știe și aduce aminte. El străbate pământurile, răscolește trecutul, învie pe vechii viteji, descopere întâmplările de iubire și de moarte, e de față la orice prilej, înmoae gândul și învăpăiază ochii. rămâne cu femeia la vatră, se strecoară cu flăcăul seara pe sub ferestrele dragi, urcă dosurile pe urmele stânelor. Școala lui e mercur deschisă și nimeni nu-i scapă. El stă aici la o vamă unde s'au adunat și cântecul sârbesc și cel bulgăresc. Pe atâtea le prinzi cum tocmai trec, sub straiul de împrumut al altei limbi și cu noui amănunte. Pe atâtea lăutarul îți spune că le știe și în sârbește sau bulgărește. Cântăreții au roit înoace și apoi iară în

toate unghiurile. Diul e miezul unei întregi desvoltări, oprite astăzi, din care ecourile se aud încă. Poate nu e cântec bătrânesc să-i lipsească și poate sunt destule pierdute la obârșie și păstrate în el.

Unele se nasc și rămân pe loc; celelalte sunt plămădite din nou și oltenizate. Cântecul lui Stângă, român pădurean sârb din Isicova, care a plecat în haiducie dincoace de Timoc („Nu pleacă de sărăcie, ci pleacă de dușmănie. De făcea, de nu făcea, pe dreptate le trăgea“. Pe dreptate = În fața judecății), se știe când și cine l-a făcut. E Moș Stan Raboveanu, gazda și lăutarul lui, vestit cântăreț, mort de mult și care a lăsat în urmă școală. Într'un episod apare și el, după obiceiul artiștilor populari, păstrați prin vitralii sau grupuri de piatră gotice medievale. Cântecul lui Stângă trăește în trei variante, câte una de fiecare ramură de limbă. Felul cum acestea și-au potrivit-o pentru sine, localizând-o în propriul ținut prin satele amintite în ea, prin întâmplările de acolo necunoscute alături și prin partea mai largă lăsată umorului sau tragicului, după firea, alta, a oamenilor, arată cu o pildă nouă și subțilă ochi căror schimbări au fost supuse la intrare și cântecele aduse de aiurea.

Toma Alimoș, eroul moldovean, când a ajuns aici s'a făcut Toma Al Imos, Toma cel slinos, argat din țară „din“ jos, care, la popas, la cinci ulmi dintr'o tulpină, ia disagii de pe Vânătu, scoate o lubeniță, o tae cu cecchia și o mănâncă de mezea. — Boerul din Țara-de-Jos e un flăcău pornit de dimnieață din Halova și apucat de soare pe drum.

Alte cântece, mai ales cele de lume, mult mai puțin îndrăgite de Oltenii de-aici, ascuțiți, iuți și puși pe faptă, păstrează, poate tocmai ca o dovadă că sunt în mai mică măsură însușite, amintiri curate ale izvorului. „Luniță, luniță“, cu atâtea variante în toată țara, sună la Dunăre:

în Albina (Mehedinți):

Luniță, luniță,
Glas de porumbiță,
Fă-mi-ți luminiță
Sara pe uliță:
Eu am înserat
Departa de sat

Cu doi călușei
Vânăț-porumbci,
Eu nu i-am furat
Și i-am cumpărat
Din sat
Din Bănat.

Ei că mă 'ntreba
De dovezi pe cine am
Când i-am cumpărat ;

Dovezile mele :
Ușa grajdului.
Grajdul cailor.

(*Graiul nostru*, vol. I, pag. 7-8)

iar în Kumbair :

— Luniță, luniță,
Fă-mi-ți luminiță,
Sara pe uliță !
Că am înserat
Departe de sat,
Cu doi călușei,
Vineți porumbei.
Nu sunt de furat,
Ci i-am cumpărat
Din sat din Bârlad
Dela popa Vlad !

Bani am lumărat,
Bănișori de-ai mei
Tot cin'zeci de lei,
Pe chei de fântână
La raza de lună
C'o fată de mână !
— Luniță, luniță,
Fă-mi-ți luminiță !
Eu am înserat
La umbră de nuc
Pe brațe de turc.

*Gheorghița a lui Anghel
al Cergioaei*

Aici Bănatul a rămas Bârlad, iar istoria unei furături de cal se adâncește ca parte dintr'o istorie mai cuprinzătoare, de iubire. Cântecul e un dialog și cuvintelor flăcăului le urmează suspinul fetei, într'un cadru de păgânătate veche și desnădejde.

Lăutarii, cu toate că sunt într'o vreme mai mult de păstrare decât de creare și apăsăți de o prea bogată moștenire, o cresc mereu. Cutare*diplar poate să zică douăzeci de zile în șir, de dimineața până seara și de noaptea până în zori, tot alte cântece. Câte două și trei zile ne-au zis nouă, mii și mii de versuri, fără să se arate deloc la capătul științei și memoriei lor. Zecile de cântece pe care le mai știau, afară de nesfârșitele frânturile, minunau. Iată cântăreții sutelor de mii de versuri, ai vechimii ! Ei nu duc pe drumuri Ramayane, Kalevale, Edde, Iliade ; baladele nu s'au lipit într'o singură lespede nici nu s'au înmănunchiat în salbe ciclice ; sunt numai bulgări, uneori de aur și de atâtea ori de pământ în care abia sticlesc firele de preț, ai unui munte rămas cu temelia lui sub apele istoriei. Dar cu ei se înțeleg ceilalți. Și ei n'au avut și n'au un rost mai mic, în hotarul lipsit de strălucirea Curtilor, al satelor și plaiurilor cu viață patriarhală.

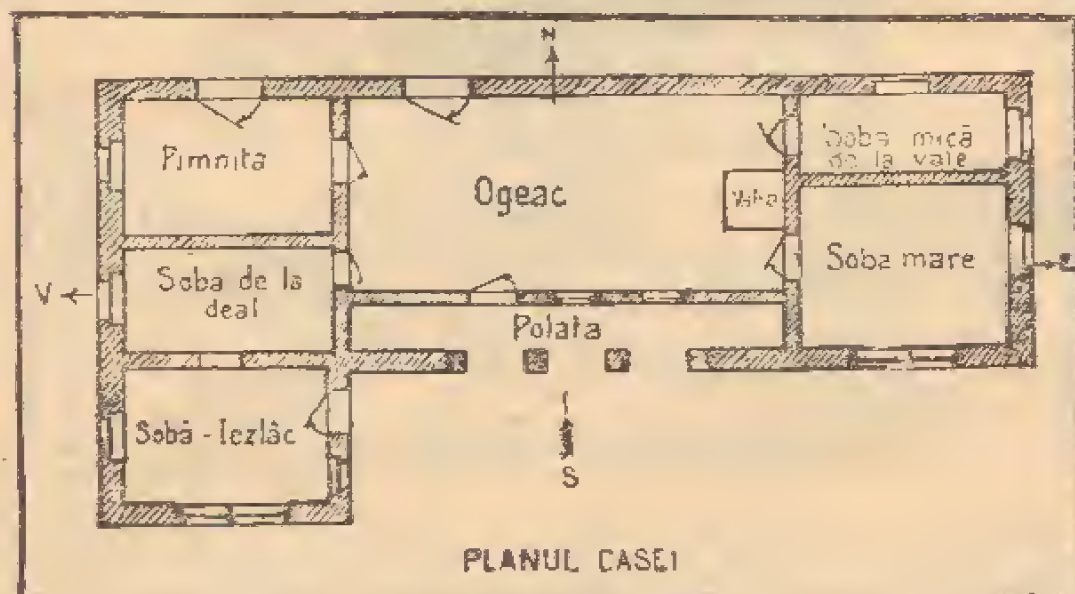
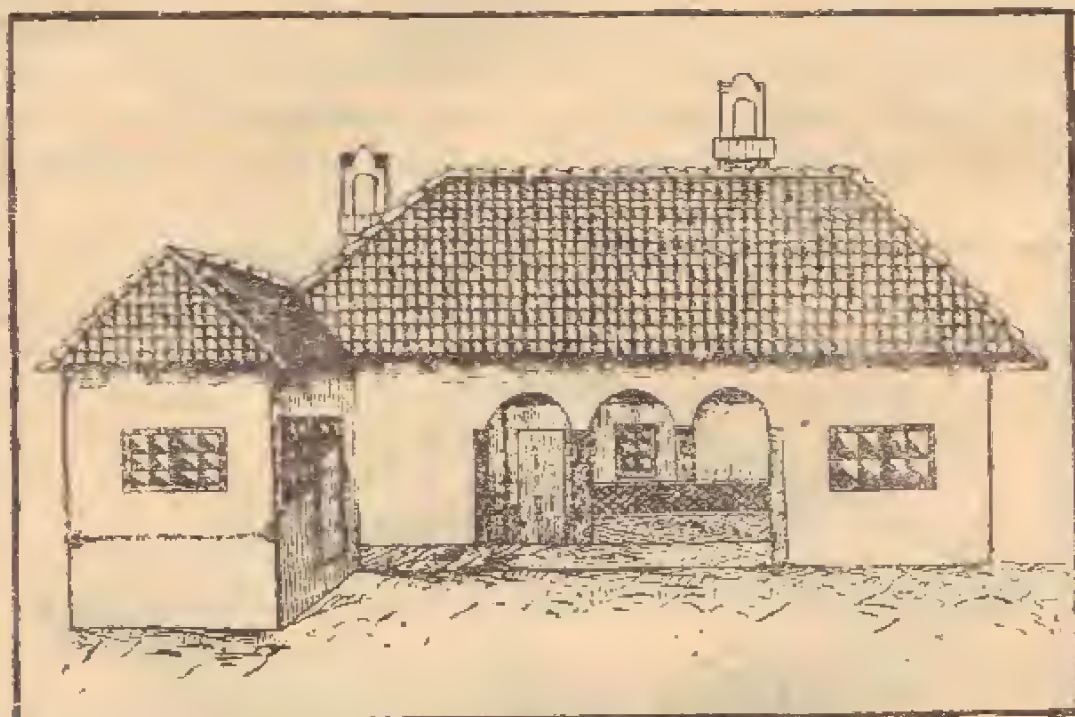
În satele și pe plaiurile acestea casa stă ca o cetate după porțile ei înalte cu streășină grca și cu câinii sălbatici din bățatură — pe la Pădurenii — sau ca un popas prietenos în împrejmuiala scundă și rară de răchită — prin ținuturile joase, de viitură.

Într-o parte și în cealaltă ea e clădită însă după acelaș tipic. Avlia, locul întreg de casă cu tot ce are pe el, e împărțită în două de un gard mai mărunț, tarabă, făcut din salcă spartă sau gorun, după ținut. O parte e bățatura, mărginită în față de locuință, iar în fund și pe de lături, de hambarul de grâu, de pătulul de porumb și de cocinele porcilor și a găinilor. La deal, casele au gârliciu și beciu, peste care urcă până la pridvorul săltat sus, o scară acoperită. Li se zice la Văleni, case cu podrum. „Mă duc în podrum... Novoselenii zic beciu“. În luncă, unde apa străbate, beciul e mai adesea înlocuit de zâmnice, lipit de casă; în el se păstrează varza și merindele de iarnă. A doua parte e oborul, cu locul de dovleji, grajdul și coșerea vitelor.

Din curte, cum intri, dai de polată, un pridvor pe stâlpi de lemn, dereci. Între ei se încovoae deasupra arcuri albe de zid, ochiuri. Locul, când e mai larg, adăpostește un pat de vară și un răsboiu. Aici răspunde ușa și răspund ferestrele celei mai mari încăperi a casei de unde pătrunzi în cealalte. E ogeacul cu vatra cu șase, șapte uși în pereții lui. Ușa dela dreapta din față se deschide în odaia cu răsboaele și cu copiii. E soba mare, spre răsărit, dela vale sau din coșavă, numită așa după vântul de Miazănoapte, dela șes. A doua ușă, tot din dreapta, se deschide în soba mică. Uneori lângă ogeacul ăl mare, se găsește și alt ogeac, ogeacul ăl mic, murtfacul de gătit. Odăile din stânga stau la scăpătat. Din cea dintâi, care e soba dela deal sau din gorneac, după vântul de munte, dela Miazăzi, și unde sunt lacrele cu haine și găteți și adăpostul de oaspeți, se poate trece, la unele case, într'un fel de foișor deschis, înaintat în curte. Acest foișor, iezlâc, alteori se zidește și se schimbă într-o nouă sobiță. De cele mai multe ori însă, iezlâcul e chiar în față, în dreptul polatei, și prin el se intră în casă. Ușa dindărăt în stânga, e a pînăței, cămară și magazie în acelaș timp. Aci se țin hambarul de făină, putine, vase și „tot ce e dănănăi“. În fundul ogeacului mai e de obicei o ușă, care dă în dosul casei.

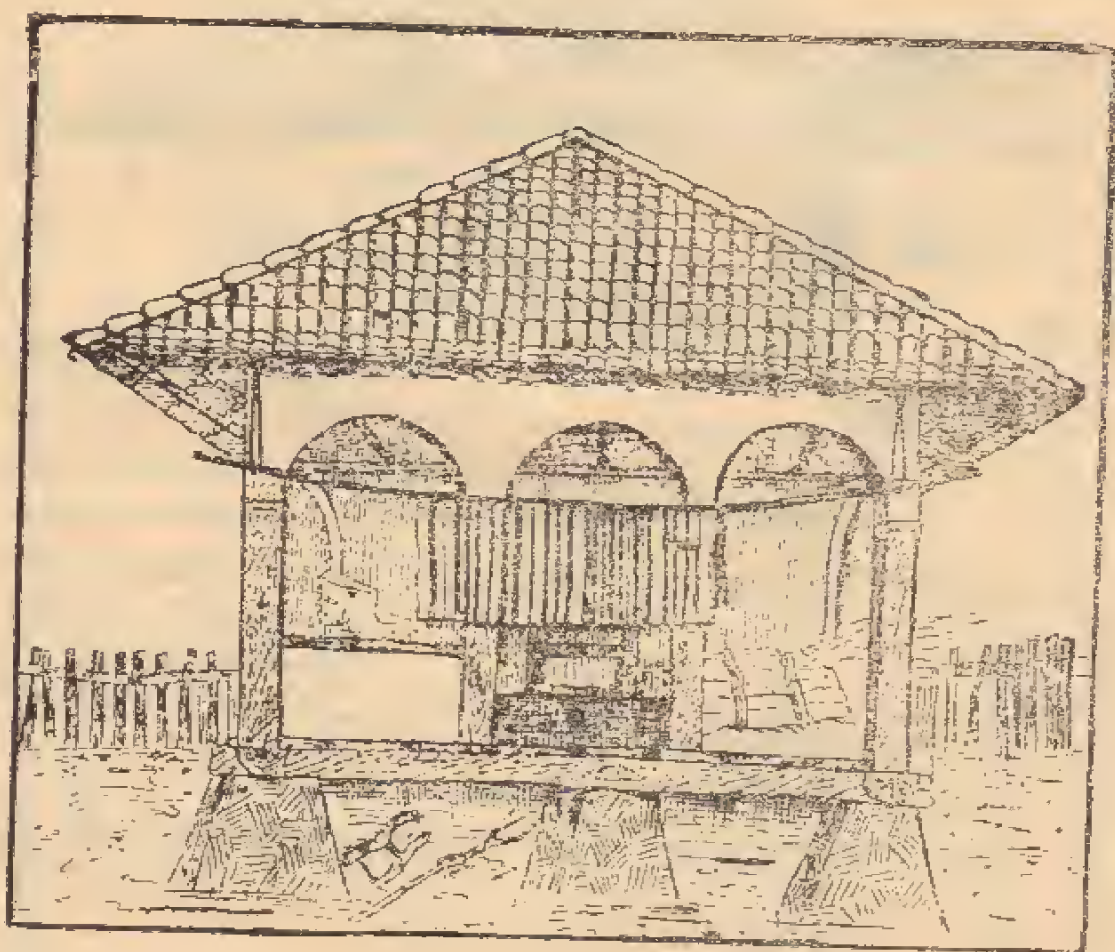
Casa e făcută din tughă, cum se zice la cărămidă, sau din chirpici, și așezată pe temel. Sus are cutrupișul, adică tot podul cu lemnăria și țiglăria lui. Cărămida, sub care se înțeleg solzii jumă-

tate olan sau jghiab de pe cele patru coame ale cutrupişului, e prî-
ponită pe o tarabă de başchii puse pe mîrtaci, iar ȝigla, pe cebuce
sau şişuri. Intre căpriori sunt popii, peste căpriori şî popi, cele
patru sape sau colţurile casei. Grinzile stau pe pol tariu, când

locuin a sau pătulul e cu polată. Grinda dintr'un capăt p n 
dincolo al casei, mai groasă şî de care se leagă toate celelalte,
are şî aici nume bel. Chiri ii se duc dela Dii, iar celălalt lemn al
dulgheriei se ciopeşte şî se f ţueşte pe loc. Coşurile au şî ele un

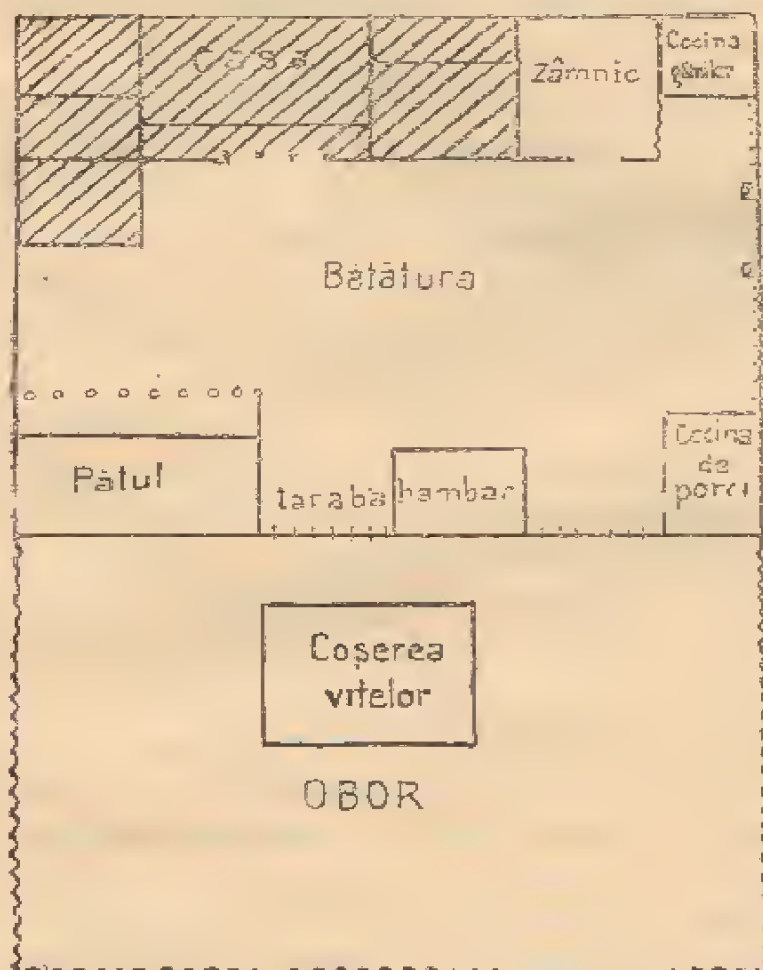
frumos cort de zidărie cu ciubuce și păsări deasupra : cutrupișul coșului, „pentru ape, pentru bearze. La tata n'avea cutrupiș, avea patru bețe puse grătar. Se așezau pe ele rândunelele și se scăpau în mămăligă”. Casa are dușămea, iar podul, podeală sau podină. Ferestrele sunt cu dreve, adică zăbrele, iar ușa, cu cușacuri, sau tocul ei de lemn. Intre împletitura hambarelor se pune orozan, un amestec de nisip și var, ca să nu-l poată roade șobolanii; iar între tugle: maltăr-tencuială, amestec de nisip și var. Întâiu se face cutia casei, care în douăzeci de zile se cutrupește,

se zidește jos cu tughă și se lipește. „Casa de gard se face mai amânat; trebuie să aștepti până se usucă întâiu lipeala”.

Înăuntru, casa e aproape pustie. Lucrurile pentru tihna vieții sunt puține; cele pentru înfrumusețarea ei și schimbarea locuinței într'un cuib de bucurie peste neccazurile de afară, necunoscute. Ogeacul e o încăpere largă, cu pământ pe jos sau cu cărămidă, afumat și fără lumină. Vatra e monumentală. Un lanț gros sau un drug de fier atârnă de undeva din horn. Când intri

sub corlată și cauți după rostul lui în întunericul strălucitor de smoală, nu vezi decât soarele, sus, prin deschizăturile de cort ale cutrupișului de pe coș, tăiat de o sulită neagră trecută prin pereți. E fterarul sau scherarul de lemn, care ține ftearele sau schearele. De ele spânzură căldarea pe flacără, sau mai des ciocul, care ține țăstul peste jărăgaiu. La o parte stau, pentru tigae, pirostiile. În peretele vetrei sunt firide mici, colibete, pentru chibrit sau o

PLANUL UNEI GOSPODĂRII

lumină. Un cuer de lemn are în cuele lui oalele, lingurarul, sărarul, caucul de aramă, trocul, troaca. Rezemată în colț e cobilița. Alături țin apa tîngirea sau gălcata de lemn. Prin urloiul vatra poate fi în legătură cu o furnă, sobă de încălzit în odaia de culcare. Soba de încălzit își are adesea țăvă, duducă sau burlane proprii. Pe foc fumegă coceni sau mălin, gorun și gociovină, după locuri. La o parte e postava, copac din care se dă la boi, și căpisterele, în care

se face mălaiu. Mămăliga se pregătește în căldare. Păsatul se fierbe cu făina de porumb, apoi se amestecă în căpistere cu mestecăul până se face tare, când se ia la mâini și se frământă bine, se pune pe cârpătoriu, se turtește, se aruncă în țăst unde se coace, se tac și se mănâncă, „cu făsui, cu varză, cu ce legume vrei, cu ce poți găti, cu ce te-ajunge mâna, că plugarul mănâncă și ceapă și ardeiu părporit”. Oamenii iau o țară de mâncare dimineața, „ca așternut la mâncarea prânzului”, mănâncă la câmp de prânz pe la zece dimineața, de namiazi, între douăsprezece și două, și seara acasă la cină.

Odaia e pe jumătate sau chiar pe trei sferturi, prinsă de pat un pat mănăstiresc dealungul unuia sau a doi pereți, lat așa ca să se poată dormi cu capul către geam și cu picioarele către mijlocul încăperii, infipt în pământ și din blăni rândelitate, bătute în cue. Noaptea primește pe toți ai casei, șir, nedesbrăcați, pe o cergă : de-o grindă din lavan atârână liuica cu pruncul de sân. Ziua nu e acoperit cu nimic, scândură goală, pe care e urcat scaunul pentru oaspeți sau se joacă copiii. Uite o fată bălac, de șase, șapte anișori, cu cozile aduse, legate cu o cârpă pembă deasupra frunții. În brațe leagănă o păpușă de lemn, îmbrăcat în tot felul de peștitături. Soră-sa mai mică i-a zăpăcit cutia de „podoabe”, și de aici un început de ceartă. Mama gătește la furnă, se mai înalță după o strachină până la polița care dă ocol pe sus odăei și vorbește fără să se întoarcă la ele : — „Sedeți mereu că luați în chiele !” Fata nu ține scamă și-o întreabă liniștită : — „N'ai văzut târna mea de schier, să-mi pun podoabele ?” — „Nu!” Fata șterge la nas păpușa cu dunga palmei și mormăie aplecată peste ea jelindu-i-se : „Pe cine întreb, n'a văzut-o!”

Răsboiul stă și el pe pat. Acum are un șorț ruginos, vârgat și cu alesături, acum o pânză topită, subțire ca o părere. Femeia cântă încet și, ca o măsură, bate cu spata de trestie sau de tătar și schimbă iepele. Se mai ridică la lemnul cu brâgle, strânge cribda se apleacă la lavița ei, ciocănește în talpete și se uită îndărătul răsboiului, la spetează sau la corunc, scoate cuiul la întorcător și înfășoară. Toate, fără să arate că ne-a văzut. Poate numai mișcarea aceasta fără rost vădit, a înălțării mâinii, în timp ce lucrează înainte, până la o culmic din stânga unde trage a punere în rândulă, de niște țoale, dă de gol oarecare neastâmpăr.

Când vorbim, frumoasa Penelôpă cu un trandafir galben la o

tâmplă și două găroafe roșii la cealaltă pe cârpa neagră cu trei, patru fluturi de fir, își întoarce spre noi fața fragedă și zâmbetul apropiator. Starchia e afară și s'ar pricepe să povestească mai bine taina războiului, dar, dacă stăruim, poate încerca și ea.

Tocmai a prins pânza în războiu, adică a gurit sau a pânzit. Când isprăvește, slobozește, vorbă luată după slobozitor, un lemn pe care se leagă firele scoase de pe scul. La șirul mult de pânză urzită de-aici, de jos, ele zic urzitură, iar Pădurencele, oajdă.

La început cumpără un top de bumbac dela Dii, îl ia și-l scutură. Leagă câte două scule, la un loc. Fierbe păsat mai rar și-l pune în albic. Ia bumbacul câte două scule cât e el legat, cu altceva, și-l tăvălește prin zeama de mămăligă. Pe fiecare bucată o așează la capul albicii. Asta se chiamă scrobitul bumbacului. Dupăce-l lasă vreo trei ceasuri ca să se umfle, îl ia și-l stoarce. Sculele le întinde pe o culmie, și bagă tot o altă culmie prin ele. Leagă o piatră, sau de amândouă capetele culmiei sau la mijloc, ca să se întindă bumbacul. Pe urmă el se usucă și-l iau femeile, de-l bat și-l scutură de făină că altfel se lipesc firele. Il împreună câte cinci scule la un loc și-l deapănă câte un scul, câte un scul cu ceacârcul pe țevi. După deapănat, vine lergătoarea, un cadru de lemn cu vergele de fier, pe care se înșiră câte două țevi.

Și Penclopa aceasta de pe Câmp, adâncită în povestirea ei, ne arată cum rostește pânza, cum ia firele chită și le dă după urechea ciubărului, cum le lumără, ca să le știe socoteala: „trei fire se chiamă o viarbă, zece locuri de câte trei fire, o păpușe”; cum se alege un ochete, cum se rânduiesc firele pe sulul dindărăt, cum se calcă cu vergeaua scobinată firele și cum se bagă vergeaua în vadul sculului.

Se scoală dela locul ci și ne pune și pe noi la treabă ca să înțelegem gingașul meșteșug al năvăditului. Cu genunchiul pe sul alege două fire, pe când altă femeie bagă patru dește prin ițe, un iț pe două și altul pe alte două. Acum rămâne spata, și tot două femei, una spre partea iței și alta a spatei, dă, cea dintâi două fire din cocleți — ochiul, cocletele de iț prin care trece firul — și alaltă le trage printre dinții spetei cu acul.

Starochia intră tocmai atunci și-și ceartă nora că nu lasă pe oaspeți în pace cu isprăvile ei. Vine răsând și îndrugă de cergă. Femeia și-a luat iară locul pe blașa războiului și cântă slab, fără să se mai întoarcă la noi. Bate spata, schimbă iepele, trage de

scripeți, înfășoară întorcătorul. Până se va înroși fereastra de a-murg și se va auzi prin bătătură carul cu bărbatul dela mirie. de-acum nu mai contenește.

Bătrâna, în schimb, trebuie să ne spue cum tunde lâna, cum o spală, cum o dărește prin dărac. Ce rămâne în el mai zgribăntos, sunt știmul și ghiburile: ce e lung și moale, spegma, care se toarce de pistelci, de căpătâie, de cioareci. Cioarecii îi dă la vâelari, de-i văește cu apă caldă.

Inul îl culege și-l bate de sămânță, îl duce în apă, la recă de se moae. se murează, se topește. Al de vară șede șapte zile, ăl de toamnă, două săptămâni. Apoi îl scoate, îl usucă și-l bate la proțap. De nu-i cad puzderiile toate, îl trage la meliță, îl perie cu perie de păr de porc, sau îl dărește la dărac, până rămâne moale, fuior limpede, și cade câlțu-ăl rău. Ce e câlț se dă cu druga și se face fir mai gros, băteala de cergă: ce e bun, se face caer și se toarce cu furca pe fus. De pe fus se dă pe rișchitor. Iată rișchitorul ăl de mătase, mai scurt, și iată-l și pe ăl de cergă, mai lung, bumbacul topit de boegii cu calaican la Dii, cânura, marginea de tirea.

Dacă o lăudăm că e zorlie la lucru și țivilichie la gură, adică nu-i e lene să vorbească, ne spune glumind adetul femeii harnice :

Când intră 'n casă
Spargă vasă,
Ias 'afară
Omoară oară !

Dar ușa la ogeac se deschide. Ó altă fată, măritată în Dii și venită pentru câteva zile acasă, mecește dincolo niște strugure în ciubăr. Are mecica, bățul cu crăci la un capăt, în mână. Toată noaptea a bârcâit la el și acu îl mestecă să nu cure în jos. Mustul îl toarnă în puțină, unde îl lasă să fiarbă, vinul îl scurge în butoiu, iar comina, drojdia, o fierbe la cazan să iasă rachiu. Alături mai e și un ciubăr plin de cluc, must amestecat cu struguri, cum a venit din vie. Tot acolo stau două maldăre de morcoșei și compir sau crâmpei.

Face haz că iscodim după îmbrăcămintea de fomee. Și ne-o înșiră în fugă, în graiul ei orășenizat. Ne-o spune baș cum e. — „Toalele fomeii sunt așa. Intâiu mă îprodobesc cu cimbirul,

proboada, zăbratca sau cârpa făcută cotuz sau lăsată pe spate. Coadele le port, sau pletèri, sporiti cu alte coade de lână în jurul creştetului : când mi-acopăr pleterii cu cârpa, o fac cotuz. Sau le port pe spate, când le şi zice coade : Atunci pui plântici sau floricele. În urechi îmi agăţ cârmenţi. Cercei zicem numai la ai mici, pentru copii. Unii sânt din galbeni, iar la mireasă se face sufurină, zale sau lanţuri. Pe obraz pui dresuri, pe care le fac eu acasă. Iau dela dugae argint viu şi chezap, cu sare şi apă. Torn argintu' viu în sticlă, şi puţin chezap. Dacă pleacă el să fiarbă de loc, îl zboară de acolo pe argintu' viu ; îl arde şi nu se mai alege nimic, nu mai poţi să faci albeala. Când începe să fiarbă, îl strecor în altă sticlă. Vărs sare în apă. În sticlă se alege la fund, ca făina de grâu, ceva alb. Pe chezap îl strecor şi ce rămâne îl fac albeală. Pui apă goală peste făină, şi o baţi, o baţi pentru chezapu' ăla, ce s'a ros. În alt păhăruţ pui sare, apă, o torni acolo şi iar o baţi. Se face albă ca laptele. Până o dai pe ochi o speţi în nouă ape, ca să nu te ardă chezapu'. Se turbură, se aşază şi apa rămâne limpede. Peste alb dau rumeneală, boia dela dugae, în care moi cârpa şi dai cât ţi-e drag. Negreala se strânge de pe căldare. Pe trup pui reclă, albă, cu pânză de-acasă sau de cumpărat, bluză, flaneră, chebă, jichetă. Vălenii arare au reclă. Ei au cămăşi şi vâlnănic, sau pe bătrâneată, zăvelci — fistane cioante până la genunchi, ţesute de ei acasă. Cămaşa e cu platcă, numai la babe de-le bătrâne, cu bizăr — încreţită, cu gură. N'are platcă neam, adunată, adunată pe lângă gât şi pus gulerul. Cămaşa e cu şebac, — găurile de jos, de se văd sub zăvelcă, şi cu mâneci, toate : ale voiniceşti, ale fomeceşti şi la copii. Din burungiuc se fac cămăşi mândre de sus, pentru când e fo veselie, fun praznic. Peste cămăşi pui fustă (acu nu mai poartă nima pistelci), peste fustă sau pistelcă, şorţ, şi te strângi cu betele. În picioare am ciorapi şi papuci. Iarna iau cheba de mireasă, cu mâneci, şi pui obiele legate cu nojiţe băgate prin găurile la opincă şi făcute vârzoabe. Oamenii au zăbun, gemădan de dimie, o aină scurtă cu găitan şi mânecă sumcasă. Aina neagră lungă se chiamă chebă. Când pleacă undeva la lemne, pe fun drum depărtat, îmbracă iepângea cu chepeneag în spate, cusut baraban cu foaia, sau cojoc. Cioarecii nu sânt înalţi până sus, şi sânt legaţi cu cureaua pe care o bagă prin betelcă. Poartă pălării şi căciuli rotate şi mutate de mniei şi astrăgan. Din căpătaie facem trăişti şi din păr

de capră, disagi. Copiii își umplu săcuiul și se duc cu oile. Pe Pădureni îi cunoaștem după nosie, adică port. Se poartă în pistelci negre și cu niște scheare, poftale. Se încing așa cu ele peste pistelci. Betele sunt pus în poftale. Se înalță cu opinci. La ei nu se poartă păpuci. Ainele Pădurenilor n'au numai cusătură la guler și ale două dusuri și cotituri pe umeri și poale, da' sânt acoperite cu găitan negru".

Sprintena Gânzoveancă după ce ne spusese că „acu nu mai poartă nima pistelci“, desfăcu din lacre și întinse pe pat, pe antale și sândălii, minuni de cămăși „de sus“ cu râuri, zăvelci sau pistelci înflorite, șorțuri cusute, mărimi alese, haine albe găitănate foarte cumpănit cu negru, tot felul de galbeni, sufurină, spelci, cărmenți, inele, grivne de braț și alte zdrăngăneli lucioase. Odaia aspră cu pământ pe jos și numai cu patul năpraznic de scândură, se luminea deodată ca un iatac dela ale cărei ferestre se ridică perdeaua basmului. Imbrăcămintea de-aici nici nu părea de-atunci sau a oamenilor cu cari vorbeam, ci niște odăjdii sau strac împărătești, purtate și moștenite prin veacuri de mādularele cu mari ursite, ale aceluaș neam.

Bărbații sunt la plug sau cu carul. „Unu' lucrează la vase, e butar : altu' la cojoace, cojocar :

Acu 'mpunge, acu' frânge,
Mămăliga nu s'ajunge,

da' meșteșug decât e plugu' pe lume nu e altu' bun“. Cele două unelte și toată munca ogorului e neschimbată. Iată carul, dela spețezurile și țapârluele loitrei de blană sau de gard, propte, chilimie, ciocâlteul protapului, piscul, brăcinarul și burmaua la piciorul lui, vârtej, greasă, lișite, scaun, osie, leucă, obezi, spițe, căpătâna roții, până la jugul cu policioară, jiglă, răstean, jabită. Iată și plugul, cu grindeiul, cormana, fierul, plasul, bârta, grivna, rotilele, măsaua, de ține potângul să nu scape, trupita, tînjala cu strâmbariul, dreptariul și cărceii ei, cu cobilele sau tălegile, frânghiile cailor, chișărul, sania pe talpeți, biciul sau strămurarea. Și iată și sapa, casmaua, târnăcopul, furca, grebla, fierăstrăul, sfredelul, burghiul, spitelnicul, coasa cu dârjala și brățara, morcoașa sau chècheřița, cu țapușele și panta ei, secerea, cosorul și custura. Coasa e cu pană sau cu cheie cu vînt. „Cînd secerăm, cât apuci odată e o mână de grâu — la cânepă o mînușe —; colo o grămăzue, colo o grămăzue,

e un polog, sau un mărunchiu ; dacă-i înodăm facem un snop ; mai mulți snopi, dau cârstăți, o crâstată, o cruce ; toată adunătura e stog, la arie. Porumbul e fire, fire ; după ce luăm drugile, rămân cocenii : știulete zicem la ce rămâne jos în pământ ; glodeni, la mărunțișul de cocean, când se cură cu ciobârneacele : ghijuri, la porumbul mic, o ghijură ; ghighilici, la cel mărunț de tot, noduri ; teci de făsui, când sânt cu boabele în ele ; după ce nu mai sânt, ociogi.“

Pe curăturile de dosuri ale Pădurenilor se spânzură aceleași care și aceleași juguri. Dar mult mai des, din păduri din sus de Delcina și pe sub Rabova, sună clopotul și dzângașul oilor și al caprelor. „Ciobanii au ciomag : dacă are rădăcină la căpătâiu îi zice boată. Ei își lasă păr mare ca să fie frumoși : îl netezesc pe frunte ca să-i vadă fetele că e cerchezat, și-l rătează cu foarfecile. Căciula o dă ciobanul o țără la o parte. Lui nu-i e rușine, dacă a jupuit o oaie, să coasă ptielea și s'o pue în cap. Căciula marc o dă pe o urche, să-i țină adăpostcală, când bate coșava. Mustățile nu le rade. La o lună câteodată se rade. Sau vine muerea cu foarfecile de oi și-l tunde. Dacă-i sunt mustățile mari și lungi, zice muerea : — Rătează o țără mustățile, au cruntează mustățile, adică mai puținel. La gât leagă ștergar au maramă. O înoadă să șadă frumos. E îmbrăcat în cămașă de pânză groasă, țesulă de muerea lui. Înainte vreme a tors-o din humbac, dar acuma toarcă câlți (cânepă) și face cămașa. Când e vremea mai bună, îmbracă pe el o aină scurtă, au aină lungă ; când e iarnă și mai vânt, atunci pe amândouă. Sub cioareci, groși — dar nu simte pielea lui că-l roade ! — n'are nimic. Nu poate el în izmenc să trăiască ! Cioarecii sânt făcuți cu poznaș și cu floricele de găitan, cu cura, și încheetura la partea dreaptă. Curaua o dă pe deasupra și pune la căpătâi gantă sau cârlig, și pe el, nasturi. Când se duce la horă, nasturii ăia din de parte lucesc. Cuțifu-l poartă la brâu, băgat în teacă, sau la cura, atârnat la șold. Afară de cura are brâu încins pe deasupra de cămașă. Curaua șade pe șolduri. În picioare poartă obdele albe și e încălțat cu nojiți de capre negre (târsână la nojița groasă ca frânghia de legi caru). Are opinci îngăurite cuârzoabe groase. Se vârzobește găurile cu nojițe, adică împletește cu ele opinca. Strânge opinca la călcâiu, leagă obdelele sus și sumete căpătâiul. De vreme rea are iepângea făcută cu chepec sau de capră sau de lână de oae. Are ciomag țapăn în mână, să poată să se bată cu el ; la căpătâiu trebuie să aibă moacă.

„Trăitul la cioban. Nu cată să aibă așternut bun. Iși face în pădure ocoaleală cu gard de măracini și o colibiță. În ea are căldări și găleata de muls de oi, și are stricătoare, de stricoară laptele. Are și urdariu de prejună urda în el. N'are coș. Fumu' iasă pînă bucluc în sus și pe ușa. Un' să face focu' se zice vatră. Fterariu se atârnă de el căldarea, care urdează zeru' cu ea. Colibă se zice numai la casa de trăește ciobanu' în ea. Imprejuru' colibei e povata de oi, locul unde trăesc ele. Oile tună prin obor și se duc sub poveți. Povata e făcută de mîrtaci și colaci, lemne care se încue în cruce, se dă gaură cu burghiul, se bagă un lemn în loc de fter și se strînge bine, se bate în sâlă. Pune bucluc de partea asta și de ceastăaltă, de ploae. La cel care mîna oile cătră ciobanii ăi bătrâni, le zice păcăraci. Ciobanii amîndoi țin genunchii strînși. Pun mîna pe oaie și o dau înaintea găleții. Așa trec toate la rînd. Strungă îi zice la ușița unde tună oile. La vreme ra el face strungă coperită. Oile poate să le mulgă și singur, nu-i mai trebuie drugari. După ce le-a muls le mîna sub umbrar, au că lemn, au făcut așa dinadins. Laptele îl iau, tîm gălețile în mîna, păcăraciul care a mînat oile trage ciubăru' și pune stricătoarea deasupra de ciubăr și face loc puținel cu mîna, să nu fie stricătoarea întinsă, să nu verse laptele. Stricătoarea e făcută de lână țesută rară, da' cum a ieșit din răsboiu, nu dată la vîială. Și stricoară laptele pe rînd, dă gălețile în lături, pe mîna păcăraciului, să le spele. Ciobanu' ăl bătrîn, care e mai maiștar de închegat la lapte, răsfrînge ainele pînă la coate, mînile amîndouă, au că mînceile, se spală bine pe mîni (ciobanii au cîni, mînîncă pîne—răspunde vorba!). Și așa spălat, ia și mestecă laptele pînă e cald, ia zama de chiag (teag) și-o pune pînă stricătoare și stricoară zama de chiag. Și după ce stricoară chiagu', trage stricătoarea în lături, ia și mestecă laptele bine, cutroape ciubăru' cu pînză albă, și așa laptele șede pînă cînd vine vremea de s'a închegat. Atunci trage cutrupișul de pe ciubăr, mestecă închegătura la lapte iar așa cu mîna, și teamă drugaru' lui. În uncle locuri zic : chiamă-l, mă, să vină ! Dar mai bine le vine : — teamă-l, mă, să vină încoace ! Ia cu trocu' lapte închegat, drugaru' ține stricătoarea și el pune în ea laptele. Și așa pus laptele în stricătoare, o atârnă la cuiu pînă se stricoară zăru' bine. Așa stricurat zăru' îl ia cu căldarea și l-atârnă la fterar, și face focu' îndelete, nu dă zor să se prigorească. Și-așa urdește ! După ce s'alege urda deasupra, o ia cu lingura îngăurită (urdariul), stricoară și pune

în căldare, au că în strachină mare, și o sarează bine, precum e plăcerea, vor sărată, vor nesărată. Brânza stricurată o ia și o tae pe masă, la fălii, o punc la soare tăiată și o rânduiește în putinica de brânză.

„Sânt oi albe, oi negre, oi țâgări, fără lână, oi cu lână po-doasă, aspră, oi cu lână moale, oi mărcoșe, care au pestriț, aici la bot. tocma ca Ovreii, oi oaicheșe, care sunt cu negru pingă ochi, oi bârsane cu lână neagră de tot și mare. — Oae neagră bârsană, sau că albă sau că neagră ; mă bârsana ! — Sânt oi cornute, oae codălană, oae lăptoasă. Oile fată mnei, mnelușei. După trei, patru luni l-ai tuns ; atunci e noatin. Pe urmă îi spune mioară, după un an de zâle. Numc au Rogoșa, Viorica, Mârcoșa, Cerna, Băluța (oae belă), Cornuta (care are corn nițel). Codălana, Pistrița. Stâna e oi multe strânse la un loc. Treci pe câmp și vezi oi multe : — Trecu o stână de oi (și turmă, da' mai mult stână).

„Ciobanul e dănac neînsurat sau om cu nevastă. Vine nevasta pe la el și-i aduce făină de porumb sau de grâu, îi gătește (mălai, când îl coci în foc, mămligă când o mesteci cu mestecău' în căldare), îi aduce apă, mătură pin colibă, curățește la rând. După ce a muls oile el, îi spunc așa : — Omule ! — Ehă, ce vrei ? — Aide, îmi făcuși lucrul tot, ori măi este ? — Măi este măi, f...-i copilu' n c... ! — Aide măi tare că veni vremea de mâncat. — O, că n'o să mori, de, măi rabdă, până vin și cu. Nu ești pepene să plesnești ! — Doamne, Doamne, Doamne, ce om netrebut ! Măi umblă mă iut, ce umbli așa rar ? — Așa mi-e umbletu' mie. Ești mult vrenică ! Vino tu de lucră. El lucră, lucră, vede că nu poate să le isprăvească, strigă : — Ieși afară, de vin de mi-ajută. Ce tot zbieri după mine că nu ești glangure din pădure ! — Ea vece atuncea i se scurtează limba de frică : — Ce, mă, Doamne, Doamne, ia-mă Doamne ! Ce măi ai să măi lucrî ? — Vezi du-te de închide caii, până închid oile — Și așa se isprăvește vorba lor.

„Glumele lor ce fac la oră. Se trage flucrașu', care cântă flueru' (aici sus, la noi, se zice lăută ; jos, diplă), și face zur ! din fluer. Dănaciî scupă în palme : — aide, mă, a pornit ora ! Așa prinși își spun ce oră să joace : — Ai să jucăm pe Piperu' (bate în pământ) ! Care este dănacul ăl mai bătrân, care i se ascultă vorba : — Destulați ! Când a zis vorba aia, ora s'a desfăcut. Ii spune la flucraș așa : — Pornește și cânt'o pe Irindeaua (iar la bătae, ma picioarele amândouă). Zdrăncănelile, banii atârnați ce

sânt, şirătura la gât ce este, zdrăncănesc la fete. Floricelele sânt chitite în cap. Înainte erau împletite cotuz. Acum ismeniră. Portu' ăl din vreme, ăl bătrân e cu poftale şi ăini negre. Are înainte pistolca podobită cu flori, alesături ; îndărăt e cu ciucuri, roşii la căpătâi. S'a păstrat la Grăscov, la Alova, Mala şi Isănovăţ. Opreg se zice la care e ţesut ca blana, tare. Opregele sânt negre, da făştile, roşii. Se strânge cu colan şi la colan sânt puse poftalele.

„Toţi la un loc sântem zădrugă, din bătrâneată. Noi cinci fraţi sântem la un loc. Ăl bătrân ţine rându' căşii, peste toţi. El are putere ca un stăpân la casă, peste copii, peste nepoţi de copii şi peste mucrile lor. Sara când se strâng dela lucru, el spune care unde să se ducă mânc, îi rândeşte. Pământu' e al lui. Când moare, rămâne fratele ăl mai bătrân ; el le ţine rându' la ailalţi. Dacă sânt fete, cresc pe rând, şi-şi mărită fetele. A mai mică trebue să rămână să-l cate la vreme de bătrâneată şi-şi ia ginere în casă. Ea ia lumea lui. Vorba se ascultă la ăl mai bătrân, ruşinea îi poartă ăi mici ca la fatal lor. Fămeia mea dacă vrea să-mi spună o vorbă aspră şi aude tata, el se întoarce şi zice : — N'ai treabă să vorbeşti nimic ! Dacă eu i-am dat o palmă la fămeia mea, ea se plânge la bătrân : — Taică, mă bātu Goga ! — Atunci bătrănu' sara când se strâng toţi dela lucru, iasă şi spune aşa ; se scoală în picioare : — Goga, de ce bătuşi muerea (dice bătuşi, dacă te-a auzit el : de ce-ai bătut muerea, dacă i-a spus ea lui) ? Eu îi spun : Nu yru să-mi asculte vorba, unde o mânai. Spuse că pot eu să isprăvesc lucru' ăla singur. Eu văzui că lucru' e greu şi nu pot să-l isprăvesc singur, şi ea îmi zise că nu vine, şi eu mă necăjii, şi-i dădu-i două palme. Şi-aja-i ! Bătrănu' : — Mitră, drept e'ce spune Goga, ori nu e ? Ea spune : — Este aşa ce spune, ma avcam lucru că tunase porcii în casă. De frica muichii eu trebuia să mă duc să scot porcii din casă, decât să mă duc să-i ajut. Bătrănu' se întoarce şi zise aşa : — Puţă, să-ţi bagi mîntea 'n cap ! Că ce faceti se råde lumea de voi, şi-mi ruşinaţi obrazu' meu şi maidanu' meu. Muieroa asta la vreme de bătrâneată n'o să-ţi trebue ţie ? Prostule ! Dacă ai s'o înveţi, învaţ'o cu gura, da' nu da cu ciomagu'. Că dătătura la mână n'are cântariu. Că dai într'un ceas rău şi-ţi umori mucrea şi te bagi singur în turmă, că judecata nu te prosteste ! Dacă e vreo pricină mare, bătrănu' se întoarce, învârleşte palma el şi când îţi dă vreo două peste ochi, te scui pă, te face albie de porc (dacă ai furat dela comşiu porumb, lobeniţă, pepene, dovleţi).“

Acestea și altele ni le-a povestit prictenul Vrajitoru despre Rabova și pădurenii ei. Dar, după cum sunt hainele lor aproape cu aceeaș tăetură ca ale celorlalți, numai că închise la culoare și ascunse parcă supt un scut de împletitură de găitan, așijderea și graiul. Vorbele sunt aspre, grele, pline de icnituri, cu mulți ha și hă și hâ, de pădure pe văi cu ccouri și de spațiu larg. Urducătura lor, în care să înfășoară adesea cântece numai dor, e întru totul ardelenescă. Te crezi într'un sat de supt pădurile Oltului, între ceilalți Olteni. dela izvoare ! Păcat că acca muzică de piatră și de vârteje nu se poate cu nimic împărtăși. Ea face pe trei sfer-turi pe Pădurean :

Măi băcte Grigoraș,
 Te'nsurași și mă lăsași !
 De-ăi găsi vr'una ca mine
 Facă-ți Dumnezeu vr'un binc !
 Da' de-ăi găsi vr'o tigoară
 Să dea Dumnczeu să moară !
 Rămâi cerșitori la țară,
 Să cerșești cu poala făioară,
 Să te-aducă Dumnezeu
 Pingă bordeiașu' meu
 Să te mai dărui și cu !

Prin sate retrase de Pădurenii, miresei îi mai face nașu-său și astăzi sovon. Din acest cuvânt a ieșit vorba însovonit, aceeaș cu a noastră, om îmbrobodit. Sovonul e un fel de sac cu moț, pus în cap. Pe muchia pe care se coase cu fir roșu, în vârf la colț pe cârpitură, se prind grăunțe de usturoiu și câte două, trei parale de argint. Mireasa îl poartă de Sâmbătă scara până Duminică, după ce se cunună. Merge la biserică tot cu el și n'are voe să ridice capul în sus. Vede numai picioarele înaintea ei. Din dreapta o duce cumnatul de mână, iar din stânga ginerele, un băiat tânăr. Lor li se pune un ștergar cu alesături, de-i atârnă capetele pe spate. Il țin toată ziua, până Luni ginerele, și până Joi cumnatul de mână. Nașii țin lumânările. Cununiile i le pune miresei deasupra pe sovon. La plecarea din biserică nașa are pregătită o tur-tiță de pâine cu sare și orz și struguri uscați. Și când iese mircasa, aruncă după ea până acasă.

În ușa casei îi întâmpină soacra în prag, îi leagă pe amândoi tinerii cu frâul calului peste mijloc sau li-l pune în cap și-i trage în casă. Ei se trag deobicei îndărăt, dar li se dă brânci dela spate. Cumnatul de mână și nașii, după ei ! îi pune în vatra focului la ogeac și le dă câte un copil în brațe, ca să se uite așa pe coș, să le fie copiii frumoși. După prânz scoate pe mireasă s'o învelească.

Lepădatul sovonului se face așa. Din ajun au luat muerile — slughinele, ascultătoarele — o strămurare, i-au pus în vârf maramă și chită de busuioc și au învăluit-o cu bete, de nu se vede până unde o apucă cu mâna. E baraiacul și cu el merg înaintea nunții. Când să se spargă nunta, ies toți cu jocul din sat afară, la margine. Mirii își iau acolo așternutul și căpătâiul, și-l pun jos, și o traistă cu pâine și o ploscă cu vin. Mireasa cu ginerele îngenunche pe căpătâiu, iar nașul îi protestește, adică se împacă cu ei, îi iartă și îndoale o cracă de păr, sau din lemnul ce se găsește deasupra lor, până la sovon, îl atârnă de ea și, când îi dă drumul, sovonul zboară și rămâne femeia fără. Nașa îl ia atunci și-l leagă la capul ginerelui ca o cialmă. Tot atunci frâng baraiacul.

Pe mireasă o așează acum pe bușteanul unde tae lemne — la gros — după ce au pus pe el o șa, și nașa începe s'o învelească. E „slujba“ conciiului. Conciul e făcut din lemn, îmbrăcat în cârpe, două : una, de burungiuc, atârnă pe spate, alta peste ea, pe piept, adusă pe umeri. Conciul se înfige în ceafă, ceva mai jos de moalele capului, unde părul, în locu-ăla, e făcut bont. Conciul arată ca un cerc de Țani, o căciulă cu pente la urechi, de sfanți, cu perșan de parale mărunte și cu rugi și dude de mărgear făcute numai țortoloase, pe frunte. I-l pune ca un scăluș lăutarul cu arcu delă lăută și-i cântă :

Copiliță cu părinți,
Ce-ai grăbit să te măriți ?
Că mila dela părinți
Amânat tu ai s'o uiți.
Că mila dela bărbat
I ca umbra de păr uscat,
Că când dai să te umbrești
Și mai rău te ofilești.
Și tu mi te-ai face fată
Când o cânta știuca 'n baltă
Și știucoiul pe lopată.

Nașul, după ce a fost desovonită, o întreabă : — Ce ceri, fino ? — Cerem iertăciune. Nașul : — Iertați să fiți dela mine și dela Dumnezeu (de trei ori toate). Nașul dă pe urmă plosca ginerelei. Ginerile spune miresei : — Să ne fie de bine ! —și bea. Ea : — Să dea Dumnezeu bine ! — și-i zice : — Aide, omule, să ne fie de bine ! El : — Să ne fie de bine ! Se scoală mireasa, pupă mâna nașului și nașei și se pupă și cu ginerile. După ce au băut, îi înloarce altminteri decât erau și pune pe băiat în dreapta, iar ea rămâne în stânga. Pe urmă nașul ia strămurarea, împinge pe băiat și zice : — hăis ! și pe mireasă : — cea ! Ei încep să meargă încet. Nașul pune pe strămurare traista și plosca, se duce și i-o dă pe la spate băiatului, și băiatul o apucă. Ii dă pușca, și băiatul trage în sus. Apoi se duc în câmp, la târlă, sau cum zic ei, la sălaș, numai ginerile cu mireasa. Peste vreun ceas se întorc. Vin la nuntă.

La săptămână se duc, bărbatul cu nevasta, la nașul, la iertăciune ; la patruzeci de zile, la socri.

Dacă la Românii dintre Vidin și Timoc, a murit cineva azi'niață până'n ziuă, până sara îl îngroapă. Dacă moare mai târziu, îl ține până mâine la chindie — patru după namniazi. Cum moare, îl desbracă și-l scaldă, apoi îi pune pânza pe ochi până la picioare. După ce-l scaldă și-l pânzue, îl măsură din cap până în picioare cu fir de bumbac. Cu firul face lumânare, pe obodul sitei de jur împrejur. Lumânarea o face colac și i-o pune pe piept. La urmă îl pune în lemn de blană și-i face stâlp la cap. Patruzeci de zile o fată mare îl tămâie cu ciobul și-i aprinde statul pe mormânt.

„Noi femeile, la Joimari mergem la fântână și vărsăm apă pentru morți. Când venim dela fântână, aprindem, facem hâl-bătaie de boji, un fel de iarbă, și o ocolim cu apă și tămâe. Tot cu apă și tămâe plecăm la grobiște, tămâiem morții și împărțim care ce are.“

În Kumbair ies femeile de cu noapte, dincolo de tabii, la balta Apostolului. Aprind lumini pe mal de jur împrejur, iau apă cu găleata, o aruncă pe jos și se duc la cimitirul din apropiere. În urma lor, amestecate cu stelele pâlpâe, speriate, mici și nenumărate, în resfrângeri de sânge peste balta încetoșată cu înecații ei, hore și hore de flăcările. Iar, în întuneric, femeile se pierd în aceleași glugi de mare pocăință ale maramelor albe, către locurile morții.

Viața pe-aici se mișcă biblic, între Nunta-dela-Cana și Așezarea-în-Mormânt. Toate petrecerile pălesc și scad în fața obiceiurilor strălucite, lungi de zile și zile, cu puneri în scenă bogate, cu mândrețe de haine, cu belșug de mâncări, cu nebunie de cântece și jocuri, ale nunții. Imprejurul lor, ca un cerc negru pe departe, nemișcat și plin de coruri, a căror surdină se ridică de cum îți pleci urcchea, sunt datinele morții, boceli pe mormânt cu ciobul de fum înmirezmat alături, pomeni nesfârșite, împletiri de credințe, slujbe mai mult păgâne, alte și alte cântece. Deoparte, lupta de-o clipă, într'o izbucnire veselă și scurtă, cu moartea, sărbătoarea vicții ; dincolo, doamna cernită cu împărăția ei de ceea parte, mult mai întinsă decât aceasta, zâmbitoare și fără grabă. Preoții uncia sunt bărbații ; cealaltă e toată în scama femeilor, cu lungi marame albe.

Dealungul anului, după un calendar ciudat și sigur, se înșiră tot felul de sărbători, cu rituri ascunse și cu închinători discreți. Pe unele le descoperi și le poți urmări, cel puțin în ce au exterior, dar atâtea rămân necunoscute, duse din rând în rând de oameni, pe căi minunate. Ele alcătuiesc al treilea brâu de ziduri, prin care trebuie să pătrunzi în cetatea ferecată a sufletului popular, întâiul fiind cel de afară, al portului, casei, îndeletnicirilor și limbii, celălalt, al slujbelor magice în legătură cu viața pământească sau viitoare, dela naștere prin nuntă până dincolo de moarte, iar cel din urmă acesta, desfăcut de ins și îngenunchindu-l, al marilor datini ale soarelui, vietăților, buruenilor, pietrei, și apei. Cu cât te adâncești semnele sunt mai puține, înțelesurile mai adânci, ființele mai aeriene, simboluri trecătoare ale colectivității statornice, lăsând să se străvadă prin ele, ca printr'un nor subțire focurile cerului, începuturile ermetice cu formule de aur ale întăei omeniri. În miezul lucrurilor, ca într'un pol geografic descoperit numai pe cale de calcul deasupra unci tăceri de valuri, nu e nimic ! Nimic de apucat ! Bănuiești numai că ai ajuns și nu îndrăznești să te miști, de teamă să nu ieși din cerc, netras de nicio altă linie albă decât fiorul lăuntric. Iar valul te-a și dus !

La Joimari, Joi până'n Paști, umblă patru, cinci copilași la un ceas din noapte cu târna și cu dzângașul, clopotul mic dela oi. Dacă vrei să le dai ou, mîi copilul și-i zici : — „Du-te că a venit Joimărica !“ Iar dela ferestre s'aude (au venit băeții să vadă lucrul fetelor) :

Chițu, Chițu'
'Tors-ai câlțu' ?
Două ouă 'ncondeiate,
Pusc bine pe perete
Dați-mi fata
Care n'a lucrat de Paști,
S'o pârlim.

Spun oamenii că Joimărica e înaltă, cu picioarele cât rischi-toarele, cu capul cât banița, cu ochii cât sita, cu dinții ca seccrea, și strigă : Chițu, Chițu...

Pe Rusalii cade vrcun om bolnav. Poate care îndrăznește de lucrează pe săptămâna Rusaliilor, poate în alt fel. Dar cade bolnav dus și nu-l cunosc nici doftorii ! Toromește așa și câte doi, trei ani. Cum aude un lăutar sau țuvărcar joacă singură inima în el. Se zice că a căzut căluș sau că l-a luat din Rusalii. La așa fel de om se adună și joacă flăcăii, joacă șir, șapte până la zece, cu ciu-mege, călușeri. Femeile care descântă și văd de călușeri se chiamă creițe. Ai cinci, șase, sau mai mulți, de se împreună, se vorbesc așa : — Ai să jucăm călușu' ! Unul e vătav. El poartă ciocul, un fel de ciumag, îmbrăcat în cruci, de colea capul, în alta mâinile. Toată ceata, cu lăutari, îi dă ocol căzutului, îi cântă toți pe toate părțile. Pe urmă îl iau în cergă și-l aruncă 'n sus. Au o oală cu pelin, usturoiu și apă schiartă. pe care o dau de pământ de se sparge, și pe cine ajunge apa, cade în loc mort, și îl joacă și pe el din nou. El fuge, și-l prinde subsuori, îl țân, ca să nu cadă iară. Il iau patru inși de cornul dela cergă și-l azvârlu în sus. După ce se scoală, cântă toți, joacă și zghiară : „Scoală, bălă, scoală ! Hai, hai, hai !” Cu ciocul joacă o săptămână, până Marți, și atunci l-îngroapă. Dau cu el deadura, dea azvârlita peste baltă. Flăcăii au clopoței la picioare și pinteni. Inainte vreme se adu-nau unul dintr'un sat și altul din altul și jucau din casă 'n casă. Acum a început obiceiul să se strice.

Sânziencle sunt cinci zile până în Sânciietru. Atunci se culeg burueni pentru leac. Dă ziua îndărăt. Arde chiatra în apă. Dacă te dor picioarele șezi în apă până în brâu, din vărsatul de zori până răsare. Te uiți tot în apă, ca să nu-l vezi pe soare lucind în cer, ci acolo în apă.

Dar ca să cuprindem în aceste câteva însemnări câte și-a tic-

luit și apoi își lasă moștenire un popor, ca dedare la legile firii apropiate, la legile vieții și la legile Lumii, nu se poate și nu ne-am gândit. Am urmărit numai să dăm o părere și să suflăm puțin în ceața care-l acopere.

Despre legăturile mai ales dintre un mal și celălalt al Dunărei, nu sunt multe de spus. N. Iorga vorbește într'un număr din *Grafica română* (Sept. 1923) de adevărații dela 1694 ai lui Constantin Brâncoveanu trimiși pe la moara de hârtie de lângă Cozia pe niște locuri „den hotarul Olteanilor“ date de un boer a cărui poreclă de Dianul îl arată negustor român din Vidin. Târziu încoace, dela noi la Români dintre Vidin și Timoc, pe urmele lui Dragsin, venea în fiecare an, până înainte de războiu, un călugăr bătrân din părțile Sibiului, cu disagi încărcăți de cărți și de icoane pe care le desfăcea prin sate. Punând un fapt în cumpănă cu celălalt, parcă până astăzi mai mult ne-au fost dat ei nouă decât noi lor. Altminteri, câte un zugrav sfânt ca Meletie din Lom, după ce sfârșește de zugrăvit biserica din Stanotârn și aude dela oameni că vor să ceară cărți Vlădichii din Vidin, le zice, el dela el, să ia cărți românești dela București, că ei nu sunt Bulgari. Și cu toată împotrivirea Vlădichii la aflarea vestei, dacă s'a ridicat lumea și nu s'a lăsat, a rămas pe cum a vrut ea, nu pe cum au poruncit ceilalți. Sau câte un Iordache Țencu a lui Nică al Ancăi, mânat peste Dunăre în Cetatea ca să jefuiască, după prăbușirea Țării, nîmerește într'o librărie, ia câte cărți poate, se întoarce, se pune să'nvețe singur litera cea nouă, citește tot și le duce acum măcinat, prin lăzi, la cazarmă și ori pe unde îl poartă viața.

Oameni mândri, cari din nimic se pun în poară și stau împofilați, îți spun când îi întrebi de ce femeile lor nu poartă în cap ca Oltencele sau amintești de felul cum aduc vorba, că mai nadoli sunt ei, adică neînțeleși decât alții, sau că sunt catâri, adică de graiu amestecat, și că limba li se lovește mai mult cu a ovreiască — firește și bine prins, pentru că evreii din Vidin s'au tras încoace dintr'o țară latină și vorbesc spaniola. Și-ți spun în acelaș timp mereu, cu aceleași dragi sonorități repezite la urechi, de pchiarsecă, de vghiermi, de vghier, de schiare, de schiară sălbatică, de a cherit un lucru, de chiatră, de chiept, de chieptene, dar și de piuă, de pitulă, picior, tulpină, vidră sau de birău, de cîntălărie, de băt, boci, bebecă, tuleni, gleodeni.

Lotca neagră și cu ciocul adus ne poartă acum încet dealungul:

malului cu sălcii și cu așezări de pescari înecate, drum de întoarcere. Iară se ridică albaștri Balcanii îndărăt. Iară sticlesc prin luncă turle de biserițe. Iară se văd pe șosele dea stânga noastră, jucărioarele căruțelor gonind, de aici fără nici un zgomot, către satele românești dela granița, românească și ea prin oameni, dintre Bulgaria și Serbia. În răspântia aceasta de popoare, păzită de cetăți, cale de oști din zilele barbariei până astăzi, cu turnuri de veghe sau corăbii de pândă, nalba a năvălit liliachie din șanțuri pe poteci și călătorul pregetă să calce sau să îndemne caii. Dar oamenii s'au păstrat deopotrivă de prepuelnici și de crânceni, Zâmbetul nu vrea să se nască sub trăsnetul privirii rele. Orice gând e bănuț, orice faptă spre o mai la larg aflare, curmată. Sufăr cei loviți, și suferă și lovitorul. Nu-i nimic ! Să suferă ! Pentruca blestemul istoriei să poată stăpâni mai departe nedeslegat, blestemul care oprește pe noroade atât de înrudite, prin pățanii, cultură și uneori prin sânge, să se apropie prin mici îngăduiri, și să se iubească.

Peste tot stă ca un iatagan roșu cuvântul acela săpat în monumentul dela Negotin al Vâlcu Haiducului, care poate a fost Român : „Glavu dajem, Krajinu ne dajem !“ sau cum l-a tălmăcit cântărețul român într'o baladă culcasă de Giulea și Vâslan la Românii din Serbia : *Capu' dau, Craina n'o dau !*“.

ADAUS

Cercetarea unui grup de oameni cu o istorie aparte, chiar când acea cercetare nu îmbracă armura științei și acel grup nu e mare, descopere documente care n'ar putea să intre, fără să-i sfărâme unitatea, în povestirea obișnuită. Dar unele din ele sunt prea de preț ca să fie aruncate după folosire, odată cu hârtiile de însemnări și de ciornă. Folosirea înseamnă adesea numai o scoatere de amănunt sau un control, care în rânduri nu mai are cum să apară, al unei păreri. Iar izvorul însuși clocotește de toată viața unui om sau a unei vremi. Alături de el, textul, strâns în malurile zidite ale unui plan, se strecoară aproape firav și searbăd.

Pentru înviorarea acestui text împărtășim aci câteva scrisori, puțin folclor, o fărâmbă de glosar, fotografii și hărți. Împreună cu cele două, trei desene, sunt un material brut de unde, orice nemulțumit cu ceace am urzit noi din el, va putea să-și încropească singur chipul și năzuințele cele mai de seamă ale Românilor dintre Vidin și Timoc. Dacă nu i se va găsi alt merit, nu-i se va putca însă tăgădui că nu e inedit.

Scrisorile fac parte din corespondența Dragsin. Ele alcătuiesc, împreună cu răspunsurile și corespondența între alții, la care au dat naștere, un întreg volum. Noi am ales numai strictul necesar pentru caracterizare. Cei care vor judeca și acest strict necesar prea mare, să încerce a găsi în text îndreptățirea. Dacă nu Dragsin însuși, ideea al cărei purtător era, — luminarea și mântuirea Românilor Bulgari, prin trecerea la Unire, într'un timp când Bulgaria nu exista — ni s'a părut că merită o atare stăruință. Peste aproape două zeci de ani, marele Bunea, ca alumn al colegiului grecesc de la Roma, se pregătea, lăsându-și barbă și păr lung, pentru scopuri asemănătoare prin Macedonia.

Folclorul apare și el foarte fragmentar. Din nenumăratele cântece bătrânești și de iubire, culese, am scos pentru tipar abia un mic mănunchiu. E cântecul lui Stângă, în cele trei variante, ca o creație curat locală și cu eroi locali, și e cântecul lui Toma al Imos, pentru arătarea prefacerilor suferite, la împământenire, de un cântec venit de aiurea. Acelaș lucru și pentru cele câteva versuri lirice, pentru descântec și basm.

SCRISORI

Românii vidineni către Mitropolitul din Blaj ¹⁾.

I

*Excelsentia Văstra pré Stralucite si Enaltu pré Osfintite
Domnule Mitropolitu noua pré Endurate !*

Noi acesti fii care suntem perduti si rataciti de catra ai noștri adevarati parinti cademū la Présfintele picióre ale Mariei Vóstre ciele Parintesti si cu serbinti lacrami dintru adenculū inimī tóte ca unū pré iubitū tata va aratamū, ce prigonirī, si ce scārbe, si ce gresotāi suferimū noi Romani cici dinū Patriā otomanā, dela vitregiī nostri Greci, si Bulgari, carii prinū minciunile lorū si prinū orbire minții nóstre cé entunecata de dānșii ne orū ținutū legați pana inū timpulū de acumū suptū jugulū lorū ciclū barbarū ci noi nemai putendū rabda ne luasemū de ganderi cie vomu facie, si nu dinu parté turcilorū, ci numai dinu a Grecilorū si a Bulgarilorū nestiindū ca mai aveamū si noi pre cineva inū lume dinū némulū nóstrū prinū care vomu puté gasi mantuiré, asé darū bunulu Dumnezeū carele nu voesite mórté pacatosuluī, ci asitépta ca sa se entórca si viu sa fie, credemū ca aū cautatu preste noi si aū vazutu umilintia nóstra, si entraciestū timpū ne aduse pre aciestū cuviosū calugarū, Parintele Samoilu dinū Austriēa dinū Banatū, inu mijloculū nostru, carele presuptu ascunsū sarguinduse néa aratatu cie este natia Romana si dinu care néamū ne tragemū si de unde purtamū nume de Romani. Acesté tóte nilcau aratatū, si care este Religia cé adevarata si mantuitóre a nóstra a Romanilorū, nu alta afara de acésta cu Sf : Apostolicésca si catholicésca Maica nóstra Biserica a Romi intro Sf : Unire a fi ne aū aratatū, si cine este tata fiilorū Némului Romanescū si Pastori Adevarați ; Si de vreme cie prinū acésté tóte furamū increzuți, si acésta nadajduimu ca precumū né au aratatū, noua acestu cuviosū Parinte Adevaru si lamū primitū, asia ne vomu sargui si noi ca sa aratamū mai multorū frați ai nostri si vorū primi si densii Adevărulū prinu noi, Ci numai cu umilintia Rugamū Mila cea parintésca a Mariei Vóstre ca se binevoiți a lua inū bagare de sama Rogaré nóstra, iarū nu a o trecie cu vederé, ci fara intarziere prinū Acestu Parinte sa ne sfatuiti Parinteste cumū vomū puté sa facimū ca să aflamū mantuiré de ciele mai susu aratate, adeca sa scapamū de Erarhia Grecésca sau Bulgarésca, ca sa ne mai putemu Radica odata de unde amū cazutū, si sa venimu inū Staulu cielū Adevăratū parintescū, si de va fi cu putintia saū prinū Acestū cuviosū Parinte fiindū de Maria Vóstra intaritu, sa primimu Sfanta Unire cu Biserica Romi, sau prinu altū trimisū ; Si pre langa acésta totu de odata va Rugamū Enduiaré Mariei Vóstre ca daca va fi cu putintia sa ne primiti patru saū cinci baeti inu Siminari macarū pre catū de scurtū timpū ca sa invctie Dogmele Religii ; si pre langa acesté va facemu cunoscutu si despre acésta cumca inu Patria Otomana inprejurul Vidinului se afla urmatórele sate Romanesti adeca 49 de sate locuite de Romani :

¹⁾ Din Arhiva Mitropoliei dila Blaj.

In Vidin Kumbairu
Kirimbecu
Șiŭ
Kutova
Stanoternŭ
Koșeva
Gomotarti
Esenu
Florintinŭ
Novo Selo
Verfu
Rakovitia
Baliŭ
Bregova
Racilniția
Kosóva
Koilova
Zlocuté
Zlirlomasitia
Halova
Boroevați
Esenovati
Bîrlovati
Sapicova
Deleina
Bosinécu Mare
Bosinecu Micŭ
Kalenicu
Molalia

Kapitanovati
Mosomani
Gerti
Dincovitza
Giorocalina
Alvagi
Negovanitiu
Ciungurusiu
Genzova
Thianovați
Fundeni
Rabova
Glodnitia
Arcerŭ Palanca
Grasicovŭ
Tîbru Pa.
Oreva Pa.
Kodozluin
Bucovati
Mahalaóa
Guzaliea
Labati
Alvá

Aceste (49, șters) 52 de komunitati-
Santu locuite numai de
Romani nenorociti

Komuna Kóséva. Костандин ПенесѢ Прѣѣтъ, ІонѢ (necitet) Прѣѣтъ.
Stanŭ Ispas, Vladu Ionăscu, Кенетандин КостандинесѢ; Du-
mitru Ionŭ; Marinu Ionescu; Lapadatu Ioanu; Ionu Badé;
Iancu Ionu; Ai Enaltu Pré Osfinției Vóstre cei mai plecați
fii,
George Gitia: Lapadatu Dumitru; Marin Ianculescu; Cârsta
Gavriliu; Пнікола Танаса; Георгі ГеоргіесѢ; Thanasie Gitia;
Carsta George; (necitet) ГаврилесѢ; Gavriliŭ Gavrilescu;
Preda Dumitru; Simionŭ Calinŭ; Stancu Gavrilescu; George
Dragoti; Іон ПенесѢ; ПетѢ СтанѢ; Ionu Stanculescu; Ionŭ
Lapadatŭ; Lapadata Vasile; Пнікола Гаврион; Stanŭ Ma-
rinŭ.

Thurciea

Satu Stanoternu in 6 Iunie 1867.

II

Eccelenția Vóstra Enaltŭ Pré Osfințite

Domnule Mitropolitu, si

venerabila Kondistorie!

Iată noi fii Mariei Vóstre cici dinŭ Patrića Musulmana ciei cie cu
multa râvna trimisaramŭ pre Kuviosulŭ Calugarŭ Parintele Samoilŭ la Ma-
riea Vóstra ca la nesite Parinți pré iubiți ai Națiunei Romane, carei dupa
cumŭ amŭ inticlesŭ casi iubescŭ Națiunea si dorescŭ asi înmulți si lați cre-
dinția, cu totulŭ eramŭ în credinți cumca Rogaré nóstra va fi primita de Ecse-
lencia sa D. Domnŭ Mitropolitŭ, si prin Mariea Vóstra numai, ne vomŭ pŭtéa.

mantui de jugulul cielul barbarul alu Grecilorul, si alu Bulgarilorul, si noi asteptandul pre Cuviosulul Parinte ca sa ne aduca faima buna ca sa ne mangaemul si sa ne bucuramul, earu dupa sosire parintelul inul mijloculul nostru inul locul de bucurie trebuil sa ne umplemul de intristare si de durere, auziramul ca dinul parte Domnilorul canonici Rogare nostre inul Kondistorie cu bagare de sama fu primita ; darul auzindul noi dela Kuviosulul Parinte ca au luatul ostanela nu numai pana la Blajul la Resiidentia Ecselentiei Sale, ci si pana la Eli Potocul la E-sa, si dinul a nostra nenorocire si trista sorte au aslatul pre E-sa bolnavul intru care nu s'au pututul lua Rogare nostra inul bagare de sama de E-sa ci desiartul sau Reintorsul la noi, ansa pentru aciasta noi nu ne desperamul ci speramul inul gratiea cielui pre Enaltul ca daca E-sa va fi ratornatu sanatosul la Blajul, Nadajduimul ca bucurosul va lua inainte Rogare nostra, ca nu putemul dicie pentru ca nu santemul intro Patrie anu putel plangie si anu ciere ce ne este de lipsa dela Mariea Vostre, macarul ca patrjca Otomana darul totusi Sultanu nu se amesteca inul credintia cresitina, dinul parte Enaltmei Sale santu cresitini liberi, ca vedemul ca Rusiea earsi e o Patrie Straina de catra Patriea Otomana, si totusi sa sargueste a trimite Bulgarilorul ba inca si Romanilorul carti si vestimente pentru Bisericile crestinesti.

Si vedemul ca Enaltimel Sa Sultanu nui opresite, ase si noi Romani ciei dinul Patriea Otomana de amul ave pre cineva dupa cumul speramul ca avemul arul lua ostenela inul acesta privintia, adeca ane aducie inul Staulul cielul Parintescul inul Sinulul Sf: Uniri ca dupa cumul zicie pre scurtul inul Sinacsaru, ca prinul ostanle au infloritul Numele Sf: Parinti ; dara sinoi ca cica ce ne lipsesite Sitintia si-amul zacutul pana la aciastul timpul dormindul cu Somnulul cielul de morte si ne desiteptatul, totusi amul auzitul si santemul incrediuti cumul ca inul Propaganda dela Roma si dinul Lionul cresite si gatesite Misionari si i trimite inul ciele cinci parti ale Lumi ca sa vestesca pretundine pre Hristosul cielul Restignitul ca si cici cie nu lau cunoscutul selul cunoscă — darul la noi nu e vorba despre anu cunoste pre hristosul, ci numai despre ane desbina noi de Erarhiea grecesca si Bolgaresca, si sa venimul inul Staulul cielul adevaratul parintescul, adeca inu Sinulul Sf: Uniri cu Sf. Maica nostra Biserica Romi, caci cine au venitul la noi vreodatul din Austriea sau din Frantia sau macarul, si dinul Italia ca Misionari ca sa ne propoveduesca noua credintia cea adevarata a Romanilorul sia fi intro Sf: Unire cu Roma: Ase dara noi jazindul la Sf. Picioare ale Mariei Vostre cu umilintia va Rogamul ca si inul cecea lalta mai nainte trimisa si acuma insolita scrisore va Rogamul ca sa bine voiti a lua inu bagare de sama Rogare nostra si a nu o trecie cu vederel, antru care si santemul incrediuti ca ai nositri pre iubitul Sf: Parinti dinul catul a fi cu putintia nu voru trece plangerel nostra a fiilor sei cu vederel !

Si ramanemul asiteptendul cuvinciosulu Raspunsul inul
cielul mai scurtul timpul,

Ai Mariei Vostre ciei mai plecati sii.

Генстандинъ Писецъ, Іоанъ (нецителъ) Пріятъ, Stan Ispasu, Vladu Ioanul, Костандинъ Костандиницъ, Dumitru Ionu, Marinu Ionescu, Костандинъ Бадъ Логофетъ, Jancu Ionul ; Ionul Bade — Satu Kosieva.
George Gitia ; Lapadatu Dumitru ; Marinul Ianculescu ; Carsta Gavrilul ; Thanasie Gitia ; Carsta George ; Gavrilul Gavrilescu ; Preda Dumitru ; Simionul Calinul, Stancu Gavrilul ; George Draguti ; Ionu Stanculescu ; Ionu Lapadatu ; Stanul Marinul ; Lapadu Vasilu, Ciorbagi ; Nicola Tanasescu, logofet. Патръ Гѣтанѣцекъ Іоанъ Писецъ (нецителъ) Гаврилецъ ; George Georgesco, Logofetu ; Ionu Preda.

P. Samoilescu Scrisor.

Thurcia

Setu Stanoternu in 30 Iuliu 857.

III

Popa Dragsin către Episcopul de Oradea-Mare. ¹⁾

*Illustrisime si Enaltu pré Osfinçite Domnule Episcopu
pré graçiose Parinte.*

Iată eu subu skrisu serutand S. Drepta em cîeru ertare pentru ka nu vamu an kunostinçatu nimika pana akuma, dara acuma va faku kunoscutu M : vostre despre Kalatoriéa nóstra dela Orade pana la Widdinu Turcii, veçi sti Ilustritatea vóstra ka dupa ce ne am apropiéatu an parté lokului prinu Tiara Romaneska nearu pusu Bulgari obstakole pela tote drumurile ka sa ne prinda sa ne faka rau, daru nóua fakandunise kunoskutú amu ankugiuratu pre alte lokuri si damu lauda lui D'dicu ka ne skapatu dinu manile loru, dara noi fiindu ên kalatorie la Marica vóstra Bulgari aru avutu timpu andemanateku si aru antrebuingatú destule minciuni si hule asupra S: Uniri ka sa desmante pre Romani dikandu ka le vomú skimba legia si le vom strika posturile si altele mai multe : destulú e atáta ka prinu tóte minciunile loru D.dieu a vrutu aséa ka andata ce am agiunsu akasa la Stanoternu amu fakutu Satu jiumalate uniçu, si trimeçandu noi ómení ankredinçi de ai nostri prin sate ka sa vestéska adevaru si se spue kum ka dansi santu uniçi ku Beserika Romi ; inú 16 Mai v : n : ne au poftitu Preotu si iudele dinpreuna ku alesi, dela unu Satu Esenu ka sa mergemu sai primimú la unire si an 17 Mai am mersu akolo si ému primitu satu ku Beserika ku totu si Preotu Petru Stanú, si avemú sperare ka se va laçi unire inu Bulgariéa ; daru totú de odatá va facemú kunoskutú M : vóstre ka am avutu aicéa inu Widdinu unu konzulú némçi maskutu din Wiena ku numele Adolfú Siulçi omu forte bunu si ku sufletu mare si iubitori de laçiré Religii katolice kare mau si fostu ajutóru la tote ostancele mele, apoi akuma din Ordinú Maestatei Sale ne a spusu ka are sa mēga de aicéa la Egiptu de Konsulú, si néa spusu ka aicca ose vina konsulu unu Sērbú ku numele Theodoroviçi kare au fostu kançleru la Beligrad in Servica, pentru care noi cu umilinça rugam graçiea Mariei Vostre ka sa binc-voçi a mijloci la Maestatéa Sa ka să ramana totu acestu konsulu kare au fostu pana akuma in Vidinu ka daka va veni acelu Konsulu de Serbu atuncéa numai avemu nici o sperare de a se face unire, aséa daru eu vă rogú pre Ilustritatéa vóstra ka fara de nici o anterdiere se faceçi kunoskutu Maestatei Sale ka sa nu stramute pre D : konsulu dinu Widdinu kaci de astadi in diece diile are sē se duká dinú Widdinu, si va facemu kunoskutu ka la turkié este pace.

Stanoternu 5 Iunie 1868.

Alu Marici-Vostre celu mai plekatu supusu fiu

Gamaia Aparein

Misioner, КМЕТЪК

IV

*Illustrisime si Pré Osfinçite Domnule Episcopu nouă pré
graçiose Patróne sārufu Sfanta Dreptá !*

Eu subu scrisu, va facú cunoscutú Mariei-Vóstre, ca dela retornaré mé de Pesîta amú luatú ostanéla énu privinça Scolei dinu Stanoternu si pana la Blaju la adunaré care sau fostú adunatú pentru votaré Mitropolitului, sperandú ca voi folosi cieva pentru scola daru zadarnica mau fostu ostanéla, si mamu dusú si pana la Gerla unde carasi sau fostu adunatu o alta soçietate de membri.

¹⁾ Din Arhiva Episcopiei greco-catolice Oradea-Mare

Si dină parté Mariei-Sale Domnului Episcopu I: Vancé mamú antorsú mul-
gamitú inu Turciea daru catu pentru poporu nostru va facu cunoscutu ca sa
afla bine daru este forte suparatu dinu parté Bulgariloru cu desmantaré, daru
fiindu ca eu mamu dusu singurú de ame buna voingá la Romani din Turciea
numai pentru ravna si Zelú care lamu avut si elú amú spre Naciuné nóstra
Romana si spre lagiré religiei katolicie, nui voiu parasi nici odata, pre Romani
sau fii nóstri ciei rataciçi, macaru de oi suferi pre cumú si suferu, vazinduma
de multe ori strantoratú si de primejdii inconjuratú ca Oacea spre jungiere,
sau spre darapanare inu mijloculu a multoru lupi salbatici. Si asea ne avandu
catra cine samu aratú duréré, ma mangai inu scarbele mele, si speredii inu
graciea celui pré analtú ca nu ne va lasa ca sa fie Naciuné nóstra róaba Scla-
viloru si inemicilorú nóstri Greci si Bulgari; Numai D:zeu salu traésca pre
Sultanú Azisú, si pre toçi vezirii lui, antru mulçi Ani fericiçi, ca dansii Patrón-
nédia Naciuné Romana si dinu partéa Turciloru avemu pacie si aparare: daru
Illustrisime Domnule Episcopu Recomandacié care maçi dato M.Vóstra catra
Konsulu Françodiescú camu dato in 15 Octoberu pentru ca sa ne priméscá
Françiea subu Protecçiea lorú, si cu cielu mai mare respectú au primito D:
Konsulu, si cu mulçamita vau salutatú pre M: Vóstra, si asé mau spusú ca in
17 Oktoberu o va trimite la Menistorú Françodiescú inú Konstantinopolú;
daru mie mau disu ca indata sa va scriu M-Vóstre si M-Vóstra fara de
nici o interdiere sa scrie aci la Ambasiaderu de Francica in Konstantinopolú o
asemené rogare sau recomandacie ca aceia kare maçi dato in Pesta catra D.
Konsulu: ca sai priméscá pre Romanii Katolici dinu Bulgarica subu Pro-
tecçiea Franciei, daru nu pentru totu Katolicismu din Bulgaria, ka katoli-
cismu din Bulgarica are Protectori pre Austriica; ci numai pre Românii Ka-
tolici si nu au Protecçie pana acuma, daru nici nu voescu sa fie subu alta
Protecçie afara decatu subu Protecçiea Franciei; daru asé mau zis Illustrisime
Domnule Konsulu Françodiescu dinu Rusitucu ca catu sa pote cu un césu
mai nainte sa seriéçi la Menistoru Françiei in Konstantinopolú, Si mé zisu
Konsulu Françiei dinu Rusitucu ca daca vomu avé norocul sa ne primesca
Françiea subu Protecçiea sa, vomu fi fereciçi kaci ei ne voru face tote ciele
trebuinciósce, Stole si Beserici si ori cie va fi de lipsa poporulu Roman pre
tote le voru plini. Si asia va rogu Illustrisime Domnule ca pre unu pré bunu
si Sfantu Parinte ca sa binevoici fara de interdiere sa trimeteçi la Konstan-
tinopolu aceste mai susu aratate, si veçi sti si acesta ca Konsuli Austrieci nici
de cumu nu grijescu de Religiéa Katolica din Turciea.

Viddinu,
28 Oktober 1868

Alu M-Vostre cielu mai plecatu fin

Gamsin Aparciu

(pe lungul bártie)

Si ramanem asiteptandu Parintesculú respunsu in cielu mai scurtu timpul
ka sa stim si noi cie sa respondem D. Konsulu!

V

Popa Dragsin către Mitropolia din Blaj.

Exellencia Vóstra pré Gracióse Domnule Arhiipastori sarut Santa Drépta.

Prin acésta va faciú cunoscutú, ca să bine voici a lua in bagare de
Sama Umilita mé rógare... cumca Missiuné de Viddin earé sau Administrat
pana acum de Maritulú Vicariat Apostolicú din Bucuresiti are in Viddin Ma-
hala Kumbair 700 de Suflete de Romani Unici, si cu ce sant afara dela sate
em pregiuru Viddinului 3000, si 200 de Suflete, si acésta suma este de un
restimp Unita, dara de nou nu au fost cu potincia de a mai primi la Unire
pentru ca Administratoru nostru pré puçin au grijitú pentru noi, data pro-
misiunii si Epistóle am capatat de ajuns della Maria Sa D. Episcop Anton

Iosif din Bucuresiti; Si vadi ca din promisiuni nimică nu sau plinitu până astadi, pentru a ceea dorere de acest trist exemplu, ca nu era destul Unui credincios Argatu an holda său Viea D-lui sau a porta gheată Sarcini si diaduful diu, nu mai si pentru de scara sa griiasca, ca cie va manca si unde se va Odihni... dara eu ca unul cem iobescu naşune şi Voescu cu ansatare ami laci Religia tôte le am suferitu, ca là cé mai depre urma Candu cautamu ma Vedém asea de stramitoratu catu am lipsa si traiu Viecii, precum si pana astadi... pentru care sant ancredinciatu ca si Maria sa Domnu Konsul c. r. de Viddin după cum este va va adeveri! Anse cu prelunga tôte acésté nu ma desperedi, ci speredi an graşia celui atotu potinte, dupa disa Profetului ca candu santem parasiçi de Omeni atuncia Dume-deu ne vine atru ajutoru nostru pentru ce eu am propusesem an minte, si im pironisem an inima, cumca ar fi de lipsa a face O Santa Kiasa de rogaciune Romanilor Unici din Viddin, pentru care din Sfatul D-lui Konsul am luatŭ Ostanele a mergie la Viena fiind recomandatu de Marića sa catre Exelenciile Sale Domni Ministri an privinşia unui ajutori de bani, pentru radicare acielui mai sus aratatŭ Sant locasiŭ, precum amu si fostu cu Clarisimul Domn Grigorie Silasiu la mai multe locuri an Viena si chiar singur Domnia sa entru-o audiencia ce au avutŭ la Maestatăe Sa au datu una suplica an numele nostru pentru rescumparare placiului Biserici din Viddinŭ pré care am si capatatu-o della Maestaté Sa Amparatula nostru prin Domnul Konsul 208 de Galbini austrieci, cu care am si platitŭ placiul Biserici, an 20, Novembre c. n. si avem Kontractu la mana noastră an Konsulatu si totu prin Ostanelele aciestui barbatu cu sufletu Mare Klarisimului D. Grigorie Silasiŭ, ni sau prezentatu din Viena O santa Crucie, pentru mangaceré poporului nostru, pre care nam potuto radica nici pana astadi, din cauza speselor... — Si fiindu eu anŭ Viena vam trimisu Exellenciei Vostre una rogare iarasi prin domnia sa Clari: Domn Gr. Silasiu! de la care am si primitu mangaitorul rezultatŭ, totu prin Domnia sa, — pentru care am fostu foarte aplecatu a mulciumi pentru tôte promisiunile Exellenciei Vostre, cumca Exellencia Vostre della buna Voincia şi din ravna care aveçi catra poporul Romanŭ, cu multa aplecare si cu caldurósa inima si cu Arhi-pastoréscu andurare santeçi gata spre a îmbracisia Missiuné de Viddin a o Administra Exelencia Vostre. — Si totu prin D-sa sant anunositiñiatu, cumca Exellencia Vostra aci facut O colecta an Arhi-dieşesa pentru Zidiré Biserici din Viddin anca açi dat ândemnu si Altor Domni Episcopi ca se faca asemené fapta an Diecesele Mariilor Sale, — pentru care eu sarutu Santa drépta cé Arhipastoréscu, si pré frumos mulciumescŭ, Umilitu radican-dumi Ochii Sufletului meu an susŭ, Zisŭ, ca acésta Santa si stralucita fapta care aci facatu-o, si anca vreçi a face Exellencia Vostre, Cieru sa o ancoro-nedie, dar cie am audito despre Maria Sa Domnul Episcopŭ Alexandru Dobra ca nau voitu a facie kolecta an diecesa Mariei sale, — ci au amputatu an contra mé dicând cumca sant antors della Santa Unire. — Acésta esté pré lamuritu cunoscutu Mariilor Salle Domnilor Kanonici din Blasiŭ pre cum eu singur am declarat cauza si nengrijiré caré era pre timpului aciela la po-porul Unitu din diecesa Lugosiului... — clar veçi sti si acésta Exellencia vóstra, cum ca Domnul Secrétar Olténu pana am fostu an diecesa Lugosiului mau fostu cielu mai mare contrari, si ne anpacatu inimicu, pentru am si fostu silitu am parasi patria... — Si pentru acesta credi ca Domnul Episcopŭ nau voitu a facie Kolecta, dar si acesta veci stio Exellencia Vostre, ca Patrića am parasito, dara despr credinşia sa nu fie una ca acéa, nici Odata antra-cestŭ secolu trecatoriu. — dara despre antrebaré ca ce sau facutu cu carcile date dela Tipografia Metropolitana acélé carçi le am aparcitu la prunci poporului nostru, dintre care mai avem si ne date pana astadi, dara carcile cele pentru trebuinşia Biserici le am datu an dar la Biserica din Rabova si eu am ramas an lipsa de carçi la Viddin pentru care va rogu de veci bine Voi am trimite un Tacâm de carçi la Viddin, pentru Kapela nostra.

Si iarasi va facu cunoscutu despre acésta, cumca Anu trecutu totu am mai capatat cate ceva bani della D-nul Episcop din Bucuresiti macar ca nu am avutu léfa hotarâta, dara pre Anul acesta 869 cu o vorba nu am capatat nici

unu craiciaru... apoi cum potu eu sa traescu, fara spese antracestu locu de strai-natate... Si Kasa me este foarte Gré dupa cumu este Obiceu in Orientu, ca unul care portu acestu felu de misiune trebuie sam fie usia descisa pentru fiesite cine... — daria cu poporu care au trecutu Santa Unire avem anca si patru Preoci la Sate dintre care trei ar primitu Santa Unire de doi ani, si anume Kostaudin Popescu din Komuna Koséva, si preotul Petru Stan, din Komuna Isenu, si preotul Stancu Pavelu din Komuna Stanotern... dar Preotul Dimitrie Petrovitsi, sau antorsu la S. Unire numai la 7 October (Anu cur. Acesta e de naçione Bulgar an Komuna Csiungurusiu. Si mau promis Domnul Episcop din Bucuresiti ca si acestora le va facie léfa hotarata spre mangairé lor pentru Dascalu meu dela Beserica si vasi ca nici aciasta nu sau plinit pana astadi éata cu ce angrijire au fost Administratoru nostru pentru Misiuné de Viddin... daria eu pré umilitu rogu anduraré Arhipastorésca, ca de va fi cu putiucia ane facie Cieva ajutor spre ane poté plini lipsale antracésta iarna, mai nainte pana cie se vor anregula cie lalte tóte,... si amu foarte de lipsa a veni pana la Exel-lençia Vóstra, pentru hirotonia fiului meu Petru și din cauza speseloru nu potu veni, daria dem va veni Andemana voi fi silitu a veni, pentru care raman asiteptandu parintesculu rezultat an cielu mai scurt timpu!

Allu Exellenciei Vóstre cel mai plecatu si supusu fiu

Viddin la 14 December 1869.

Samoil Dragsin
misionar g-katolik.

VI

Exelençiei Sale și Prea Venerabilului Consistoriu Metropolitanu!

Umilitu subscrisulu veniu înainte cu celu mai profundu respectu și facu cunoscutu, cum că poporulu nostru dein Turcia, dein judeciulu Vidinului, cela ce s'a întorsu catra Santa Unire se afla bine și in pacc și catra celea siapte comune, cu 4000 de suflete, 4 baserici si cu 4 preoti adeca: *Stanoternu* basereca cu preotulu Stanu am primitu in 1868 Aprilu 25. *Cosiava*, basereca cu preotulu Constantinu Popescu am primitu in 1868 Aprilu 28. *Iesenu* cu basereca si cu preotulu Petru Stanu i-am primitu in 1868 Maiu 5. *Ciungurusiu* cu basereca si preotulu Dimitrie Petroviciu am primitu in 1869 Iuliu 9. Acestea suntu comunele numai cari au baserici si preoti de cari se arata fora de celelalte comune ce nu au baserici si preoti.

De nou in acestu anu 1871 am întorsu la santa unire 18 comune in cari suntu 11.000 de suflete cu 6 baserici si 6 preoti adeca: *Cibru-Palanca*, basereca cu preotulu Stanu Ionete i-am primitu in 1871 Aprilu in 6. *Rasova* basereca cu 4 preoti, preotulu Vâlcea Petru, preotulu Angelu Ilie, preotu George Todorovu, preotulu Stretcu Dumitru, i-am primitu in 1871 Iunie 9. *Cerniveru*, basereca cu preotulu Dumitru am primitu in 1871 Iunie 12. *Dervis Mahala* cu basereca am primitu in 1871 Iunie 12. *Carabagiacu* cu basereca i-am primitu in 1871 Iunie 16. *Memisioiu* cu basereca noua, care inca nu e gata nece santita am primitu in 1871 Iunie 18. Sau făcutu cunoscutu adeca numai despre comunele ce au baserici și preoti; dar acesti preoti plinescu datorile celea cuviintioase ale legeri și pre in celalalte comune, cari nu au preoti și baserici, suma de suflete preste totu in aceste 25 de comune, este de 15.000 mii de suflete si pre langa aceste tote m'am serguitu de am cumperatu unu pamentu in Vidinu cu 208 de galbeni austriaci in anulu 1869 Octobre 22 (precum se vede in doc. aciusu) ca se aiba și religia nostra proprietatea ei; unde pre acestu pamentu am facutu unu monumentu și am pusu pre verfulu lui o cruce in Noembre 1869; și totu in acesta luna am făcutu o mica capela de lemne și am împodobit'o cum am pututu in care se mangaie 530 de suflete de Romani, dar acestea leam adusu tote înainte, pentru a vă convinge de adeveru; că suntu unii deintre parintii și fratii noștri, cari s'ar mai încrede că este ceva unire in acelea parti orientale, pre unde mi-am pusu tota vertutea si mi-am sacrificatu viçtia mea, dar partea cea mai mare se vede a fi la îndoire despre ce crede adevărulu acesta.

Si facu cunoscutu si despre acesta că dupa mergerea mea la Vidinu mi-au facutu Eminentia Sa Domnului Episcopu Antonu Iosifu Ploimu dein Bucuresci o subventiune destinata de 5 napoleoni de auru pre luna si pentru inchiriarea casei deosebitu 2 galbeni pre luna si la daschali au datu unu Napoleonu la luna pre care mi au tramis-o Eminentia Sa la tempulu convenintiosu pana a fostu in Bucuresci; dar dupa plecarea Eminentiei Sale dein Bucuresci la Constantinopolu au ramas locotenentu Maria Sa Domnulu Vicariu Ionu Petru dela Cruce, care m'au tramisu numai celi 2 galbeni pentru inchiriarea casei: dar dein stipendiu meu celu mai susu aratau de 5 Napoleoni la luna nu mi-a nece o para pentru anulu 1869 si de pre anulu 1870 erasi asemenea 7 luni nu mi a platitu; pentru care pre 19 luni am a primi 95 de Napoleoni dela administratorulu dein Bucuresci. Si candu cercam leafa mea mai de multa ori prein epistole dela Domnu Vicariu mi respundea Maria Sa că va veni Episcopulu mane poimane si mi va plati dupa cum se vede prein tote oficiösele epistole, celca dela Ordinariatoru precum dice si in epistola de sub numeru 389 dein anulu 1869 Octobre 2. „Credintia si curagiu! că aveti se ve capetati leafa fara amenare pentru totu anulu 1869 si se nu ve impucina-ti că candu suntemu parasiți de omeni atunci devine D-deu intru ajutorulu nostru”. Bine, ar fostu frumose cuvente, am mulțumitu; inse in sapta nece pana astadi nu sa plinitu.

Er dupa venirea Domnului Episcopu Ignatiu Paulu in Bucuresci am fostu la Prea Santia Sa, la buna cuventare si i-am aratatu cum stă poporul unitu in misiunea Vidinului si atunci m'am adresatu catra Maria Sa a-mi cere leafa cea mai susu aratata care nu am primio dela Vicariu pana la acelu Tempu, si rezultatulu asia i-a fostu că nu recunosc nimicu de celea ce au fostu mai înainte de venirea sa in Bucuresci, ci de nou miau destinatu subventiune de 6 napoleoni pre luna, pre carea a si inceputu a mi-o da la anul 1870 dela Octobre pana la Februaru anulu 1871. Era dela Februaru si pana acum nu mi-a datu nimicu, care dupa dreptate se cuvene se-mi dé pentru 8 luni, 48 de napoleoni si pentru celea mai susu aratate 19 luni 95 de napoleoni, care se vede că este suma pentru 27 de luni arc se-mi dé 143 de napoleoni pre cari mai de multe ori i-am cerutu la Santia Sa si nece in unu timpu nu vrea ca se me despagubesca, ci spunc Maria Sa că este Episcopu latinu dar nu este de ritulu grecu si pentru acca nu vrea că se-mi plateasca, dara eu nu me potu latinisa pre mene si pre acelu poporu de 15.000 mii de suflete pentru interesulu acela ca se-mi pociu castigă leafa, care mi-a oprit-o Maria Sa si nu vrea se mi-o dé, dar' tristu esemplu de o sapta că acea dela unu Prea Santitu Episcopu, ca se-nu lu mustre sentiurile sale de a recugetă ceva mai de parte dar de credemu ca este ceriu si cine-va că se-lu domnesca, va fi vediutu dorerea, asudarea, si a-lergareu mea diua si noptea flamendu, setosu, golu, in lipsa fora de a ave nece de in vreo parte vreo sprigiona in nesuferitele scârbe si in mare nevoia; ba ce e mai multu vietia in pericolu pre totu momentulu, inse nece acestea tote, nu au pot ntu a sta in contra rivnei miele. ca se-me inspaimenteze despre a-mi stinge caldura ce am avut-o pentru mantuirea natiunei si latirea religiunei mele; dar servulu, care a portatu greutatea sarcinei si a suferitu zedufulu dilei semenendu si secerandu in bolda domnului seu apoi cu durere ar fi că scr'a se nu si primesca denariulu. Dar eu pentru că nu mi sau tramisu leafa la tempulu seu nu m'am desperatu si se-mi fiu parasitu credintiosii, că am fostu de securu că leafa, care mi sa destinatu de catra administratoru fora smentelu debuc se-o primescu macar de a si veni ceva mai tardiu pentru acca eu fiindu in lipsa m'am imprumutatu dela facutorii de bene in 27 de luni cu 600 de fl. mai înainte pana a nu veni domnulu episcopu Paulu si 100 fl. in acestu ann.

Si deosebitu de acestea 700 fl. chiria casei este neplatita pentru 8 luni, 8 lire turcesti si cu acestu feliu de conditia me am imprumutatu intru celca 27 de luni cu cea mai susu aratata suma, scriindu că am se primescu dela administratorulu dein Bucuresci 143 de napoleoni si am fostu incredintiatu, că am de unde intorce la aceli facutori de bene adeca de in leafa mea. Dar acuma vediendu că se apera si cu definitivu se lapeda acestu administratoru de a nu me plati nece de cum nemica, ce am a face eu acum si unde me voliu

duce? Si catra cene voliu plange eu astadi? si se credie? că se potu află gratia si mantuire dein aceste periculoase detorii, care mi le au asediatu pre capulu meu Santulu Episcopu Paulu, că se me scape dein trensele; dara eu aceste imprumutari nu am cheltuitu în carciune si pre la locuri necuvenintiose ci vai am plinitu lipsele amblando in privintia interesului latirei Santei Uniri. Asia dara eu acuma umilitu rogu bunatatea cea parintiesca a Excellentici Sale si a Prea Venerabilului Consistoriu Metropolitanu, deca am credentia de celea mai susu aratate, si deca se pote ajuta-ti-me in casulu acesta a' éra de nu se pote se-me ajutati imprumuta-ti-me cu 700 fl. că se-mi potu plati celea mai susu aratate detorii, si cu 8 lire Ca se potu plati chiria casei pre 8 luni, si erasi rogu că se nu me treceti cu vederea că iutru alte parte nu am unde me duce afora de catu numai la gratia cea parintiesca a strabunului nostru Patrônu dein arhi-dieceasa Blasiului în Ardealu. Speru cum-ca umilita mea rogare nu se va trece cu vederea.

Alu Exelentici Vostre si Prea Venerabilului Consistoriu Metropolitanu, Cel mai plecatu si supusu fiu

Blasiu 14 Octob, 1871.

Samoil Dragsina

Misionar Apostolic si parocn in Viddin.

VII

Prin acésta facu cunoscutu, cum că după primire Ordinului Exellençiei vótre mamă radicatū din Viddin, si amū predatū Kapael aceia care prin multa mé Ostanéla am facutu-o pentru Romanii-Uniçi si cu ce au avutu în launtrulū ei si cu Potirulū meu, la Preotulu R. Kath din Kalafatū anume Bartolomei Pantaleoni, la 24 Iunie le am datū în primire lui! dara eu ma aflu astăzi în Romania la unu satu anume Golenci aprópe de Kalafatū; si am vrutū mai de multe ori ca să viu la Exellençia Vóstra, ansa din cauza speselor nu am potutu veni! dara veçi şti Exellençie, ca pe norocişii mei fiş, namū potutū sai scotū din Vidin, fiindū ca santu Zalogū saū amanetū la Turci, ca pe lângă toate ca am vindutu Moşileca fiilorū miei, care facea preçi de trei mii de fiorini. V: A: amu datu-o numai în douăsprezece sute de fiorini, care eam prefacutu în două sute de Galbini Imparatesiti, si éam datū acolo la Turci unde am fostū datori, de mam plinitū lipsa cielorū necesari pentru traiu vieçi, în cei trei ani, candū nu miam primītū léafa ficsata, eu carele ma aflam întra ciclulocū pentru Propagaré S: Uniri, si totusi cu cele două sute de Galbini nu am pututū împaca, ci amū mai ramasū cinzeci de Galbini datori anca, pentru care se afla copii mei ca Robi acolo in lipsa mé. — Aşéa dara Exellençie éata ca vazi cu Ochii aceia care nici prin minte nu mia trecutū, ca în locu de a vedea eu mîngacre dupa tóte ostanelele mele care le am suferitu în şiapte sau optu ani de zile, Acuma ma vazi prigonitu si batjocoritū, fără de a stii din care cauza miaci Ordonatu ca sa esu afara de acolo, dar acésta este frumosū Exellençiei vazi ca este judecatū dupa dreptate mulçiamescu, ca eu am curacitu unu locū de maracii în împatori si Patulū este asiternut, ca se sa ducă altul, vrednicu si demnū de lauda, sa se odihnésca, si sa domnésca întracelu locu care eu lam pregătītū, darū de bine voici ca sa viu mai de graba la Blasi, sami trimita Administratorul din Bucureşti despagubiré, ca sami potu scóte Copiū din Viddin din minile Turcilor, si atuncé voi poté veni la Blasi fara nici o împedecare, apoi D. Episcop din Bucuresiti sasi plínésca scopul saū. — pentru care Umilitū rogū bunatatea Exellençiei vóstre, ca acésta rogare a mé sa nu O trecieçi cu vederé, ci fara întârziere sami trimiteçi cuvinciosulu rezultatū, pentru ca ma gasescu aici întracestu locu muriturī de fóme.

Alu Exellençiei vóstre umilu si plecatu fiu

Samoil Dragsin

Komuna Gollenci Maglavit in 20 Iulie 1872.
România

VIII

Umilu subu scrisulū prinū aciasta facū cunoscutū, cumū' ca dupa Binecuvîntarē Ecselentiei Vóstre care miāți datu-o prinū D-lū Secretarū, amū venitu la Kalafatu, si aby amū ajunsū pana astazi în 12 Novembre, din cauza că miarū ostānitu chaili. Si ma voi întîrziia aicea încă, vreo 8 zile spre a se mai odihni. Si retornarē amū va fi la Santa Monastire preste Orsiava prinū Banatū, pentru ca aveni dreptū peste Munti Romanii nu potū căci este chalēa periculōse; Simu pare fōrte rău caci maū apucatū unu tînpū contrari calatorii, caci paicēa ningie, darū dinū citūm va fi cu putintia eu ma voi sili batarū catu de tarziu spre a ajunge la Monastire.

Alu Ecselentiei Vostre celū mai plecatū fiū

Kalafatu 12 Noembre 877.

S. Dragsin
Administraturu

IX

Dupa ce cu ajutorulu si puterēa luī Dumnedieu, întrun intervalu de 9 anī ca Misionarū luandū sortea apostolica în partile Orientale, si aciasta cu atata succēsū înbucuratoriū, in catū locuitoriī Romani dinū partile Vid-dinului, in numer la vreo 52. comune in care se afla vr-o 18.000 de suflete primira S. Unire cu Beserica Romei, si pe zi ce mergia se înmultia poporulū.

Dara dorere prin intrigile si tōte apucaturile celoru voitori de rău, si contrariī ai Santei Uniri si pōte Dumnedieu le stie, alte cause inca, fusesi silitu a parasi acelu poporū credinciosū.

Acuma de presinte numai de catu primii una Epistola forte magulitore, prinū carēa me rōaga ca cu oru ce mijlōce se ma mai întorcū odata la dansii — sau daca nici de catu nu — atuncia sale respundu dupa cum me vor ceta înprejurarile. — Va veti indura Escellentica Vostra a o vedē aci subu aclusa.

Starile mele înprejuru si respectiva familie, ce o amu numi concedū nici pre una cale se primescū asemenea misiune. — Altū cumu respunsu mangaitoriu dupa cum se recere nu sumu competente ale da.

Dinū care motive vin cu tota supunerēa a cadea la Parintesca gratie a Escellentiei vestre rugandume ca se va îndurati amu consulta în privintia aciasta, cu care se pociu da deplina mangaere aceluī poporu.

Totu deodată emi iau îndrasneala ame ruga ca semi pardonati daca îndrasnescu dupa modesta mea opiniune a aduce ceva amintire Escellentiei Vóstre de ore ce acelu poporu dupa cum se vede din aci alaturata Epistola au forte mare aplecare catre persōna mēa. Altu cumū pe langa tota buna mea vointia ce o amu catre dansii, nu sum in stare ca se ma hotarascu la asemenea.

Aru fi de doritu ca spre mangaerēa acelora sa se afle un individū plinū de religie resolutu, care apoi in persona mēa lasi introducea în loculū meu. — Carele apoi lucrandū cu unu zelu apostolicu, peste putinu tempu amu casitiga unu poporu numerosu inu Orientu.

Si fiindu ca aciasta nu este în poterēa mēa — îndrasnescu a cadēa la Parintesca îngrijire a Escellentiei Vostre, ca pentru apararea, mantuirēa sufletelorū, si casitigarēa aceluī poporu, se binevoiti a dispune prēa gratiosū, ca oru cumu să se resolvedie un barbatu espertu atatu in poterile corporale catu si spiretuale. — Si care ca atare se fic demnu de acciasī inalta chemare, fiindu totu de odata credinciosu si sultanulū Domnitoru — care dupa esperintia ce o am facutu eu forte multu partinesite pe Greco-Catholicī — Si asiā saru potēa casitiga una Bescrica Gr: Catholicica in partile Orientului.

Carele pentru îndrasnirēa ce o facū si în comoditediū cu aceste simple siruri sperandu bine cuvantarē Escellentiei vestre asiteptandū parintesculu rezultatū sumu.

Allu Escellentiei Vóstre pré plecatu si supusu servu

S. Monastire dela Stramba Fizesiu
14 Noembre 1874

Samol'u Dragsin
Ero-Administraturu

X

Prin această umilită vine având fața cunoscută și de odată având descoperit totu adevărul despre care știu prea bine că Eclesiența voastră nici într-un tipu nu vă veți îndoi ca on Locotinentu al Mîntuitorului nostru Isus Hristos și povătuitori adevăratu alu Turmei sale cei Cuvîntătoare. La care sper la Grația cea Parintească și nu potu zice că nu veți simți durere în singurile simțiri ale Eclesienței-văstre după ce visau descoperi întîmplarea. La anu 1873 subtu Numerul 2342 la 23 Augustu de către Eclesiența voastră și Santul Consistoriu misau încredințiatu și Conferitu Santa Manastire dela Strîmba Fîzeșului de a o administra eu și numai decătu în 25 Augustu mam dusu la Manastire și am Slujitu Domnului în Oltariul cel Sântu al lui cu totă virtutea și Evlaviea și simțirile mele în cătu mau ajutat Dumnezeu și Poporul cel bine credinciosu cu folositoare Ecsemple Sufletești iam Mîngăeatu. Dară nu așa după cum uni și alți din invidie vau informatu pre Eclesiența voastră și Santul Consistoriu despre mine cu Adevărînția falsă burfeau contra mea spunându-vă că eu facu una și alta în Manastire la care ați crezut dar acuma pôte pricepe fiește cine că cu nedreptate și fara de nici o bagare de seamă am fostu scos și alungatu din Manastire la care din Anulu 1873 pană la anulu 1881 multu mam sîrguitu și sudori am varsatu pană am renoitu Apoletele. A planta arbori fructoasă de multe feluri. Și a renoi Padurile pre teritoriu Manastirei. Apoi la cea de pre urmă după merite iată preți de mulțumită ci im dederăți ordin că nici în totă Arhiepiscopiea nu potu capăta vreon binoficiu. Atunce prin Domnu Protopop al Clujului meam cerutu dela Eclesiența voastră și Santu Consistoriu să bine voiți am da Literile Dimisionale la care nu ați vrutu a mi le da atunce ce am avutu de a face de cătu am trebuitu sa mergu la Reverendisimul Domn Protopopu în Cluju sam cer sflatu ce am aface că Arendașu care au cumparatu Manastirea pre arenda sau adus Slugile care îi pazescu Ezi la Manastire casă pôtă rōde Lăstari de Pomii roditori care iam Plantatu eu în 8 ani de zile apoi pre acelea Slugi leau băgatu în Casa Călugărului și Călugăru au fostu scos afară din Casă. La care Domnul Protopopu mau datu cuvîntul acesta că nu are cem face că Domniea sa să ține după Ordenul Eclesienței sale și a Santului Consistoriu dară pre lângă Resultatu Domnului Protopopu Onoratul Domn Vasilie Podôbă capelanu Clujului meu datu altu sflatu mai cu deslușire ca să mă ducu la Banatu în Diețeza Logoșului că acolo im voi găsi locu de mîngăere mai bun de cătu în Manastirea Strîmbei care estă în Arendă apoi acolo în Banatu am vor trimite Dimisiunea. Apoi atunce am venit la Blaju și mam adresatu Domniei sale Prea Onoratului Domn Simeon Pop Matei Secretari și Notari Consistorial și prea Onoratului Domn Ioan Rați Canonicu și Rector la Siminari și iaras iam declăratu persecutarea și alungarea mea din Manastire și iaras mau zisu că nu are cem face macăr că îi pare rau del o nefericire ca aceasta a unui Cuvios Ieromonah în tru o asemenea Etate să umblu ostenindumă Bătrîn ratașindumă pre Drumuri la care oftindu iam mulțămitu în tașere din çentru Animei mele vâzîndu că acestu Santu Sufletu că dreptu grăește și Compătimeste nefericirea ticăloșiei mele unde cu acele cuvinte mîngăcōsă ca cāndu mar fi uns cu un Balsam și mear fi tāmăduitu o rana crîncenă din Anima mea. Apoi atunce iam rugatu pre Maricu sa ca sam de prin Santulu Consistoriu Literile Dimisionale care am cerutu la Eclesiența voastră și Santu Consistoriu în Aprilie încă pana nu mau scosu Arendașu din Manastire apoi resultatulu acesta mau fostu dela Maria sa Domnu Canonicu Ioan Rați că în scurte zile veți sosi Eclesiența voastră dela Pēsta aci acasă la Blaju apoi sau ținea Consistoriu și atunce de sigur im veți trimite Dimisiunea în Banatu în Diețeza Logoșului. La care am fostu în crezut. Apoi după accia mam luat Adio dela marica sa și mam îndreptatu Drumu spre a merge la Banatu fără săm fi zisu ôre çineva dintre totu Cleru nostru Roman remăni astăzi la mine macăr la un Pahar de Apă să poștiți fără de cătu numai un Tinăr Studentu Domn Teolog Feçioru Preotului din Ceșeș mau zisu oftindu de supărarea mea să remăni la Prinzu în Siminari la Masă cu Teologi la care cu durere nam pututu săi plinescu dorinția dacă nam avutu norocire ca sāmă

poftescă vre unu dintre Domni noştri cei mai mari şi aşa lam Salutat pre acestu tinăr Domnişoru şi iam intinsu mâna spre semn de despartire şi neam luatu Adio dela Domniea sa şi lam lasatu cu lacrenile în Ochi oftîndu din Animă de durerea mea. Apoi dupa ce am ajunsu în Banatu mam dusu în Logoju la Ilustritatea sa Domnul Episcopu Victor Mihali şi inau primitu foarte dupa cuvîntia şi în tru aceeaşi zi mau postitu la Prînz asemenea şi la cină cu Ilustritatea sa şi intru aceea Nöpte am durmitu aia în Reşedinţiă apoi iam făcutu cunoscutu pre scurtu Ilustrităţii sale precum sau suptu Arendatu Manastirea şi eu am fostu scos din Manastire afară şi cu această condiţie mam dus ca sîm ğer o bunăcuvîntare şi am rugatu Indurarea Ilustrităţii sale ca unui Parinte Sufletescu sîm de o Parohie din aceea Dieceză dacă au binevoi ca sâ mă potu mîngăea şi eu pre câteva momente pre cătu va voi Dumnezeu. La care rugare a mea prea bucurosu mau asigurat Ilustritatea sa zicîndu că cu braţia deschisă mă primeşte în Dieceză sim dă Parohie unde sâ mă potu mulţiâmi că Dieceză Logojuului este destul de mare dela Tisa pînă în Ardeal apröpe de Alba Iulia numai sîm ğer Literile Dimisionale dela Ecsclenţica vöstră pre care leam ğerutu nu numai odată ci mai de multe ori şi nici întrun chipu nu aţi a mile da. Ore de ce nu aţi voitu sâ mi le daţi pöte că fără de voia Ecsclenţicii vöstre şi a Santului Consistori am eşitu afară din Manastire pöte, că eu am vîndutu Manastirea ba eu nu am vînduto ci aceea ar vînduto Manastirea care mar scos pre mine din Manastire şi mar datu Drumu sâ eau lumca în Capu şi Sufletul în Dinţi, şi am asteptatu 2 luni de zile adecă 1 lună în Petrovasela la Fraţii mei şi, 1 lună în Dieceza Logojuului la Ticfaniu micu şi niçi decum nu aţi voitu sîm trimeteci Literile Dimisionale ba din contră mă chemaţi în Blaj sîmă pedepsiţi cu 40 de zile de închisöre pre care bucuros am primitu casă vin în Blaju ca sâ ma pedepsiţi însă numai dacă am vîndutu eu Manastirea. Ah ce Ecsemplu frumosu. Si am Slujitu în Ticfaniu micu 30 de Sante Liturgii la Credinşioşi Romani Uniţi unde şi acolo mau venitu Fum casă nu fiu primitu în Dieceza Logojuului capatînd Orden dela Ilustritatea sa Domnulu Episcop Victor Mihali prin Protopopu Ioan Popu Protopopu Oraviţi ca sâ es din Dieceză afară. Ah, Ah. Atotu Putinte Zeule care le făcuşu töte prin ata bună voinţiă gele vâzute şi nevâzute. Ce aveam sâ facu eu la aţelu crîncen Tâmp pentru mine că Ceriulu era departe la elu nu puteam sâ mă sui iară Pămîntulu era tare în elu nu puteau sâ mă bagu. Lumea pentru mine cu totul sâ strimtä şi nu avui locu casă încăpu în tre Fraţi mei ci numai de cătu în astrânsei cele putine Obecte cu vreo 2, 3 Cărţi ce aveam le pusei în tro traistă şi în luai Bastonu în mână şi fuscii silitu de a esi din Banatu ca şi din Ardeal am lua lumea în Capu şi de am Emigra Dulcea me Patrie în care am Suptu Peptu Maigi mele. O ceriule Ceriule şi tu celçe ai făcutu Ceriu şi Pămîntu şi pre cei ce îlu Domnescu pre dînsul după marea ta Indurare multu suferi, aşă plecai în truo Simbătă diminiatia din Ticfaniu micu cu traista în spate şi cu Bastonu în Mână lăsîndu Adio Patrii mele şi trecîndu prin Oraviţia fiindu Tîrgul astrânsu care sâ face prestă Saptamină Sîmbata şi trecui prin desimea Tîrgului cu traista în spate cu Bastonu în Mină şi cu potlögele din Opinci tregîndusă după mine şi cu hainele pre mine töte sfärticate şi mulţimea de Omeni mai îş uitasă de Tîrgu lor uitîndusă după mine şi sâ auza nimicu de citu numai huiă Tîrgu uni ziceau că acesta estă Misionariu Papi Misionariu din Bulgaria alţi zicea că e Calugăru din Blaju alţi ziceau că binc îlu Patronează mai mari lui uni sâ întristau iară alţi sâ rîdeau şi aşă am trecut prin Oraviţia fără sâ fii stătutu undeva macăru sîm potu sîm astrîngu Simţirile de osteneală că nu am avutu la mine niçi un crüceri nici bun niçi reu macăru sîm fi pututu cumpăra macăr on Pahar de Apă ca sîm potu stîmpera setea şi după ce am eşitu din Oraviţia stătui puţin spre repaus şi cu lacremile în Ochi redicai Capu în susu şim prinsei a conversa cu Ceriu şi a înă marturisi lui zicîndu lui Domne dar aştecea suntü meritele misionariului Apostolicu Locotinentu Arhiedeconatului Vidinului şi çinu carel portu alu Tipului Ingerului. Zicîndu şi lovîndumă cu palma preste Faţia, O, Zeule dară or nu suntü toţi Omeni şi Domni cei mari care şi ei în viaţia lor ur fi

fostu vreodată înstrămTORAȚI de ceva neplăceri eu nu știu tu Domne și tóte dară eu una știu că moru ÎnPârați și Ostași moru Bogați și Seraci mor ođihniți ca și cei ce sâ ostenescu iată mai apoi toți țerînă praf și Cenușă ațcasta este speranția celor vremelnice și trecătóre și după cem făcui acesta marturisire câtră Țeri și așa im pusei în gîndu. Fiindu că nu putui închepa în Patria mea sâ mă ducu la Ierusalim la Mormântulu Domnului și mă va primi Pa-mîntul Palistini adecă Deșerturile Iordanului pre lângă Marea Mórta a Sudomului și a Gomorului, Și așa am plecatu pre Drum în cetu pre josu și în 10 zile am ajunsu la Fica mea în Calafatu și mam luatu pre Fiulul meu Petru lângă mine spre a merge la Ierusalim pre cum am zisu mai susu și cu multă osteneală am ajunsu în Dobrogea la Mangaliea Oras pre malu Mări Negre în postu lui Crăciun și de Drum și de receală se bolnavi Fiul meu Petru și aițea în Mangaliea șezui 2 Saptamîni cu Fiulu meu fôrte bolnavu apoi ma intorsei puțin mai inapoi dela Mare la un Satu Cartalu și aiți în 25 Decembre adecă vineri în ziua de Craçiun sau datu sfîrsitul Fiulu meu Petru an înțetatu din această înșelătoare vieațiã din care credu cei puternici că nu vor mai avea sfârșitu. Apoi după ce trecu acelu pironi crîncen de feru prin Anima mea și inmormântai pre Fiulu meu aici în Satulu unde sau datu Sufletul în mînele Sînților Ingeri lam inmormintatu luni în 28 Decembre la 4 ôre după mersul zilei iară cu năcâjitulu de mine ce am a mă face că de ațeia dela Mangaliea numai o nópte am a merge până la Constantinopol dar pre lângă tóte ațelea că nu estã departe Constantinopolu totușu am trebuințiã de Spesã le pretindu sâ mi sâ trimeatã din fundusu Basiliților pentru că eu Ieremonahu Samoilu suntu din Manastirea Blajului pentru aceia pre 2 ani pretindu Stipendiu meu pre anu 1881—500 de Fiorini valuta și pre anu 1882 iarăș—500 sâ bine voiți am trimite acolo unde voi scriea eu Adresa pentru că eu nam parasitu Manastirea Strîmbei panã nu ați vînduto la Arendaș Apoi după aceia vam rugatu sâ mă primiți în Manastirea din Blaju dela care suntu și Calugãru și nu ați voitu niçi intrun tipu sâ mă primiți în Manastirea din Blaju ba nici în tótã Arhiedețeza nu ați voitu sâ mă primiți pentru aceia darã socotiți bine cine este Cauza care umblu eu Reteșind pre Drumuri pentru ațcasta darã eu zicu că și Ecscleñția vóstrã cu Santul Consistori veți afla că e de cuvintiã fiindu că mați scos din Manastire nu pretindu nimicu altã în vicația mea dela Manastirea din Blaji dacã misau trimite suma de mai sus zisã de stipendiul de 2 ani apoi eu mă voi duce cu ajutoriu lui Dumnezeu la Mormântul Domnului că și acolo avem Manastiri de Credinția nóstrã și pre cum nu m'am declarat u panã la momentu de fațiã patima mea câtrã nime asa și de acuma înainte nu mă voi declãra câtrã nime de suferintãle ce leam suferitu în 8 ani de zile iarã de num veți trimite stipendiu cel cerutu că visa pare că e multu 500 la un An dar cãte Persóne suntu dintre Cleru nostru care mănîncã cîte 1000 și mai multu la ațea nu e multu. Atunțea nuoi face nimic de cãtu Copcia ațestei Scri-sori estã la mine apoi voi impodobio cu mai multe Adeverință și oi dau în jurnale și va ști totã Lumea cu ce Ecsemples sã pórta buni Credințios. Și am spusu că Constantinopolu nu e departe de ațea de unde mă gasescu eu la momentu de fațã și totu la Ierusalim mă voi duce cum voi putea și mă voi declãra Sanților Patriarci țeloru ce suntu de Credința nóstrã. Dar de mau ajuta Dumnezeu de mă voi duce și panã la Roma sã Sarutu Santa Dreaptã și sã cau o bine Cuvintare dela Santul Parinte Papa Leon ca țelçe am fostu un interval de ani Misionari Apostolicu în Orientu că știu prea bine că estã cunoscutu în Roma cãtu numer de Popor lam intors eu la credinția Catolicã că și pentru ațeia prea buna faptã credu că num va refuza Santul Parinte că eu nu am avul merite de împroșcare pre cum pôte adeveri și Santul Parinte Hason Petru Patriarcu Armean Catolicu cara este acuma Gardinal la Santul Scaun Papal în Roma. Dar această osteneală nu aș voi sã o facu că Mórtea Fiului meu cu totul mau slăbitu și nu aș voi a lua osteneală pe asemenea Drum lungu panã la Roma ci eu prea umel rogu grațiã Ecscleñției vóstre și a Santului Consistori ca sã bine voiți sãm trimeteți bani care pretind și lângã bani Literile Dimisionale care de mai multe ori leam țerut

după ce mați alungatu din Manastire și nu ați voitu a mi le da. Și dacă bine voiți sâm trimiteți cele cerute Subtu Adresa aceasta sâ mile trimiteți. Iero-monahului Samoil Județul Costeșu Comuna Șiriu Catunul Cartal în Dobrogea u-p- Hirșova Plasa Hirșova că aci mă va găsi Epistola care mi veți trimiteo că mai am a ședea așica casă Plingu la Mormintu Fiului meu Petru până sor plini 40 de zile. Apoi atuncea voi pleca spre a merge la Mormântul Domnului Și sâ pôte face cunoscutu și la Ana Gârboan din Comuna Poptelecu fosta soție a Fiului meu Petru că acuma sâ pote. Mărta căci de catră Fiul meu estă despartită prin incetarea lui din viețiă. Și dacă vi sa parca că estă ceva intru așeastă arătare ne Adevăratu și vătămatori ma puteți chema și bucuros voi veni la respundere. Iară după tôte acestea rogu Gratia cea Parintească a Ecselenței vóstre ca sâ ertați și sam dați buna Cuvântare al Ecselenței vóstre și al Santului Consistori cel mai umel și plecatu Fiu Sarutu Santa Dreaptă.

Samo'il Dragsinu

Costeșu 1882 Ianoarie 27.

FOLKLOR

CÂNTECE BĂTRÂNEȘTI

Cântecul lui Stângă

(La Câmpeni)

- Câtă era Marginea,
Pe dincolo, pe dincoa,
Tot de Stângă se temea,
Ceala din Isicova,
5 Tot pe Stângă că-l pâra.
D'a unde că mi-l pâra?
Când oiu zice foi de fân,
Il pâra la Negotin.
Da' la cine că-l pâra?
10 La căpitanul Mișa.
Să vezi Stângă ce făcea.
'Ntr'o sântă Duminica
Lulelușa ș-aprindea
Și de-aragna se dădea,
15 Pe lângă foc s'asternea
Și din lulea că trăgea.
Trei fetițe că-mi aveă,
Cum e una și alta.
Pe-ai mai mare c'o striga:
20 —„Măriuță, fata mea.
Ia vino la taica 'ncoa!
Când oiu zice trei lăptuci,
Fuga taică să te duci
Și tu taică să-mi aduci,
25 Când oiu zice foi de fân.
A pe unchiu-tu Crăciun.
Când oiu zice foi de icru.
Chemi și pe nepot Dumitru.
Când oiu zice foi de macu,
30 Chemi și pe nepot-meu Stancu,
Când oiu zice de-un sporiș,
Ia să-i aduci pân'aici!"
Fata pe fugă că da
Pe câte trei i-aducea.
35 Cine'nainte-ajungea?
—„Hop, săracu' neica Stancu,
Cum îi sări neica pragu,
Zoi mai clătina tu capu'?"
—„Când oiu zice de-o lălea,
40 De când zic eu uic' așa!"

- „Mă nepoate, dumneata.
Când oiu zice de-o lămâc,
Cum mă 'nvățați voi pe mine,
Să trăesc și eu pe lume?
45 Când oiu zice foi de nuc.
Toți mă fac că sunt haiduc.
De n'am loc 'nici pe pământ.
Nu știu zău, und' să mă duc.
Unii fac bețelele.
50 Eu le pat muștrările,
Le plătesc pagubele.
Doamne, 'n toate zilele.
De ciudă și de mânie
Oiu să plec la haiducie
55 Să mergeți și voi cu mine".
—„Mă, uicule, dumneata,
Dacă vrei, hai' acuma!"
—„Ba, ba, ba, nepoate, ba,
Să nu mergem acuma!
60 Când oiu zice izmă creată.
Ai s'o luăm de dimineată
Sântă Luni de dimineată.
Când oiu zice bob de linte.
Plecăm cu ziua 'nainte,
65 Când oiu zice de-o sulfină,
Să ne meargă 'n codru bine".
Câte trei că se 'nvoia,
Când oiu zice de-o lămâc.
Când da soarele 'n chindie.
70 Intra cu toții 'n chilie.
In chilie că tuna,
Pistoalele le spăla
Le ungea cu undelemn
Să bată gleonțu' la semn.
75 Când soarele doboră,
Băcri la treiști că puneă
Și de codru se gătea.
Nici cocoșii nu cânta.
Iote Stânga s'ardica,
80 Patru înșir' în ceată sta:
Da' unde că se ducea?
In pînăți la Chiova.
Ei în piatră se băga.
Câtă e ziua de mare
85 Tot cu ochii după soare,
Ca să scapete mai tare,
Cum soarele scăpăta

- Stângă din piatră privea.
Lumea 'n pimniți cum tuna
90 Și de cină se gătea
Băutură că mi-ș lua.
Lumea la cină pleca
El din piatră se uita
Cum lumea că mi-ș ieșea.
95 Și Stângă se ridica
Și-cl în pimniți că tuna,
De știu chee că-și făcea
Și-o pimniță. descuia,
Și la băeți că striga :
100 — „Mă, nepoate, dumneata,
Ia să bîați cât oți putea,
Să umpleți și troaca mea !
Că noi ce-om bea și mîncea
Nu este sărăcia.
105 Da să luați sam' acica
Să nu sloboziți munca,
Că ne blastămă lumea".
Și troaca lui c'o umplea.
Stâng' atunci se ridica
110 La loc pimnița 'ncuia.
Atunci Stângă că striga :
— „Mă, nepoate, voi încoa !
Când oiu zice siminoc.
Ai să dăm peste Timoc.
115 Pân' la Nică din Grascov
Că și-ăla-i un pui de hoț".
Da' Stancu cum auzea
Puținel că se 'ntrista,
Da' de ce mi se 'ntrista ?
120 Că mi-e băiat de 'nsurat.
Nici mustața nu i-a dat
Și în codru c'a plecat.
'Ncepea Stancu de-a striga :
— „Mă, uicule, dumneata,
125 Barem poate și-el ceva ?"
Da' Stângă când auzea :
— „Ce vorbești, nepoate, așa ?
Când oiu zice de-o măslină,
E voinic, da' nu ca tine.
130 Când oiu zice trei lăptuci,
Este și cu capu 'n dungă,
Când oiu zice avramcasă
Zău mai tună pe fereastră
Nici că mătă nu-ți mai lasă".
135 Ioite ei că mi-ș pornea.
Nici cocoșii nu cânta
Și piste Timoc trecea.
Când oiu zice foi de soc.
Când ajunseră 'n Grascov,
140 La Nică îmi ajungea.
Pingă casă că-mi mergea,
A Nică cum îi simțea
Ii cunosc pe căleat
Că nu sunt voinici curați
145 Că, zău, vin înfricoșați.
De loc ușa deschidea
Și-aprindea lumânarea,
Drumu 'n casă că le da.
Când pe Stângă că-l vedea :
150 Numa 'n buze se râdea :
— „De când zic cu, uic' așa !
Ioite Nică că sărea,
Uscături că mi-aducea,
Mare foc că grămădea
155 Și 'n obor că se ducea,
Un berbec bun tăia.
Unii de piele trăgea,
Unii mațele-i vârsa,
Alții fac frigariea,
160 În frigarie-l punca,
Pingă foc că-l așternea,
Toată noaptea-l învârtea.
Lele, focul se pripea,
Și cu cuțite tăia
165 Și ca lupii că mîncea
Să nu-i apuce ziua.
Cu polomeacu vin bea.
Stângă la ei că privea
Și din lulea că trăgea :
170 — „Mă tu, Nică, dumneata
Geaba mîncăm mîncarea,
De surda băutura,
N'ai ști tu fo potecea,
Cam pe-aici, cam pe colea.
175 Ca să facem fo saftea ?"
— „Mă, uicule, dumneata,
Potecea, ca acoloa,
Lele, la Haiduc Ceșmea.
Unde trece haznaua,
180 Of, din sus din Boinița".
Ioite Stângă s'ardica
Și cu toți că mi-ș pleca
Unul ici și-altul colea,
Ca lupii se 'nșirua
185 Să nu priccapă nima.
Când soarele răsărea,
Și ei la Haiduc Ceșmea.
Toți pe ochi că se spăla
Și 'n tufă că se băga,
190 Care unde că sedea,
De loc somnu că-i prindea.
Și unde 'ncepea cucăia.
Stângă la ei că privea
Și din lulea că trăgea :
195 — „Mă, nepoate, nu așa !
Ia priviți la mine 'ncoa,
Vă prinde somnu-acuma
Și nu facem noi saftea.
Of, ne merge tot așa.
200 Ia veniți la mine 'ncoa !
Când oiu zice foi ca macu,
Vino tu, nepoate Stancu.
Când oiu zice de-un ariu,
Ia să pui căpsoru' tău.
205 Lele, pe picioru' meu

- Și-ăla pe picioru' tău,
 Când oiu zice ca spanacu,
 Dela unu' pân' la altu.
 Verde, Leănă, foi de fân,
 210 Eu o să mă zăuit pe drum",
 Toți în rând că se culca.
 El din lulea că trăgea
 Și pe drum că se uita.
 Soarele 'n ramiazi venca
 215 Și nimica nu trecea.
 El dor din picior mișca,
 Toți capitile sălta :
 —„Mă tu, Nică, dumneata,
 Ce ne-aduseși aciea,
 220 N'o să facem noi saftea,
 Of, ne merge tot așa,
 Și nu scăpi din mâna mea!"
 Da' Nică când auzea.
 Stii, ca varga tremura :
 225 —„Mă, uicule, dumneata,
 Nu-ți fie inima ra.
 Când oiu zice de-o lămăie,
 De-o da soarele 'n chindie
 Să mai vezi ce-o să mai vie!"
 230 Toți în rând iar se culca,
 El la pământ s'aseza,
 Of, cu burta la pământ
 Numai cât un puui de lup.
 Când soarele povârnea,
 235 Zău, mai vine haznaua,
 Of, haznaua zdrângânind.
 Haznagiul fluerând,
 De-a doua pe cal șezând.
 Da și Stângă asteptând,
 240 Numai cât un puui de lup.
 Când în dreptu' lui venea
 El dor din picior mișca.
 Toți capitile sălta.
 Unii la alții privea.
 245 Dară Stancu ce zicea :
 —„Văzu unchiu' haznaua,
 Nu se uită neam încoa",
 'N dreptu' lui când ajungea,
 Dor din dește că mișca,
 250 Parcă mi-l luă bolbora.
 Toți la deal se ridica,
 Unii de cal că ținea,
 Unii de hazna trăgea,
 Unii haznagiul lua
 255 Și 'n tufă că mi-l trăgea,
 Cu cuțitele săpa
 Și gropiță că-i făcea,
 Cu tufă îl îngropa.
 Ei traseră haznaua
 260 Unde tufa se rărea
 Și răcoare le venea.
 Ei vărsară haznaua,
 Gălbiorii strălucua,
 Părea ochii să le ia.
 265 Stângă din lulea trăgea
 Și la ei că se uita.
 Toți cuțitele trăgea
 Și 'n pământ că le 'nfizea
 Stângă la ei că striga :
 270 —„Mă, nepoate, dumneata,
 Ce faceți cu blag' asta,
 Finc'ați luat-o acusa?"
 Da' Stancu cum auzea :
 —„Mă, uicule, dumneata,
 275 Când oiu zice foi de nuc,
 Ai s'o 'ngropăm în pământ!"
 A Stângă când auzea :
 —„Nu, nepoate, nu așa,
 C'asta v'este de saftea.
 280 Gândiți-vă, puță, bine
 Că la astia ne momim
 Și ca mâine-o să perim,
 Că ce-apucă pământu'
 Se uită ca gându'.
 285 Ia luați blaga s'o împărțiți,
 Cu-atât să vă pomeniți.
 Ei la blagă se uita,
 Nu știa cum o împărtea
 Că-arămbasă nu mi-avea.
 290 Stângă la deal se scula
 Și-un ciumag bun că tăia
 Și ei pe ciumag că da :
 De trei ori Stângă cădea.
 Arămbasă că-l punea.
 295 Atunci pornea de împărtea.
 Da' cum blaga c'o împărtea?
 Lui două părți că-și făcea,
 Una pentru-arămbășie,
 Și-una pentru voinicie.
 300 Iar la deal că se scula,
 Toți câte-o mână umplea,
 Pingă Stângă s'aduna
 Chepchioarele ei lua,
 Perișoru-i' pieptăna,
 305 'Mpletea coada cu parale
 Parcă e o fată marc
 Și o lungca pe spinare.
 De trei ori o 'ncolăcea
 Ca balaurile sclipea,
 310 Supt căciulă c'o băga :
 Atunci Stângă că striga :
 —„Mă nepoate, voi încoa!
 Ia să luați și părtea mea,
 Când oiu zice avrameasă,
 315 Duceți la copii acasă,
 Când oiu zice foi de nuc,
 Eu acas' nu mă mai duc,
 Când oiu zice trii lămâi.
 Că-mi pare rău de copii
 320 Când oiu zice trei grăuți,
 Și pe min' să mă găsiți
 Când oiu zice de-o lălea,
 In pimniți la Teiova,
 Când cocoșu v'o cânta.

- 325 De-o cânta, de n'o cânt'.
Iacă și partea-i i-o lua,
Acas' la copii-o ducea,
Nici cocoșii nu cânta.
Ioite Stângă ce făcea?
- 330 Frunză de păr că trăgea
Și pe limbă c'o punea
Și-odată că șuera,
Toți pe lângă el venea:
—„Mă nepoate, voi încoa!
- 335 Când oiu zice soaie lată,
Ai să-i dăm la Tar' odată,
Când oiu zice trei lalele
N'am văzut galbeni de Tară.
Ai să mergem, frățioare!”
- 340 Iote-i toți că se 'nvoia,
Da-i da drept la Bregova.
La cine 'n conac trăgea?
In conac la Zăgărca.
Brama porții c'o bătea.
- 345 Zăgărea cum i-auzea
De loc poarta descuia
Drumu 'n casă că le da
Și-un mălaiu bun le făcea
Și de Tară că-i gatea.
- 350 Ioite Stângă s'ardica
Drept la Balei că trăgea
Și da la Racovița,
Drumu' la Vârf că ieșea,
La pândărie-ajungea.
- 355 Pe cine 'n bordeiu prindea?
Când oiu zice foi de fân,
A pe Turcul Giorecin,
Când la ușă că-l vedea
A Turcu se spământa.
- 360 Când pe Stângă că-l vedea
Il cunosc pe uitat
Că nu e voinic curat
Că se uita 'nfricosat,
Că e făcut tot pe dat.
- 365 A Turcu se spământa,
Furca bordeiului în brațe lua.
Știi, ca varga tremura.
A Stângă la el privea:
—„Mă nepoate, dumneata
- 370 A ce-o' tremura așa,
Că nu-i fac eu nimica,
Acu-i plesnește fierea!
Mă Turcule, uite 'ncoa,
Că nu-ți fac eu nimica!
- 375 Când oiu zice de-un susaiu,
N'ăi avea ceva mălaiu,
—„Să-mi dai drumu' d'ăicea?”
—„Să mă duc în Vârf colea
Să-ți dau mălaiu cât ai vrea”
- 380 A Stângă când l-auzea:
—„Mă nepoate, uită 'ncoace,
Care-u fi nărodu-ăla
Să-i dea drumu' d'ăciea?
- Da' n'ai tu slugi pe colea?”
- 385 Să ia mălaiu cât o vrea.
Să nu spue la nima,
Că nu scapi din mâna mea”
A Turcu când auzea,
Știi, ca varga tremura
- 390 Și la slugi că porunceă
Să ia mălaiu cât o vrea,
Să nu spue la nima.
Mălăiașe le-aducea.
Atunci Stângă se ducea:
- 395 —„Mă Turcule, uită 'ncoa!
Ia să-mi dai curaua ta.
Văd o luntrie colea.
Să fac gujbă curaua,
Să nu scârtie noaptea!”
- 400 A Turcu când auzea:
—„Halal dela mâna mea!”
Cum curaua că i-o lua
Și la luntrie mergea
O luntrieară găsea.
- 405 Cu lopetile în ea.
Stângă la cârmă sedea,
Doi la lopeti că trăgea.
A Stângă că-i învăța:
—„Când oi zice solz de pește,
- 410 Ia să trageți haiducește.
Că lopata mult plesnește.
Frică ni-e, ne prăpădește,
Că cineva ne pândește,
Când oiu zice de-un spanac.
- 415 Ia să trageți infundat!”
Ioite-i dincolo trecea.
Unde pietriș că era.
Stângă cu cârma cerca
La margine nu ieșea
- 420 Că hârâe luntrica
Și-i aude cineva.
Unde nacla se 'nvârtea
Acolo podmol era.
Acolo luntrea 'mpîngea.
- 425 Toți din luntrie ieșea
Și 'n trestie se băga
La drumu-ăl mare păzea,
Păzea astăzi, păzea mâine,
Păzea fo două, trei zile.
- 430 Venea un rudar cu brâgle.
Stângă din trestie-ieșea
Și lângă drum că sedea
A țaganu' de-l vedea,
Il cunosc pe uitat
- 435 Că nu e voinic curat.
Se uita înfricosat.
Că e făcut tot pe dat.
Deodată se spământa,
Brâglele le descrosna.
- 440 A Stângă la el striga:
—„Mă țagane, lege ra.
Ia să-mi vinzi mic astea!”

Mâna'n buzunar băga
 Si-o mână de galbeni lua
 445 Si la rudar arunca.
 Când gălbiorji vedea
 De chebă se scutura:
 —„Să câştigi şi tu para,
 Că mi s'a plătit brâgla!
 450 Halal dela mâna mea!"
 Iote Stângă că pleca.
 Cu brâglele se încrosna
 Si în piaţă că tuna,
 Tot la brâgle că striga.
 455 Lumea când îl auzea
 Căta brâgle-a cumpăra
 Nici una nu le vindea,
 El preţul că le suia.
 Ulcioarele însemna,
 460 Unde ciocoiul vedea.
 Câtă e ziua de mare
 Tot cu ochii după soare.
 Ca să scape mai tare.
 Pi la poartă că şedea
 465 Pân' soarele scăpăta.
 Ete vacile venea
 Verde, Leana macului.
 Vacile ciocoiului.
 Si pe poartă le băga.
 470 Si-el cu slugile tuna.
 Când în curte că tuna,
 A ciocoiul ce făcea?
 Amândoi cu cocoana
 Sus în balcon că şedea.
 475 Când pe Stângă că-l vedea:
 Bătă-l Dumnezeu de cioară
 Să iasă din curte-afară!
 —„Mă tâganc, lege ra.
 Mişcă-te din curtea mea,
 480 Că puîu mâna pe ceva
 Si mă bagi în vreo belea!"
 —„Mă domnule dumneata,
 De ce mă înjuri aşa,
 Că de-oiu conăci-acia
 485 Nu ți-oiu mânca casa.
 Când oi u zice de-un peret,
 Că ți-oiu da fun amanet.
 Când oi u zice trei solji peşti
 Măcar să mă pomenesti!"
 490 A ciocoiul de-auzea:
 Blaga lui nu-i ajungea?
 Încă şi-alta mai căta.
 Pe Stângă încoace-l lăsa
 Amândoi la vorbă se lua
 495 Amândoi cu cocoana:
 —„Aoleu, cocoana mea.
 Eu ascară m'am culcat,
 Of, azi noapte ce-am visat?
 Imi băteam o slug'a mea".
 500 Cocoana de auzea:
 —„Mă domnule dumneata,

Visul tu ce l-ai visat
 O să fie-adevărat,
 Uite ți-ganu încrosnat!"
 505 Ei la cină că tuna,
 Amândoi cu cocoana.
 Da' şi Stângă se încrosna,
 Si el la ogeac intra
 Prîns de friguri se făcea,
 510 Da' bea apă cât putea
 Si la foc că se pripea
 Si zdroncănea găleata.
 Da' ciocoiul d'auzea
 Incepea de-a-l înjura
 515 Că mi-i sacă găleata.
 Da' Stângă de-aici striga:
 —„Mă domnule dumneata,
 Da' de ce mă înjuri aşa?
 Da' a săcat găleata
 520 N'a săcat şi fântâna"
 —„Aoleu, cocoana, fa.
 Nu vezi ce vorbă-i asta,
 Mă mână la apă, fa!"
 Dacă ei că se culca.
 525 Când lumea se potolea
 Si Stângă că se scula.
 Uşa la ogeac crăpa.
 Mâna'n sân sub brâu băga
 Si frunjoara c'o trăgea
 530 Odată când şuera,
 Când la vale asculta,
 Stii, ca caprele sărea.
 Doi la poartă că păzea.
 Stancu năuntru tuna,
 535 Numa 'n buze se râdea
 Si Stângă i-l arăta:
 —„Uite-l în sobă coala!"
 Bulza la sobă că da.
 Lua pistoale dela spate,
 540 Când oi u zice bob de linte,
 Si le sucea dinainte.
 Lua pâlос depe picior.
 L-apuca dela uşor:
 —„Mă domnule dumneata.
 545 De-aseară ascult la tînc,
 Si tu tot mă înjuri pe mine.
 Asta e cioara de-aseară
 Pe care-o înjurai de mamă?"
 Sămn lu' Stancu că-i făcea,
 550 Două, trei bâzdoace-i da,
 Până cheile scotea.
 Si lădiţele-i descuia.
 Toţi cu trăistele venea
 Si de bani că le umplea.
 555 Uite Stângă că pleca.
 A ciocoiul se scula
 Si da fuga prin mala.
 Si după Stângă se lua.
 Care puşti, baros să-şi ia.
 560 Cura gleoante ca ploaia,

- Stângă la ei că striga
— „Mă nepoate dumneata,
S'a apropiat moartea!
Ne-a tăiat drumu-acuma!”
- 565 Într'o cânepă tuna,
Ei acolo se băga.
Până seara se'nsera.
— „Ăsta om cu cânepa
Să-i lăsăm și lui ceva”.
- 570 O trăistuță c'alegea,
Cu cuțitele săpa,
Traista 'n pământ că băga
Baerele-afar' că lăsa
— „Ăsta om cu cânepa,
575 Ce ne-a lungit viața,
Halal să-i fie blaga!
Când oiu zice bot de orz,
S'o mănânce sănătos,
El dela noi cu folos”.
- 580 Atunci dincoaci că trecea.
Cine dincoa că-i trecea.
Foi, Ileană, foi ca socu,
Ion a lui Dodolocu,
Drumu' la Vârf că ieșea
585 Și-i da drept la Gânzova.
Când oiu zice de-un lipan,
Până la Gheorghe Bilan,
Că nu s'a văzut de-un an.
Când în Gânzova venca
590 La Bilan brama lovea,
Nici cocoșii nu cânta:
— „Mă tu, Gheorghe, dumneata,
Poate-ai mai știu potecea,
Să haiducim pe colea
595 Până o da zău, toamna,
Să luăm de cheltuială,
Ca să mai mâncăm pe iarnă”
Toată toamna haiducea
Si pravu' că-l arcuia
600 Si frunza îngâlbenea.
— „Când oiu zice trei lămâi
O să mă duc mă, la Dii,
Foi, Ileană, foi de soc.
Ca să vă iau de barot,
605 Câteva gloante oiu luă,
Și barot oiu aducea”.
Ioite-l în Dii se ducea.
Cine prieten avea?
Unu' Nicol Nicolcea.
610 Și barot că le-aducea.
Venea 'n pod Beluina
La toți pravu' le 'mpărțea,
Ete toamna-i apuca,
El din gură le spunea,
615 Se duc la Dincovița.
El acolo îi tocnea
Care văcar,
Care porcar,
Ca să șadă aciea,
620 Pân' o la primăvara.
— „Când oiu zice trei lămâi,
Eu mă duc, iernez la Dii!”
Când la Dii că se ducea,
La Nicola Nicolcea,
625 Căcoan' acas' că-i găsea,
El la nuntă că era.
Căcoana se 'nspămâta.
„Să chemi pe Nicola 'ncoa!”
Dela nuntă i-aducea.
630 El trăistuța că mi-o lua:
— „Mă, Nicol, dumneata,
Ia chiamă-ți căcoana 'ncoa
Ca să-i mai piară frica!”
Traista cu lani o lua
635 Și 'n poală i-o răsturna.
— „Să iernez și-cu-aciea.”
Fu lună de zile str.
Nicola se 'nspămâta
C'o să-și piardă viața
640 Și-o să-i ia cuconița.
El la pașa se ducea:
— „Beg Efendâm dumneata,
Când oiu zice trei lămâi,
Voi poștiți hoția 'n Dii,
645 De trei zile, de trei nopți
Stângă bea, se veselește,
Refeneaua n'o plătește!”
Pașa când îl auzea
De loc cu sictir îi da,
650 Pe Nicolcea nu-l credea
Pân' de trei ori se 'ntorcea
Doi, trei gavași că mi-i da
Pân' acas' la Nicolcea.
Stângă cum îi ochica:
655 „Haram să-i fie blaga.
Zău, mă vându căteaua!”
Cum gavașii că tuna
Cot la cot că mi-l lega
Și la pașa că-l ducea,
660 Când oiu zice foi de nuc
Și mi-l băga 'n tumurluc.
O lună, două zăcea,
Pașa la el că mâna:
— „Lasă legea românească
665 Și mi te dă 'ntr'a turcească,
Să-ți mai lungească viața!
A Stângă când auzea:
— „Nu las legea românească
Să mă dau în a turcească,
670 Când oiu zice bob de mei,
Că am copii mititei,
Își bat Crăinonii joc de ei!”
Dacă vedea și vedea
Și cu zoru mi-l lua,
675 Și mi-l lua de mi-l turcea.
Un mangal de foc că lua
Și 'n brațe că i-l punca
Și cu fruntea că-l pripea
Până apa că-l trecea,
680 Miru' din cap îi scotea,
Din lumele lui Stoian,

- Ii punea lume Asan.
 Of, Asan Deli Asan.
 Gavaz la paşa-l punea
 685 Până da primăvara
 Si credinţa că i-o lua,
 Tot ca gavajii umbla.
 Atunci Stângă că striga :
 — „Beg Efendâm dumneata,
 690 Să-mi mai dai copoli tăi
 Să plec în iepurit cu ei”.
 Când copoli că mi-i lua,
 Tocmai la Haiduc-Ceşmea.
 De acolo mi se'nlorcea
 695 Si da la Dincoviţa
 De-şi aduna el ceata.
 Drept în Sârbia trecea,
 Pe unchiu-su că-l găsea,
 Taman la porumb culegea :
 700 — „Îţi pare ţie bine
 Cu copilaşii tăi,
 Da' săracii zău, ai mei,
 Cum or mai petrece ei !
 Săraca nevast mea,
 705 Cum o mai petrece ea !
 Ea cu furca v'o torcea,
 Copiii şi-o arănea”.
 Si aci că mi-l tăia,
 Dincolo'n Tară trecea.
 710 Când oiul zice foi de fân,
 Lua pe Dinu din Cuşmir.
 Când el acolo trecea.
 Stângă ursu că-l juca,
 Făioară că strânjea :
 715 Până da primăvara.
 Când oiul zice ca spânacul
 Işi vindea ursu la dracu'
 Si pleca 'n codru, săracul
 Si cu Dinu că pleca.
 720 Unde ei că-mi însera.
 Dară Stângă ce zicea :
 — „Mă, Dinule, dumneata,
 Ia să iei şi troaca mea
 S'aduci apă de colea”.
 725 Dinu aşa că striga :
 — „Nu cutez mă duce-asa !
 Când oiul zice de-un areu,
 Ia să-mi dai paloşu tău,
 Cum paloşu' că i-l da
 730 El prin tufă me-apuca,
 Toaca de pământ spârgea,
 Vestea la poteră da.
 După Stângă se ama,
 Unghe pe Stângă-l prindea,
 735 Când oiul zice-a macului,
 Toema 'n Cheia Neamţului.
 Si pe Tară că-l mâna,
 La Calafat l-aducea.
 Da' din Dii cine afla,
 740 Că e Stângă aciea ?
 Paşa şi cu Vlădica,
 Si la Calafat mâna,
 Ca să-l treacă dincoace
 Că nu-i face nimica.
 745 Când dincoace i-aducea
 Pe Stângă că mi-l lua,
 La berberie-l ducea.
 Si-unde mi-l tunde turceşte
 Si mi-l rădea berbereşte
 750 Si pe ei că se punea.
 Răchiu cu mnere le da.
 Stângă 'ncepea a striga :
 — „Ia, nepoate, ia de bea,
 Că rachiul nostru-ăl dulce
 755 Nu ştiu pe noi und' ne duce.
 Ia, nepoate, iar de bea,
 Ia de bea rachiul cu mnere,
 Viaţa noastră aşa pierde !”
 Num'atâta că striga,
 760 Si-un gealat bun aducea,
 Da' pe ei unde-i scotea ?
 Aci la târgu-ăl de vite
 Unde sunt zile pierdute !
 Si gealatu' că venea
 765 Si ocol lu' Stângă-i da.
 Când în călcâiu se 'nvârtea
 Si cu sabia trăgea,
 Sabia i se frângea,
 De Stângă nu se lipea.
 770 Atunci Stângă că striga:
 — „Nu mă necăji aşa,
 Că de-ăi sta, m'oiu mânia.
 Streangurile de-oiu rupea
 Cu dinţii cu te-oiu mânca,
 775 Beg Efendâm dumneata
 Să vă duceţi în Gazi Bair colea
 La casa lui Nicolcea
 Este săbioara mea,
 Cu ea de mă veţi tăia,
 780 Dar cu alta n'ăţi putea
 Deştu-ăl mic de mi-l tăiaţi
 Atunci şi capu-l luaţi”.
 Doi, trei gavaji se ducea
 Si sabia că i-o lua.
 785 A Stângă când o vedea :
 — „Uite săbioara mea
 Ce-am mâncat pâine cu ea
 Si-o să-mi piardă viaţa !”
 Când la gavaji că i-o da
 790 Pingă Stângă se trăgea,
 Stângă cu ochii-l privea :
 — „Asta-mi picrde viaţa !”
 Si zău, trage din lulea,
 Nu se uită neam încoa.
 795 In călcâiu că se 'nvârtea.
 După cap că mi-l plesnea
 Da' deodată nu-l tăia.
 Vedea Turcii-l canonea
 800 Si pe gavaz blestema.
 Stângă când se scutura
 Sânge pe Turc ajungea,

- Si Turcu că 'năroza.
 Nărod prin târg că pleca.
 805 Atunci Turcii îl lua
 Mai frumos îl humbăcea,
 Cu cicic la cap îl lega
 Si mi-l lua de-l îngropa.
 Aci 'n grobiștea turcească
 810 Pintru să se pomenească
 La boeri ca dumneavoastră,
 Si de-acum până 'n vecie
 Slavă Domnului să fie.

Marin Mihai, Negovanii

Cântecul lui Stângă

(La Valent)

- Frunză, frunză coaleie
 Pleacă Stângă 'n haiducie
 Tovarăș pe cine luă?
 Pe Stancu, pe frate-su
 5 Si pe Dinu Ismail,
 Feciorul lui Crăciun,
 Să vezi Stângă, Stoian Stângă,
 Tovarășii si-i lua,
 Stângă ici, Stângă colea,
 10 Stângă la Dii că venea—
 Cine naiba-l învăța?—
 Si pe capie intra.
 La gazdă unde trăgea?
 La nașu-su Nicolgea.
 15 Așa Stângă că-i grăia:
 —„Ha, nașule dumneata,
 Adu vin, adu rachiu,
 Adu vinu' cu vatra,
 Rachiu cu ocana.
 20 Adu vin nemăsurat:
 Ti-om da bani nenumărați!”
 Nașu-su de auzea
 Le da vin, le da rachiu
 Bea-al de Stângă se mbăta,
 25 Da Nicolgea ce făcea?
 Pe ei beați când îi vedea
 Fuga prin oraș că da.
 Mai întâiu unde mergea?
 La Husăin Pașa,
 30 De departe se ruga,
 Mai de-aproape ingenuchia
 Si poalele îi săruta
 Si din gură că-i grăia:
 —„Efendâm si dumneata.
 35 Ce-ați poftit voi hoția.
 Ce se plânge raiaua?
 Si poalele-i săruta
 Să vezi Stângă, Stoian Stângă—

- Cine naiba l-a 'nvățat? —
 De pe capie-a intrat
 40 La mine 'n cârcium'a tras
 Si-a băut de s'a 'mbătat,
 Cum sunt ei buni de legat
 Husăin Pașa de-auzea
 Vorba'n samă nu-i lua,
 45 Pe Nicolgea-l sictirea.
 Nicolgea nu se lăsa
 Si la Cheiabeg mergea.
 De departe se ruga,
 De-aproape ingenuchia
 50 Si poalele-i săruta
 Si din gură că-i grăia:
 —„Efendâm si dumneata,
 Ce-ați poftit voi hoția,
 Că se plânge raiaua?
 55 Să vezi Stângă, Stoian Stângă—
 Cine naiba l-a 'nvățat?—
 Că pe capie-a intrat.
 La mine 'n cârcium'a tras
 Si-a băut de s'a 'mbătat.
 60 Cum sunt ei buni de legat”.
 Cheiabeg de auzea
 Vorba'n samă nu-i lua,
 Pe Nicolgea-l sictirea.
 Nicolgea nu se lăsa
 65 Si la Macsulul mergea.
 De departe se ruga,
 De-aproape ingenuchia
 Si poalele-i săruta
 Si din gură că-i grăia:
 70 —„Efendâm si dumneata,
 Ce-ați poftit voi hoția.
 Că se plânge raiaua?
 Să vezi Stângă, Stoian Stângă—
 Cine naiba l-a 'nvățat?—
 75 Că pe capie-a intrat.
 La mine 'n cârcium'a tras
 Si-a băut de s'a 'mbătat.
 Cum sunt ei buni de legat”.
 Macsulul de auzea
 80 El potera ridica
 Si cu Nicolgea pleca.
 Când de crâșm'apropia
 Si Stângă când îi vedea
 El deodată se trezea
 85 Ușa la crâșmă 'nchidea
 Cu dosu' la ușă sta
 Până cisma o trăgea.
 Așar' la poteră-ieșea.
 Prin poteră abătea.
 90 Cu cisma că mi-i bătea,
 Niciunul nu-i cuteza,
 Un câine de arnăut
 Navală pe Stângă da
 Pe Stângă 'n brațe mi-l lua
 95 Măinile i le frângea.
 Potera pe-el năvălea

Până pe Stângă-l lega,
Tovarășii că fugea.
Și pe Stângă mi-l lua,
100 La Macsulul îl ducea,
O săptămână-l ținea
Și pe Stângă îl turcea.
Lumele i le schimba.
Vezi din lume creștinești
105 Îi puse-altele turcești
Din Stoian, Deli Hasan.
Pe Stângă colgiu-l puneă.
Stângă prin târg se mplimba.
Cu nasu-su se întâlnea.
110 Așa Stângă că-i grăia :
—„O, nasule, dumneata,
Da' știi, nasule, da' nu știi
Veni-v'o toamna ca mâine,
Voiu pune mâna pe tine,
115 De mi-ai scăpa, să fiu câine
Să fiu câine lege ra.
De-i scăpa din mâna mea !"
Să vezi Stângă ce făcea ?
Iar prin sate că pleca
120 Să strângă rămășița
Ce-a băut la ișcodrea
Și n'a dat nicio para
Mergea întâiu la Coșava.
Mai întâiu unde trăgea ?
125 La Marin a lu' Lubeniță.
Stângă de-afară striga :
—„Marine, frate Marine,
Ad'o'ncea rămășița
Ce-ai băut la ișcodrea
130 Și n'ai dai nicio para !"
Da' Marin dac'auzea
El trei franci mi se știa.
Stângă patru îi cerca.
El și patru că mi-i da,
135 De belea se curăța,
De-aici Stângă mai mergea
La Nicolina Strâmbeana
Și de-afară că striga :
—„Nicolină, dumneata,
140 Ad'o'ncea rămășița
Ce-ai băut la ișcodrea
Și n'ai dat nicio para !"
Nicolina doi franci se știa
Doi franci că lua
145 Și-afar' la Stângă ieșea.
Iară Stângă nu-i primea,
El trei franci că mi-i cerea,
Nicolina de-auzea.
Fuga în bordeiu că da,
150 Stângă afară-mi selea.
La Nicolina-mi striga,
Nicolina auzea.
Auzea ori n'auzea
Lui Stângă nu-i răspundea.
155 Atunci Stângă că-i zicea :
—„Auzi, curvo, ori n'auzi.

Ori n'ascuți de vorba mea.
Cum o să-ți scutur zăvelca !"
Nicolina de-auzea.
160 Afar' din bordeiu ieșea.
Pingă Stângă fuga da.
Pe mahala se ducea.
La comsii un franc cerea
Și lu' Stângă'n mână-i da,
165 De belea se curăța.
Stângă de-aciea pleca,
Lui multă grijă-i cra
Un' să-și găsească tovarășii ?
Da și prin Gumătarți—
170 Tovarășii și-i găsea.
Ei vacile le păzea.
La ei Stângă că mergea
Și cu ei că mi-și vorbea :
—„Voi vacile de-oți păzi,
175 Franză verde coelie,
Pân'o ieși lumea'n vie".
Stângă la Dii că pleca
Și ducea rămășița.
El prin Dii se învărtea
180 Până toamna că venea,
Negustorii 'n vii ieșea.
Uite, pleca și Nicolgea !
Atunci Stângă de vedea
Fuga la Gumătarți da,
185 Tovarășii și-i lua
Și cu ei că mi-ți pleca.
Drumu' Beluinei lua.
Când la pod mi-și ajungea
Ei pe sub pod se băga,
190 Toată ziua că păzea.
Până seara că'nsera.
Putin'le la Dii mergea.
Uite, vine și Nicolgea !
Stângă 'n samă nu-l băga.
195 Da' frate-su îi grăia :
—„Uite, nană Nicolgea,
Scapă dela mâna mea !"
Atunci Stângă că-i grăia :
—„Lasă-l nu l-ai mai lăsa,
200 Că i-am aflat lui via".
Când bine nu înmurgea
De sub pod afar' ieșea
Și diu crac în crac sârca
Pân'n Babina bârda
205 La colibă-i ajungea,
Acolo hora juca,
Stângă sta și mi-i privea,
Până hora se spârgea.
Toți pleca de se culca,
210 Da' culegătorii lui Nicolgea
Ei în colibă intra.
Și Stângă mi se ducea.
Ușa că le închidea
Și veriga le puneă.
215 Pân' la ziuă mi-i ținea.

- De ziuă se lumina
Toată lumea 'n vii intra.
Toată lumea culegea.
Frunză, frunză d'un sporiş,
220 Da-i Nicolceii stau închisi.
Stângă la ei că mergea,
Soarele la prânz venea.
Drum din colibă le da.
Aşa Stângă le spunea :
- 225 — „Târnelc 'n mână le luaţi,
Pe rânduri vă rânduiţi
Şi de min' să nu vorbiţi !”
Num' atâta le spunea.
Iară Stângă ce făcea?
- 230 Se trase în cap de vic
Şi se băgă în scumpie.
Stâng' acolo că-mi şedea.
Uite Nicolgea venea,
In capul viei trăgea
- 235 Şi boii îi dejuga
Şi la putină mergea.
Când în putină se uita,
Putina goală vedea.
Unde 'ncepea a 'njura,
- 240 Le 'njura pe mamă-sa,
Ce n'a umplut putina ?
Dară Stângă de-auzea
Pe el inima nu-l răbda.
Din scumpie-afar' ieşea.
- 245 Nicolgea cum îl vedea.
Fuga Nicolgea îmi da.
Dară Stângă ce făcea ?
Unde mâna o punca,
Poturii şi-i ridica.
- 250 Când din crac în crac sărea
Trei rânduri de vii sărea,
Pe Nicolgea l-ajungea,
Dreapta 'n păr că mi-i punea,
In stânga palos ţinea,
- 255 Pe Nicolgea-l judeca.
Aşa Stângă că-i grăia :
— „O. naşule, dumneata,
Nu-ţi fu milă şi păcat
De pe mine mă turcişi.
- 260 Lumele mi le schimbaşi,
Din lumele crestineşti
Imi puseşi alte turceşti,
Din Stângă, Deli Hasan ?”
Dar Nicolgea de-auzea
- 265 De loc din gură-i grăia :
— „Hai mă Stângă, dumneata,
Şi-mi fă, frate, judecata.
Că, de-ai fi pe mâna mea,
Nici nu te-aş mai judeca
- 270 De cât capul ți l-aş lua”.
Stângă-atunci de auzea
De loc din gură-i grăia :
— „I-auzi, colo, boala rea,
Când i-oiu zice solz de peşte,
- 275 Incă mie-mi mai vorbeşte !”
Dreapta 'n păr că mi-o ţinea,
In sus de păr l-ardica
Şi cu palosu' trăgea,
Capu' lu' Nicolcea-l lua.
- 280 Dară lumea de vedea,
Toată lumea că fugea,
Viile le năpustea.
Stângă cu tovarăşii
Naintea lumii ieşea.
- 285 Lumea 'ndărăt întorcea,
Aşa Stângă le spunea :
— „Intorceţi-vă 'ndărăt
De vă culegeţi munca.
Eu cu cine am avut
- 290 Uite mi l-am izbândit”.
Uite Stângă că fugea,
De tovarăşi se despărtea
Stângă ici, Stângă colea,
Stângă trece Dunărea.
- 295 Prin vad pe la Prahova.
Şi pe Stângă mi-l prindea
La Cheia Ncamţului,
Indărăt îl aducea,
Iară 'n Dii că mi-l băga.
- 300 Două, trei zile-l ţinea
Până Paşa că venca.
Judecata i-o făcea
Şi pe Stângă că-l lua.
Când oiu zice foi de nuc.
- 305 Colea 'n vale la culuc,
Pe Stângă-l ingenunchia,
Doi Tigani că mi-aducea,
Lu' Stângă capul să-i ia.
Tigani când îl vedea
- 310 Incepea a tremura.
De el nu s'apropia.
Paşa pe Tigani suduia,
Capu' lu' Stângă să-l ia.
Şi Tigani de vedea
- 315 Pe lângă el se trăgea
Cu ietegancle-amândoi da
Capu' lu' Stângă să-i ia.
Amândouă se frângea.
Niciunul cap nu-i tăia.
- 320 Atunci Stângă că zicea :
— „Mă, Tigane, dumneata,
Nu mă canoni aşa !
Bine sama ca să ieşi
La 'ncheetura părului
- 325 Aci e şi 'ncheetura gâtului”.
Iar Tigani că mai da,
Capu' iar nu i-l tăia.
Pân' Stângă nu porunceă,
Palosu' lui l-aducea.
- 330 Când palosu' lui venea
Numa odată flustura
Şi capu' lui i-l tăia.
Stângă tăiat cum era

- In picioare se scula,
 335 Pân' la olării fugea
 Și-acolo se împiedica
 Și Stângă jos că-mi cădea.
 Acolo Stângă murea.
 De-aici pe Stângă mi-l lua
 340 Și la grobiște-l ducea,
 Pe Stângă mi-l îngropa,
 Frumoasă cruce-i puneă
 Și lumelc-i le seria,
 Cine pe drum că trecea
 345 Și crucea că i-o cetea
 Și pe Stângă pomenea.—
 S'o pomeni și-acuma.

Stan Mitruț, Stanotârn

Cântecul lui Stângă

(La Pădureni)

- Când oiu zice și-o lelea,
 Stângă din Isicova,
 Când oiu zice colelic,
 A plecat în haiducie.
 5 Nu plecă de sărăcie
 Și plecă de dușmănie.
 De făcea, de nu făcea,
 Pe dreptate le trăgea.
 Să vezi Stângă ce lucra.
 10 El la foc aragna sta.
 Liuleliușă-o aprindea.
 Fumu'n cer că s'ardica.
 Cu Măriuța, fie-sa,
 Cu ea, frate, îmi vorbea :
 15 —„Măriuță, fata mea.
 Ciugeclu'n mână-ai lua
 Să te duci un'chi-oiu mână.
 Când oiu zice foi de macu',
 Pân' la fratele meu Stancu,
 20 Când oiu zice de-un pelin,
 Și la nepotu' Crăciun.
 Când oiu zice foi ca litru
 Și la văru-meu Dumitru,
 Când oiu zice trei măslinc,
 25 Chiamă-i, fată, pân' la mine,
 C'am o vorbă să le spun,
 S'audă nepot Crăciun".
 Măriuța de vedea
 Ciugeclu'n mână lua
 30 Și pe drum, frate, pleca.
 La toți veste că le da.
 Acas' la Stângă venea,
 Bună vreme că mi-i da:
 —„Tu, mă uică, dumneata.
 35 La ce ne chemi aicea?"

- Dară Stângă le spunea:
 —„Bre frate-meu, Stancule,
 Și tu, văru-meu Dumitru,
 Și tu, nepoate Crăciune,
 40 Eu vă chemai pân' la mine
 Să vă spui o istorie,
 Să plecăm pe haiducie.
 Nu plecăm de sărăcie,
 Și ne 'ccm de dușmănie.
 45 Că de fac, de nu le fac
 Tot pe dreptate le trag,
 Barem să plec să le fac,
 Să știu pentru ce le trag.
 Vai de ea comșia mea,
 50 Că tot ea, vezi, mă pâra.
 Când oiu zice de-un pelin,
 La Căpitanu'n Negotin".
 Dară ci când auzea:
 —„Tu, mă uică, dumneata,
 55 Când oiu zice colălic,
 De mult am fost să-ți zic ție
 Să plecăm isina 'n haiducie",
 Stoian Stângă de-auzea
 Mândră masă de puneă,
 60 A bea, frate, și mânca
 Și prea bine se 'narma.
 După el, vezi, că mi-i luau
 Și de-aciea că pleca
 Când apele adormea,
 65 La mijlocu' nopții, fa,
 Stele pe cer fricărea,
 Roao pe pământ cădea.
 Nici tipăt nu s'auzea.
 Stoian Stângă und' mergea?
 70 In pînăniți la Tiova,
 Trei zile, trei nopți ședea.
 Cu frate-su se vorbea :
 —„Mă frate-meu, dumneata,
 Veniți după mine 'ncoa,
 75 Să mergeți und' voi chema,
 Să mergem la comșia mea,
 Ca să mă protestesc cu ea,
 Ca să-i tăem și mâta,
 Rău mi-a mâncat viața".
 80 Și după el că mi-i lua,
 La mijlocul nopții, fa,
 La comșia lui se 'cea,
 Pe coșu' ei se băga.
 In sobită că tuna
 85 Și ca pe oi îi tăia.
 Mai la urmă și mâta
 Să-si rostuiască- inima.
 Și de-aciea ci pleca,
 Călca ici, călca colea.
 90 Când oiu zice suminoc,
 S'apropia de Timoc.
 Atunci Stângă le zicea:
 —„Mă nepoate, dumneata,
 Veniți după mine 'ncoa!

- 95 Când oiu zice suminoc,
Să trecem peste Timoc,
Când oiu zice de-avărnească,
Să fugim în țara turcească".
Dincolo Timoc trecea,
- 100 Unghe Stângă se oprea?
In pimniți baș la Chiova.
L'a cui pimniță trăgea?
Doamne, l'a lu' Moș Ghiura
Când oiu zice de-un măr crăț,
- 105 L'a lu' Ghiura din Brăteuț.
Toată noaptea bea, mânca,
Vin din butie tocea
Și de nima nu grija
Pân' soarele răsărea.
- 110 Pe drum în deal când privea,
Iote vine Moș Ghiura!
Când oiu zice de-o cicoare,
Vine Moș Ghiura călare,
Când oiu zice de-un copaci,
- 115 Cu ploștile în disagi.
La pimniți cum ajungea
Calu 'n ușă că-l lega
Și pimnița descuia.
Stoian Stângă ce-mi lucra?
- 120 Oții-aialți îi pitula,
După butie-i băga.
El deasupra se suia
Moșu' vin în troc tocea
Și ploștile le umplea
- 125 Mândră masă de punca.
Să vezi, Moș Ghiura mânca
Și el vin, frate, când bea,
A la vale se 'nchina,
Vin, frate, din troc de bea
- 130 Când ochii 'n sus arunca
Pe Stoian Stângă-l vedea
Că din cap îi clătina
Și din dinți cum îi scrâșnea:
—„Ține-ți câine, inima,
- 135 Să nu-ți plesnească fierea!"
Și jos Stângă mi se da:
—„Mă moșule, dumneata,
Nu te teme tu așa.
Taci și nu te spămânda,
- 140 Că nu-ți fac eu nimica.
Eu de tine m'as ruga,
Și să nu spui la nima.
Să mă găzducești în pimnița ta.
Când oiu zice de-un susaiu.
- 145 Să-mi aduci decât mălaiu,
Când oiu zice colălie,
Că tu să-mi fii gazdă mie!"
Atâta vorbă spunea
Și Moș Ghiura că-mi zicea:
- 150 —„Bre Stoane, dumneata,
Mânca-ți-ar taica gura
Și toată călcătura,
Nu te spune taica la nima
Și ce-ai cere-oiu și-aducea,
- 155 Ce ți-o cerc inima!"
Și Moș Ghiura de-mi vedea
Disagii pe cal punca
Și calul încăleca
Au acasă se ducea
- 160 Și la baba porunceă
Două rațe de tăia
Și un purcel că frigea,
Patru pâni mândre făcea.
Când soarele apunea
- 165 El pe cal că le punca
Și la pimniță le 'cea,
De mâncare le ducea.
Și îndărăt că se 'ntorcea
Și nimenea nu afla.
- 170 Il ținea azi, îl ținea mâne,
Il ținea fo lună de zile,
Din lume că se afla,
Veste lu' pașa de-i da,
Când oiu zice mirodii,
- 175 Să vezi, la Paș' al din Dii.
Și pașa când auzea
Mare poter' ardica,
După Stâng' o trimetea.
Dară Stângă o afla,
- 180 Fuga de-aicea că da.
Unde Stângă se muta?
Când oiu zice de-un măr crăț,
In sat la Isinovăț.
Acolo când ajungea,
- 185 Gazdă pe cine-si prindea?
Când oiu zice de un bujor,
Pe Miai a lu' Fuior.
El în pod că mi-ș suia
Și-acolo că mi-i păstra,
- 190 Le da, frate, bea, mânca,
Și nima că nu afla
Când oiu zice rosmalin,
O săptămână de zile.
Iacă potera că vine
- 195 Stoian Stângă de răbda
Până seara însăra,
Fuga de-aicea că da.
Unde, frate, se muta?
Când oiu zice foi de soc.
- 200 Baș in sat la Grascov
Da' gazdă pe cin' prindea?
Când oiu zice peliniță,
Prindea pe unu' Tufiță.
Tufiță când îl vedea,
- 205 Un berbec el le tăia,
Au întreg că mi-l frigea,
Mândră masă de 'ntindea,
Toată noaptea bea, mânca.
Și de gazdă îl ținea.
- 210 Când oiu zice trii măslina
Da-l ținea, vezi, fo trei zile.
Trei zile când se 'mplinea

Stoian Stângă se scula
 Hoții după el îi lua,
 215 Pe drum la vale pleca,
 Călca ici, călca colea,
 Unde Stângă se oprea?
 Doamne, la Haiduc Ceșmea,
 Unde trece hasnaua,
 220 Când oiul zice foare lată
 Dela pașa Petco din Grămadă
 Stângă pitulat ședea.
 Soare 'n chindie venea.
 Când Stângă la deal privea
 225 Au la deal cam pe șusea,
 Iacă vine haznaua,
 Haznagiul fluerând.
 Căii după el mergând.
 Dară Stângă de vedea:
 230 —„Bre nepoate, dumneata,
 Stați puțin voi aciea,
 Lăsați-l pe mâna mea!”
 Atât Stângă de zicea
 Lângă drum că se trăgea
 235 Cu cărăbin' odată da
 Și drept în piept îl lovea,
 Grămadă jos îl trântea
 —„Bre nepoate, dumneata,
 Ia veniți la mine 'ncoa
 240 De- aridicați voi blaga,
 Că-i răpusei viața”.
 Ailalți, frate, alerga,
 Disagi cu galbeni de lua
 În dos în deal îi trăgea.
 245 Da' pe haznagiul, îl lua
 Și pe cal bine-l lega
 Pe drum la vale-l mîna
 Il mîna 'n Dii la pașa.
 Căii 'n Vidin ajungea
 250 Pașa haznagiul mort îl vedea
 Da' blaga ce nu mi-era,
 Cu pumnii 'n cap că mi-ș da:
 —„Of săraca maica-mea,
 Stoian Stângă ia vezi, fa,
 255 Rău ne arse acuma
 De ne luă toată blaga!”
 Multă poteră mîna
 După Stângă o trimetea.
 Da' Stângă unde fugea?
 260 Când oiul zice solz de pește,
 Se oprea la Apa Rece,
 În gaură de piatră tuna,
 Toată ziua că ședea?
 Da' gazdă pe cin' prinea?
 265 Când oiul zice și-o lălea
 Pe Moș Stan din Rabova
 Că-i cânta cu lăuta.
 Stoian Stângă mi-i zicea:
 —„Când oiul zice otrățel.
 270 Cântă-mi, Stane, frumușel,
 Mănâncă carne de miel
 Și bea vin din burdușel”.

Stoian Stângă se punea
 Paloșu' 'n pământ înfigea
 275 Fesu' 'n paloș l'ășeza,
 Mănile 'ndărăt ducea
 Și se punea de juca.
 Stan cânta cu lăuta.
 Și când seara însăra
 280 Fesu' de galbeni umplea
 Și pe Stan îl dărnăia:
 —„Uite-l, Stane, se-ți dă taica l'
 Acasă mi te-ai ducea
 Și să mi-ți spui maică-ta
 285 Au mălae ți-o făcea,
 Și 'n traistă ți le-o punca,
 Să vii iară la taica
 Să mai îmi cânti cătăva
 Să-mi veselești inima”.
 290 Stan acasă se ducea,
 Galbeni mumă-sa mi-i da
 Și Stănuță-i povestea
 Cum să facă muncă-sa
 Când zorile se vărsa
 295 Mălae 'n traistă băga!
 Lăuta cu el o lua
 Iar la Stângă se ducea
 Toată ziua că-i cânta,
 De pe Stângă-l veselea.
 300 Ședea, frate, cât ședea,
 Când oiul zice solz de pește,
 Șade Stângă 'n Apa Rece
 Și de nima nu grijește.
 O lună când se 'mplinea
 305 Iacă-l afla potera,
 Zăua potera venea
 Pe Apa Rece-l căta,
 Ailalți în piatră ședea,
 Dară Stângă ce făcea?
 310 Deasupra de izvor se ducea,
 Într'un păducel se suia,
 Iacă potera venea!
 La izvor se ducelea,
 Să vezi, apă toți de bea.
 315 Când în păducel privea
 Pe Stângă că mi-l vedea.
 Buzele 'n guri le plezneă,
 Și ca varga tremura
 Și pe fugă se punea
 320 'N toate părțile fugea.
 Stoian Stângă se rîdea:
 —„De ce-mi fugiți voi așa,
 Nu-mi veniți la mine 'ncoa
 Să-mi vedeți puterea mea?”
 325 De-aci Stângă că pleca
 Că l-a aflat potera.
 Unde Stângă se oprea?
 În Vidin că se oprea,
 În Vidin când ajungea
 330 La gazdă la cin' trăgea?
 La jupănu' Nicolcea.
 Jupân Nicolcea-l vedea

- In catu-ăl de sus îl suia
Să nu afle cineva
335 Până sara 'de 'nsera.
Stângă oții cu el lua
Și 'n luntrie se punca
Dincolo 'n Tară trecea,
Când oiu zice de trii foi,
340 Să ia blagă la ciocoi.
Blagă dela ei lua.
Traistele că le umplea
Și 'n luntrie se punca,
Cu ele 'n Vidin venea
345 La jupănu' Nicolcea.
Galbenii ziua-i usca,
Pe cergă el mi-i punca
Și la soare mi-i usca
Galbeni că mi 'mpărtea
350 La tot natu' partea-i da,
Da' lu' Nicolcea vezi, fa,
Lui parte că nu-i făcea
Nicolcea se mânîa
Drept la pașa se ducea:
355 —„Efendi, tu dumneata,
De ce faceți voi așa,
Când oiu zice mirodii
De primiți oția 'n Dii.
Când oiu zice trii măslîne,
360 Au sulacu 'n cas' la mine?"
Da' pașa când auzea:
—„Of, sărac de maica mea,
Când oiu zice mirodii,
A venit Sulacu 'n Ghii.
365 Când oiu zice colălie,
Să mă tae și pe mine!"
Câți găvași el că-mi avea
Au la Stângă-i trimetea,
La jupănu' Nicolcea,
370 A casa i-o ocolea.
Stoian Stângă de vedea
La fereastră s'aseza
Pe fereastră 'n Turci să dea.
Fratesu Stancu plîngea:
375 —„Stai, mă nană, de nu da,
Ni s'a răpus viața,
Stai, nană, să ne predăm.
Zilele să le lungim,
Când oiu zice murile,
380 Că ne vîndu cîmile!"
Toți puști pe geam lepăda
Tâmți-afară 'ncă dârma.
Turcii-atunci dacă vedea
Pe Nicolcea trimetea
385 Au la rînd că mi-i lega
Pe mâini la 'Turci îi dădea,
Au legați și ferecați,
Cum sunt buni de spînzurați.
Calcă ici, calcă colea,
390 Mergea cu ei la pașa.
In păsmăngea-i închidea,
Inchiși acolo-i ținea.
Pe urmă că-i întreba:
—„Bre, Stoe ne dumneata,
395 Cum îți cerc inima,
Vrei, sinco, să te prăpădesc
Ori îmi vrei să te turcesc?"
A, da Stângă cum zicea?
—„Bre Efendi dumneata,
400 Eu îmi cere inima,
Decât să mă prăpădesc.
Ba mai bine mă turcesc
Aș mai vrea să mai trăesc!"
Și pașa când auzea
405 Câtă turcamă mi-era
Toți aci se aduna.
Când oiu zice de-avramească
Ca pe Stângă să-l turcească,
Bandile că le cânta.
410 De-aci cu Stângă pleca
Cu ei în gemie mergea,
Doamne, și mi-i boteza
Carnea din trup le-o tăia,
Le-o da 'n gură de-o mânca,
415 Da' carc naș le era?
Baș jupănu' Nicolcea!
Carnea cu foarfeci tăia
Le da 'n gură de-o mânca,
De își păgâncea legea,
420 Lepăda legea creștinească
Și se băga 'ntr'a turcească,
Și Nicolcea-i boteza.
De în lumele Stoian
Le punca Găvaz Asan,
425 Din lumele Crăciun
I le punea Ismailă.
Din lumele, vezi, Dumitru
Le punca Asan Mamutu
Din lumele, vezi, Stancu
430 Le punca Arap Buzatu,
Și pe-aciea mi-i ducea
Au la sarai la pașa.
Pe-aciea că asculta
Prin sobă de mătura
435 Câtă este, vezi, iarna,
Aci prin sarai ședea
Când venea primăvara
Stoian Stângă se ducea
Cu urcioru 'n mîna, fa,
440 La Dunăre-apă să ia,
Cucu cîntînd l-auzea,
Dincolo 'n ostrov cânta
De-mi răsună Dunărea.
'Ncepea Stângă de plîngea,
445 Ochii la deal mi-arunca
Tomți 'n vîrf la potiga,
Pomii 'nfloriți că vedea.
El cu pumnii 'n piept își da:
—„Of, sărac de maica mea,
450 Cum să fac eu acuma
Să mă scap eu de-aicea,
Să rostoesc inima?"
Indărăt cu urcioru' venea
Și la pașa se ducea:

- 455 —Bog Efendâm dumneata,
 Eu de tine m'aş ruga.
 Când oiu zice de-o cicoare,
 Dă-mi o puşcă 'n vânătoare,
 Când oiu zice de-un trifoiu.
 -460 Şi să-mi dai tu un copoiu,
 Eu în vânat m'oiu ducea,
 Mult, puţin ce-oiu câştiga
 Tot la tine-oiu aducea!"
 Paş' atunci dacă-mi vedea
 465 Puşcă lui Stângă de-i da
 Şi un copoi iar aşa,
 În vânat că-i trimetea.
 Stângă copoiul şi-l lua,
 Puşca la spinare, fa,
 -470 La deal din Vidin ieşea,
 Când oiu zice de-un lipan
 La ciutură la liman.
 Copoiu' de gât lega
 Şi cu apă mi-l uda
 475 Şi cu joarda îl bătea,
 Numai spumă îl făcea
 Şi 'ndărăt îl chiotea
 Ca să-l vadă şi paşa.
 Copoiu 'n sărai fugea,
 480 Cu limba scoas' ajungea,
 Iară paşa că-l vedea:
 —„Of, sărac de maica mea,
 Iar îmi scăpă Sulacu-acuma
 Şi-mi răpune viaţa!"
 -485 Stângă de-aciea mergea,
 Când oiu zice siminoc
 Au în sat la Calinic.
 Acolo când ajungea
 Au gazdă pe cin' prindea?
 -490 Când oiu zice siminoc,
 Pe Dumitru-ăl din Calinic.
 La livadie-l găsea,
 Moş Dumitru fân strângea,
 Taman îl copisălea.
 -495 Stângă din dos îl striga:
 — „Mă moşule dumneata,
 Ia lasă nu mai strângea
 Şi acasă te-i ducea,
 Boii la car i-ei punea
 500 Să vii tu pân' aciea,
 Fân în cară'i punea,
 Noi în fân ne-om pitula
 Să ne duci la casa ta
 Să nu ne vadă nima!"
 505 Moş Dumitru-acas' mergea,
 Boii la car înjuga,
 La livadie-mi venea
 Fân acolo 'n car punea
 Şi pe oţi că pitula,
 -510 Punea fân pe deasupra.
 La cina mare se 'cea
 Acas' cu ei ajungea,
 El în pod că mi-i suia
 Le da de bca şi mânca
 515 Să nu priceapă nima.
 Soare la prânz când venea
 Moş Dumitru mielul tăia
 Pi lângă foc îl frigea.
 Iac' ajunge potera,
 520 După Stângă că-l căta.
 Stângă 'n pod se pitula.
 Moş Dumitru de vedea
 Nainte la Turci ieşea,
 Şi 'n casă că mi-i chema,
 525 Moşu masa le punea.
 Turcii la masă mânca.
 Stoian Stângă 'n pod şedea,
 Parcă naiba-l învăţa
 Cu palosu' de săpa
 530 Deasupra de Turci, vezi, fa,
 Pe masa lor se pi.
 Moş Dumitru de vedea
 Pe scară 'n sus se suia
 Şi 'ncepea de zităia;
 535 —„Asta, vezi, e mătă mca,
 Totdeauna-mi face-aşa".
 Şi Turcii dacă-mi vedea
 Lor cam în gând le dădea
 Că aci Stângă era.
 540 Masa 'ncărcat'-o lăsa
 Şi pe fugă se punea.
 Stângă de-aici se muta,
 Când oiu zice colălie
 La Sfeti Petri la mânăstire.
 545 Toată var' acolo şedea
 Moş Dumitru-l arănea.
 Grăstovu' vezi când venea
 Viile se culegea
 Stoian Stâng' atunci zicea:
 550 —„Bre nepoate, frate-meu,
 Bre, Stancule dumneata,
 Veniţi după mine 'ncoa,
 Când oiu zice şi-o lelea,
 În vii la Dincoviţa,
 555 Pân' la naşu' Nicolcea
 Ca să-i sărut eu mâna
 Să mă prostesc cu el, fa!"
 Când oiu zice mirodii,
 Acu culegea negustori 'n vii.
 560 Iacă Stângă se ducea
 La via lu' Nicolcea.
 Mulţi culegători avea
 Şi Stângă mi-i întreba
 Cât le plăteşte zâua?
 565 Culegătorii spunea,
 Stoian Stângă de vedea
 În trei zâua le plătea:
 —„Banii eu vi-oiu lumăra,
 Voi la umbră să şedeţi
 570 Niciunul nu culegeţi!"
 Culegătorii banii-şi lua
 Şi la umbră de şedea.
 Adăsta cât adăsta,
 Chirigiul ajungea,

Capu' dela trup sbura
 Ca cât ai da cu mâna.
 695 Stângă pe fugă se puneă,
 Fără cap vezi că fugea,
 Doamne și-mi bolborosca.
 Când doftorii mi-l spârgea
 Două inimi îi găsea
 700 Și se căia și pașa:
 —„Când oiu zice popâlnic
 Să vezi ăsta voinic
 N'ar fi fost de prăpădit!”
Pavel Florea a lu' Obiș, Rabova

Cântecul lui Toma al Imos

Colea măre, colea vere,
 Pe cel câmp, pe cea câmpie
 Unde fir de iarbă nu e,
 Numai dalbă colălic,
 5 Tare vine de-mi sosește
 Un voinicel ortoman.
 Pe-al cal negru dobrogean,
 Nu e voinic ortoman
 Pe-al cal negru dobrogean,
 10 Și e Toma cel imos
 Vine din Țară din jos,
 Călare pe Vânătu,
 Când îi vezi tu umbletu'
 Ți-ai da și sufletu'.
 15 Când îi vezi săritele
 I-ai plăti copitele.
 Tare vine și-mi sosea:
 Unde el descăleca?
 La cinci ulmi dintr'o tulpină
 20 Ca cinci frați din muică bună.
 Vânătu-l descăleca
 Și de ulmi îl priponea
 Disagi de pe el de lua,
 Masa de-aramă scotea,
 25 Pe iarbă verde 'ntindea,
 Pânea 'n patru o tăia
 Și pe masă o puneă
 O lubeniță scotea,
 Cu cochiă mi-o tăia,
 30 S'o mănânce de meze.
 Mâna 'n disagă băga.
 Pintă de rachiu scotea,
 O pintă de cinci oca,
 O pintuță de-o vedriță,
 35 De-o vadră, de-un polomeac,
 Să-și dea inima pe leac.
 Toma rachie ar bea:
 Ama n'ăvea cui 'nchină,
 Ar închina calului:
 40 Calu' este vită mută,
 De nu știe să-i răspundă;
 Ar închina armelor:
 Armele sunt plumbuite
 Până 'n gură sunt umplute,
 45 Și nu pot Tomii răspunde;
 Ar închina lemnelor:
 Lemnele sunt lemne verzi.
 Vântu' dela deal bătea
 Ulmii mi se legăna,
 50 De crăci 'n jos se 'ndupleca,
 El gândea că-i mulțumca
 Pinta 'n gură o puneă.
 De trei ori din ea trăgea.
 Tomte 'n fund îi răsuflla,
 55 Ochii la vale-arunca!
 Puțin Toma se 'mbăta,
 Să vezi, pe cine vedea?
 Vedea pe Manea călare
 Cum îmi venea dela vale
 60 Pândariu' livezilor,
 Păzitoriu' grânelor,
 Stăpănu' moșiilor.
 Tare-mi venea și-mi sosea.
 Pe lângă Toma trecea.
 65 Nici bună ziua nu-i da.
 Atunci Tomă la el striga:
 —„Vere, Maneo, dumneata,
 Ce treci pingă mine-așa.
 Nu-mi dai nici bună ziua.
 70 Ce nu vii la masa mea,
 Să mâncăm și noi câtăva,
 Să 'nchinăm frate la frate,
 Arz'o focu' strînătate!”
 Manea atuncea zicea:
 75 —„Nene Tomo, dumneata,
 Cum să viu la masa ta.
 Bat-o omenia ta!
 Bine-ai băut, te-ai îmbătat,
 Pe drum de ce n'ai plecat?
 80 Cine drac te-o fi 'nvătat,
 Drumu' lu' Vânătu-ai dat,
 Mi-ai păscut livczile,
 Mi-ai tăvălit oarzele.
 Mi-ai încurcat grâncle.
 85 Oiu să-ți scurtez zilcle!”
 Toma puțin beat cra:
 Drept de mumă-l înjura.
 Mane-atunci se mân'a,
 La Toma se repezea,
 90 Odat' cu palosul da.
 Piste mijloc îl tăia.
 Mațele i le vărsa.
 Toma la ele privea.
 Toma atunci că zicea:
 95 —„Of, sărac de maica mea,
 Căinele-mi mănă viața!”
 Mațele și le-aduna.
 Cam cu pae, cu gunoac,
 Bagă 'n burtă să se 'nmoae.

- 100 Cu ciciul le încingea,
Cu chimirul le strângea,
Și la Manca că striga:
—„Vai de măicuța ta.
Poate 'n pământ te-ai băga.
- 105 De cu zile te-oi lăsa.
Că poate burta-mi și-așa”.
Și la Vânăru se 'ceca
Și lu' Vânătu' zicea:
„Fiule, căluțu' meu.
- 110 Creștinu' lu' Dumnezeu,
Poți cu mine tu să ții
A, trei zile și trei nopți,
Să-l vedem pe câine jos.
Nebeut nici nemâncat.
- 115 Să-l văd pe câine tăiat.
Că prea rău m'a vătămat:
Dela masă mea m'a luat”.
Atunci Vânătu' zicea.
„Tomo, tu stăpânul meu,
- 120 Creștinu' lu' Dumnezeu,
Pot cu tine cu să țin
Șase zile, șase nopți.
Nebeut și nemâncat,
Să-l văd pe câine tăiat,
- 125 Că prea rău te-a vătămat”.
Toma pe Vânătu' încăleca.
Infoia codița 'n vânt.
Cu buze rupând pământ
După viță de haiduc.
- 130 Fugea Manea cât putea
Și Toma îmi alerga
Și din fugă îl prindea
Odată cu sabia da
Cătu'n umăr îi tăia
- 135 Și ciochina dela șea,
Din puțin scăpa Gălbina.
Răzma pălosu 'n pământ.
Rupea brazdă ca de plug,
Ce n'am văzut de când sânt,
- 140 Așa brazdă de cușit!
Tumte-atunci rău îi părea
Că văru' lui bun era,
Că sânt ei doi verișori
Făcuți din două surori.
- 145 Cu palosu 'n pământ săpa.
Mândră groapă de-i făcea
Și pe Manca-l îngropa.
Masă de-aramă scoțea.
Pe mormântu-i o puneă,
- 150 Bea acolo și mânca,
In loc de pomană-i făcea.
Că n'are pe nimenea.
Pe-urmă Toma se scula
Pe Vânătu' încăleca
- 155 Iară 'ndărăt se ducea
La cinci ulmi dintr'o tulpină
Ca cinci frați din muică bună.
Pe Vânătu-l priponea
Chilimu' și-l așternea
- 160 Lada căpătâi puneă
Și de-un somn dulce-adormea,
Toma când se potcnea,
Nu mai putea se mișca.
Că prea mult sânge cura,
- 165 Unde tăiat îmi era.
'Ncepea Toma de plângea
Și cu Vânătu' vorbea:
—„Vinete, căluțul meu,
Creștinu' lu' Dumnezeu,
- 170 Pară-ți bine, pară-ți rău.
Nu mai sunt stăpânul tău,
C'o să mor, bre, maică eu.
Eu bre, maică, oș muri.
La capu' meu ai veni,
- 175 Ai țipa și-ai rincheza
Pe mine de m'ai cânta
Că n'am și-eu pe nimenea!”
Atâta el mai vorbea,
De trei ori din guriță căsca
- 180 Și sufleteclu-i reșea.
Și murgu dacă vedea
La capu' lui se trăgea
Cum țipa și rincheza
Tot pe Toma se cânta
- 185 Că n'are și-el pe nimenea.
Cu copitele 'n pământ da
Mândră groapă de-i făcea.
Târâș'cu dinții-l lua
Și în groapă îl băga.
- 190 Cu copitele iar da.
Frunza de ulmi de strângea
Pe Toma de-l entrupea
Soarele nu l-a vedea.
Nici vântu' nu mi-l bătea
- 195 Nici musca nu-l mai mușea,
Nici viermii nu-l mai mânca.
Iacă maică-s', auzca
Că Toma ei a plecat
Din țară unde-a fost argat
- 200 Și pe la moși-a dat
Cu vărul-su s'a certat
C'asa rău s'a întâmplat
Și-amândoi mi s'au tăiat.
Ea pe fugă să puneă
- 205 Și la moșie-alerga.
Vânătu, când o vedea
Drept la Toma se ducea
La capu-i de rincheza
Ca să-l vadă maică-sa.
- 210 Maică-sa că ajungea
Pe Toma îl desgropa
Și pe obraz îl pupa
Și pe el că se cânta:
—„Toma, copilășu' meu,
- 215 Muică, dănăcelu' meu,
Muică, trumușclu' meu.
Cine maică te-a 'nghemnat

- De tu maică mi-ai plecat
Din țară-unde-ai fost argat,
220 Pe la moșie c'ai dat,
Cu văru-tu te-ai certat,
Muică, capu' ți-a mâncat.
Și singură m'ai lăsat!
Ard'o focu' de moșie,
225 Rămase toată pustie,
Pe muica cine s'o ție,
Să-mi aprindă lumina,
Să-mi facă liturghia
Și să-mi țină moșia?"
- 230 Atât muică-sa zicea
Și 'n zăbun în posnar îl căta
O sută de poli găsea,
Sâmbrioara și-o găsea,
De-a ascultat-o pe ea.
- 235 Și la păiton plătea,
În păiton îl puneă
Și acasă îl ducea.
Sapte preoți aducea
Mare slujbă de-i făcea.
- 240 În ceară-l învăluia.
În leagăn de ceară-l băga,
Și pe Toma-l îngropa.
Șase săptămâni plinea,
Mândră pomană-i făcea.
- 245 Doi lăutari aducea
Și maică-sa le plătea
De în cântec îl puneă,
De se cântă și-acuma.
De-ascultă toată lumea.
- 250 L'astă cinstită de masă,
La boeri ca Dumneavoastră.
La mulți ai de delungați
Cu prieteni și cu frați,
Bine să ne veselim,
- 255 Pe-astă lume cât trăim.
Și să nu ne dușmănim
Că doar nu știm cât trăim.
Poate mâne-oiu să murim
Și pe urmă ne căim.
- 260 Că moartea-i înșelătoare
Te ia făr' de lumânare,
N'adastă, te premenești,
Te ia cum te nemerești,
Dintr'alte căși mari domnești
- 265 Pleci cu un inel la dești,
Dintr'a ta marc moșie
Te 'mbracă într'o cămășue,
Dintr'ale tale averi
Te duce pe patru blăni.
- 270 Popa cu cartia 'n mână
Și far lăsă câte una,
Da' eu de vă spun cu gura

FRÂNTURELE

- Foac verde foi de fragă,
Eu mă rog de cuc să tacă,
El se sue sus pe creacă
Și mult cântă de mă sacă.
5 Ia taci cuce, nu cântă!"
- „C'am dat de-o inimă ra:
Mi-a pierit soțioara
Și-o să cad'o iarnă grea,
N'are cine mă căta
- 10 Și-mi gegeră limbuța.
Se 'mbolnăvește naica
Cu dor di la soața mea".
Cucul ca o păsărea
Se suia pe-o lănuirea
- 15 Și cânta ca cu gura
De răsuna. vezi, valea
Ca să-l asculte lumea
Să piardă inima ra. (3)
—Inimioră ce te coci
- 20 Ca fânu-ăl de pe odgoș?
Noi am mai dat de-un păcat
Cin' l-a lăsat pe oftat.
Că cu de n'aș fi oftat
De-atuncea mi-aș fi crăpat.
- 25 Ama acu când oftez
Cu-atâta mai prididesc
De duc zile și trăesc. (3)
—Când oiu zice ouruiană
Ioana naichii, Ioană.
- 30 Naiba te scoase 'n poiană
Albă ca o budiană,
Budiană cu trei creci
Venită din București.
Cetită de logofeți,
- 35 Unu-i logofătu' Pătru
Și-altu-i logofătu' Ion
Ce mi-i feciorel de Domn.
Da' știi, Ioană, da' nu știi.
Ori minte bine nu ții
- 40 Când eram niște copii
De făceam dragoste 'ntâi.
Ne mâna muica la vie
Să culegem răzăchie
Răzăchie, strugurie.
- 45 Strugurei și brădinași.
Ochii negri mânca-i-aș.
Tâțe albe ca un caș
Când ședeam la voi pe pat
De vorbeam de sărutat.
- 50 Sărutatul nu știam
Da' trudeam de-l învățam
Da' ședeam pe căpătâi
Și ne iubcam noi întâi
Da' ședeam pe paviștele
- 55 Și vorbeam de dragostele.
Mușcam din țâțele tele.
Că sunt mici ca niște mnele

- Și sunt moi ca frunzele
 Și dulci ca stafidele. ⁽³⁾
 62 — Ioană, cărtoagele noastre
 Acum stau pustii pe coaste
 Când oiu zice viorele
 Fusci Vineri pe la ele,
 Mă umplui, Ioană de jele,
 65 In cărtogu-ăl dela vale
 Răsărise-o iarbă mare,
 Bate vântu', iarbă culcă,
 Doru' Ioanei mă usucă,
 Gura ei mă bagă 'n luncă
 70 Bate vântu', iarbă scolă,
 Doru' Ioanei mă omoră,
 Gura ei mă bagă 'n boală.
 Da 'n cărtogu-ăl dela deal
 Răsărise suminoc
 75 Nu te mai uit, Ioană-un an.
 Da 'n cărtogu-ăl din mijloc
 Răsărise siminoc
 Și un fir de busuioc,
 Busuioc dela Ioana
 80 Prisădit de daica Ioana,
 Prisădit de Vinerea
 Și udă de Sâmbăta
 Să poarte Dumineca.
 Busuioace nu te-ai coace
 85 Nici sământă n'ai mai face.
 Că din sămâncioara ta
 S'a izvodit dragostea
 De nu pot eu fără de ea
 Nici sara nici dimineata,
 90 Peste zi totdeauna,
 Mânca-o-ar pârdaľnica!
 Ce n'a lăsat cineva
 Să se vândă dragostea
 C'aș da boul și vaca
 95 De-aș cumpăra dragostea,
 Si-aș vinde boul și plugu'
 De aș cumpăra iubitu'. ⁽³⁾
 — Verde, verde de-o cicoare
 De s'ar face dealu' vale,
 100 Valea o poiană mare,
 Aș da la mândra călare,
 Și e drumu' cu gleoțană
 Nu pot să merg pe picioare,
 Și e drumu' bulgăros
 105 Nu mă pot duce pe jos ⁽³⁾
 — Când oiu zice murele
 Trage, mândră boabele,
 Socotește zălele
 Dela Paști pân' la Ispas
 110 Câte năcazuri am tras
 Și de-oiu trage căle-am tras
 Da' de mândra nu mă las
 Pân' n'aș face-o cu pripaz,
 Pripazu' să-mi zică tată
 115 Să-l mân cu troaca la apă,
 Să se mire lumea toată. ⁽³⁾
- Inimă de putregai,
 Spune-mi ce durere ai,
 Scot cuțitu' de te tai!
 120 Inima mi-e răbdătoare
 Au mănâncă, nu i-e foame,
 Și se culcă și nu doarme
 Da' iubește pâta moare
 La fete și la cocoane.
 125 Fii inimă, răbdătoare
 Că-ți pun lacăt la picioare
 Stăi, inimă la un loc
 Că-ți pun lacăt de mijloc.
 Lacăte să-i pun o mie,
 130 Inima lucră ce știe. ⁽³⁾
 — Mândruțo, când te iubeam,
 Unde mă culcam, dormeam,
 Da' de când nu te iubesc
 Mă culc nu mă odinesc,
 135 Toată noaptea te visez.
 In vis te visez prea bine.
 Pui mâna nu dau de tine.
 N'a rămas inimă 'n mine
 Nici cât bobu-ăl de neghină
 140 Puținică ce-a rămas
 Și-aia plină de necaz. ⁽³⁾
 — Vai de ea inima mea
 Că nu mai e cum era.
 Cum eram în vârsta mea,
 145 Puneam picioru' 'n terchea,
 Curmam calu' cu chinga,
 Lăpădam burta pe ea,
 Sburam ca o păsărea
 Pe deal, pe la potecea,
 150 Pân' o prindeam pe mândra,
 Făceam dragoste cu ea.
 Mânca-i-ar naica gura
 Și țâța dela dreapta
 C'asta-mi rupse inima
 155 De nu mai văd eu lumea! ⁽³⁾
 La ograda boerească
 Stau florile să 'nflorească,
 Bobocii să 'mbobocască,
 Cocoane să 'mpodobească.
 160 Mari boeri să le privească.
 La picior cocoanelor
 Nu putem, boerilor.
 Că ne dor picioarele
 Din toate oscioarele
 165 Și ne dor călcăele
 Din toate lămăcle! ⁽¹⁾
 — La fereastra din obor
 Bate murgul din picior
 Ca să mă scol mercur
 170 Să-i pui șaua binișor
 Să mă duc unde mi-e dor. ⁽²⁾
 — Mitrăniță, Mitrăniță,
 Fă-ți brațele grădiniță
 Și țâțele lubeniță,
 175 Ca să mă bag pândăraș

- Să le păzesc, mânca-le-aş ! (3)
 —La păru' cu foaia lată
 Cum mai joacă Sârbii roată,
 Sârbelc, săracele,
 180 Cu coade ca vacole
 Cu moţ moţ ca ciovicele !
 La păru' cu foaia 'ngustă
 Cum mai joacă Sârbii ustă,
 A pierdut Sârba pestelca
 185 Si-o cată Sârbu' cu leuca. (1)
 —Dine. Dine Constantine
 Voinicel cu două lume.
 Amanetul meu la/tine,
 Da' ce fel de amanet ?
 190 Planticuţa dela piept
 Inelu' din deştu-ăl drept.
 De-aş şti că te-aş lua pe tine
 Singurea m'aş spânzura.
 Singură cu mâna mea
 195 Să se ducă pomina,
 De vârfu' sovârfului
 Cu ciucarii brăului
 In mijlocu' târgului (1)
 —Mi-e somn. muică, şi-aş dur-
 meace !"
 200 „Du-te, Tică, de te culcă,
 Du-te 'n pat la dadă-ta"
 „Nu mă duc în patu dadei,
 Că mi-e dada fată mare
 Şi miroase-a flori de Mare"
 205 „Mi-e somn muică şi-aş durmeace !"
 Du-te Tică, de te culcă.
 Du-te în pat la tată-tău"
 „Nu mă duc în patu' tatei,
 Că mi-e tata om bătrân
 210 Şi miroase-a flori de fân"
 • „Mi-e somn muică şi-aş dumeace !"
 „Du-te Tică, de te culcă,
 Du-te 'n pat la ibovnică"
 „Acolo, muică, m'oiu duce
 215 Că mi-e pat de ibovnică
 Si nu-mi miroasă nimică". (4)
 —Foaie verde de-un bujor,
 De trii zile trag să mor,
 Fete mari mi-au dat ocol,
 220 Măndrele s'au strâns stobor,
 Rău le pare c'oiu să mor
 De mă 'ntreab' unde mă duc,
 Eu le spun la câmpu-ăl lung.
 Mă 'ntreabă că viu curând,
 225 Să am bani de cheltuială
 Aş veni la primăvară
 Cu chite de tămăioară,
 Plâng ele de se omoară.
 Când oi zice foi de linte,
 230 De-ar fi măndrele cuminte,
 Ele pe naica să-l cânte
 Cu trii zile înainte
 Şi neicuţa să le asculte
 Să ştiu c'am fost cu minte.

- 235 Când oi zice şi-o lelca
 Să vezi cu la moartea mea
 Când o veni să mă ia,
 Verde, Leană, de-un năut,
 Şi-oiu să las cu jurământ
 240 Să mă 'ngroape mai adânc,
 De nouă palme de-adânc.
 Să-mi facă trumbu de plumb
 Şi cu stâlpu' de argint
 Să nu putrezesc curând
 245 Să mă ştiu c'am fost voinic.
 Am iubit mândruţă 'n crâng,
 Am iubit şi-oiu să iubesc,
 Măcar să mă prăpădesc,
 Să putrezesc la cinci ani,
 250 Nu fac voia la duşmani ! (3)

1. *Gherghiţa a lui Anghel al-
 Cergioael* (Kumbair). — 2. *Dinu
 Mihai* (Negovanî). — 3. *Pavel
 Raboveanu* (Rabova). — 4. *Marta
 a lui Mitrun el lui Bour* (Ki-
 rimbeg).

COLINDE

- Sus în dealu' viilor,
 La umbra gutuilor,
 Lină Magdalină !
 Mi-este-un păr mare rotat,
 5 Pe şupt el mi-este un pat
 Cu scândurile de brad.
 Lină Magdalină !
 Dar în pat cine-i culcat ?
 Mi-este-o fată si-un băiat,
 10 Lină Magdalină !
 Intre ei cine-i culcat ?
 Mi-este-un mic desfăşiat,
 Lină Magdalină !
 Cu scutice de mătăasă,
 15 Cu fâşia sârmă 'ntoursă,
 Lină Magdalină !
 Este viţă de 'mpărat;
 Vai, ce rău e blestemat.
 Lină Magdalină !

DESCÂNTECE

Din vânt, de întâlnit.

- A plecat (cutare) pe cale
 Pe cărare,
 Pe drumu-ăl marc.
 Să 'ntâlni cu vântu 'n cale,
 5 Vântu' turbat
 Şi învivorat,
 Cu chica răsfirată,
 Cu barba înfoiată,
 Cu secerea a secerat,
 10 Dudaele-a adunat.

- Săgeți le-a făcut,
Peste câmp le-a aruncat
Și pe (cutare) l-a săgetat
Și l-a încuțitat,
15 Creerii capului
In fața obrazului,
Prin zgârciu' nasului.
Și 'ncepca a plânge
Cu glasul 'n ceriu
20 Cu lacrimile până 'n pământ.
Maica Sfântă Maria
Glasul lui în ceriu l-auzea
Și se scobora
Pe scară de argint
25 Cu papucii tropăind,
La (cutare) venea
De mâna dreaptă-l lua :
— „Ce te plângi (cutare),
Ce te olicăești ?”
30 — „Ce plâng, Maică Sfântă Marie,
Plecai pe cale,
Pe cărare,
Pe drumu-âl mare,
Mă 'ntâlnii cu vântu 'n cale,
35 Vântu' turbat
Și învivorat,
Chica-i înfoiată,
Barba răsfirată,
Cu secerea secera
40 Dudăile le-adună.
Săgeți le făcu
Peste câmp le aruncă
Pe mine mă 'ncuțită
Și mă săgetă,
45 Creerii capului,
In fața obrazului,
In zgârciu' nasului,
In măduva oaselor”.
Maica Sfântă Marie de-auzi
50 Cu mâinile l-apipăi,
Oasele i le potrive,
Sângele i-l limpezi
Și doru' i-l alină,
Și nici pe-aia nu-l lăsă !
55 Il trimeasă la (cutare) descântătoare,
Se aflase buân de mână
Și cu leacu' de gură,
Cu descântecu' descânta
Și durerile alina.

De nălucă.

(Când e frică omului de umbra lui. Trebuie să ai rischitor de alun, o seceră și o lumină de ceară, și să aprinzi tămâe. Ții lumânarea aprinsă ca să facă umbră omului bolnav. Cu stânga te faci că depeni cu rischitorul, cu dreapta ciocăni cu secera umbra și zici așa):

- 60 Nu tai umbra asta,
Tai frica, nălucă,
Deochitoarea, râmuitoarea,
Din inima lui (cutare),
Din casa lui.
65 Din culcușu' lui.
Ieși tu, frică,
Ieși nălucă,
Ieși colțato, ieși zâmbato,
Ce te faci, cloață, a cloncăni,
70 Cu puii a pioni
La (cutare) în așternut ?
Du-te la colțatii tăi,
La zâmbatii tăi,
Pe ei să-i spământe,
75 Pe ei să-i încinți,
Pe ei să-i fărâmi,
Pe ei să-i bolnăvești,
Pe ei să-i zăpăcești.
(Cutare) Să rămăe curat
80 Și luminat
Ca roua în câmp,
Ca argintu' strecurat.
Ca botezu' care s'a botezat :
Cine are cruce
85 Să vic la cruce,
Cine n'are cruce
Să fugă de cruce !
Cu biruință să fie crucea lu'
Hristos,
In casa lui,
90 In culcușu' lui
Că (cutare) are și cruce și tămâe,
Da' colțatii tăi
N'au nici cruce nici tămâe,
Periți voi, moroi, moroaice,
95 Strigoi, strigoaice,
Păduroi, păduroaice,
Tu, nălucă,
Tu, strălucă,
Ieșiți și vă duceți
100 In coadele mărilor
In coarnele cerilor
Unde cocoș n'o cânta,
Cal n'o râncheza,
Unde voinic n'o fluera,
105 Unde topor n'o ciocăni.
Acolo să vă duceți
Că v'așteaptă
Nouă fete de împărat
Cu measele 'ntinse,
110 Cu făclii aprinse,
Acolo să vă duceți
Acolo să mâncați,
Acolo să beați,
Acolo să stați,
115 De (cutare) să vă uitați !

*Gherghifa a lui Anghel al
Cergioaet, Kumbair*

BASME

Omul cu vaca și oții

A fost un om sărac, cu șapte copii. Toată averea lui era o vacă. El ce să vorbească cu nevasta lui? Să vândă vaca și să ia hrană copiilor. Într-o bună dimineață luă vaca de curm și plecă cu ea la târg. Târgu' era cam departe de sat. Drumu' târgului ducea prin niște păduri. La fiecare colnic
5 să pusasă cât'un oț, de pândea călătorii, ca să-i jefuiască; douăsprezece colnice cât'un oț pus.

Să'ntâlnește omu' cu un oț și zice: — „Bună ziua măi fârtate!” — „Mulțumescu-ți dumatule!” — „Un'te duci cu bou-ăsta?” Bietu' român îi răspunse: — „Nu e bou și este vacă”. — „Mă, netotule, nu te vezi că este
10 bou?” El, bietu' om, plin de mirare ridică coada vacii, se uită și vede că e vacă. Oțu-i da zor că e bou.

Să prinse oțu' cu omu' la rămășag, zice: — „Uite, dacă te-i întâlni cu douăsprezece oameni, și-or zice toți că este bou, să știi că-ți iau bou' de geaba, fără de nici o lăscac”. Bietu' om, speriat, iar mai ridică coada și
15 să uită. Tot vacă era!

Să prinseră la rămășag. Că dacă o zice unu' din cei doisprezece că este vacă, să tae vaca oțu', s'o jupoac, să-i umple pielea de galbeni și să-i plătească omului. Și biet sărman de om, când auzi, de bucurie, nu știa cum să
20 meargă mai repede. Și tot zicea: — „Doamne, dă-i să fie vacă!”

Să întâlnească cu al doilea oț. Și el tot așa îl întreabă: — „Un'te duci măi fârtate, cu bou-ăsta?” Și, așa, spune el speriat: — „Nu e bou și este vacă!” Și ridică mereu coada și să treacă la ochi. Se uită la oț și nu știe ce să creadă. Cum o vedeau toți bou? Să fie bou? De unde bou? Da'cum de
n'o văd ei vacă?

Mearsă ce mai mearsă, se întâlnește și cu alții, și toți într-o gură spuseră
25 că este bou. Și luară vaca de curm și plecară spre cuibu' lor. Și el se rugă: — „Barem dați-mi cinci lei, să iau făină să fac mămăligă copiilor. — „Mă, netotule”, zic, „nu vezi că este bou? Dacă era vacă nu te umpleam de blagă”.

Bietu' om rămase dându-și cu pumnii în cap. Ce să gândească el, să urcă
30 într'un copac, să uită după oți încotro să duc cu vaca și își însemnă cuibu' lor.

El să întoarse acasă cu mâinile bătute la inimă. Il întreabă nevasta: — „Bine, mă omule, tu nu vii cu făină, să facem mămăligă copiilor, că mor de foame?” — „Păi”, zice, „vândui vaca și nu mi-o plăti. O să-mi
35 dea mâine banii”. Se repezi la plug și luă oticu'. Și ceru nevastei: — „Dă-mi cămașa, zăvelca și o cârpă de-ale tele, să mă premenesc și eu de fomee azi”.

Pleacă el spre cuibu' oților. Ajunse până la un copac, să îmbracă de fomec și ciuci jos la rădăcină. Iacă-tă-te un oț iasă afară și o vede pe
40 fată acolo. Și o întreabă: — „Ce cauți tu aicea?” — „Uită-te viu și eu dela târg și am inserat pe drum și vreau să înoptez aici, că mi-e frică să mă duc mai înainte”.

Și oțu' numai decât dădu fuga la vâtafu' lor și-i spuse: — „Aicea este o fată mare”. Vâtafu' zise: — „Păi ce mai stai de n'o aduci!”

45 Se duce oțu' iar la fată și o roagă frumos: — „Aide să stai cu noi în casă până mâine, că doar și noi sântem oameni”. Fata zise cu frică și cu rușine: — „Lasă că sânt bine și aicea eu!” — „Ait, ait, să nu pierdem timpul”. Și o luă de mână, o duse în casă și o băgă în sobă, la vâtaf.

Și vâtafu' întreabă pe fată: — „Ce ești, fomec sau fată?” Și ea spuse cu
50 frică și cu rușine: — „Fa-tă, un-chiule!” El ieși înflăcărat la oți și le crici la toți: — „Auziră-ți voi ce vă spun eu? Orice-ți auzi la noapte să nu mișcați și să stați toți care pe unde vă găsiți.

El se întoarse la fată și-i da zor să se desbrace și să se culce în așternut.

Da' ea așa se rușina și plângea și zicea: — „Lasă că oi să stau și eu aicea
55 până s'o face ziua, și se făcuse măzgugură într'un colț. Și oțu' crepa inima

în el și zicea : — „Aide, nu pierde vremea, că aici nu mai e vorba ta și ești la porunca mea”. Atunci îi zise fata vătafului : — „Unchiule, stinge lumina, înăcar să fiu în întuneric”. Oțu' înfuriat stinse lumina de grabă. Iar când să făcu negură scoasă omu' oticu' de pe supt zăvelcă și să pusă
60 pe oț. — „Nu e bou, și este vacă ! Nu e bou, și este vacă !” Și pumf, și pumf, și pumf ! — Vai ! măculița mea, tu ești ăl cu vaca. Lasă-mă că ți-oi da tot ce-ai vrea. Și i-a dat bani cât poate să ridice.

Cu ei să duce omu' acasă la nevastă, îi pune banii dinainte și zice : — „Încă nu mi-a plătit-o. Mai arc să-mi dea”. El să îmbrace de doftor își ia
65 târna pe mână și pleacă pin pădure să caute burueni. Și iasă un oț și-l vede. — „Da' ce cauți și tu pe-aci ? întrebă el — „Apăi ce să caut ? Eu sânt doftor”. — „Da ?” — „Culeg burueni de leacuri”. Oțu' dă fuga la vătafu' și-i spune. — „Uită-te, zice, „pi' colea este un doftor care culege burueni, să facă leacuri pentru bolnavi”. Vătafu' îi spuse oțului : — „Da'
70 ce mai stai, de nu-l aduci ?” Și oțu' să duce, îl chiamă pe doftor și-l aduce în sobă la vătaf.

Doftoru' să uită pin sticlă la răni și făcu douăsprezece răvașe, la fiecare câte unu', și-i împrăstie pe toți în toate părțile, trimcasă pe doisprezece inși în douăsprezece locuri ca să-i cumpere buruieni bolnavului și rămaseră
75 singuri amândoi. Și scoasă oticu' de pe supt aină și să pusă cu belda pe el. Pumf, pumf, pumf și pumf ! — „Nu e bou și este vacă !” și-l meliță cu oticu' cum meliță femeile cânepa, de-l făcu pânzderii. Și-l bătu până când îl omorî. Și să încarcă de parale, cât nu gândi dumnealui să ia.

Gherghița a lui Anghel al Cergioaci, Kumbair

GLOSAR

- a dèl* = obicei
ajunel = tinerel
ală = balaur, hăple, boală
âma = dar, însă
 5 *amă* = se ia după el, se amă după el
amănat = curând
aragna = într-o rână
arămășă = căpitan de haiduci
arânește = hrănește
 10 *arâng,uri* = clopot de biserică
arcinește = cheltuește (praful de pușcă)
arșin = lespede, piatră mare fă-tuită
arturiseală = licitație
ascultător = slugă, țârcovnic,
 al doilea după dascăl, face
 treaba slujbei, nu cântă
 15 *at* = cal bun; a ieșit din prăsilă,
 din tamazlâc at.
avlie = curtea cu toată gospo-
 dăria
bădlag = lemn, pe care se în-
 vârteste steaua de Grăciun
băirac, baraiac = steag
bandă, e = taraf de lăutari, or-
 hestră
 20 *baraban* = cusut unit cu ceva
bărâtează, se = se vaietă
barot = praful de pușcă
baș = tocmai
băzdoacă = ciomag, boacă
 25 *bebeacă* = piatră rotundă de
 gârlă
beden = zidul cetății
beldie, belda = băț, bătae
blagă = avere (în bani)
boabe = icre
 30 *boboloașe* = bumbi
bogaz = țârm, strâmtoare
 La vale, la vale
 Pe-al *bogaz* de mare,
 Soarele răsare.
(Iana Sânziana)
bolboră = volbură, vânt, vifor-
 niță
bolbotină = floare
brâglă = vatale, dar și scânduri,
 bețe.
 35 *bramă* = clanță, dela bulg. brava
 (poate ca pivnița = pînă)
budiană = buruiiană
buduroiu = scoc, uluc;
burungiuc = borangic
but = piciorul diindărăt (al por-
 cului etc.).
 40 *culapod, oade* = piatră mai mică
 fătuită
cârciu, uri = ciorchinele de stru-
 guri curățat de hoabe
cărmenți = cercei
cărpătoriu = fund de lemn
cârlog, oage = locul cu iarbă,
 pe unde s'au tăvălit doi
 45 *ceanac* = strachină
cecărcă = vârtelniță
cechie = briceag
cerechez, cerchezește = bărbier,
 bărbierește
chelciug = belșug
 50 *cheșchioara* = pieptene, dimi-
 nutiv
chezap = apă tare
chiciu, uri = smoc de păr pe
 chișită, la cal
chiele, ptele = piele
chiept, tep! = piept
 55 *chîmur* = cărbunc
chiostece = legătura calului la
 picioare ca să meargă în ră-
 van sau în buestru
chipcel = cauc
chișăr = drugul de lemn de care
 sunt legate cele două frânghii
 șleaurile calului
chită = mânunchiu de flori
 60 *cicic* = brâu
cinghel = cârlig de pește în
 ogîac
cinie = farfurie
ciobârneac = lemnul cu care iei
 ciubărul în spinare
ciul, ă = fără o ureche, la cal

- 65 *cloța* = cloșcă
cluc = must amestecat cu struguri
coclete, *ți* = ochiu de it la răsbou
colgiu = străjer, strângător de biruri
compir, *crâmpoi* = cartofi
70 *comșiu* = vecin
copisălește = face căpiță
coșavă = vântul de Miazănoapte, Răsărit, dela șes
coșere = grajd
cotoi = piciorul găinii
75 *cotonoage* = piciorange
cotoriță = coș
cruntează = tae puțin (mustătile)
cucăe = moțae
culmie = prăjină, de pus toale
80 *cumnat-de-mână* = naș de-al doilea, însoțitorul mirilor, a cărui mamă moșeste pe noua nevestă
curare = curătură, curățitură de pădure
cutropiș, *cutrobește*, *cutrope* = acoperiș, învește
dada = tața
dănac = flăcău
85 *dă-pe-ciumag* = aruncă unul un băț altaia, care îl prinde. Cel car e l-a aruncat îl apucă, apoi, cu toată mâna, toamai de asupra mâinii celuilalt. Acesta dă atunci drumul și apucă la fel. Și tot așa până la capătul de sus. Celce poate apuca cel din urmă, câștigă prinoarea sau are dreptul pentru care „s'a dat pe ciumag”
de-a doua (pe cal) = femecește, cu ambele picioare într-o parte
de-cuș = nici de cum, câtuș de puțin
de-loc = îndată
disag, *i* = dăsași
90 *disagă*, *uri* = o legătură de știuleți de porumb, ca vâsla de struguri; se înoadă de foile uscate și se agață într'un cui
dos = pădure
drăgăvei, *frăsenel* = burueni de primăvară: „în zilele de Paști merge lumea, Luni, la frăsenel, la Deleina, sus, Marți, la drăgăvei, în pădure la Coșanuț, livezi în care de când se ia zăpada, oaia nu mișcă; bu-

- ne de naștere: a fost o femece, care s'a dus acolo și a născut doi copii — acum nu se mai lasă, că se prăsesc prea mulți oameni”
dudae = ierburi
duducă = burlan
95 *dugae* = prăvălie
duplecă = se apleacă
dzângaș = clopoțel lung de piringi (alamă); se pune la oi
edec = cdec, meterez de piatră
fârșește = sfârșește
100 *fruntar* = podoabă de cap la femei
ftierar = lemn pe care se pune fierul coșului
ftierar = fierar, nălbant, covaciun
fucie = butie
furnă = sobă
105 *gălbinastru*, *gălbinastru* = păr la cal, alb prin gălbeneală
ganță = cârlig
gavaz = kavas, jandarm
gegeră = degeră
gemădan = zăbun
110 *ghijură*, *ghighilici* = porumb mic sau mărunț de tot, noduri
gogea = câteva; pierdură gogea parale
golumb, *iță* = porumb, iță
Mierlîță, *mierlîță*,
Pasăre pistrîță,
Măndră golumbiță
(Frânturele)
gomotâră = buruiiană ghimpoasă de nisip ce are acelaș nume și pe dunele Ciupercenilor; Panțu n'o arată
gorneag = vântul de Miazăzi, dela munte
115 *grivnă* = brătară
grobiște = cimitir
guguștine = turturea
gujbă = legătura prin care se trece lopata la barcă
gușban = haină
Capu' ridica
La vale privea
Pin răvă curară,
Pin deasă d'umbravă,
Si e' ce vedea?
Gușbane roșind,
Săbu strălucind.
(Miu Snobiu')
120 *gușerie* = un fel de jug de lemn la calul legat cu funie de străjer.
(l)(h) ală, v. ală

- (h)arămbeașă v. arămbeașă
 (h)arâng, v. arâng
 (h)oagă v. oagă
 125 (h)ogaș, v. ogaș
 (h)unie v. unie
 ierugă = pârâu
 Un pui răcăia,
 Ierugă lăcea!
 (Voichița)
- ieșitoare = umblătoare, privată
 imos = murdar
 130 împofilat = îmbufnat, supărat
 împutat = cu părere de rău
 după dar
 Date de pomană,
 Și nu fură date
 Cu inima toată,
 Date și împutate.
 (Voichița)
- incint = încălzit, încins
 intof = trăsura
 În intof suia,
 Mâna cat putea.
 (Ștefăniță)
- iut, iută, iuși, iute = iute, repede
 135 lemn = pom; sicriu, pădure
 lincă, lincă, lincă = leagăn
 logofăt-de-masă = copist, secre-
 tar
 logofăt-de-strană = dascăl de
 biserică
 lumăr = număr
 140 lume = nume
 lumină = lumânare
 marginea = Craina
 măzgugură, s'a făcut, sau mărun-
 che = s'a zgârcit
 miraz = zestre
 145 meciă, mecește = zdrobitor,
 zdrobește
 merac = chef, plăcere
 mereor = încet, binișor
 morcoșgi = pâtlăgele roșii
 naclă = ochiu, vârtej de apă
 150 nadol = neînțeleș
 nălbant = fierar
 năpastă = prostovol
 negură = întuneric, seară
 nime = nimeni
 155 oagă = râpă, vâlcea fără apă
 oară = păsări, oară sălbatică
 oarcă = coardă de vioară
 obdele = objele
 obod = vâșcălie de sită
 160 ociogi = teci fără boabe
 odgoș = ce rămâne după coasă
 ogaș = vale
 ogoae = mingi

- orbete, și -- sobol
 165 otic = lemnul de la plug
 păcurar, iță = cioban
 păiton, păitongiu = trăsura, bir-
 jar
 păliș = stricat, vorbă păliș
 pămetnic = monument, statuie
 170 peșchir = ștergar
 piatră, chiatră = munte
 pitoc = scund
 poară, în = împotrivă
 pocăzit, se pocăzește = de mi-
 rare, se minunează
 Să ne scoți la lume
 Să-ți fim noi trei nume
 Pocăzite 'n lume.
 (Treii surori)
- Ioana se uita,
 Când podu vedea,
 Pomii iar așa,
 Alții că mburmba,
 Alții se vărsa,
 Unii că lega,
 Unii pârăgia
 Sau se petrecea;
 Zău se po căza
 (Ioana Sânziana)
- 175 plotoagă plologi = cârpă; pu-
 nem la picioare, ca să nu tu-
 ne noroi la obdele; ce mai plo-
 toagă de om!
 polată, polătar = ieșitură, strea-
 șină de prispă, grindă de po-
 lată
 polemit = potrivit, plăsmuit
 polomeac = găleată
 potânc = inel de fier, leagă plu-
 gul—grindeiul—la căpătăiu și
 de osie
 180 poturi = nădragi
 povată, eți = șatră de oi la stână
 prigoneală = rămășag
 pripaz = copil mic
 prostesc, mă = mă împac
 185 rămâns = rămas, la Pađ.
 rost(o)este = ostocște, potolește
 sătelcă = țăpoi
 Bici de foc plesnea
 Aici aduna
 Tot Tănțari bătrâni,
 Tot maistori de-ai buni;
 Cu baroasele,
 Cu sădelcile
 Pietrite cerca
 (Mlu Copila)
- sandăc = scaun
 sângir = lanț
 190 sarmă = fir de aur
 schier, fler = fier; îmi dă gura
 în scher = bun de gură.

scobinat = scobit, cu jghiab
scumpie = țărang, „lemn” des și
 mărunț
șicuită = lăcuită

Cea Doamnă Bălașcă,
 Cucioană Pătrașcă,
 Doboară 'n coboară
 Pe cel creac de munte
 'Ntr'o căruță verde,
 Verde șicuită,
 Cu sarmă năgrădită.

(Pătrașca)

- 195 *slăbină* = burta calului
sobă = odaie
șocăte, ți = șoarece
spemă = lână moale
stăvar = herghelie
 200 *știm* = lână rea, zgribănțoasă
stobor = sobor, grămadă
stricătoare = strecurătoare
strin, strinătate = străin, străi-
 nătate
sufurină = salbă de galbeni
 205 *sulacu* = ciolac, ciung (stângaci,
 Stângă)
tarabă = gard de lemn
țâricheană, țârcană = o țară
târnă = coș
târșână = legătură de nojiță
 210 *târșoagă* = pădure proastă
teag = cheag
tiomă = cheamă
tocește (vin din butie) = slobo-
 zește vârtejul să cure vin
tomți, tomite = tocmai
 215 *țoghie* = cuțitul puștii, săgeată
țorțoloașe = atârnatoare, cercei
țoloi = cur de lampă
țovar = încărcătură pe cal,
 samar de tovar mai lung decât
 șaua, cu marfă, lemn, fucii
troacă = tigră
 220 *troc* = lingură mare
trumb = lemn, sicriu
tuglă = cărămidă
tună = intră
turmă = temniță
 225 *țufuroi* = ciuciur, șipot
țuvărcar = surlar, clarinetist
uică = nene
ultucenă = cu două caturi, țarc.
 casă cu ultucană, utrucană
uidește = rămâne

230 *unic* = drum povârnit, ruptură
 de ploi în malul Dunărei
urezând = chefuind

Ciobani huiidind,
 Fetițe cântând,
 Dănați *urezând*,
 După noi mergând.

(Trei surori)

- văelar, văește* = morarul de
 piuă, dă la piuă
val = învelitoarea capului la mi-
 reasă
vâslă (de struguri = legătură
 de struguri la uscat, prin îno-
 darea cozilor tăiate mai lungi
 235 *vece* = tocmai, mai, și bulg.
zbicește = trage

Și de-aicea că-mi pleca
 Drept la Iad că se ducea,
 De sângir că s'apuca
 Și odată că *zbicea*.

(Sfântu' Ilie)

zăetîn = undelemn

Da' cine că-l prijucea ?
 Când oiu zice de-un pelin,
 Ibovnica lui Călin
 - Cu-o litră de *zăetîn*.

(Călin din Iabucovăț).

„noi zicem - Iacunovăț ne vine
 la limbă”.

- zgoadă* = plăcere, potrievală
zambil = coș de papură
 240 *zâmnî* = beciu acoperit la fața
 pământului în locuri cu apă

— Hai boule, hai !
 Să 'nșirăm tănialele
 Să arăm pogoanele !
 — Eu nu pot, stăpânule,
 C'astă iarnă m'ai iernat
 În *zâmnicele* dărămat,
 Fân cu furca nu mi-ai dal
 Și nici nu m'ai țesălat
 Câte vânturi au bătut
 Tot în mine s'au oprit
 Câte ploi că mi-au ploiat
 Tot pe mine m'au vdat.

(Doină)

- zdotă* = plase sub apă legate
 cu troace în lungul Dunărei
zâpcăște = grăbește
zâpuc = zăduf
zăuit = uit
 245 *zbârcăe* = greșește (în jocuri
 de copii, la noi, poate zgâr-
 ciu = zbârciu; zbârcește)

II.

DATE STATISTICE

ROMÂNII DIN BULGARIA DE NORD

—(dintre Vidin și Timoc)

Recensământul bulgar din 1920

Satele pe plăși

PLASA VIDIN

Denumirea Comunelor	Români	Suflete	Bulgari	Suflete	Alți
Akcear (Arceri)	29		2,591		615
Balei (Bălii)	833		7		1
Bregovo (Bregova)	4,826		103		53
Calinic (Călinic)	903		6		—
Căpitanuț	1,494		40		3
Chirimbeg	2,134		9		—
Giorocălina	125		125		—
Coșava	1,148		53		2
Cutova	1,524		11		1
Ciunguruș	—		1,152		3
Deleina	859		18		—
Dincovița	—		—		—
Florintin	1,029		2		4
Gânzova	2,117		89		2
Gârț			22		5
Comotart	1,759		704		116
Gurcovo	1		379		5
Guzelia	—		13		—
Halvagi (Halvagii)	908		6		1
Iasen (Isăn)	814		813		—
Inovo	—		20		9
Molălia	829		306		23
Musumane	1		11		—
Negovanuț	1,357		4,375		9
Novesăl	9		204		20
Novoselt	1		—		—
Placudar (Plăcuder)	307		863		12
Rachitnița (Răchința)	733		1		1
Sen (Șeu)	1,128		10		—
Stanotârn	1,234		17		10
Vârf	2,134		12,264		4,002
Vidin	1,215		4		—
Racovița	419		12		8
Tianuț	507				
Tar Simeonovo			568		33
(Glotinți)	17		571		—
Smârdan	1		12		4
Cosova	993				

PLASA CULA

Boinița	4	3,356	49
Boriloveț (Beroivăt)	721	5	—

Denumirea Comunelor	Români	Suflete	Bulgari	Alții
				Suflete
Boșneagul de Jos	399		2	6
Boșneagul de Sus				
(Topoloveț)	818		107	4
Fundeni	173		—	—
Ovâtcov colibe	401		—	—
Halovo colibe (Alova)	117		—	—
Cula (oraș)	1		4.999	15
Rabova	1.000		304	2
Țar Petrovo	—		1.939	4
Periloveț (Pirlovăt)	309		268	—
Șiscenti	3		1.679	—
Șipicova	—		—	—
PLASA LOM				
Alexandrovo	9		376	5
Băz-Cără	83		19	63
Calugher-mahala	104		1.453	17
Ciucian	—		501	—
Covacița	—		2.240	53
Cotenovți	26		1.404	16
Comoștița	14		2.162	63
Cule-mahala	2		1.412	20
Dolni Țibăr	66		159	619
Donducovo	33		787	8
Dușilnița	1		722	—
Dobridol	—		832	22
Criva-Bara	5		1.363	300
Dolno Linevo				
(Leova de Jos)	—		573	—
Golinți	2		1.686	619
Gorni Țibăr	1.125		338	2
Ignatovo	2		645	1
Labeți	2		1.100	—
Lom (Borun-mahala)	83		10.928	1.924
Mocreș	—		2.322	163
Progoreleț	7		2.687	674
Slivata	2		829	6
Slivovic	22		1.297	65
Vlașca-mahala	—		739	24
Ursoaia	—		899	—
Total	29.253		24.318	4.937

Notă : Denumirile românești sunt cele din paranteze.

DELEINA

Nr. 13 — adânc în vale, într'un „dos” de gorni. În fund, peste curături, drumul spre Rabova. Privește pădurenească.

PE TIMOC

Nr. 19 — la topit cănepă, în marginea Bregovei. L'nia de pomi din planul al doilea e în Serbia. Prin luminișul lor se văd munții sârbești.

Em. Bucuța, Românii dintre Vidin și Timoc.

Nr. 20 — PRIMOASA KUMBAIREANCA

MOȘ PAVEL RABOVEANUL

Nr. 21 — cel mai mare cântăreț al Pădurenilor

Em. Bucuța, Românii dintre Vidin și Timoc.

Nr. 22 — LUNCA VIDINULUI

de pe „boden” de pe zidul dinăuntru al Cetății, cu vedere spre Căpitănuț și Kumbair. În planul întâiu, marginea șanțului, unde era zidul de afară, șoseluța spre ceair și ostrov și apoi balta; în al doilea, biserica din Kumbair; în fund dealurile cu vii spre Pădureni.

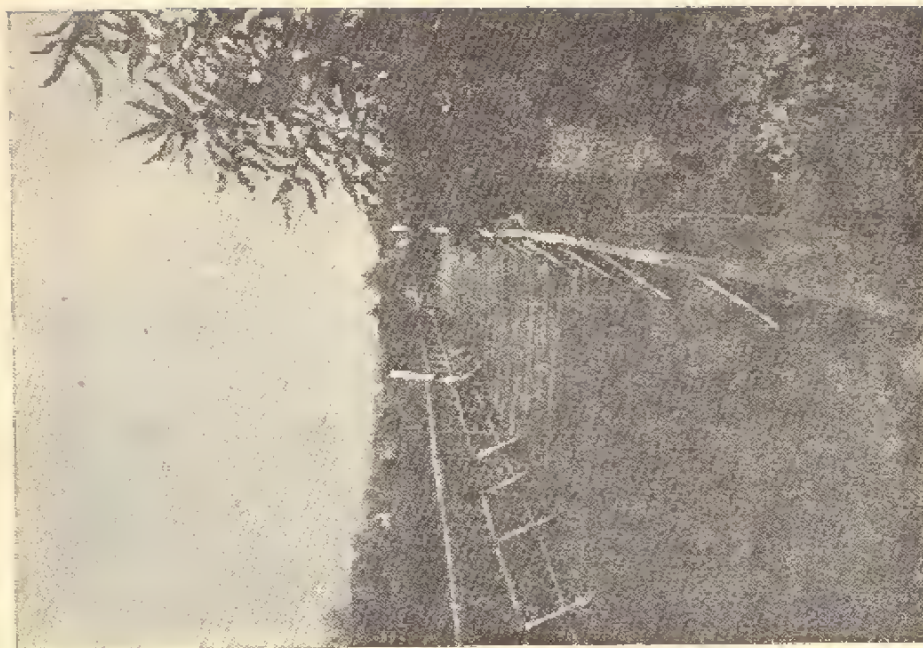
Nr. 23 — CAMPUL

cu surpătura în care e așezată Gânzova, în fund.

Em. Bucuța, Românii dintre Vidin și Timoc.

Nr. 24 — BISERICA DIN BREGOVA

Nr. 25 — PODUL PESTE TIMOC

Între Bregova și malul sârbesc spre Mocraina, sat de Români.
În fund casă de vamă bulgară. Deducut în stânga „Ostrovul”
despre care vorbesc vechii călători, azi, pentru curmarea cer-
turilor dintre cele două țări, lipit de uscat, prin abaterăa râului.

Nr. 26 — TÂRGUL DE GRÂNE

de zarzavat, de găini, de ouă, de oale și de fier e spre
Poarta Stambulului, mai aproape de oraș. Târgoveții tre-
buie să știe, pentru tocmeală, românește.

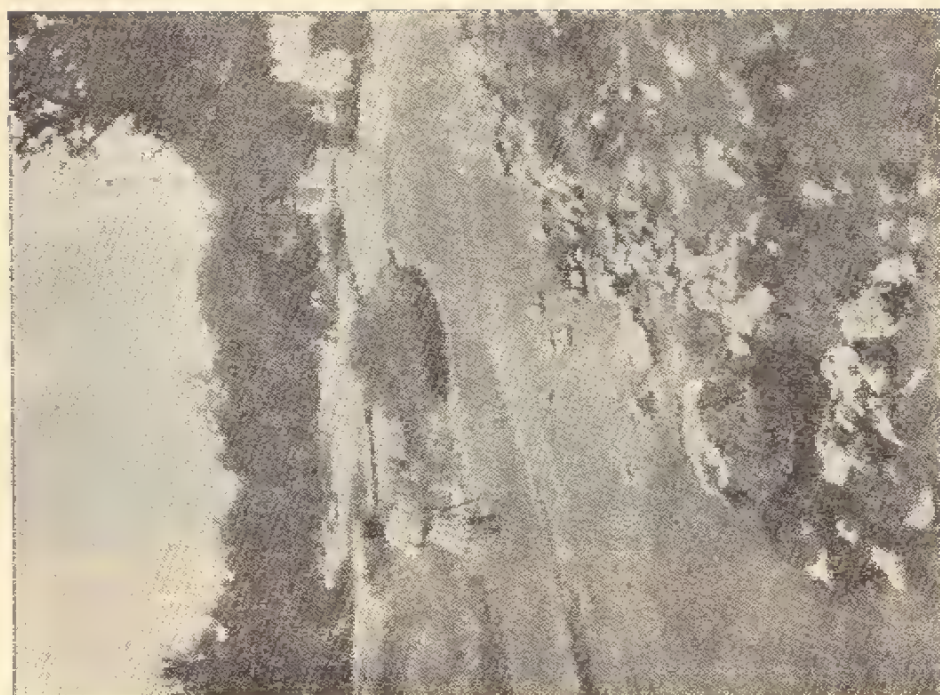

Nr. 27 — LA ȘARAMPOI

se cheamă locul de supt ziduri, în șanțul cu pari în fund al vechii Cetăți,
unde acum se adună femei române din Vidin, Kumbair și chiar mai departe,
la spălat rufe. Podul din fund duce spre poarta sfărâmată de tunurile noastre
la 1677 și ale cărei canale ghintuite se află la Castelul Peleş.

Nr. 28 — GRUP DE PĂDURENI
într'o zi de vară, într'o poartă de casă din Deleina

Nr. 29 — ÎNTR'O ULIȚĂ A DELEINEI

Nr. 30 — POARTA GUNOIULUI
(Bucluc sau Longea-Kapia) între Kumbair și Vidin-Cetate,
pe unde Românii intră în Cetate

Nr. 31 — TÂRGUL DE VITE
În fiecare Vineri, pe locul gol dintre Poarta Gunoiului și
Poarta Stambulului se face târg. Toate satele românești
se adună aici cu produsele lor. Te crezi într-o zi de târg
din Țară, atât sunt de stăpânitoare limba și portul nostru.

„VALEA” ȘI „CAMPUL”

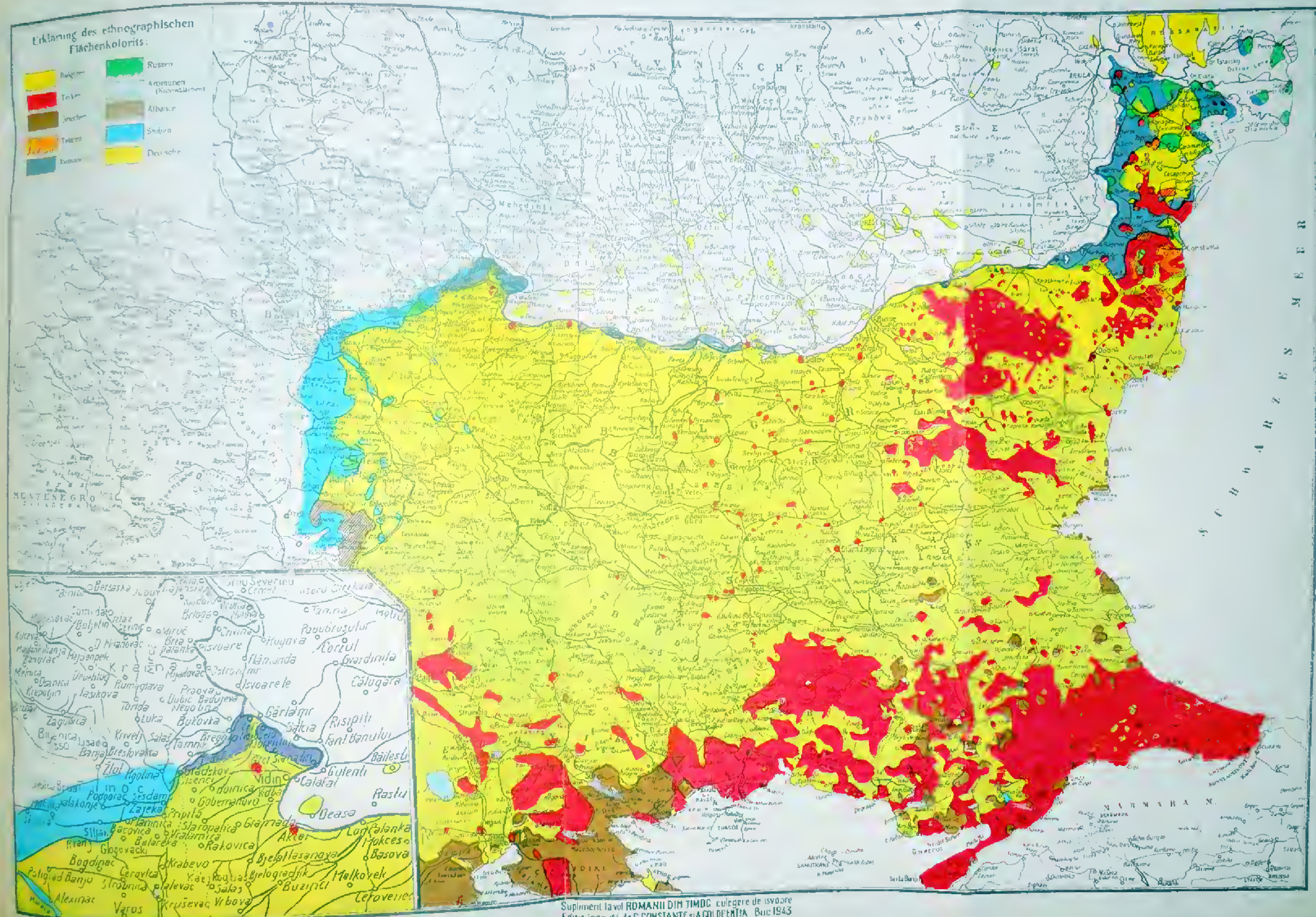

Das Bulgarentum auf der Balkanhalbinsel im Jahre 1912

Von Prof. Dr. A. Ischurkoff unter Mitwirkung von Prof. Dr. L. Miletsch, Prof. Dr. H. Zoueff, Prof. J. Iwanoff, Prof. Dr. St. Romänski.

Erklärung des ethnographischen
Flächenkolorits:

 Bulgaren	 Russen
 Türken	 Armenien (Dionysiarier)
 Griechen	 Albanen
 Serben	 Slaven
 Rumänen	 Deutsche

ROMÂNII DINTRE VIDIN ȘI TIMOC

LEGENDA:

- ROMÂNI
- BULGARI
- ◐ ROMÂNI-BULGARI
- SÂRBI
- ◐ ORIGINĂ NECUNOSCUTĂ
- +++++ VĂLENI
- CÂMPENI
- - - - - PĂDURENI
- CIOROCĂLINA: 25-30 CĂȘI
- ◐ BREGOVA: 1200 CĂȘI

III.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAFIE

Românii din Bulgaria de Nord

— Dintre Vidin și Timoc —

- C. JIRECIEK: *Cesty po Bulharsen* (Călătorie prin Bulgaria) în „Novocesca Biblioteka” an. 1888, Nr. XXXII (Recenzie de I. Bogdan, în „Convorbiri Literare” an. XXVIII, Nr. 2, 1889).
- L. T. BOGA: Românii din Macedonia, Epir, Tesalia, Albania, Bulgaria și Serbia. Notă etnografică și statistică, Buc. 1913.
- GH. VALSAN: *Les Roumains de Bulgarie et de Serbie*, Paris 1919, cu 6 fotografii și o hartă după Kiepert, tradusă de O. Tafrali.
- EM. BUCUȚA: *Olteni peste Dunăre*, în „Arhivele Oltenici”, An. 2, Nr. 5, Craiova, 1923. cu o hartă intitulată: Românii dintre Vidin și Timoc.
- S.: *Trecutul și prezentul Românilor din Timocul Bulgăresc*, descris de un Român din partea locului în „Peninsula Balcanică”, an. 1, Nr. 9 București.
- EM. BUCUȚA: *Românii din Bulgaria*, în „Societatea de mâine”, an. III, Nr. 33—34, din 1926.
- EM. BUCUȚA: *Românii fără drepturi*, în Almanahul Aromânesc „Frăția” (fundat de Cercul Studenților „Frăția”), București, 1927.
- DASCALOFF PETCO: *Românite vă Bălgaria* (Românii în Bulgaria), broșură 29 pag. se găsește la Acad. Rom., fără loc și dată.
- ION C. GRĂDIȘTEANU: *Politica etnică a României*. Discurs rostit în ședința Senatului din ziua de 6 Aprilie 1927.
- CONSTANTIN NOE și Dr. MARIN POPESCU-SPINENI: *Les Roumains en Bulgarie* (cu mai multe fotografii și hărți). Craiova 1939.
- EM. BUCUȚA: *Dunărea Românească*, în „Pietre de Vad”, vol. II, 1937, (pag. 290).
- EM. BUCUȚA: *Lucruri și oameni din Bulgaria*, în „Pietre de Vad” vol. I. 1937, (v. 94).
- FL. FLORESCU: *Numărul Românilor din Bulgaria*, în rev. „Timocul” an. VII, Nr. 7—12 Iulie—Decembrie, 1940.
- EM. BUCUȚA: *Românii din dreapta Dunării*, în „Transilvania”, an. 72, Iunie, Nr. 41—1941.
- Revista „Timocul”, an. 1934—1942.

VOLUMUL III. DIN ACEASTĂ LUCRARE
VA APARE DUPĂ RĂZBOIU.

Din publicațiile C. Constante :

SPRE ALBANIA, *impresii, obiceiuri, moravuri.*
ROMÂNII DIN SERBIA, *studiu etnic și statistic.*
COMERȚUL NOSTRU CU ORIENTUL, *cum s'ar putea desvolta.*
VOCABULAR *româno-bulgaro-turc.*
ROMÂNII DIN VALEA TIMOCULUI ȘI A MORAVEI, *conferință, 1928.*
HAIDUCII PINDULUI. *roman.*
AMINTIRI DIN MACEDONIA.
ȘASE NUVELE *din viața Aromânilor.*
DIN TRECUTUL ORAȘULUI SALONIC, *capitula Macedoniei.*

Traduceri:

„WERTHER“, *nuvelă de Lazar Lazarevich — în Biblioteca Dimineții Nr. 50.*
AROMÂNII - O Țințarima - *ca negustori în sec. XVII și XVIII, în Serbia și Austro-Ungaria, de Dr. D. Popovich. (Traduse din limba sârbă).*
MACEDOROMÂNII — *Makedonskite Români — de St. Roman-ski. (Trad. din limba bulgară).*

Vor apare :

COLINDÂND RUSIA SOVIETICĂ, *note și impresii de călătorie 1916—1918.*
DELA BUCUREȘTI LA BELGRAD, *amintiri.*
„GALATHEA“, *piesă în cinci acte, de U. Vasiliadis. (Trad. din limba [redacted] greacă).*

DIN PUBLICAȚIILE
SOCIETĂȚII ROMÂNE DE STATISTICĂ

Apărute :

Geopolitica și Istoria, revistă română pentru Sudetul european

Sub tipar :

N. ȘUTU, *Notițe statistice asupra Moldovei* (reeditare a lucrării lui TEODOR CODRESCU din 1852, îngrijită de T. A. STOIANOVICI și cu un studiu introductiv de A. GOLOPENȚIA).

ION IONESCU DELA BRAD și D. MARTIAN, *Pregătirea cartografiei moldovene și muntene dela 1859* (reeditare a lucrării vâturilor pentru catagrafia dela 1859, Iași 1859 și a lucrărilor construcțiilor tipărite în Monitorul Oficial al Țării Românești din 1859, îngrijită de T. A. STOIANOVICI și cu un studiu introductiv de A. GOLOPENȚIA).

I. COLESCU, *Analiza rezultatelor recensământului general al populației României dela 1889* (retipărire îngrijită de T. A. STOIANOVICI și cu un studiu introductiv asupra lui Colescu și a tehnicei recensămintelor românești, de D. SABIN MANUILA).

L. COLESCU, *Analiza rezultatelor recensământului general al populației României dela 1912* (retipărire îngrijită de T. A. STOIANOVICI).